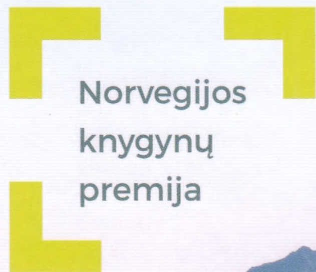

PA LIKI MAS

Vigdis Hjorth

Alma littera

PALIKIMAS

Vigdis Hjorth

Iš norvegų kalbos vertė Agnė Guigaitė

Alma littera

VILNIUS / 2018

Versta iš:
Vigdis Hjorth,
ARV OG MILJØ, Cappelen Damm

Šis vertimas išleistas
su finansine NORLA parama

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

ISBN 978-609-01-3321-7

Daryti tai, ką privalai, tarsi tai būtų tavo paties pasirinkimas.

SLAVOJ ŽIŽEK

Tėvas mirė prieš penkis mėnesius – tinkamu ar netinkamu metu, nelygu, kieno akimis pažvelgsi. Man, tarkim, atrodo, kad jis pats nebūtų prieštaravęs išeiti taip staiga ir būtent tada; kai išgirdau ir dar nežinojau visų smulkmenų, man netgi toptelėjo, kad galbūt jis pargriuvo tyčia. Pernelyg panašu į romano veiksmą, kad galėtų būti tiesiog atsitiktinumas.

Ne vieną savaitę prieš tėvo mirtį seserys ir brolis smarkiai ginčijosi dėl palikimo, kalbėjo apie šeimos vasarnamių Valeryje dalybas. Likus vos dviem dienoms iki tėvo nelaimės, įsitraukiau ir aš, palaikiau vyresnįjį brolį, stojau prieš dvi jaunėles seseris.

Apie šį jų ginčą sužinojau kiek neįprastai. Vieną šeštadienio rytą, kurio taip laukiau, nes neturėjau kitų planų, tik parengti pranešimą Fredrikstade vakare vyksiančiam šiuolaikinės dramaturgijos seminarui, man paskambino sesuo Astrida. Buvo giedras ir gražus vėlyvo lapkričio rytas, už lango saulė švietė tarsi pavasarį, o juk žinojau, kaip yra iš tiesų: į dangų besistiebiantys belapiai medžiai, raudonas nuo jų lapų šlaitas. Buvau gerai nusiteikusi, užsikaičiau kavos, nekantravau važiuoti į Fredrikstadą ir pasibaigus renginiui vaikštinėti po senamiestį, pasileisti per pylimus ir stebėti upę kartu su šunimi, kurį ketinau pasiimti drauge. Palindau po dušu, o kai išėjau iš dušinės, pamačiau, kad keletą kartų skambinusi Astrida. Tikriausiai dėl straipsnių rinkinio, kurį jai padėjau redaguoti.

Ji atsiliepė pašnibždom. „Pala truputį“, – greitai tarstelėjo, fone buvo girdėti zvimbesys, tarsi ji būtų kambaryje, pilname elektros prietaisų. „Pala truputį“, – pakartojo, vis dar pašnibždomis, laukiau. „Aš Diakonjemo ligoninėje, – jau geriau ją girdėjau, burzgesys liovėsi. – Čia dėl mamos, – paaiškino. – Bet viskas gerai. Jai niekas nebegresia. Perdozavo, – pasakė ji, – mama šiąnakt perdozavo, bet viskas baigėsi gerai, ji tik labai nusilpusi.“

Taip jau yra buvę, paprastai taip nutikdavo po kokios sukrečiančių įvykių grandinės, kad net nesistebėdavau. Sesuo pakartojo, kad viskas baigėsi gerai, kad mamai niekas nebegresia, bet buvę dramatiška. Mama jai paskambinusi penktą valandą

ryto ir pasakiusi, kad perdozavo: „Perdozavau." Astrida su vyru buvo ką tik grįžę namo iš vakarėlio ir negalėjo vairuoti. Ji paskambinusi tėvui, tas rado mamą ant virtuvės grindų ir susisiekė su kaimynu gydytoju, o šis atėjęs nebuvo tikras, ar būtina kviesti greitąją pagalbą, bet dėl šventos ramybės iškvietė, ir greitosios pagalbos automobilis atvyko, ir nuvežė mamą į Diakonjemo ligoninę, ten dabar ji ir guli, pavojus nebegresia, tik ji labai labai nusilpusi.

Paklausiau kodėl, ir Astrida ėmė kalbėti padrikai ir nesuprantamai, kol galiausiai suvokiau, kad karta iš kartos šeimos puoselėti vasarnamiai Valeryje buvo perleisti dviem mano seserims, Astridai ir Osai, broliui Bordui nė nepranešus, o kai reikalas paaiškėjo, jam pasirodė, kad turtas net nebuvo deramai įvertintas. Šitai ir tapo pasipiktinimo priežastimi, jis užkūrė tikrą pragarą, paaiškino sesuo. Visai neseniai Bordui parašiusi, kad motinai netrukus sukaks aštuoniasdešimt, o tėvui aštuoniasdešimt penkeri, tad tokią progą verta paminėti, ir jo paklaususi, gal su šeima norėtų atvažiuoti ir atšvęsti, tada sulaukusi atsakymo, kad jis nenorįs jos matyti, nes ji pasisavino vasarnamį Valeryje, o tai tik dar vienas metų metus jai nesąžiningai teiktos finansinės paramos pavyzdys ir kad jai rūpi vien jai palankus teisingumas.

Astridą sukrėtė tokia atsakymo forma ir turinys ir ji parodė žinutę mamai. Šioji irgi buvo sukrėsta ir perdozavo vaistų, dabar ji paguldyta į Diakonjemo ligoninę, o dėl to savaip kaltas Bordas.

Kai Astrida jam paskambino ir pranešė, kad mama apsinuodijo, jis atšovė, neva ji pati kalta dėl susiklosčiusios padėties. Jis toks šaltas, pasiskundė sesuo. Griebiasi paties baisiausio ginklo – vaikų. Bordo vaikai ištrynę Astridą ir Osą iš draugų sąrašo feisbuke ir parašę mūsų motinai su tėvu esą nusivylę, kad neteko vasarnamių. Mama buvo persigandusi, kad nutrūks ryšys su Bordo vaikais.

Paprašiau Astridos perduoti mamai linkėjimą pasveikti, kas man beliko. „Mama apsidžiaugs", – atsakė ji man.

Keista pagalvojus, kiek daug lemia atsitiktinumas: sutinkame žmonių, kurie turės įtakos, kaip klostysis mūsų gyvenimas, jie netiesiogiai nulems arba tiesiogiai prisidės prie sprendimų, kurie pasuks mūsų gyvenimą kita vaga. O gal tai vis dėlto ne atsitiktinumas? Gal nujaučiame, kad štai šis žmogus gali pastūmėti mus tuo keliu, kuriuo sąmoningai ar nesąmoningai patys norime žengti? Tokiu atveju palaikome pažintį. O gal pajuntame, kad štai šis žmogus gali mesti mums iššūkį arba nustumti nuo kelio, kuriuo norime leistis, ir todėl nebenorime jo matyti? Keista pagalvojus, kiek reikšmės lemtingomis akimirkomis vienam ar kitam mūsų poelgiui gali turėti asmuo vien todėl, kad pasitariame būtent su juo.

Kavos nepaliečiau, buvau susijaudinusi, apsirengiau ir išėjau, kad vėjas prapūstų galvą, išvaikytų mintis. Netinkamai reagavau, pamaniau. Paskambinau Siorenui, jis geriausiai iš mano vaikų pažįsta šeimą. Jis, žinoma, nustebo dėl perdozavimo, nors buvo girdėjęs ir apie ankstesnius sykius, ir viskas visuomet baigdavosi gerai, močiutė juk visada paskambindavo laiku. Kai pakreipiau kalbą apie vasarnamių perrašymą ir nustatytą turto vertę, jis susimąstė ir atsakė suprantąs, kodėl Bordas pasipiktino. Pastarasis neatsiskyrė, kaip aš, jis nuolatos lankydavo mamą su tėčiu, galbūt nebuvo jiems toks artimas kaip Astrida su Osa, bet čia juk ne nusikaltimas, kad už tai būtų baudžiama finansiškai.

Paskambinau Klarai, ji užsirūstino. Koketuoti su savižudybe – nevalia. Paslapčiomis tik dviem iš keturių atžalų perduoti šeimos vasarnamius, įvertinus juos per mažomis sumomis, – irgi nevalia.

Tėvai tam turi visas teises, nors pastaraisiais metais taip dažnai tikindavo, kad su visais vaikais paveldėjimo klausimais elgsis vienodai. Ir štai išaušo diena, kai paaiškėjo, jog suma, kurią mudu su Bordu gausime kaip kompensaciją už vasarnamius, akivaizdžiai per maža. Brolis pasipiktino: supratau, kad pasipiktino dar ir dėl to, jog turtas jau buvo perrašytas jam nepranešus. Su manim taip pat niekas nesusisiekė, bet vengiau šeimos metų metus. Pastaruosius dvidešimt metų bendravau tik su vidurinėle seserimi Astrida – keletą kartų per metus

pasikalbėdavome telefonu. Tad labai nustebau, kai prieš porą mėnesių per gimtadienį gavau sveikinimą iš jaunėlės, nors ryšių su ja nepalaikėm jau šimtą metų. Ji rašė, kad sveikindavo mane ir per praėjusius gimtadienius, bet siuntusi juos ne tuo telefono numeriu. Viskas paaiškėjo. Iki šiol jos buvo dvi prieš vieną – Astrida su Osa prieš Bordą, bet jei būčiau įsikišusi, viskas galėjo apsiversti. Tačiau buvau joms sakiusi, kad manęs nedomina palikimas. Seserys tikėjosi, kad niekas nepasikeitė, bet nebuvo tikros. Buvau ne kartą pakartojusi ir Astridai, kai kalbėdavomės, kai ji norėdavo, kad susitaikyčiau su tėvais. Ji naudojo psichologinį spaudimą, bent taip jausdavausi, pasakodavo, kaip jiems skaudu, kad manęs nemato, kokie jie seni, kad greitai mirsią, – nejaugi negalėčiau aplankyti per šventes ar jubiliejus? O ją pačią tikriausiai spaudė mama. Bet nesuskysdavau dėl kalbų apie amžių ir mirtį, mane tai tik sudirgindavo ir prislėgdavo. Ar Astridai atrodė, kad mano veiksmų motyvai nerimti? Juk pasiaiškinau jiems. Aiškindavau, kad man bloga nuo buvimo su motina ir tėvu, kad su jais susitikti lyg niekur nieko bemaž tas pats, kas save išduoti, tai neįmanoma, juk bandžiau! Nesuskysdavau, bet sudirgdavau ir jausdavausi prislėgta; ne tuo metu, o jau vėliau, naktį, rašydama elektroninius laiškus. Rašydavau, kad jau niekada nebenoriu matyti tėvų, kad gyvenime nekelsiu kojos į namus Brotevejene, kad jie kuo puikiausiai gali man nieko nepalikti.

Kai nutraukiau ryšius, motina skambino ne kartą, tais laikais dar nebuvo mobiliųjų telefonų, todėl nežinodavau, kas kitame laido gale. Ji pakaitomis tai verkdavo, tai keikdavo mane, ir man sopėjo, bet neturėjau kito pasirinkimo; jei norėjau gyventi, nenugrimzti, nepaskęsti, turėjau laikytis atokiau. Ji klausdavo, kodėl nenoriu jos matyti, tarsi nežinotų kodėl, užduodavo visokių klausimų, į kuriuos neįmanoma atsakyti: „Kodėl manęs taip nekenti, nors esi mylimiausias mano vaikas?“ Nesuskaičiuojamą galybę kartų atsakydavau, kad nejaučiu jai neapykantos, vis aiškindavau, kol galiausiai ėmiau

jos neapkęsti; nejaugi turėjau aiškinti dar sykį, kad kitąkart vėl būtų tas pat, lyg nebūčiau anksčiau aiškinusi ir jautusis atstumta, nejaugi mane ir vėl turi atstumti?

Pirmaisiais metais, kai tik nustojome bendrauti, kildavo daugybė dramų dėl tokių telefoninių pokalbių. Paskambinusi motina ir kaltindavo, ir maldaudavo, o aš susijaudindavau ir visai nesivaldydavau. Paskui viskas atslūgo, galiausiai ji pasidavė, bent taip manau, greičiausiai ir jai ėmė atrodyti, kad geriau bendravimas tegu jau būna nuspėjamas ir tykus, be to trikdančio nepasitenkinimo, kildavusio po tokių bekompromisių pašnekesių. Tuomet kartkartėmis iniciatyvą perimdavo Astrida.

Pastaraisiais metais mama bent jau nebeapsireikšdavo taip dažnai. Būdavo, susirgusi parašo žinutę, o ji, kaip dauguma pagyvenusių žmonių, kartais sirgdavo. „Susirgau, gal galime pasikalbėti?“ Taip nutikdavo vėlai vakare, ji tikriausiai būdavo išgėrusi, aš irgi būdavau išgėrusi, todėl atsakydavau, kad ji paskambintų rytą. Tada parašydavau Astridai, kad galiu su motina šnekėtis apie ligą ir gydymą, bet jeigu ji ims mane kaltinti ir kelti dramas, padėsiu ragelį. Nežinau, ar sesuo mamai perduodavo, bet kai kitą rytą šioji man paskambindavo, tešnekėdavo apie ligą ir gydymą ir galbūt man padėjus ragelį jausdavosi taip kaip aš: kad pokalbis praėjo sklandžiai. Ji bent jau liovėsi man lieti nusivylimą ir širdgėlą, supratau – nuo šiol atbambėdavo Astridai. Jai turėjo būti sunku atlaikyti motinos nusivylimą ir širdgėlą, galbūt todėl ne taip ir keista, kad sesuo bandė mane pakreipti susitaikymo linkme.

Dėl to nusivylimo ir širdgėlos, kuriuos nutraukusi ryšius sukėliau tėvams, buvau pasiruošusi netekti teisės į palikimą. Jei jie, visų nuostabai, vis dėlto nieko nekeistų, tai vien dėl to, kad kitaip būtų negražu, juk užvis labiausiai jie norėjo, kad viskas atrodytų gražu.

Bet visa tai laukė tolimoje ateityje, tuomet juodu dar buvo sveikut sveikutėliai.

Tad labai nustebau, kai prieš trejus metus per Kalėdas gavau iš tėvų laišką. Suaugę mano vaikai juos buvo aplankę Kūčių išvakarėse; kai nutraukiau ryšius, mano pačios padrąsinti, jie visada senelius aplankydavo, nes jei mama su tėčiu pamatydavo anūkus, išvengdavau jų spaudimo. Ir vaikai džiaugdavosi susitikę pusbrolius ir pusseseres ir grįždavo namo su pinigais ir dovanomis, o tąkart prieš trejus metus dar parvežė ir laišką. Atplėšiau voką prie vaikų ir perskaičiau balsu. Buvo pranešama, kad jie surašė testamentą ir visi keturi jų vaikai dalysis palikimą vienodomis dalimis. Išskyrus vasarnamius Valeryje, kurie, nustačius rinkos kainą, atiteks Astridai ir Osai. Buvo rašoma, kad jie laimingi, galėdami perleisti turtą vaikams. Maniškiai atsargiai šypsojosi, jie irgi buvo pasiruošę netekti savosios palikimo dalies.

Buvo keista gauti tokį laišką. Labai dosnu, jei turėsime galvoj, kokie prislėgti, tėvų teigimu, jautėsi dėl mano kaltės. Mąsčiau, ko jie tikisi mainais.

Praėjus keliems mėnesiams, kai per Kalėdas gavau laišką apie testamentą, paskambino mama. Su vaikais ir vaikaičiais buvau San Sebastiano turguje, buvo Velykos, jas šventėme mano ten nuomojamame bute. Nežinojau, kad skambina mama, nebuvau išsaugojusi jos numerio. Balsas drebėjo kaip visada, kai būdavo susijaudinusi: „Bordas užvirė tikrą pragarą“, – išlemeno ji, nesupratau, ką turi omeny.

„Bordas užvirė tikrą pragarą“, – pakartojo žodžiais, kuriuos pasirinko ir Astrida. Dėl testamento, paaiškino mama, dėl to, kad vasarnamiai atiteks Astridai ir Osai. Bet Astrida su Osa buvusios tokios geraširdės, tokios rūpestingos. Abi ten leisdavusios laiką kartu su jais visus tuos metus, jiems būdavo taip smagu, visiškai suprantama, kad vasarnamiai atiteks joms. Bordas ten nevažiuodavo, aš ten nevažiuodavusi, ar norėčiau vieno iš Valerio vasarnamių?

Būčiau tikrai norėjusi vasarnamio Valeryje, ant uolos krašto, iš kur atsiveria vandenynas, jeigu nebūtų kilusi rizika ten nuolat susidurti su motina ir tėvu.

„Ne“, – atsakiau.

Supratau, kad būtent tai mama ir norėjo išgirsti, ji iškart aprimo. Ir dėl to, kad nepalaikau ryšio su Bordu, nes tuoj būčiau supratusi, apie ką ji kalba. Pasakiau, kad nenoriu vasarnamio Valeryje, kad testamentas, mano manymu, dosnus, nes aš apskritai nieko nesitikėjau.

Tik vėliau Astrida prisipažino, kad dėl vasarnamių būta nemažai nesutarimų. Kai Bordas, svečiuodamasis Brotevejene, sužinojo, jog tie atiteks tik Astridai su Osa, jis atsistojo ir pareiškė, kad tėvai jau neteko vieno vaiko, turėjo omeny mane, o dabar neteko ir antro, ir išėjo. Kaip suprantu, Astrida laikė jo poelgį nepagrįstu. Bordas nesilankęs Valeryje metų metus ir pats turi vasarnamį, ir jo žmona nesutarė su mūsų tėvais dar tuomet, kai juodu vasarnamiuose lankydavosi.

Man užkliuvo, su kokia savikliova ji viską nupiešė, bet nutylėjau. Nuostabu, pamaniau, kad manęs neįtraukė į tą kivirčą.

Dabar ginčas dar labiau įsiliepsnojo. Vasarnamiai jau buvo perrašyti Astridai ir Osai, Bordas užsirūstinęs, o mama perdozavusi ir atsidūrusi Diakonjemo ligoninėje.

Klarą Tank pirmąkart pamačiau žengiančią literatūros instituto koridoriumi ir stumiančią priešais save vaikišką vežimėlį. Jame sėdėjo žymaus tapytojo sūnus. Kai Klara ateidavo į paskaitas, tai vis su vaiku, šio tėvas tapytojas, regis, ketino skirtis su žmona. Buvau pavyzdinga studentė, perskaitanti viską, ką reikėdavo, bet retai tepasirodydavau institute, nes laukiausi antrojo vaikelio ir man rūpėjo šeimos gyvenimas. Todėl Klarą per literatūrologiją mačiau tik keletą kartų, bet įsidėmėjau ją, studentę su vaikišku vežimėliu. Pirmąkart ji mane užkalbino ant šaligatvio Hausmano gatvėje, tąkart, jau po kelerių metų, susidūrėme po susitikimo, kuriame buvo kalbėta apie literatūros kritiką. Klara darbavosi vieno literatūros žurnalo, nulinčiavusio tautos mylimą rašytoją, redakcijoje ir per susitikimą bandė teisinti tą kritiką; be batų ir mosikuodama rankomis, norėjo pasakyti literatūros teismas, o ištarė „literatūros triesmas“, ėmė springti juoku ir niekaip nesiliovė, tada pravirko ir išbėgusi negrįžo. Kai išėjau iš ten, ji manęs tykojo ant šaligatvio Hausmano gatvėje vis dar basomis, nors buvo spalis, atsegė man palto sagą, papešiojo šilkinę palaidinukę ir pasakė, kad graži. Pasileidau tolyn, nenorėjau užsikrėsti tuo keistumu.

Nuėjau toliau nei įprastai, nors vakare ir reikėjo į Fredrikstadą. Pakeliui užsukau į tą saugomą mišką, kuris iš dalies dar buvo kiek žalias, bet nebeveikė taip raminamai kaip įprastai. Medžiai, išvirtę per pastarųjų savaičių audras, buvo užtvėrę takelius ir apnuoginę tamsias šaknis. Skambinau dukroms, bet nė viena nekėlė ragelio, skambinau širdies draugui, jis taip pat neatsiliepė, nors man tereikėjo papasakoti kam nors, ką sužinojau. O kodėl? – juk nieko tokio neatsitiko, viskas baigėsi gerai.

Mąsčiau apie pastarąjį pokalbį su Astrida, įvykusį vos prieš kelias dienas. Gerą pusmetį bendraudavome jau kur kas dažniau. Ji rašė šviečiamąjį straipsnių rinkinį apie žmogaus teisių studijas ir norėjo, kad patarčiau, kaip medžiagą pateikti, suskirstyti į skyrius, o aš, kaip žurnalo redaktorė, šitai išmaniau. Skaičiau ir sakiau pastabas, kalbėjomės apie formą ir pažangą, o aną kartą, vos prieš kelias dienas, aptarėme, ką dar reikėtų padailinti, kalbėjome ir apie leidyklą. Ir tąkart buvau išėjus pasivaikščioti, pamenu perimdavau mobilųjį tai viena, tai kita ranka, buvo šalta kalbantis be kumštinių pirštinių. Kai aptarėme knygos reikalus, kaip įprasta pasiteiravau, kaip sekasi šeimai. „Tai čia vis dėl to Bordo ir vasarnamių“, – atsakė ji, maniau, kad turi galvoj testamentą.

Nuvažiavau į Fredrikstadą. Tik pasiekusi tamsų senamiestį, kuriame beveik visai nebuvo žmonių, kiek nurimau. Radau stovėjimo vietą netoli pensiono, kuriame turėjau apsistoti ir

kuriame man jau buvo tekę lankytis. Pavedžiojau šunį pylimais palei upę, nusidažiusią vario raudoniu, apšviestą paskutinių besileidžiančios saulės spindulių, stengiausi galvoti apie debatus, apie neišraiškingą šiuolaikinę norvegų dramaturgiją, bet buvo sunku susikaupti. Dar kartą paskambinau Talei ir Ebai, bet jos neatsiliepė, paskambinau Larsui, jis irgi nekėlė ragelio, skambinau Bo, kol prisiminiau, kad jis Izraelyje. Klausiau savęs, kodėl man taip knietėjo dukroms, širdies draugui ir Bo pasipasakoti apie motiną, padauginusią vaistų, apie vasarnamius. Paskambinau geriausiai vaikystės draugei. Ji važiavo automobiliu, todėl turėjau kalbėti trumpai. Apie perdozavimus draugė jau buvo girdėjusi, bet ginčas dėl palikimo ją sudomino, ji turėjo patirties tokiuose reikaluose. „Tėvai turi tokią teisę, – atšovė ji, – gali palikti ką kam panorėję, vis dėlto nebeatrodo tokie dosnūs kaip laiške, kurį atsiuntė tau tada per Kalėdas." Sakė pati nemažai mąsčiusi apie palikimą, kai jos brolis paveldėjo šeimos vasarnamį, nes buvo tėvų numylėtinis, o juk vasarnamį kaip kompensaciją už šilumos ir rūpesčio stygių turėjusi gauti ji.

Uždariau Ištikimąją kambaryje ir nuėjau į keltą, turintį mane nuplukdyti į centrą kitame upės krante. Ten vėl paskambinau Talei ir Ebai, bet jos vis dar neatsiliepė, paskambinau Klarai ir ėmiau klausinėti, kodėl mane tai taip išmušė iš vėžių, kodėl turiu apie tai kalbėtis, kai viskas juk baigėsi gerai.

– Čia sudėtingi dalykai, Bergljota, – atsakė ji. – Velnioniškai sudėtingi.

Išlipau iš kelto ir leidausi gatvėmis, ėmė lyti, permirkau ir apsunkau. Viskas dėl Klaros žodžių, supratau, kokia gelmė atsivėrė, kaip esu murkdoma vis giliau, darausi vis sunkesnė, kaip grimztu.

Debatai praėjo puikiai, puikiai susidorojau. Paskui prisėdau kavinėje, kur buvusiems pašnekovams išklojau viską apie vasarnamių turto vertinimą ir perdozavimą, nors jų gerai nė

nepažinojau, nors kalbant vis neapleido mintis, kad neturėčiau taip elgtis. Gėdijausi kalbėdama, matydama jų veidus, gėdijausi pakeliui namo, nes pasakojau apie vasarnamių įkainojimą ir perdozavimą vaikiškai ir spigiai, taip, kaip kalbėdavau, kai buvau maža, it kvaila nesubrendėlė; gėdijausi kiaurą naktį, negalėjau užmigti, nes slėgė gėda, kad nesuaugau, kad nepajėgiau apie tai papasakoti brandžiai ir santūriai, kad ir vėl tapau vaiku.

Kai Klara Hausmano gatvėje prasegusi paltą papešiojo man šilkinę palaidinukę, kitą dieną ji man paskambino. Stovėjau namo, kuriame gyvenau su vyru ir vaikais, prieškambaryje ir nesupratau, kas skambina. Ji pakartojo savo vardą, tada susivokiau ir nusigandau – mano imunitetas buvo susilpnėjęs. Ji pasiteiravo, ar nenorėčiau parašyti recenzijos literatūros žurnalui, kurio redakcijoje ji darbuojasi. Nenorėjau. Ir nedrįsau, aš nedrįsau to pasakyti. Ji paklausė, ar kitą rytą galiu atvažiuoti pas ją į namus, kad galėtume aptarti reikalą, nenorėjau – bet ir to pasakyti nedrįsau. Kai kitą rytą ten pasirodžiau, ji rinko knygų lentyną, jai nesisekė, ji neskaitė instrukcijos, gėrė džiną. Vairavau ir negalėjau gerti, taigi perėmiau knygų lentyną. Kol sukau varžtus, ji pareiškė, kad bala nematė tos recenzijos, žurnalo nebeleis, leidyklai neapsimoka, tai kaip jai dabar sumokėti už nuomą? Nenutuokiau, papurčiau galvą, nenorėjau persiimti jos finansinėmis bėdomis. Klara prisipažino įsimylėjusi vedusį vyrą, mano širdis sutvinkčiojo. Ji buvo pastojusi ir per dieną turėjo pasidaryti abortą, kitu atveju jis nebenorės jos matyti. Negalėjau padėti, norėjau namo, norėjau džino, susukau lentyną ir išvažiavau, nebenorėjau daugiau jos sutikti.

Sekmadienis Fredrikstado senamiestyje. Geltoni, raudoni ir pūvantys lapai ant akmeninio tilto, šalta dargana. Klaidžiojau gatvėmis ir jaučiausi apsunkusi. Nereikėjo pasakoti apie vasarnamių kainas ir perdozavimą nepažįstamiesiems. Bet man reikėjo apie tai pasišnekėti, tik nežinojau kaip. Tada ir susidūriau su moterimi, kuri praėjusį vakarą kaip tik buvo toje kavinėje. Ji paklausė, ar gerai jaučiuosi, tarsi turėčiau jaustis blogai. Ji pasikvietė mane į svečius, į geltoną medinį namą už šimto metrų toje pačioje gatvėje, pavaišino obuolių pyragu, kava. Apsipyliau ašaromis, ėmiau pasakoti apie vaikystę, o ji klausėsi ir kalbėjo ramiai, paskui atsivėrė apie savąją – kaip galima šitaip nusiristi?

Stovėjau tarpdury ir jau ketinau eiti, o ji paklausė, kiek laiko praėjo nuo tada, kai šnekėjausi su juo.

– Su kuo?

– Su broliu.

Man nepavyko prisiminti, gal dvidešimt metų ar daugiau.

– Paskambink jam, – patarė.

Nedrąsiai nusišypsojau, ji nesuprato mano padėties.

Vis dėlto mudvi apsikabinome, tarsi būtume apsikeitusios dovanomis. Kai pasukau pro vartelius, ji šūktelėjo:

– Aš palaikau Bordą!

Važiuojant namo mane užplūdo prieštaringi jausmai. Gėda dėl praeitos dienos išpažinties kavinėje, pyktis ant savęs, kad mane taip lengva sujaudinti, dėkingumas už kvietimą išgerti kavos

su pyragu, už tai, kad tokią dieną sutikau žmogų, kuris manęs nespaudė, o stengėsi man patarti. Susimąsčiau, ar motina ir tėvas, Astrida ir Osa prašė kieno nors patarimo, juk nereikėjo būti genijumi, jog nujaustum, kad žmogus, nepritariantis nesąžiningoms turto dalyboms testamente, nepritars ir turto perrašymui slapčiomis neatlikus deramo turto vertinimo rinkoje. Jeigu būtų su kuo nors pasitarę, argi nebūtų buvę įspėti? Bet gal jie nenorėjo, kad kas nors juos įspėtų? Gal nenorėjo keisti savo sprendimo, kad ir kokią kainą teks už jį sumokėti?

Na, bent jau namie Lyjeryje, kai sutemo, o aš išėjau pasivaikščioti su šunimi ir ėmė snigti, Talė pagaliau atsiliepė į mano skambutį. Papasakojau jai apie perdozavimą, turto perrašymą ir vertinimą, ir dukra mane pažinodama suprato, kad klimpstu gilyn, todėl patarė dėl to nesukti galvos, neįsitraukti, pasakė, kad mano motina tiesiog vaidino, atliko pagrindinį nelaimingos aplinkybių aukos vaidmenį, nors iš tiesų tenorėjo išvengti kritikos.

„Manęs ten daugiau nebus, – baigė ji, – neketinu toliau dalyvauti šitam spektakly."

Girdėjau, ką ji sako, mano protas tam pritarė.

Nuėjau toliau nei įprastai, – kad pavargčiau, kad pajėgčiau užmigti, kaip nors išmiegočiau naktį, – nukulniavau toli, o grįžusi atsisėdau priešais židinį. Paskambino Astrida ir pranešė, kad mama laikosi gerai, manė, kad gal nerimauju. Ji vis dar Diakonjemo ligoninėje ir jaučiasi nusilpusi, bet rytoj ją išleis namo ir jubiliejus bus paminėtas šią savaitę, kaip ir planuota, ji tikisi, kad Siorenas su Eba irgi atvažiuos. Atsakiau negirdėjusi, kad jie būtų apsigalvoję.

– Mama apsidžiaugs, – atitarė Astrida, – ji nerimavo, kad Bordo vaikai gali nuvilti. – Jis pasitelkia vaikus, – pakartojo sesuo. – Bjauriausia, ką galima daryti, tai pasitelkti vaikus! Mama taip bijanti prarasti ryšį su Bordo vaikais. Ji su jais buvo tokia artima, o dabar viskas šuniui po uodega, ir vien dėl jo?

Atsargiai atsakiau, jog galbūt jie iš tikrųjų nusiminė dėl to, kad vasarnamiai buvo perrašyti jiedviem su Osa. Tai buvo pirmas kartas, kai užsiminiau, kad nepriimu jos versijos už gryną pinigą. Ji patylėjo, o tada pareiškė sakiusi, kad jeigu čia viskas tik dėl sumos, kuria buvo įvertintas turtas, tai juk visada galima jį įvertinti iš naujo.

– Gal ir ne viskas buvo padaryta protingai, – pridūrė. – Vasarnamių kainos gal kiek ir mažokos, – kalbėjo toliau. – Galbūt iškart reikėjo dviejų turto vertintojų nuomonės, bet mes nepagalvojom.

Atsikimšau butelį raudonojo vyno. Išgėrusi visą nusiraminau ir vėl išvedžiau šunį. Vis dar snigo, didžiulės, sunkios snaigės tirpo ant veido, netrukus jau buvau kiaurai permirkusi. Plačiai atsivėrusiame danguje žvaigždės spingsėjo netikroviškai ryškiai, o gal kaltas buvo tik vynas. Patraukiau namo ir buvau jau apsisprendusi.

Internete neradau Bordo telefono numerio, todėl paskambinau Astridai. Ji atsakė irgi jo neturinti.

– Bet juk vakar su juo šnekėjaisi?

Osa turėjo jo numerį, atsakė Astrida, o man paklausus, ar galėtų paskambinti Osai ir tada atskambinti man, nenoriai atsakė, kad „jau vėlu“, ir pati rado numerį.

Kai ištariau savo vardą – Bergljota, jis patylėjo. Paskui pasakė pastaruoju metu daug apie mane galvojęs, tada patylėjau aš. Paskui papasakojau apie pokalbius su Astrida, o jis apie tai, kaip jaučiasi dėl susiklosčiusios padėties. Man pasirodė liūdnas. Užsiminė apie knygą, kurią kadaise jam nusiunčiau: romaną apie šeimos žlugimą, šeimos, mano akimis, primenančios mūsiškę, apie vaikystę, kuri panėšėjo į mūsų.

– Taip išties ir buvo, – pasakė jis.

Iš Klaros namo važiavau dunksinčia širdimi. Ar ji papasakojo man įsimylėjusi vedusį vyrą, nes žino, kad ir aš tokį įsimylėjusi? Ar taip akivaizdu? Ar dar kas nors žino? Buvau ištekėjusi už gero ir garbingo vyro, mudu turėjome tris mažus vaikus ir vis tiek mylėjau kitą, vedusį, ir negalvojau apie jokį kitą, išskyrus tą, kuris turi žmoną. Siaubinga, pasišlykštėtina, bet argi mano jėgoms buvo ką pakeisti, padėtis be išeities, be išeities. Neturėjau nuolatinio darbo, nuolatinių pajamų, tik tris mažus vaikus ir apsirūpinusį vyrą, o buvau nelamingai įsimylėjusi kitą – baisinga, gėdinga, neatleistina, kaip galėjau, kas man šovė į galvą, kad tam ryžausi?

Klara paskambino po savaitės, būčiau nekėlusi ragelio, jei būčiau žinojusi, kad skambina ji. Teiravosi, ar nenorėčiau vėl pas ją užsukti, ji nusipirkusi naują knygų lentyną, kurios nemoka surinkti. Nenorėjau, o nuvažiavau ir surinkau lentyną, ir papasakojau apie tą vedusį vyrą. Ji sakė supratusi iš mano elgesio. Ji visada pastebinti tokius dalykus, pasakė ir paglostė man skruostą, o aš pravirkau, kas man beliko?

Ir pajutau, – šitai suvokiu nuo pat pradžių, kai apskritai ėmiau apie tai mąstyti, – kad artėja pripažinimo akimirka, kad artėja žemės drebėjimas, jaučiau tai, kaip žvėrys jaučia artėjančią stichiją. Bijojau ir drebėjau dėl to skausmingo tiesos išpažinimo, kuris supurtys ir sukrės mane, galbūt net sąmoningai bandžiau jį paskubinti, kad tik kuo greičiau atkentėčiau, juk, vienaip ar kitaip, tai neišvengiama.

Gruodis ir ūkana visai sulig žeme. Vakarykštis sniegas nutirpęs, tik tiženos ir juoduojanti pliurza pievelėse, keliuose; lauke šalta, šalta ir viduje, nes sugedęs šilumos siurblys.

Turėjau redaguoti teatro apžvalgas ir parašyti vedamąjį į kitą „Scenos" numerį, bet nenorėjau dirbti. Užsiplikiau arbatos ir supyliau ją į termosą, apsirengiau vilnoniais drabužiais, apsiaviau guminius, apsivilkau storąją striukę su gobtuvu – geriau, kai šiltai apsirengi. Išėjau į mišką, kur tokiu metu visuomet sutikdavau žmonių, prisėdau ant išvirtusio kamieno ir atsegusi pavadėlį paleidau šunį. Būdavo, pamatydavau ten kokį elnią pavasarį ar vasarą, paukščių ir voverių, ir varlių, bet tądien buvome tik mudvi. Ištikimoji uostinėjo ir vizgino uodegą, liuoksėjo per šakas ir akmenis, apie palikimą ir vaikystę nieko nenutuokė. Gal apie spektaklius „Paskui Kalėdų žvaigždę" ir „Spragtukas", kuriuose šeima vaizduojama gražiai, turėčiau parašyt ironiškai? Ne – per daug kvaila, pajutau gumulą gerklėje.

Tada sutemo, grįžome namo ir užkūriau židinį, atsikimšau butelį raudonojo vyno ir išsitraukiau vedamojo apmatus. Man vos pradėjus Bordas parašė, kad būtų smagu pasišnekėti, nors proga ne pati maloniausia. Gal galėtume kada susitikti priešpiečių?

„Man irgi būtų smagu, žinoma, susitikime", – atsakiau.

Vos išsiunčiau, paskambino Astrida, norėjo pasiteirauti, ar šnekėjausi su Bordu. Pasakiau, kad susitiksiu su juo kitą savaitę. Man pasirodė, kad ji sunerimo.

Užverčiau savo maką ir susiruošiau miegoti, tada paskambino Klara ir pranešė, kad mirė Rolfas Sandbergas.

Rolfas Sandbergas. Didžioji motinos nesantuokinė meilė. Pedagogikos kolegijos, į kurią ji įstojo jau būdama vyresnio amžiaus, profesorius. Dėl jo buvo pametusi galvą, užmezgė su juo santykius, nors jis ir buvo vedęs. Aistringas motinos romanas su Rolfu Sandbergu truko kelerius metus, kol tėvas Valeryje po komodos užtiesalu rado motinos pradėtą meilės laišką. Galbūt tėvas jį rado ne taip ir atsitiktinai. Galbūt motina norėjo, kad tėvas sužinotų apie tuos santykius, gal manė, jei tėvas išsiaiškins, tai norės skirtis, o ji galės susituokti su Rolfu Sandbergu. Bet ir tąkart tėvas sureagavo ne taip, kaip ji tikėjosi, o taip, kaip reaguodavo paprastai, įsiuto ir griebėsi smurto. Rolfas Sandbergas irgi sureagavo ne taip, kaip mama tikėjosi: kai ji Rolfui papasakojo apie vyro rastą laišką, jis atsakė, kad geriau jau vienos skyrybos nei dvejos. Motina užsirakino kambaryje su tabletėmis ir alkoholiu, o tėvas išlaužė duris ir paskambino greitajai pagalbai; motina buvo išvežta į Fredrikstado ligoninę ir jai išplautas skrandis.

Motina bandė gyventi viena, bet nepavyko. Tėvas buvo išnuomojęs jai butą, kad ji pagyventų savarankiškai, vis dėlto po pusantros savaitės ji grįžo pas tėvą į Brotevejeną, atsidavė jo malonėn. Bet vis tiek nesiliovė bendravusi ir susitikinėjusi su Rolfu Sandbergu, greičiausiai niekada nesiliovė jo mylėjusi. Ji ir mane buvo įvėlusi į savo santykius. Neįpainiojo Astridos ar Osos, nes jos būtų įsiutusios sužinojusios, kad motina vis dar palaiko ryšį su meilužiu, ir viską būtų išklojusios tėvui, o tėvo žodžius persakiusios motinai. Mane motina buvo perpratusi – aš nepasiusiu dėl tokio jos elgesio su tėvu ir jam neprasitarsiu. Tuo skyriausi nuo Astridos ir Osos – santykiais su tėvu.

Nutraukusi ryšius su šeima, daugiau apie Rolfą Sandbergą negirdėjau, bet buvau tikra – motina visus tuos metus tikėjosi,

kad kada nors juodu bus drauge. Kai pasimirė Rolfo Sandbergo žmona, maniau, mama tikriausiai linki ir mūsų tėvui mirties, kad pati galėtų apsigyventi su Rolfu. O štai motina sužinojo, kad Rolfas Sandbergas jau mirties patale, ir perdozavo vaistų – pagaliau suprato, kad jos svajonė žlugo?

Paskambinau Astridai, nors buvo jau po dvyliktos, ir pasakiau, kad mirė Rolfas Sandbergas, kad motinos perdozavimas greičiausiai neturi nieko bendro su Bordo trumpąja žinute, čia viskas dėl Rolfo Sandbergo mirties. Iš balso supratau, kad ji sutriko.

Parašiau Bordui, kad Rolfas Sandbergas mirė, kad perdozavimas greičiausiai susijęs su šia mirtimi, o ne trumpąja jo žinute mamai.

Mudvi su Klara mylėjome vedusius vyrus, kurie neketino skirtis, kuriems mūsų nereikėjo, kurie tenorėjo su mumis miegoti viešbučio kambariuose; mudvi negalėjome išsilaisvinti, mudvi buvome nelaimingos. Klara gyveno viena, tai turėjo trūkumų, aš gyvenau su vyru ir vaikais, tai taip pat turėjo savų trūkumų. Ištekėjau ir susilaukiau vaikų anksti, kad man nebereikėtų būti dukra, kad pati būčiau mama. Kai apie tai ėmiau mąstyti, supratau – dabar jau aš apgaudinėju vyrą ir vaikus; ir to gėdijausi. Klara nieko neapgaudinėjo, bet jai trūko pinigų, kad pragyventų, vakarais ir naktimis ji turėjo dirbti padavėja „Renos" restorane. Mano vyras gerai uždirbo, tad galėjau neimti paskolos mokslams, buvau apsimetėlė ir išnaudotoja. Kai galėdavau, važiuodavau pas Klarą ir gerdavau su jos draugais iš „Renos", jie buvo psichiškai nestabilūs ir prasigėrę, buvo gabuoliai, vargšai, išsekėliai, nusmurgėliai ir marginalai. Nepatvarios keistuoliškos drebančios būtybės, kurios vis belsdavo į Klaros duris, į tas duris belsdavausi ir aš, kad užsikrėsčiau tuo jų marginalumu ir išsekimu, ir kodėl gi? Pati siekiau pragaišties, kas man buvo? Važiuodavau pas Klarą ir gerdavau kartu su keistais asocialiais asmenimis, pernakvodavau pas ją, rytais prabusdavau ryškioje saulės šviesoje su pavargusiais ir apskretusiais sugėrovais ir išskubėdavau namo, ir, apkabinusi vaikus ir vyrą, norėdavau amžinai būti šiame didžiuliame erdviame švariame name, žadėdavau sau niekada daugiau jo nepalikti, bet netrukus vėl atsidurdavau pas Klarą, vėl arčiau pražūties.

Praėjus keturioms dienoms, kai mama perdozavo, tą pačią dieną, kai Rolfo Sandbergo nekrologas pasirodė laikraštyje, motina ir tėvas turėjo minėti savo jubiliejus namie Brotevejene. Talė, sužinojusi, kad Siorenas ir Eba važiuos, pasipiktino. Kodėl jie nori gražius prisiminimus paversti prastu vaidinimu? Pritarti Brotevejeno režimui, jį priimti, apsimesti lyg niekur nieko ir elgtis visiškai negarbingai? „Todėl pasaulis ir žlugęs, – kalbėjo ji, – nes žmonės to nepripažįsta, elgiasi ne nuoširdžiai, o toliau apsimetinėja, kad išvengtų nepatogumų, kodėl gi dar Siorenas ir Eba važiuotų į Brotevejeną ir dalyvautų tame nevykusiame spektaklyje?“ Ji pati niekada ten daugiau nevažiuos ir apie tai panoro jiems pranešti tučtuojau.

Patariau jai susilaikyti. Jie pamanytų, kad ji įsitraukia į ginčą dėl palikimo, kad ji nori vasarnamio Valeryje.

Dieną prieš šventę mane apniko nerimas. Ne toks ir didelis, bet vis tiek. Tas puslapis jau buvo užverstas, Siorenas ir Eba buvo suaugę ir patys už save atsakingi, vis dėlto jaučiau nerimą, kaip kaskart, kai jie lankydavosi Brotevejene. Kai artėjo šventės pradžia, pažvelgiau į laikrodį, lyg laukdama sprogimo. Mačiau, kaip Siorenas su Eba žengia per slenkstį, įsivaizdavau, kaip jie apkabina motiną ir tėvą, kurių nebuvau mačiusi metų metus, ir nė nežinojau, kaip jie dabar atrodo, mačiau, kaip apkabina ar pasisveikina rankos paspaudimu su Astrida, jos vyru ir vaikais, su Osa, jos vyru ir vaikais, mačiau Sioreno ir Ebos veidus ir jie man kėlė skausmą, o gal čia tebuvo mano

vaizduotė ir pati save skaudinau. Įsivaizdavau, kas buvo sakoma, įprastos frazės ir sveikinimai, visiškai nieko apie tai, kas neatidėliotina: apie palikimą, perdozavimą, Rolfo Sandbergo nekrologą arba tuos, kurių minėti nevalia, tuos, kurie neatvyko – Bordą ir mane, Bordo vaikus.

Laikas slinko lėtai, nekantriai laukiau, nė pati nenutuokdama ko. Žinojau, ką norėjau išgirsti – kad viskas praėjo gerai, kad jie kalbėjosi apie nekaltus dalykus, pasipasakojo, kaip sekasi darbas ir studijos, ir vis tiek negalėjau atsikratyti įtampos. Kaip tų Kūčių išvakarėse, kai vaikai buvo Brotevejene ir gavo dovanų, ir tąkart, kol jie negrįžo, sėdėjau tarsi ant adatų. Baimė buvo iracionali – ne piniginis mano palikimas. Iracionalus kaltės jausmas dėl to, kad atsiskyriau, nutraukiau ryšį, kad pasielgiau taip, kaip nevalia elgtis, atsisakiau lankyti senstančius tėvus, kad buvau toks žmogus, nežmoniškas. Šventė prasidėjo šeštą, atėjo aštunta valanda, o jie vis neskambino ir aš nenorėjau skambinti, jei netyčia vaikai dar būtų buvę ten. Pusę devintos Siorenas pagaliau paskambino ir pasakė, kad viskas praėjo puikiai, nors mano motina greitai prisigėrė, nors tėvas susimąstęs sėdėjo savo krėsle ir buvo tylesnis nei įprastai. Bordas su vaikais neatvyko, bet Astrida ir Osa, be abejo, dalyvavo, ir Astrida rėžė kalbą, pasakė, kad jiedvi su Osa buvo laimingos, būdamos tokios artimos su motina ir tėvu, kad jiems visiems buvo smagu būti drauge, kad jie taip dažnai susitikdavę, net keletą kartų per savaitę, ką jau kalbėti apie nuostabias ilgas vasaras, praleistas kartu Valeryje.

Siorenas atkreipė dėmesį, – mano akimis, kiek susigėdęs, – esą galbūt ir nenuostabu, kad Osa su Astrida paveldėjo daugiau negu mes, jiedvi juk tiek daug laiko praleisdavo kartu su tėvais ir taip juos mylėjo.

„Jei niekas nežinotų, kad yra dar du vaikai, – sakė jis, – galėtum pagalvoti, kad tai niekuo neišsiskirianti darni šeima."

Kai pirmą kartą sutikau Bo Šjerveną, buvo sekmadienis, knygų diena Norvegų teatre*. Visose salėse buvo skaitomos rudenį pasirodžiusios knygos, o šalies kultūros periodinė spauda pristatoma fojė, tarp jų ir naujai įsteigtas žurnalas „Nesuprantami leidiniai", sumanytas ir rengiamas Klaros bute vėlyvos nakties valandomis jos literatūra besidominčių draugų iš „Renos". Klarai buvo numatyta vieta tarp pirmojo ir trečiojo stendo, pažadėjau užbėgti. Kai atėjau, pamačiau ją po skėčiu nuo saulės, kuris buvo įsmeigtas į vieną iš didžiųjų teatro gėlių vazonų, ant skėčio puikavosi užrašas „Nesuprantami leidiniai". Atrodė, jai nepatogu, nes iš kelių rašytojų, kurių kūrinių recenzijos pasirodė žurnale, ji sulaukė nemalonių komentarų, vienas kriminalinių romanų autorius netgi grasino peiliu. „Buvo daug smagiau tuos tekstus rašyti nei leisti", – paaiškino man, jai knietėjo išgerti alaus. Klara išėjo į kavinę, o aš užėmiau jos vietą po skėčiu. Prie manęs atskubėjo vyriškis, pasigriebė vieną egzempliorių, prisėdęs ant laiptų ėmė skaityti ir garsiai nepatenkintas dūsauti; vyliausi, kad Klara netrukus grįš. Vyras atsistojo, prišoko prie manęs ir pareiškė, kad tai jis vertęs tą poezijos rinkinį, kuris „Nesuprantamuose leidiniuose" buvo aptariamas kaip itin nesuprantamas leidinys. Pasakiau, kad su žurnalu neturiu nieko bendro. Tas žemaūgis akiniais nosį pasibalnojęs vyriškis pažvelgė į mane pro akinių viršų ir paklausė,

* Teatras Osle, jame spektakliai vaidinami niunošku (norv. *nynorsk*) ir norvegų k. dialektais (čia ir toliau, jei neparašyta kitaip, – *vert. past.*).

ar „Nesuprantamų leidinių“ komanda buvo susipažinusi su politinėmis aplinkybėmis Rusijoje trečiajame praeito amžiaus dešimtmetyje. Atsakiau, kad nežinau, kad su „Nesuprantamais leidiniais“ nieko bendro neturiu. Jis susidomėjo, kodėl tada sėdžiu prie šito kvailo žurnalo stendo, pasiteiravo, ar redakcija girdėjusi apie Sankt Peterburgo literatūriniuose sluoksniuose trečiajame dešimtmetyje sklandžiusias revoliucingas idėjas. Atsakiau nežinanti, bet nujaučiau, kad negirdėjusi. Perbalęs atkaklusis pašnekovas nesiliovė – ar redakcija girdėjusi apie eseistą Ivaną Jegorjevą? To irgi nežinojau, vyliausi, kad Klara tuoj grįš. Jis paklausė, ar infantilų „Nesuprantamų leidinių“ žurnaliūkštį rengiantys žmonės bent jau skaitę Rusijos istoriją arba ką nors iš rusų poetų, ar jie žino, prie kokios poetinės tradicijos priskiriamas eilėraščių rinkinys „Rudens obuoliai“. Aš nežinojau, bet nujaučiau, kad nebuvo skaitę, tikėjausi, kad Klara jau tuoj pasirodys. Tas įžūliai į priekį palinkęs smarkus vyras išrėžė, kad tos eilutės, kurios silpnapročiui „Nesuprantamų leidinių“ apžvalgininkui pasirodė itin nesuprantamos, iš tiesų esančios esminės, tai politiko V. G. Korolenkos kalbos, pasakytos per ketvirtą partijos suvažiavimą, parafrazė. Žemutis, dabar jau gana aukštą toną pasiekęs vyriškis, jei būtų pats rašęs apie poezijos rinkinį, kurį buvo išvertęs, be jokios abejonės, būtų pasidomėjęs minėtomis temomis – tokia esanti literato užduotis, nes jei literatas nevertina poezijos rimtai, iš ko dar tada būtų galima to tikėtis? Jis bėrė toliau, kad jei ta akivaizdžiai jauna ir beviltiškai arogantiška moterėlė, kuri apie „Rudens obuolius“ rašė „Nesuprantamuose leidiniuose“, būtų pasidomėjusi tokiomis temomis, rinkinyje daug būtų atradusi, tiek daug, kad tai galbūt netgi būtų pakeitę jos gyvenimą. Jis varstė mane akimis. „Būtų pakeitę tavo gyvenimą“, – išdrožė, jo žodžiai nusėdo giliai.

Laimei, pasirodė kažkokie jo pažįstami, jis numetė žurnalą ir pradingo. Žvalgiausi Klaros, nebenorėjau ten ilgiau sėdėti. Tada nei iš šio, nei iš to vėl pasirodė anas vyriškis ir paprašė

paskolinti šimtą kronų. Atėjęs jo brolis ir kviečiantis puodelio kavos į kavinę, o jis neturi pinigų ir nenori prasitarti, kad broliui netektų nerimauti. Daviau jam šimtą kronų, jis išsireikalavo mano banko sąskaitos numerio, po savaitės pervedė šimtą dešimt kronų, tos dešimt kronų buvo palūkanos.

Turėjome susitikti viešbutyje „Grand". Pati jį pasiūliau. Itin retai kur išeidavau ir tiesiog išsprūdo. „Grand", – parašiau aš, brolis apsiėmė pasirūpinti staliuku.

Pakeliui staiga prisiminiau, kad seniau motina dažniausiai ten susitikdavo su draugėmis, kai jos išsiruošdavo į miestą valgyti priešpiečių. Kartais ir mane pasiimdavo drauge į „Grand" viešbutį – ar pasirinkau jį skatinama prisiminimų apie motiną? Vyliausi, kad vaikystė manęs nepasivijo, kad drebu ne todėl, kad į ją grįžtu. Įžengiau į viešbutį, prie restorano durų buvo nusidriekusi eilė, prieššventinis laikotarpis, gausybė pasipuošusių vyresnio amžiaus žmonių – nereikėjo rinktis šitos vietos. Galiu susidurti su motina ir jos draugėmis; ar ten, štai ten kampe, stovinti moteris nepanaši į mamą, tokią, kokią ją prisimenu? Nusisukau, norėjau išeiti ir tada pamačiau jį – bent jau primenantį mano brolį, tokį, koks išliko atmintyje, nugara ir sprandas. „Bordai?" – kreipiausi, vyriškis atsisuko. Čia buvo jis, tik dvidešimčia metų vyresnis. Jis pažino mane, dvidešimčia metų vyresnę, mudu apsikabinome, kaip, bent jau kiek mums žinoma, elgiasi vienos šeimos vaikai, kai tarp jų nėra kokių neišspręstų ginčų. Pro šalį ėjo jo pažįstama, juodu pasisveikino, apsikabino, ir jis pristatė mane kaip mažąją savo sesutę, „mano vyriausioji mažoji sesutė", pasakė. Tylėjome. Negalėjom pradėti pokalbio stovėdami eilėje, per dvidešimt trejus metus mudu visai nebendravom. Pastarąjį kartą matėmės, kai jo vyresnėlė priėmė Sutvirtinimo sakramentą. Paskaičiavau, kad prieš tai buvau jo nemačiusi dešimt metų ir abu tuos

kartus progos buvo oficialios, vietos buvo viešos, tokios kaip restoranas, kuris mažai tesiskyrė nuo šio viešbutyje „Grand“. Sumečiau, kad neoficialioje aplinkoje nekalbėjome nuo tada, kai lankėme gimnaziją, tiesa, mažai tekalbėdavom ir tada. Abu atitolome nuo šeimos, bet ne kartu, ne bendru nutarimu, pasitraukėme kas sau po vieną. Kaip sekasi Bordui, išgirsdavau iš Astridos tuos dukart per metus, kai su ja kalbėdavausi, bet naujienų, kaip supratau, būdavo nedaug – jo vaikams puikiai sekėsi mokykloje. Nežinojau, kad jis nebegyvena nuosavame name Nordstrande, kad jau persikėlęs į butą Fagerborge. To Astrida man nebuvo pasakojusi, sužinojau čia, „Grand“ viešbutyje, kai atidaviau paltus drabužinėje, o Bordas rado užsakytą staliuką. Jis atidavė man paltą pasitikėdamas, nes kadaise su seserimis visi kartu juk spausdavomės ant užpakalinės automobilio sėdynės. Pakabinau paltus drabužinėje ir radau jį sėdintį prie staliuko. Jis atrodė kaip tėvas – toks, koks tas kadaise buvo. „Dabar jis paseno“, – tarė Bordas. Užsisakėme kavos. Kai paklausiau, ar pats atvairavo, jis pasakė atvažiavęs tramvajumi, papasakojo, kad nebegyvena Nordstrande, jau aštuoneri metai kaip persikėlęs į Fagerborgą, ir, kaip man pasirodė, labai nustebo, kad to nežinojau, kad Astrida, su kuria aš, jo žiniomis, bendrauju, man nebuvo to sakiusi. Jis pirmas įsidėjo maisto, prie bufeto nužingsniavo man nepažįstama eisena, ir grįžo nešinas sumuštiniu. Tada prie bufeto nuėjau aš ir grįžau nešina sumuštiniu. Ten ir sėdėjom – viešbutyje „Grand“.

Nesutarimai dėl vasarnamių truko daug ilgiau, nei maniau. Motina su tėvu jau prieš keletą metų nusprendė, kad juos paveldės Astrida su Osa. Bordas apie tai sužinojo iš savo dukters. Kai anūkė lankėsi Brotevejene, seneliai jai ir papasakojo, kad vasarnamiai Valeryje atiteks Astridai su Osa. Bordo dukra nustėro, ką gi ji galėjo pasakyti, anūkėlė, kuri pirmuosius vaikiškus savo žingsnelius žengė Valeryje, ji buvo pernelyg jauna ir drovi, kad išsiduotų apstulbusi ir nusivylusi. Ar todėl būtent jai, jaunutei mandagiai anūkei, kuri neatsikalbinės, pirmiausia ir pranešė – paskui galėtų stebėtis, negi ji nieko neperdavusi? Bordo dukra grįžo namo ir papasakojo tėvui, ką sužinojusi, o Bordas nuvažiavo į Brotevejeną ir tėvas su motina patvirtino, kad Astrida su Osa paveldėsiančios vasarnamius. Ar jie bent suprato, ką kalba? Kad šitoks pareiškimas buvo šokiruojantis vyriausiajam sūnui, praleidusiam Valeryje visas jaunystės vasaras ir kitas vėlesnes, kai jau atvažiuodavo su šeima ir santykiai su motina ir tėvu dar nebuvo tokie keblūs, įsivaizdavusiam ir tikėjusiam, kad tėvams pasimirus, santykiai tarp jo ir seserų vėl sutvirtės? Jis paprašė jų apsigalvoti, jie atsakė jau apsisprendę. Po kelių savaičių jis paštu gavo testamento kopiją, jame buvo rašoma, kad vasarnamiai atiteks Astridai su Osa, o jei šios jų atsisakytų, turtas būtų parduotas daugiausia pasiūliusiajam. Iš mudviejų su Bordu teisė juos paveldėti buvo atimta.

– Jie nenorėjo, kad mes ten būtume, – paaiškino jis.

– Lyg ir buvome tai perpratę, todėl ten ir nesilankydavom.

Po metų jis parašė laišką tėvams, dabar padavė jį man – buvo atsinešęs visus dokumentus: nuolankų laišką, kuriame jis išdėstė argumentus, kodėl visi keturi vaikai turėtų pasidalyti vasarnamius. Nes juk visi buvome smarkiai prisirišę prie jų, nes tuomet visi galėtume kartu rūpintis jų priežiūra ir išlaikymu, nes tada jais džiaugtis galėtų daugiau žmonių, sklypai juk dideli, galbūt ateityje juose būtų galima pastatyti daugiau statinių.

Tėvai atsakė, kad sprendimas jau priimtas.

Bordas parašė Astridai su Osa ir pateikė tuos pačius argumentus, jiedvi atsakė, kad motina ir tėvas patys sprendžia, kam ką palikti. Naujausiame elektroniniame laiške, kurį siuntė dėl šio klausimo, brolis rašė, kad Valeris buvo ta vieta, iš kurios jis turi daugiausiai gerų prisiminimų. Kodėl mes, keturi šeimos vaikai, negalėtume kiekvienas gauti po pusę vasarnamio? „Nebūtina visko taip komplikuoti", – rašė jis. Ne vienas jo draugas paveldėjo vasarnamį kartu su broliais ir seserimis, ir dažniausiai nekildavo jokių bėdų. *Aš jūsų dar kartelį gražiai prašau apsigalvoti. Kai kada nors jūsų su mumis nebus, man ir vaikams bus tikrai svarbu tapti pusės vasarnamio savininkais.* Baigdamas rašė nesuprantąs, kodėl motina su tėvu Valeryje mieliau nori matyti žentus, o ne savo sūnų ir jo vaikus.

Jis nesulaukė jokio atsakymo. Ir nieko negalėjo padaryti. Tėvai turėjo tokią teisę. Bet ar jie suprato, ką darantys? Kad viską sugadino, kad smogė kaip peiliu? Ar Astrida su Osa suprato, kokios bus pasekmės, kad motina su tėvu pasielgė taip, kaip pasielgė, ir ne be jųdviejų palaiminimo, nejaugi jos maniusios, kad tai nepakeis jų santykių su Bordu? Nejaugi motina su tėvu manė, kad tai nepakeis atžalų santykių? Jie *nenorėjo*, kad Bordas ir jo vaikai, taip pat aš ir mano vaikai taptų pusės vasarnamio savininkais Valeryje. Bordas jų gražiai ir argumentuotai prašė, nes nežinojo, kad čia būta sąmokslo. Motina su tėvu mieliau atostogausią žentų, o ne savo pačių sūnaus ir jo šeimos pašonėje. Jie nenori Valeryje mūsų matyti. Jie su mielu noru laukia Bordo su vaikais, manęs su vaikais

per šventes ir jubiliejus, bet nenori mūsų šalimais sodyboje. Mielai leistų laiką šalia Astridos ir Osos, jų vyrų, vaikų ir ten, ir kur kitur, nes jos neprimena jiems praeities.

Tėvas ir motina, Astrida ir Osa suplanavo, kad vasarnamiai atiteks jodviem, ir savo planą įgyvendino. Jų sumanymas atskleistas. Bordas vylėsi, kad galima buvo kai ką pakeisti, paprašyti, – veltui. Vieni žinojo, kas laukia, kiti – ne. Žaidžiama buvo tik į vienus vartus, tačiau ir motina su tėvu, ir Astrida su Osa elgėsi taip, lyg viskas būtų be priekaištų, tad ar keista, kad Astrida niekada man apie tai neužsiminė?

Apie katastrofą – tokią, kuri tikrai neaplenks, – buvo nujaučiama, bet jie arba nesuprato jos masto, arba kaip tik suprato, tik jiems buvo nusišvilpt, tikėjosi kaip nors išsikapstysiantys?

Bordui neatiteko dalis vasarnamio Valeryje, šitai jam reikėjo pakęsti, ir jis pakentė, vis dėlto kažkas buvo nebe taip.

Rugpjūtį jis užsuko į Brotevejeną pas motiną su tėvu pasilabinti po vasaros ir motina pareiškė, jog tėvas taip suseno, kad nebepajėgia kaip anksčiau tiek dirbti vasarnamiuose, pjauti žolės ir ravėti, todėl senąjį vasarnamį jie perrašę Astridai, o naująjį – Osai. Bordas, jau susitaikęs, kad netaps vieno iš vasarnamių savininku, paklausė, kokia suma jie buvo įvertinti. Kai motina atsakė, jis atsistojo ir išėjo. Tai buvo paskutinis lašas. Juokingai maža suma. Jie *norėjo* nuskriausti. Jie *norėjo*, kad mudu su Bordu gautume kuo mažesnes kompensacijas. Tai buvo padaryta *sąmoningai*, o Astrida su Osa neprieštaravo. Kaip jos būtų pasijutusios, jei taip būtų nutikę joms? Ar atėjus metui jiedvi panašiai pasielgtų su savo vaikais, abi turėjo po du. Perleistų joms atitekusius vasarnamius tik vienam iš savo vaikų? Ne. Juk akivaizdu. Nes būtų siaubinga to atžvilgiu, kuris netektų teisės į vasarnamį, tai yra to, kuris tėvams visą laiką rūpėjo mažiau.

Bordas išlėkė iš namo Brotevejene. Motina šaukė jam pavymui, esą jis turėtų džiaugtis, kad apskritai ką nors paveldėjo.

Mudu turėtume džiaugtis, kad apskritai ką nors paveldėjome. Tas testamentas, apie kurį sužinojome prieš keletą metų per Kalėdas, kurį Bordas paprašė jam atsiųsti, kad galėtų perskaityti, galėjo būti pakeistas, tikriausiai jau ir buvo pakeistas, jei apskritai dar egzistavo, galbūt išvis nebuvo jokio galiojančio testamento; ir štai senasis vasarnamis padovanotas Astridai, o naujasis – Osai, o mudu, Bordas ir Bergljota, – kurių net vardai taip puikiai dera drauge, – rizikavome išvis negauti jokios kompensacijos.

Mačiau: jį sukrėtė, kad motina ir tėvas taip atvirai elgėsi nesąžiningai, kad Astrida ir Osa be sunkumų priėmė neteisybę; jos nė nebandė perkalbėti tėvų pasielgti teisingai, kad brolio ir seserų santykiai nebūtų sugadinti, kad Bordas nesijaustų nustumtas į šalį ir nuskriaustas, kad Bordas nesijaustų toks prislėgtas, koks tapo, koks buvo; jie akivaizdžiai nesijaudino dėl jo nuomonės, nesijaudino dėl jo tiek, kad jo atžvilgiu elgtųsi deramai. Bordas jau buvo sulaukęs ne vieno antausio, o dabar, supratau, jis buvo tiesiog pritrenktas ir pasirengęs atsiskirti. Aš irgi buvau sulaukusi ne vieno antausio, tik mane tėvai galutinai pritrenkė prieš penkiolika metų, tąkart nuo jų ir atsiskyriau.

Tai nutiko prie kiosko „Narvesen“, Bugstadsvejene, tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt devintųjų kovo tryliktąją.

Jau porą metų stengiausi bendrauti su šeima tik dėl vaikų, nes šie buvo maži ir tik nuo manęs priklausė, ar jie palaikys ryšį su seneliais, tetomis ir dėdėmis, pusbroliais ir pusseserėmis; dėl to, kad motina nezirztų, nespaustų, neapeliuotų į mano sąžinę, reikėjo daug jėgų, turėjau neprarasti savitvardos dėl žmogaus, kuris tik vaizdavo mane mylįs. Vos tik iš Romos nusiunčiau tėvams visiškai nekaltą atviruką, iškart sulaukiau laiško, kad motina nekantrauja išvysti mane per Kalėdas ir atšvęsti jas kaip pridera normaliai šeimai. Tokiais atvejais nesugebėdavau susivaldyti, mane apimdavo isterija, jausdavausi pažeminta ir ignoruojama, nes juk negalėjo būti normalu, nebuvo normalu, jau buvau aiškinusi, paskui dar daugybę kartų, bet jie negirdėdavo, nė nenorėjo girdėti, o Kalėdas trokšta švęsti kaip pridera normaliai šeimai? Mane pykino vien nuo tokios minties, paskambinau, o kai niekas nekėlė, palikau pagiežingą žinutę – kad nelaukiu Kalėdų, kad nelaukiu, kada juos pamatysiu, jog nuo minties, kad teks juos matyti, mane užplūsta siaubas ir pasišlykštėjimas, kad tiesiog fiziškai negaliu į juos žiūrėti. Bet kitą rytą jau gėdijausi savo pykčio, savo agresijos, savo perdėtų nekontroliuojamų vaikiškų jausmų, paskambinau Astridai ir paprašiau jos nuvažiuoti į Brotevejeną ir ištrinti tūžmingąją žinutę; bet tėvai ją jau išklausę, atsakė ji susijaudinusiu balsu, tuomet supratau, kad motina su tėvu buvo nuliūdę ir sukrėsti, ir supratau, kad,

Astridos akimis, elgiuosi bjauriai, juk taip nuliūdinau ir sukrėčiau senučius motiną ir tėvą. Ir pati maniau, kad esu bjauri, ir nusiminiau, nes norėjau, kad Astrida atsižvelgtų ir į mane, bet jai aš buvau nematoma.

Kai tą pačią dieną prie kiosko „Narvesen" sutikau Klarą ir verkdama išliejau jai širdį, ji pasakė, kad turiu juos su visai palikti. „Turi atsiskirti."

„Argi galima?" – kūkčiojau. „Taip, – atsakė ji, – daug kas taip elgiasi." Ir ta mintis, kad man daugiau niekada nebereikės jų regėti, nuramino akimirksniu. Kad nebereikės prie jų taikstytis, nebereikės klausytis jų verksmų, priekaištų ir grasinimų, nebereikės ieškoti dingsčių, be perstojo jiems teisintis ir aiškintis, o vis tiek likti nesuprastai, atsiskirti nuo jų, – ar tai įmanoma? „Taip", – atsakė Klara. Man nereikia nieko sakyti ar rašyti, tereikia taip nuspręsti, ir taip buvo nuspręsta, nutrauksiu ryšius – nusprendžiau prie kiosko „Narvesen", Bugstadvejene, ir taškas.

Motina mėgino su manim susisiekti, Astrida mėgino, o aš tylėjau. Ir jos pasidavė, ir metai bėgo, tik kartais, kai iškildavo koks ypatingas reikalas, Astrida vėl vis pamėgindavo. Kai mamą turėjo operuoti. „Aš tik norėjau, kad žinotum." Tarsi tai ką nors keistų. Tarsi tada pulčiau skambinti. Tarsi pakeisčiau savo nuostatą ligos akivaizdoje, mirties akivaizdoje. Ar pakeičiau? Akivaizdu – ne, nes net pamiršau tą žinutę. Kai atsitiktinai ją pamačiau kitą dieną, nudžiugau, kad prisiverčiau žinutę išmesti iš galvos, bet susimąsčiau apie savo džiaugsmą. Vis dėlto giliai slypėjo baimė, kad tokia žinutė juk galėjo mane ir paveikti? Bet taip neatsitiko ir dėl to džiaugiausi, tad man pavyko viską iššluoti, pavyko ištrinti tuos priekaištaujančius, grasinančius, nusivylusius jų balsus, kurie buvo tokie gyvi mano širdyje daugiau negu keturiasdešimt metų. Tada atrašiau, jog apgailestauju dėl operacijos ir tikiuosi, kad ji pavyks, palinkėjau motinai sveikti. Iš Astridos supratau, kad, jos manymu, to nepakako, bet ką turėjau daryti? Paskambin-

ti ir pasakyti ką? Nuvažiuoti į ligoninę ir apkabinti mamą? Įsivaizdavau, kad nuvažiuoju į ligoninę, įeinu į jos palatą, o viskas mano viduje tam priešinosi. Buvo neįmanoma. Neturėjau tokios kaukės, kuri tiktų susidūrus su motinos kauke – tuo greičiausiai alkanu, verksmingu veidu. Negalėjau prisėsti prie jos lovos, paimti jai už rankos ir pasakyti, kad ją myliu, nes nemylėjau. Kadaise mylėjau, kadaise ji man buvo neįtikėtinai artima, o aš nuo jos itin priklausoma, kadaise ji man buvo vienintelė, mano mamytė, bet jausmas gyvavo praeityje ir buvo nebeįmanoma jo prikelti, nes viskas, kas nuo tada įvyko, įgijo atoveiksmį. Nebejutau jokios meilės, nesiilgėjau motinos, ir tai, kad jos nemylėjau ir nesiilgėjau, žinojau, šeimoje buvo laikoma mano trūkumu, dėl kurio tekdavo aiškintis ir teisintis. Ir aš aiškindavausi, ir teisindavausi, kai Astrida rašydavo žinutes, neva „...tik norėjau, kad žinotum“. Būdavo, žiauriai atrašydavau į tokias žinutes, nes sesuo kreipdavosi į mane, tarsi čia būtų buvęs valios reikalas, tarsi būčiau galėjusi pasirodyti, būti miela, šnekučiuotis. Bet mano žiaurius elektroninius laiškus Astrida ištrindavo neskaičiusi, bent taip man rašydavo, kai kitą rytą dėl jų atsiprašinėdavau susigėdusi. Astrida ištrindavo žiaurius elektroninius mano laiškus neskaičiusi, rašė ji, ir turėjo tokią teisę, toks elgesys buvo suprantamas, tik tai man netrukdė jaustis atstumtai, būti nusivylusiai, kad Astrida nepaisė jų turinio, niekada nekomentuodavo nei jo, nei mano elgesio paskatų, kurias išklodavau, neatrodė, kad ji gilintųsi, iš kur kyla tas neaprėpiamas mano įtūžis. „...tik pamaniau, kad turėtum žinoti.“ Ir tada turėjau apsigalvoti ir paskambinti arba pasirodyti ligoninėje. Ir tada nepaskambinau, ir tada nepasirodžiau, ir tik dar kartą patvirtinau, kad esu tokia, kokia jie nusprendė mane esant – beširdė, egoistė, griovėja. Tenorėjau, kad žinotum ir suprastum, kokia bloga esi. Ir vis piršo man blogiukės vaidmenį, ir man įgriso, nes daugiau nepajėgiau! Kojos atsisakė mane nešti! Sulaukusi skambučio iš nepažįstamo numerio, pašiurpdavau, kad tik nebūtų mama. Susiradau jos numerį ir išsaugojau, kad matyčiau, kai ji skam-

bins, ir neatsiliepčiau. Susirgusi ji galėjo sumąstyti paskambinti, juk nebuvau tokia niekšė, kad atstumčiau ją sergančią, galbūt net mirštančią?

Ir vis dėlto jei būčiau tada prisivertusi nueiti į ligoninę, jei kojos mane būtų pajėgusios ten nunešti, viskas, ką prie ligonės lovos būčiau pasakiusi, – nebent būčiau įgėlusi, nors prie ligonio lovos to daryti nedera, – būtų buvę priimta kaip mano gailestavimas ir prisipažinimas, kad jų reikalavimai buvę pagrįsti, o mano elgesys nepagrįstas, žalingas, todėl tai ir buvo neįmanoma, negi turėjau ten važiuoti ir išsižadėti savęs?

Bet jeigu man pavyko atsikratyti jų balsų, jei jie man nebegalėjo daryti įtakos, gal vis dėlto galėjau lyg niekur nieko nuvažiuoti į ligoninę ir truputį pameluoti? Pašnekinti motiną apie gydymą ir baigti šitą reikalą. Kam tai sureikšminti, jei motinos nuomonė man buvo nesvarbi, kodėl negalėjau nusileisti dėl menkniekio. Kodėl negalėjau duoti motinai to, ko ji taip troško, duoti šeimai to, ko ši taip troško, – leisti motinai manyti, kad gailiuosi, leisti visai šeimai galvoti, kad gailiuosi, išsižadėti savęs vieną kartelį ir baigti šį reikalą, kodėl būtinai reikėjo įsikibti savo tiesos dėl bereikšmio dalyko. Mano gyvenime buvo tiek daug melo, ką būtų pakeitęs dar vienas? Kodėl negalėjau nuvažiuoti į ligoninę, draugiškai padudenti ir išeiti, ir dilemos kaip nebūta. Tai dilema visgi egzistavo? Ne! Nes toks variantas neįmanomas, nes man nebūtų pavykę. Tokia buvau silpna, tokia sukaustyta.

Ar galėjau nuvažiuoti į ligoninę ir būti nuoširdi, ar buvo tokia galimybė? Nuvažiuoti ten ir pasakyti, kad nuomonės nepakeičiau, kad nieko nesigailiu, kad atvykau atsisveikinti. Ne! Neįmanoma! Kodėl? Iš kur man žinoti! Filosofai, kurgi jūs, kai jūsų prireikia? Stengiausi persilaužti, kaip tąkart prie kiosko „Narvesen" Bugstadvejene, įtikinti save, kad nebenoriu jų daugiau matyti, nebeleisiu manęs spausti, tik nejutau to palengvėjimo ir paguodos, kurią pajaučiau tūkstantis devyni šimtai

devyniasdešimt devintaisiais prie kiosko „Narvesen“ Bugstadvejene, kai galutinai nusprendžiau atsiskirti nuo šeimos.

Ar vis dėlto važiuodama tik būčiau viską atidėliojusi, atsikvėpusi nuo to, kas iš esmės buvo neišsprendžiama? Nes jei motina pati nepareikštų noro pamatyti mane prieš mirtį, Astrida paskambintų ir papasakotų apie netektį ir turėčiau susitikti su jais per laidotuves arba dar anksčiau. Tuomet tai jau neišsisukčiau? Ir mane sutikę jie elgtųsi atstumiamai, reikštų nepritarimą, kad taip ilgai nesirodžiau. Ir tėvas, kurio buvau nemačiusi jau daugybę metų, nė nežinojau, kaip jis dabar atrodo, kuris buvo man nesuvokiamai prasikaltęs, dalyvautų ten ir gedėtų, o aš negalėčiau jo paguosti, negalėčiau dalyvauti, būčiau tik užklydęs paukštis. Pati taip pasirinkau, nors ir neturėjau kitos išeities, o dabar atėjo laikas pajusti tokio pasirinkimo kartėlį. Nes juk ir jiems būtų nemalonu? Tai ko jie tiek vargo, kodėl akivaizdžiai to taip troško? Todėl, kad nors ir patiems būtų nemalonu, man būtų blogiau, ir jie norėjo šitai išvysti? Laukė progos išvysti mane, atsidūrusią nepatogioje situacijoje, ir vieną, kad galėtų užtvindyti savo slepiama agresija, juk mano elgesys tėvus buvo prislėgęs ir juodu buvo priversti su juo taikstytis?

Ar seserys niršo ir nekentė manęs, nes pačios sąmoningai ar nesąmoningai troško pasielgti taip kaip aš – išsilaisvinti, pasprukti, ar jos pavydėjo man, kad ištrūkau iš tėvų režimo, šitaip apsunkindama joms tokį kelią?

Man reikėjo emigruoti į JAV, toptelėjo, reikėjo plaukti aplink pasaulį laivu, kad būčiau buvusi kur nors vidury vandenyno, kai tai nutiktų. Tada būčiau sulaukusi elektroninio laiško kokiame nors tarpiniame uoste, kai viskas jau būtų pasibaigę, ir vandenynas mūsų menkiems gyvenimams, menkoms mūsų mirtims būtų suteikęs tinkamą perspektyvą.

Bet tokiu atveju juk būčiau bėgusi nuo pažangos ir nušvitimo? Klausiau savęs – o kas, jei dabar esu visai šalia kai ko labai svarbaus, galbūt dabar ta lemiama akimirka, gal čia ir yra ta

užduotis? O jei nesusidorosiu, taip ir neišmoksiu svarbiausios pamokos, teliks užuomazgos ir paviršutiniški sprendimai.

Nėra čia jokių paviršutiniškų sprendimų, paprieštaravau sau, vien kova ir išbandymai! Bet gal dar ne viskas prarasta, sakiau, galbūt iki finišo tiesiosios liko paskutinis posūkis ir dabar nevalia pasiduoti.

Atsidariusi Astridos žinutę „aštiknorėjaukadžinotum“, visą naktį nesudėjau akių. Susitaikyti, atleisti? Ką galima atleisti, jei niekas nieko neprisipažino! Nejaugi vyliausi, kad jie galėtų prisipažinti? Pasakyti teisybę apie viską, ką šitaip atkakliai ilgai bandė išdildyti ir atmesti? Nejaugi tikėjausi, kad jie rizikuotų sulaukti viešo pasmerkimo su manim susitaikydami? Ne, nebuvau šito verta, jie man tai aiškiai parodė, ir ne kartą. O jeigu jie būtų prisipažinę tik man? Jei būčiau parašiusi motinai su tėvu, kad jie galintys prisipažinti man vienai, ir būčiau pažadėjusi niekada niekam apie tai neprasitarti. Ne, ir tokiu atveju – ne, buvau visiškai tikra, nes jiems šitai neegzistavo, apie tai jie nė nesišnekėjo, buvo sudarę nebylią sutartį, kad išsaugotų savo reputaciją, savotišką savigarbą, buvo jau seniai parengę tylų paktą, kurio nevalia laužyti, – jie buvo tapę savo vyresnėlės išdavystės ir beširdiškumo aukomis, – ir kol ši istorija gyvavo, jie sulaukdavo užuojautos ir rūpesčio, kitaip nebūtų ištvėrę, vien tik juo ir buvo gyvi, jiems būtų pasidarę sunkiau šią istoriją priimti, jei būtų ką nors man prisipažinę, net jei ir vienutėje, būtų buvę kur kas sunkiau kaip įprasta vaidinti prieš kitus tą patį spektaklį, sulaukti žmonių gailesčio. Gailesčio jie sulaukdavo. Būdavo, jų gailėdavau ir aš, nes patys sau pakenkė, nes buvo ligoti ir seni, ir jau netrukus iškeliausiantys į amžinybę, o aš buvau sveika, tfu tfu tfu, neduokdie, ir dar tik įpusėjusi gyvenimą. „Tu taip pat mirsi, – guodžiausi. – Tai gali nutikti ir rytoj, – sakiau drąsindamasi. – Tai kas jiems darbo! – šaukiau dangui. – Ko jie iš manęs nori?!“ – šaukiau į tamsą. Nes juk iš tiesų jiems nerūpėjo, nerūpėjo jau metų metus.

Po dviejų dienų sulaukiau Astridos trumposios žinutės, visi motinos tyrimų rezultatai esą geri. Ji visiškai pasveiksianti ir jau dabar jai daug geriau. Tėvui taip pat. Parašiau, kad smagu girdėti, ir paprašiau perduoti linkėjimų. Grįžau prie įprasto gyvenimo.

Po mėnesio paskambino Astrida. Artėjo jos penkiasdešimtasis gimtadienis ir ji ketino surengti šventę su būriu svečių, su kuriais, jos manymu, man būtų smagu pasimatyti. Pasakė datą, tą dieną aš galėjau, šitai ją nudžiugino, pasakė, truputį patylėjo ir pridūrė, kad motina su tėvu taip pat atvyksią. „Jie taip norėjo dalyvauti didžiulėje šventėje", – paaiškino, nesakė „paskutinėje", bet šitai tvyrojo ore.

Ji akivaizdžiai manė, kad kai kas pasikeitė. Kad, nors nenuvažiavau į ligoninę, kai motina buvo operuojama, vis dėlto palinkėjau jai pasveikti ir tikriausiai suvokiau, kad ji bet kurią akimirką gali mus palikti amžiams, tada ir pakeičiau savo nuostatas. Sesuo mąsto abstrakčiai. O man čia konkretus reikalas. Būti priverstai atsidurti su jais tame pačiame kambaryje ir paduoti ranką? Apkabinti? Pasakyti ką? Visus tuos metus jie nuolat matydavosi, buvo įpratę vieni prie kitų, tik aš buvau sąmoningai atsiskyrusi, šeimoje buvau juoda avis. Negi turėčiau išdygti su šypsena „o, sveiki"? Tarsi neatstovautume dviem visiškai priešingoms tikrovėms, tarsi jie neneigtų pačios mano substancijos. Nejaugi Astrida visiškai nesuvokė, kodėl pasielgiau būtent taip, kaip pasielgiau, ir kaip smarkiai man gėlė? Šnekėjo su manim, tarsi tai būtų buvusi mano užgaidą, idėja fiks, mano nesubrendėliško poreikio priešgyniauti padarinys, kurį ištikus rimtam reikalui lengvai būčiau galėjusi pamiršti? Lyg būčiau galėjusi susiimti ir pasitelkusi intelektą nuspręsti pakeisti savo nuostatą, nejaugi ji nesuvokė, kokia baimė persmelkdavo mano kūną nuo minties apie pasirodymą jos namuose, kur nesilankiau šimtą metų, kur nuolatos svečiuodavosi motina su tėvu, pamatyti juodu – motiną ir tėvą. Astridai, taip pat ir daugumai kitų, juodu greičiausiai

atrodė kaip du nepavojingi, senstantys, silpni žmogeliai, o man abu tėvai tebebuvo galingos figūros; prireikė ne vienų metų terapijos, kad išsilaisvinčiau iš jų gniaužtų, argi šito negana? Astrida nesuvokė, kad galėjau baimintis sukumpusių, žilstančių senų kūnų ir į oro uostą vykdavau drebėdama iš didžiulės baimės, o jeigu netyčia su jais ten susitiksiu. „Ko tu bijai?“ – klausdavau savęs oro uosto ekspresė. Verčiau save juos įsivaizduoti, stoti su jais akis į akį, kaip kad daroma norint atsikratyti fobijos. Kas būtų, jei atvažiuočiau į oro uostą, o jie stovėtų ten, registracijos eilėje? Mane persmelkdavo baimė! Na, o kas tada? Ar tiesiog praeičiau pro šalį? Ne. Per kvaila, per daug nebrandu penkiasdešimtmetį perkopusiai moteriai nedrįsti, negebėti pasisveikinti su savo tėvais, laukiančiais registracijos eilėje. Vyliausi, kad būčiau sustojusi ir pasiteiravusi, kur juodu susiruošę, o jie būtų atsakę ir paklausę manęs to paties, ir būčiau atsakiusi, dirbtinai nusišypsojusi ir palinkėjusi gero kelio. Gan įprastos frazės, ir gal nebūtų sunku elgtis kaip „normaliai šeimai“, betgi ne! Nes paskui būčiau nuėjusi į tualetą ir užsirakinusi, ir drebėdama atsisėdusi ant unitazo dangčio, būčiau laukusi, kol jie dings iš horizonto, net jei tokiu atveju būčiau pavėlavusi į savo skrydį. Beviltiška. Nebuvau pajudėjusi nė per žingsnį nuo to, kad visas šis reikalas negalėtų manęs vėl įtraukti, o aš nenorėjau, kad mane įtrauktų, nenorėjau vėl veltis, o štai dabar vėl buvau įsivėlusi! Aš taip norėjau būti suaugusi ir rami, ir susitelkusi. Nuspręsti neiti į penkiasdešimtojo gimtadienio šventę, sugalvoti pasiteisinimą ir viską pamiršti. Bet neįstengiau. Nes jeigu tėvai nebūtų buvę pakviesti, būčiau ėjusi į sesers šventę, kad ten susipažinčiau su žmonėmis, su kuriais ji dirbo, – tikriausiai žaviais, įdomiais ir gal net man naudingais. Tai buvo pralaimėjimas. Pralaimėjau užverdama sau visas duris ir langus, atsisakydama dalyvauti, nors galbūt man būtų buvę naudinga. Neišaugusi iš tos kvailos vaikystės. Jei reikėtų sugalvoti savo veiksmams antraštę, ji būtų – neišaugusi iš vaikystės. Vyresnė negu penkiasdešimties, o vis

dar kenčianti nuo tėvų autoriteto baimės, nuo kurio kenčia vaikai. Kurio mano seserys ir broliai buvo jau atsikratę? Gal Astrida kvietė mus visus, nes manė, kad išsilaisvinau iš vaikystės, kad įveikiau traumas ir tėvų baimę? Gal ji manė, kad nepasirodžiau ligoninėje dėl senų įpročių, o dabar pats laikas juos keisti. Tokiu atveju kvietimą buvo galima laikyti Astridos komplimentu, galbūt jai atrodė, kad pažengiau toliau nei iš tiesų. Astrida manė, kad pajėgsiu ateiti su šypsena ir nekreipti dėmesio į tėvus, kad daugiau nebesijaudinsiu dėl to, kaip jie į mane reaguos.

Pasakiau, kad pagalvosiu. Daugiau apie nieką ir negalvojau. Leisdavausi į ilgus pasivaikščiojimus miške, kur nebūdavo nė gyvos dvasios, ir įsivaizdavau esanti kitame žemyne, kur su manim niekas negali susisiekti. „Niekas negali tavęs pasiekti, – pati sakiau sau, – jei esi nepasiekiama. Kas tu tokia, – klausiau savęs, – kuo norėtum būti ir kokią kartelę sau išsikelsi?"

Aukščiausią?

Mačiau save einančią kadaise taip puikiai pažinotomis gatvėmis, pakeliui į Astridos penkiasdešimtąjį gimtadienį, vieną tylią šeštadienio popietę, ryškioje rudens šviesoje. Prinokę obuoliai svyra nuo medžių, sunkios serbentų kekės virš tvorų, dūzgia kamanės ir kvepia ką tik nupjauta žole. Sugeriu visa tai – dėkinga, gamta yra turtinga. Ramiai paskambinu į duris ir žengiu į sesers namus.

Ar kada būčiau nuėjus? Ne. Taip norėjau būti laisva, o buvau suvaržyta. Taip norėjau būti stipri, o buvau silpna. Širdis drebėjo ir nežinojau, kaip galėčiau ją nuraminti. Prisėdau ant samanų, prispaudžiau kaktą prie kelių ir pravirkau.

Praėjo jau treji metai.

Kelio būta ilgo.

Man buvo įdomu, kaip toli buvo nuėjęs Bordas, ir kuo jo kelias skyrėsi nuo manojo.

Jo pasiteirauti negalėjau – tylūs ir svetimi sėdėjome įmantriajame „Grand“ viešbutyje.

Papasakojau apie tą kartą, kai prieš daugybę metų su Klara, Tale ir jos draugėmis buvome senajame vasarnamyje Valeryje – tada, kai dar šiek tiek bendravau su šeima dėl vaikų. Įsijungėme muzikos grotuvą ir šokome, kol tarpdury pasirodė motina ir paklausė, ar prišėriau jas ekstaziu.

Bordas nusijuokė, pasijuokiau drauge, tačiau tąkart man juokinga nebuvo. Nejaugi motina manė, kad daviau mergaitėms ekstazio? Taip susinervinau, kad praradau amą, o Klara suprato, kas nutiko, ji pasiūlė motinai kėdę ir taurę vyno. Klara suvokė, kad motina nori prie mūsų prisidėti. Ji sėdėjo naujajame vasarnamyje ir nugirdusi, kad mes smagiai leidžiame laiką, atėjo norėdama pabūti drauge. Tikriausiai pati nė nesuprato, bet būtent to troško. Klara padavė jai kėdę ir vyno taurę, ji pasėdėjo keletą minučių ir tamsoje išsvirduliavo naujojo vasarnamio link. Vargšė motina. Įkalinta ten su tėvu. Išgirdo krykštavimus iš senojo vasarnamio ir atėjo pabūti drauge, bet nejučia jos susižavėjimas virto priekaištu: prišėrei jas ekstaziu?

Ir man tai buvo nesuvokiama, nes tuo metu buvau kovinėje parengtyje.

Paklausiau, ar jis dalyvavo Astridos penkiasdešimtmečio šventėje. Nedalyvavo. Buvo pakviestas, bet viešėjo užsienyje. Pasakiau, kad buvau pakviesta, bet nėjau, nes motina su tėvu turėjo dalyvauti. „Bijau jų“, – prisipažinau, papasakojau, kad vien nuo minties apie juos apima nerimas. „Ne nerimas, – pataisė Bordas, – bet labai nemalonu.“

– Ir nerimas, ir labai nemalonu, – atsakiau, ir abu nusišypsojome.

Papasakojau, kad Talė daugiau nebenori susitikti su šeima Brotevejene, kad nenori dalyvauti šitame spektaklyje. Papasakojau apie tą kartą, kai vieną vasaros savaitgalį su savo šeima

ir draugų pora ji leido senajame vasarnamyje Valeryje. Vyrai išplaukė valtimi, o motina su tėvu atėjo pasisveikinti ir pasiteirauti, kur jie. „Išplaukė valtimi“, – atsakė Talė, ir motina puolė į isteriją, nes lijo ir bangavo, ir naktis, ir rūkas, ir vanduo šaltas, jei jie iškris, nuskęs, gal jų jau dabar nebėra tarp gyvųjų. Tuomet Talė sudvejojo ir ėmė siaubingai nerimauti, persiėmė motinos rūpesčiu, ta kovine motinos parengtimi. Tėvas pasipiktino dėl kitų priežasčių: kad vyrai pasiėmė valtį nepasitarę su juo – valties savininku, sodybos savininku, ir apskritai per daug įsijautė be jokios pagarbos jam. Talė stovėjo prieš pasipiktinusius vasarnamių savininkus nebyli, tarsi ten būtų vien jų malonės dėka. Motina sukomandavo kartu su ja eiti ant lieptelio, apsėsta savo pačios susirūpinimo, vedama to neaprėpiamo susirūpinimo, kuris persiduoda aplinkai, kuris, kol augau, persidavė ir man, ir pati ėmiau nerimauti dėl dalykų, kėlusių jai rūpestį – alkoholio ir roko muzikos. Talė stovėjo su motina ant paties lieptelio galo ir spoksojo į jūrą. „Čia esu stovėjusi daugybę kartų, – pareiškė motina. – Stovėdama čia daugybę vakarų ir naktų žvalgiausi ir meldžiausi, – sakė ji, – čia gelbėjau gyvybes!“

Pamėgdžiojau motinos melodramiškumą, ir Bordas nusijuokė. Tokia buvo motina. Aš pamėgdžiojau tėvo teisuoliškumą, Bordas nusijuokė. Toks buvo tėvas.

Bet ne dėl to Talė išvažiavo namo diena anksčiau ir manė, kad sunku būti Valeryje ir Brotevejene. Ji susiprato, kai jos draugė tą vakarą, vyrams laimingai grįžus iš pasiplaukiojimo, paklausė, kodėl aš, jos motina, nepalaikiau ryšio su savo tėvais, susiprato, kai pamėginusi viską paaiškinti, išvydo draugės reakciją. Ir dar kitą dieną, kai rytą atėjusi močiutė paklausė, ar ji tinkamai rūpinasi savo vaiku. Ji mat sapnavusi baisų sapną, kad Talė ne itin rūpinasi dukra: „Aš taip baisiai sapnavau, kad neprižiūri Emos, bet tu juk gerai ja rūpiniesi?“

Mano motiną kankino baisūs sapnai, kuriuose Talė neprižiūri dukros, ir ji be skrupulų kibo prie anūkės su savo

nerimastavimais, ji nepajėgė arba nedrįso gilintis į savo košmarus, kuriuose Talė neva nesirūpina dukra. Nes kas gi iš tiesų deramai nesirūpino dukra? Kodėl mano motina sapnavo prastai dukra besirūpinančią mamą? Nepajėgė arba nedrįso užduoti šio klausimo sau, nes tuomet, tuomet juk būtų prasivėrusi bedugnė.

Man tai priminė Bo Šjervenas, kai kartą prislėgta kaltės ėmiau kankintis, kad nutraukiau ryšius su motina ir tėvu ir nenorėjau jų matyti.

– Juk jie greit pasimirs, – raudojau.

– Tu irgi mirsi, – atsakė jis.

Šitai buvau pamiršusi.

Kai išėjau iš „Grand“ viešbučio ir ėmiau kilti Karlo Johano gatve link metro, man palengvėjo. Buvo gera išmesti iš galvos motiną drauge su tuo, kuris ją pažinojo, pasijuokti ir iš visos šeimos su tuo, kuris šią pažinojo. Niekada nesijuokiau iš motinos ir šeimos kartu su Astrida. Su ja šnekėdama visada būdavau apsunkusi, visada jausdavausi vieniša.

Paskambinau Klarai ir pasipasakojau, kaip pasijuokėme iš motinos ir tėvo viešbutyje „Grand“. Ji paklausė: jei reikėtų rinktis, ko būčiau norėjusi? Vasarnamių Valeryje + motinos su tėvu ar geriau jau nieko?

– Geriau nieko.

Popietę Bordas parašė, kad nėra to blogo, kas neišeitų į gerą. Linkėjimai, brolis.

Gerai šiuo atveju tai, kad mudu vėl vienas kitą atradome.

Gruodis ir adventas Larso sodo namelyje miške šalia upės, kuri jau kiek užsitraukė ledu ir neįprastai nuščiuvo. Įtempus klausą buvo girdėti vos čiurlenant. Tamsu, šalta ir tylu, juodi medžiai, gedintys iš jų atimtos vasaros, į dangų stiebiasi šakos, medžiai ilgisi sniego, nori, kad šis jas apgobtų. Ten man puikiai sekėsi dirbti, toli nuo miesto ir žmonių, kur Ištikimoji lakstė niekieno netrukdoma.

Vakare gruodžio tamsa ir snygio nuojauta, o rytą pievos žalios ir saulė tokia ryški, tarsi būtų ne gruodis. Gruodis, žvarbu ir anksti temsta, ir raudonasis vynas vakarais, nemalonūs sapnai naktimis, ūkana rytais, ir tada staiga šviesu ir saulėta lyg pavasarį – jokios darnos. Negalėjau susikaupti ir nerimau – prisikaupė krūva neredaguotų teatro apžvalgų. Norėjosi rašyti apie tėvą inscenizuojant populiarius romanus, bet valandų valandas kankinausi negalėdama už ko nors užsikabinti, tada gavau elektroninį laišką nuo Bordo, nes jis sulaukė laiško nuo Osos. Ši rašė, esą jie pasirūpinsią, kad turtas būtų įkainotas iš naujo. Kad kainos, nustatytos anksčiau, matyt, buvusios per mažos. Kad tik testatorius gali nuspręsti, kiek reikia atskaičiuoti už dovanas, kurios buvo įteiktos prieš įsigaliojant testamentui, bet prieš imdamiesi iš naujo nustatyti rinkos kainą ir įvertinti turtą, motina su tėvu norį kokio nors pagrindo, kad galėtų skirti išmoką. Jei mes tarpusavyje galėtume sutarti, kaip viską sutvarkyti, ji mananti, motina su tėvu į tai atsižvelgtų.

Čia motinos ir tėvo sprendimas, bet jei mes sutartume, Osos nuomone, tėvai atsižvelgtų į naujai nustatytas turto kainas. Suprask – jei Bordas ir toliau nenusileistų, naujos kainos jiems būtų nė motais.

Po valandos gavau elektroninį laišką, kurį brolis buvo siuntęs tėvui, šįkart jis ėmėsi esmės, ir jau žinojau, kokia to reikalo esmė. Brolis priminė tėvui, kaip šis bėgant metams kartojo, esą su visais vaikais dėl testamento elgsis vienodai. Bet ar sąžininga neįvertinus vasarnamių Valeryje juos atiduoti dviem iš vaikų prieš įsigaliojant testamentui? Ir, galimas daiktas, padaryti tai likus daugybei metų iki tol, kol kiti du – „Bergljota ir aš“ (brolis parašė ir mano vardą) – išvis sulauks kokio nors palikimo?

„Niekada nekėliau jums rūpesčių, – rašė Bordas, čia turėdamas galvoj mane, kad su manim būta bėdų ir vargo. – Sakote, kad taip mylit mane ir mano vaikus“, – čia jis norėjo pasakyti: girdime jūsų pažadus, bet matome ir jūsų veiksmus.

Sėdėjau miške negalėdama nurimti. Mačiau juos, susirenkančius Brotevejene, kad galėtų toliau rutulioti istoriją: koks Bordas triukšmadarys, jo žmona kiršintoja – jai atiteko Bordo nuviliotojos vaidmuo. Žinojau, kaip tai vyksta, ir pati kadaise dalyvavau, buvau visiškai įsisukusi į šeimos kuriamą istoriją. Tik tada, kai atsiskyriau, tik tada, kai gavau erdvės, išvydau ją kitomis akimis, bet ir tai ne iš karto, o palengvėle; tėvų kuriama istorija reikšminga vaikams, kaip šie suvokia tikrovę, – bemaž neįmanoma iš jos išsivaduoti.

O aš jau buvau išsivadavusi? Ar greičiau įstrigusi, tik pakeitusi istorijos pavidalą?

Užverčiau savo makintošą, apsirengiau, išėjau su Ištikimąja prie upės ir ten ją paleidau. Ji nebėgo, juk ištikima. Upės vagoje skaičiavau akmenis, pavasarį ir vasarą jų nematyti, įsivaizdavau upę, bėgančią priešinga kryptimi, iki pat telki-

nio, iš kurio atitekėjo, iki pat ištakų; ėjau palei krantą kokią valandą ir tamsoje mąsčiau apie praeitį, žingsniavau vieniša takeliu taip toli nuo visko, kaip įmanoma nepaliekant šalies. Parėjau namo ir įsijungiau kompiuterį, nuo Bordo buvau gavusi naują laišką – dabar jis buvo ten, sekė upę link jos ištakų. Jis sulaukė Osos laiško, patikinančio, esą egzistavo testamentas ir jame buvo nurodyta, kad Bordui ir man už vasarnamius bus išmokėtos kompensacijos, kad bus iš naujo nustatyta jų rinkos kaina. Po kelių tuščių eilučių sesuo toliau rašė, kad būtų lengviau su juo bendrauti, jeigu jis nesisvaidytų negailestingais žodžiais: „Man netgi nemalonu nuo tavęs gauti elektroninį laišką.“

Jis atsakė, kad Osa turinti nepamiršti jo pradinio noro: visi šeimos vaikai turėtų pasidalyti vasarnamius. Taip turėtume visiems suprantamą vietą, kur galėtume susiburti kartu su vaikais. „Liūdna, – rašė jis, – kad judvi su Astrida nepalaikot šio sprendimo.“ Jeigu Osai nemalonu nuo jo gauti elektroninį laišką, tai vien todėl, kad jai nemalonu skaityti, kaip jiedvi su Astrida elgėsi mūsų atžvilgiu. Jis niekada nesuprasiąs, kodėl jos neigė jo ir jo vaikų teisę į pusę vasarnamio Valeryje.

Larsas grįžo į namelį miške. Pasigaminome valgyti, gėrėme vyną, papasakojau apie Bordo laiškus. Nuėjome į lovą, pasimylėjome, papasakojau, ką Osa parašė Bordui ir ką šis atrašęs jai. Larsas atsiduso, jis buvo susidaręs nuomonę, kad vasarnamis Valeryje manęs nedomina, ir apsivertė ant šono miegoti. „Nenoriu to vasarnamio, – išrėkiau, – bet Bordui ne tas pats! Negi nesupranti, kad Bordui ne tas pats, kad Bordas nusivylęs?“ Atsigręžęs jis pažvelgė į mane nustebęs ir vėl atsiduso: „Na taip, nusivylęs.“

Kaip jautiesi būdamas sveikas?

Nežinojau, kaip jautiesi, kai esi sveikas, nesužalotas, neturėjau jokio kito patyrimo, tik savąjį. Kai naktimis pabusdavau iš neramaus sapno, priglusdavau prie Larso, dešine ranka apglėbdavau jį per nugarą ir bandydavau iš jo perimti sapnus, tuos, kurie greičiausiai būdavo ramūs. Stengdavausi savo protą Larsui atverti taip plačiai, kad nepavojingi jo sapnai suplūstų man į galvą, bandydavau išsiurbti jo sapnus iš miegančio kūno, bet nepavykdavo, nebuvo nė mažiausios angelės, buvau įkalinta savyje.

Kitą dieną, kiek po pusiaudienio, kai sėdėjau ir jau buvau berašanti apie pavojus, tykančius pagal romanus bandant kurti spektaklius, o Larsas stiklo verandoje sėdėjo su kava ir laikraščiais, nuo Bordo atėjo elektroninis laiškas su priedu. Visą naktį nemiegojęs, rašė jis, bet jaučiasi išdėstęs, ką norėjo. „Tikra

palaima buvo viską išreikšti ir išsiųsti laišką“, – rašė jis, pavadino tai paskutiniu mūsų mažutės šeimos dramos veiksmu.

Tėvui

Noriu papasakoti tau, koks būčiau buvęs tėvas, jei būčiau turėjęs sūnų.

Būčiau stengęsis su juo užmegzti artimą ir glaudų ryšį.

Būčiau bandęs pastūmėti jį imtis veiklos, kuri abiem būtų leidusi džiaugtis ką nors veikiant drauge, ne tik tol, kol jis būtų buvęs mažas, bet ir vyresniame amžiuje.

Būčiau rodęs susidomėjimą ir įsitraukęs į veiklas, kurių jis būtų ėmęsis.

Būčiau domėjęsis, kaip jam sekasi, nors jos manęs ir nedomintų, betgi būtų įdomios mano sūnui.

Būčiau jutęs tyrą džiaugsmą, pasitenkinimą ir pasididžiavimą matydamas, kad mano sūnui sekasi tose srityse, kuriose sekiau jo pažangą, dėl kurių žinojau jį sunkiai dirbant. Taip pat būčiau jautęsis ir reiškęs savo jausmus dėl jo išsilavinimo ir darbo.

Jam suaugus, įgijus puikų išsilavinimą ir darbo patirties, būčiau kreipęsis į jį patarimo dėl verslo valdymo tose srityse, kuriose jis kompetentingesnis negu aš.

Būčiau patyręs vienas nuostabiausių akimirkų gyvenime kaip tėvas ir žmogus, galėdamas drauge su sūnumi patirti įvairių dalykų.

Mudu abu žinome, kad tu su savo vieninteliu sūnumi taip nesielgei.

Žaidžiau šimtuose ledo ritulio ir rankinio varžybų. O tu atėjai ir stebėjai tik vienas.

Tu man nepristatei veiklų, kuriomis būtume galėję mėgautis drauge.

Nemažai draugų tėvų pažįstu geriau negu tave. Esu daugiau kartų leidęsis į žygį slidėmis su Trondo ir Helgės tėvu negu su tavim.

Turiu tris mokslo diplomus ir man puikiai nusisekė karjera. Ir vis tiek tu niekada nepasakei ar kitaip neparodei, kad didžiuojiesi manim arba džiaugiesi dėl manęs.

Skirtingais gyvenimo etapais man labai gerai sekėsi įvairiose sporto šakose, bet tu niekada neparodei susidomėjimo ir nebandei įsitraukti.

Neįmanoma iš naujo nugyventi gyvenimo ir su savo sprendimais tenka gyventi.

Niekada iš tavęs, kaip tėvo, daug nesitikėjau, vis dėlto viliuosi, kad su mumis, visais keturiais savo vaikais, skirdamas palikimą elgsiesi sąžiningai. Abu žinome, kad iki šiol to nebuvo, toli gražu.

Bordas

Išėjau į stiklo verandą. Larsas, apsivilkęs didžiąją pūkinę striukę, sėdėjo ant kėdės, atsuktos į pievelę, mišką ir upę, laikraščių neskaitė, nerūkė, tik žiūrėjo į pievelę, mišką ir upę, ir man toptelėjo, kad jis didžiuojasi būdamas šios vietos savininku, kad žmogus gali džiaugtis ir keistai didžiuotis turėdamas nuosavybės; geras ir pilnatvę suteikiantis, jeigu net politiškai nekorektiškas, jausmas – kaip toks, kokį Kenijos masajai ar Grenlandijos inuitai junta žvelgdami į kraštovaizdį, kurį laiko nuosavu, net jeigu teisiniu požiūriu ir yra kitaip. Taip ne kartą, būdama viena Valeryje dar jaunystėje arba vėliau viena su vaikais, kol buvo maži, vėlyvą rudenį ar kovą, tą tykų metą, kai dauguma vasarnamių būdavo užrakinti ir tušti, kai žvelgdavau į palei krantą išsibarsčiusias įvairių pavidalų taip puikiai pažįstamas saleles, jūrą ir uolas, jausdavausi aš, kad čia mano vieta, ir jutau tai, kas vadinama pasididžiavimu. Negalėjimas lankytis Valeryje buvo didžiulė netektis, mano atsiskyrimo padarinys, bet neturėjau kito pasirinkimo, nes, palyginti su tuo, kiek sielos ramybės atsiskirdama išlošiau, Valeris buvo kur kas menkesnis praradimas.

Pabaksnojau Larsui į petį ir pasiteiravau, ar galėčiau jam kai ką perskaityti. Jis pažiūrėjo į mane, tikėjosi, kad tai ne-

turės nieko bendro su palikimu. Prisėdau, ir ėmė snigti. „Pažiūrėk“, – tarė jis. Didžiulės snaigės sūkuriavo ore, kaip nuo obelų ir vyšnių birželio viduryje krintantys žiedlapiai, jos nenorėjo leistis. Abu išsirinkome po vieną ir stebėjome, kol šios nusileido ir ištirpo. „Greit Kalėdos“, – pasakė. Dirstelėjau į laikrodį – gruodžio dešimta diena. Ištikimoji lakstė paskui snaiges bandydama jas pačiupti, vaikystė buvo netikra. Bandžio rungtynės ir fortepijono pamokos netikros. Nenorėjau jų prisiminti. Atsimenu, eidama į mokyklą trečioje klasėje ir pasidabinusi nauja oranžine suknute, kuria didžiavausi, galvojau, kad galėčiau jaustis laiminga, jei ne *tai*.

Galbūt tėvas kaip tik tuo metu skaitė Bordo laišką, šis buvo išsiųstas prieš septynias minutes. Bandžiau įsivaizduoti, kaip jis atrodo, bet taip seniai nebuvau jo mačiusi, niekada nebuvau mačiusi ir priešais kompiuterį, neturėjau nė mažiausio supratimo, kokį turi, kur šis stovi: darbo kambaryje, svetainėje ar virtuvėje? Tėvui turėjo būti nesmagu gauti tokį tekstą nuo sūnaus, vienintelio sūnaus, pirmagimio. Vargšas senolis, pražilęs ir sukumpęs, tikriausiai su akiniais ant nosies, mirksintis priešais ekraną ir spaudžiantis gautų laiškų dėžutę elektroniniame pašte. Tėvui nuo Bordo. Mane užplūdo didžiulė užuojautos tėvui banga. Tam senukui, kuriam nepavyko pasprukti nuo savo praeities, kuris turėjo praeities kvailystę nešiotis visą gyvenimą, ir širdyje prabudo kaltės jausmas dėl to, kaip pasielgiau: kad atsiskyriau nuo vargšo tėvo.

Tada priminiau sau, kad tas tėvas, kuriam pajutau užuojautą, nebuvo tikrasis mano tėvas, o tik įsivaizduojamas, tėvo archetipas, mitinis tėvas, prarastasis mano tėvas. Pati priminiau sau, kad mano tikrojo tėvo – tokio, kokį žinau jį esant, – Bordo laiškas nesujaudins, bet jis instinktyviai puls gintis. Paskutiniai tėvo man ištarti žodžiai, paskutinis dalykas, kurį iš jo išgirdau, kai prieš septynerius metus kalbėjome telefonu, buvo: „Pasižiūrėk į veidrodį, tu psichopatė.“

Buvo saulėtas birželio pradžios šeštadienio rytas, po vasaros sutiktuvių šventės su kolega iš organizacinio komiteto sėdėjau ant palangės tai progai išnuomotose patalpose, mes baigėme tvarkytis ir atsikimšome alaus.

Jis prasitarė, kad Trondheime studijavo kartu su mano seserimi, su Osa. Nežinojau, nuskambėjo smagiai, jis linksmai pasakojo apie tuos laikus, kai kartu su Osa studentavo Trondheime. Buvau įkaušusi ir viskas pasidarė juokinga, paskambinau Osai, nors buvome nesikalbėjusios ne vienus metus, ir pasakiau: „Spėk, su kuo dabar sėdžiu ir geriu alų“, – ir perdaviau mobilųjį tam vyrui, ir juodu pasišnekėjo, viskas praėjo sklandžiai, buvo linksma. Tada paskambinau Bordui, su kuriuo irgi nebuvau kalbėjusi ne vienus metus, ir taip pat kažką panašiai pasakiau, ir jis nusijuokė, pokalbis praėjo sklandžiai, galbūt giliai ilgėjausi Bordo ir Osos, nes, išgėrusi ir nuslopinusi gynybinius mechanizmus, jiems paskambinau. Paskui ir Astridai, ir jai viską panašiai persakiau, viskas praėjo sklandžiai, nors ji sureagavo kiek santūriau, ji geriausiai mane pažinojo, buvo perpratusi mano nuotaikų kaitą, tikriausiai iš balso girdėjo, kad aš išgėrusi, tuomet paskambinau mamai su tėčiu – kad to jau ėmiausi, matyt, nieko negalvojau, tiesiog veikiau ir galbūt maniau, kad su jais, visai kaip su kitais, pokalbis praeis sklandžiai. Atsiliepė motina, ketinau ką nors juokingo lepteleti apie vyrą, kartu su Osa studijavusį Trondheime, o tada išgirdau ją šnabždant tėvui: „Čia Bergljota.“ Gal ji buvo įjungusi garsiakalbį, pagalvojau vėliau, kai pokalbis baigėsi, o jis baigėsi būtent taip, kaip baigėsi: ji greičiausiai įjungė garsiakalbį rodydama tėvui, esą ji jo pusėje ir nenorinti šnabždėtis su manim, nenorinti, kad šis negirdėtų, apie ką kalbamės, arba jis pats jai parodė įjungti garsiakalbį. Motina neleido man nė prasižioti apie tą vyrą, kuris Trondheime studijavo su Osa, be jokių užuolankų, agresyviai, paklausė, kaip aš galinti taip baisiai elgtis su ja ir tėvu, būti tokia nedėkinga, nors juodu dėl manęs visada taip stengėsi, padėdavo man vi-

sais įmanomais būdais, ką jie man padarę, kad aš jiems tokia bloga? Buvau visiškai nepasirengusi, net sunku suvokti, kad galėjau būti tokia nepasirengusi, ir ką sau galvojau? Kad jie smagiai paplepės su Osos bendramoksliu iš Trondheimo? – buvau tokia naivi, visu gražumu tėškiausi į purvą. „Kai tėvas numirs, – atsakiau jai, – nebeklausinėsi tokių dalykų, tada atsivilksi, – kalbėjau toliau, – bet bus jau per vėlu“, – pasakiau, ir tėvas perėmė telefoną, nes motina visgi buvo įjungusi garsiakalbį: „Pasižiūrėk į veidrodį, tu psichopatė.“

Dažnai pagalvodavau, kad mirus tėvui, motina norės susitaikyti, bet suvokdavau, kad bus per vėlu. Ir va, jau buvo ištarta garsiai. Tad jau per vėlu. Štai kokia tapau, kokia nusprendžiau tapti – negailestinga. *Pasižiūrėk į veidrodį, tu psichopatė!* Štai kokiu žmogumi tapo tėvas, nusprendė toks tapti arba pats nė nesuprato turįs galimybę rinktis, jis privalėjo tapti negailestingas. Maniau, jis negalės pajusti to, ką Bordas norėjo, kad jis pajustų, – Bordo elektroninis laiškas nebus perskaitytas taip, kaip jis tikėjosi. Tėvui tas laiškas tebus įrodymas, koks Bordas nedėkingas, – šiuo žodžiu jis apibūdindavo brolį ir mane. O motina ir Astrida su Osa dėl Bordo laiško, jei gaus jį paskaityti, tik papurtys galvas. Suaugęs, netrukus šešiasdešimtmečio sulauksiąs vyras, priekaištauja senam tėvui dėl kažkokių niekniekių.

Elektroninis laiškas daugiau niekam nepaklius į rankas – tik Astridai ir Osai. Jei reikėtų kam nors paaiškinti šeimoje susiklosčiusią padėtį, būtų sakoma, kad Bordas, kuriam netrukus sukaks šešiasdešimt, buvęs toks nebrendyla, jog kaltino senutį tėvą, neva šis pažiūrėjo per mažai sūnaus rankinio rungtynių, kai tas buvo vaikas.

Laiškas tėvui buvo lyg vanduo nuo žąsies, ir Bordas tai žinojo, nė neturėjo vilties būti suprastas, bet negalėjo kitaip, kaip tik išsakyti viską taip šiurkščiai, kaip kad parašė, kol nevėlu, dėl savęs.

Perskaičiau laišką Larsui. Jis klausėsi ištempęs ausis. „Vaje“, – tepratarė, kai baigiau, ir nutilo. Larsas ir pats buvo tėvas, turėjo sūnų. „Vaje“, – pakartojo ir susimąstė. Nepaliovė snigti. „Visi norim būti matomi tėvo, – tarė jis. – Viskas su tuo susiję. – Sniegas vis dribo, o šuo lakstė po jį, norėdamas sučiupti snaiges. – Berniukui tai užvis svarbiausia, būti matomam tėvo. Laiškas tėvui“, – užbaigė.

Kurį laiką sėdėjome tylomis. Tada jis prasitarė taip pat nepalaikęs artimų santykių su tėvu. Kad daug tėvų iš tos kartos buvo kiek nutolę nuo vaikų, kad tais laikais, atvirkščiai nei dabar, tėvai nesilankydavę ledo ritulio ir rankinio rungtynėse. Ar tėvas buvo tik šiek tiek nutolęs? „Ne“, – atsakiau. Nes ir įprastai artimai su sūnumis nebendraujantys tėvai jais didžiuojasi, kai šie laimi buriavimo ar lygumų slidinėjimo varžybas, jie giriasi savo pergales išplėšusiais sūnumis kitiems tėvams, o mūsų tėvas nesugebėjo Bordo pagirti, iš jo lūpų apie Bordą niekada neišsprūsdavo teigiamas apibūdinimas. Tėvas bijojo. Bijo tas, kuris nedrįsta sudrebėti, o tėvas nedrįso drebėti, nedrįso mums parodyti nė menkiausio silpnumo ženklo – komplimentas Bordui, jo manymu, būtų buvusi gryniausia silpnumo išraiška. Tėvo režimas buvo paremtas baime. Jei jis būtų parodęs nors menkiausią silpnumo ženklą, jo valdžia galėjo žlugti, tėvą tai gąsdino. Jis galėjo priimti Bordą tik tuomet, kai šis keliaklupsčiaudavo ir būdavo nuolankus, bet Bordas nenorėjo taip elgtis. Tėvui nepatiko, kad sūnus praturtėjo; nors pinigai jam ir buvo vertinimo kriterijus, Bordui prakutus tėvas neteko jam tos galios, kurią suteikia pinigai.

– Džiaugiuosi, kad nesu turtingas, – pasakė Larsas.

– Bėgant metams tėvas greičiausiai atsileido, – tariau, – man bent jau taip atrodė, bet tiesiog įstrigo tokiuose santykiuose su Bordu ir nepajėgė ar nenorėjo išsivaduoti.

– Jis neliečia to, kas skaudžiausia, – pasakiau vėliau, – tik perbėga per simptomus. Prie to, kas skaudžiausia, prisikasti

ir tai įvardyti jam tikriausiai per sunku, nes būtų priverstas vėl būti menkas.

Gruodžio dešimta diena, prisnigo. Palikau darbus, leidomės į nebylų pasivaikščiojimą po sniegą, pasaulis buvo tykus ir baltas. Larsas išvažiavo vakarėjant, prasidėjus snygiui, vėl likau viena. Leidosi tamsa, snaigės nesiliovė kritusios. Sėdėjau stiklo verandoje ir rūkiau, nors šiaip nerūkau. Nebuvo jokios krosnelės, susisupau, visa buvau apsimuturiavusi, rūkiau ir gėriau vyną, ir žiūrėjau, kaip leidžiasi snaigės. Reikėjo imtis rašymo, redaguoti straipsnius, o aš rūkiau ir gėriau tamsoje, ir stebėjau, kaip auga pusnys.

Įėjusi vidun kiek po vidurnakčio, pamačiau praleidusi motinos skambutį. Išsaugojau jos numerį telefone dėl esamos padėties, kad galėčiau neatsiliepti, jei skambintų. Ji paliko balso žinutę. Prašė atskambinti. Dėl Bordo ir vasarnamių. Balsas drebėjo, kaip drebėdavo, kai norėdavo mane paveikti, kaip vaikystėje, kai prisėsdavo ant lovos krašto ir aiškindavo, kaip jai skaudu, kaip maudžia krūtinėje, kai nesielgiu, kaip liepta, kai išliedavo man savo skausmą ir išeidavo, užverdavo duris greičiausiai palengvėjusia širdimi, o aš gulėdavau su dunksinčia savąja. Visus tuos kartus, kai skambindavo netekusi vilties dėl santykių su Rolfu Sandbergu, visus kartus, kai skambindavo ir sakydavo nusižudysianti, o aš valandų valandas ją guosdavau ir įkalbinėdavau to nedaryti, nes mes ją taip mylintys ir mums taip jos reikia, – ji mane visiškai išsekindavo pasitelkdama tą drebantį balsą, kuriuo pati save taip užjautė.

Ji skambino, nes manė, kad pasakysiu tą patį, ką pasakiau, kai ji skambino prieš trejus metus, netrukus po to, kai per Kalėdas sulaukiau laiško apie testamentą, pasakysiu tai, ką jai reikėjo išgirsti: kad nenoriu vasarnamių Valeryje, kad, mano manymu, testamentas dosnus, jei jis vis dar toks, koks

buvo aprašytas tame laiške. Nors galbūt jis jau pakeistas ir apskritai padėtis pasikeitusi ir dabar nebe tokia kaip tąkart, kai motina paskambino man į San Sebastianą prieš trejus metus. Atsiguliau, bet miegojau prastai, vis mąsčiau apie Bordo elektroniniu paštu išsiųstą laišką. Kitą rytą parašiau jam ir paklausiau, ar jis norėtų, kad praneščiau šeimai šiuo atveju pritarianti jo nuomonei. Praėjo kiek laiko, kol jis atrašė. Jo manymu, turėčiau arba nesikišti, arba parašyti, kad taip pat jaučiuosi nuskriausta.

Suvokiau, ką jis turi omeny. Ką pabrėžia. Kad aš sutikau stoti į jo užnugarį, bet nenorinti pasirodyti scenoje be kaukės ir pareikšti savo pačios nuomonės.

Nenorėjau ginčytis dėl vasarnamių ir palikimo! Visada sakiau, kad man tokie dalykai nerūpi. Negalėjau dabar imti ir ko nors reikalauti, tai buvo žema!

Bet man nesvetimas ir jo jausmas būti išduotam tėvo, taip pat motinos, kuri buvo ištikima tėvui, pritarė jam dėl apgailėtinų turto kainų, sutikau su juo, kad Osa ir Astrida elgėsi bjauriai. Nejaugi turėjau leisti jam vienam pasirodyti scenoje kaip piktadariui, o pati kuo nepastebimiau įsėlinti ir pasislėpti jo šešėlyje?

Paskambinau Klarai.

Ji pasakė, kad aš per ilgai nekėliau bangų, kad būtent to, pranešdami apie testamentą prieš trejus metus per Kalėdas, motina su tėvu ir siekė – kad nekelčiau bangų. Jie galėję suplėšyti testamentą į skutelius arba surašyti naują, o aš tylėjau ir laikiau juos dosniais.

Pranešiau Bordui, kad parašysiu Astridai su Osa.

„Nesuprantamus leidinius“ nustojo spausdinti po pirmo numerio ir Klara buvo priversta vėlyvais vakarais ir naktimis dirbti „Renoje“ dėl finansinės būtinybės. Klarai iki gyvo kaulo įgriso, kad „Renos“ lankytojai ir darbuotojai laikė jos butą lyg ir pratęstuvių vieta, kad tas vedęs vyras elgėsi su ja kaip su skuduru. Kai jis galiausiai paliko Klarą, ji visai užsisklendė, klimpo vis giliau ir giliau. „Man reikia šviežio oro gurkšnio“, – vos gaudė kvapą ji.

Redagavau vedamąjį, o mintyse dėliojau Bordui pažadėtą laišką. Kai vedamasis vėlai vakare buvo išsiųstas, sukūriau naują failą ir norėdama pasijusti tvirčiau įsipyliau taurę vyno, ir staiga pasijutau nebegalinti ilgiau delsti, – taip suspaudė širdį, o gal išsigandau, kad imsiu sielvartauti, – puoliau rašyti, lyg būtų apleidusi sąmonė, ir išsiunčiau laišką Bordui, nors jau buvo vėlu, ir svarsčiau, ar jam nepasirodys, kad persistengiau.

Astridai ir Osai
   Tema: Vasarnamiai Valeryje

Rašiau nesitikėjusi jokio palikimo, todėl buvusi maloniai nustebinta, kai prieš trejus metus per Kalėdas gavau laišką, kuriame buvo rašoma, kad turtas bus padalytas lygiomis dalimis. Tai dėl to, mamai paskambinus ir pareiškus, kad Bordas dėl vasarnamių užvirė tikrą pragarą, jai pasakiau, kad, mano manymu, testamentas buvęs dosnus. Bet dabar – rašiau – gailiuosi tąkart nepaskambinusi Bordui, nes jau žinau, kad jis prašė motinos su tėvu apsvarstyti kitą, sąžiningesnį, sprendimą ir vasarnamius padalyti visiems keturiems vaikams, kad visi anūkai galėtų netrukdomi ten vasaroti. Jo prašymas buvo atmestas be jokių argumentų, ir manęs visai nestebina, kad jam tai užkliuvo, juo labiau kad jam užkliuvo, jog vasarnamiai dar tada slapčiomis buvo perrašyti įvertinus juos apgailėtinai maža suma. Jis juk, atvirkščiai negu aš, tada dar nebuvo

atsiskyręs nuo šeimos, tad kodėl turėtų būti vertinamas kitaip negu jaunėlės jo seserys?

Rašiau, kad vasarnamiai buvo perrašyti slapčiomis ir taip kukliai įvertinti, matyt, dėl to, kad pateikiant galutinę palikimo sąmatą mudviem su Bordu būtų skirtos kuo mažesnės kompensacijos. Kitais žodžiais tariant: dviem šeimos šakoms turėjo atitekti daugiau negu kitoms dviem. Žinoma, tai nesąžininga ir vertintina kaip išdavystė. Be to, jos dar norėjusios primesti Bordui kaltę dėl motinos perdozavimo, šitai itin bjauru, – rašiau joms, – norėjo paversti jį niekšu, o pačios ėmėsi slaugytojų vaidmens Diakonjemo ligoninėje? Įpykusi rėžiau, kad iš tikrųjų atsakomybę dėl susiklosčiusios padėties turėjo prisiimti jos pačios, nes jei būtų norėjusios, būtų galėjusios pasinaudoti savo įtaka ir atkalbėti motiną su tėvu nuo tokių jų veiksmų.

Nusiraminau, įsipyliau dar vieną taurę vyno ir toliau rašiau, kad per vieną pastarųjų mudviejų su Astrida pokalbių, ji pasamprotavusi, neva Bordas pavydulavęs jodviem su Osa. Ne, – rašiau, – mes nepavyduliavome, tiesiog mūsų vaikystė buvo visiškai kitokia, mūsų patyrimas su motina ir tėvu buvęs kitoks negu jų. Abi buvo įgijusios specialybes, kurios pabrėžė teisių ir lygybės prieš įstatymą svarbą, būtinybę į reikalą pažvelgti iš abiejų pusių, ir tai, kad dabar nė viena nerodė jokio noro suprasti, kaip dėl susidariusios padėties jaučiamės mudu su Bordu, tikrai slėgė. Tada dar pridūriau: *Tai, kad nė viena jūsų niekada nesiteiravot, kokia mano versija, visada kėlė ir dabar man tebekelia baisų liūdesį.* Jutau, kad čia pritiko. Pabaigoje parašiau, kad mudu su Bordu vaikystėje ir jau suaugę gavome mažiau negu jiedvi – tiek finansiškai, tiek emociškai, ir kai mudviem šitaip sąmoningai neproporcingai buvo atseikėta, tiek mudu, tiek mūsų šeimas tai nuvylė, ypač kad jiedvi nesipriešinusios tokiai nelygybei. Linkėjimai, Bergljota.

Bordas akimirksniu atsakė, kad laiškas ne per ilgas, kad nieko nereikia praleisti, tik atkreipė dėmesį į kelias rašybos klaidas.

„Pataisysiu jas iš ryto“, – atsakiau jam, nes nenorėjau laiško siųsti dabar, vėlai vakare. Astrida ir jį nurašytų, kaip nurašydavo visus mano piktus naktinius elektroninius laiškus. Pati teigė trynusi juos nė neskaičiusi.

Suvokiau, kokia sudėtinga Astridos padėtis, ji rizikavo tapti atpirkimo ožiu, ir motina tikriausiai išsiliedavo ant jos, nes Astrida vienintelė su manim palaikė ryšį, suvokiau, kad ji greičiausiai kartais būdavo už tai baudžiama, o kartais būdavo spiriama spausti mane susitaikyti, suvokiau, kad Astrida turėjo daryti nepatogiausius kūliavirsčius, ir supratau, kaip viskas nesąžininga: ji vienintelė iš jų visų bendravusi su manim, o aš ant jos išliedavau pagiežą. Tai suvokiau; sakiau jai, kad suvokiau, rytais vis atsiprašinėdavau, ir ji atsakydavo, kad džiaugiasi dėl mano atsiprašymų ir kad ištrynusi naktį gautus laiškus jų neperskaičiusi. Galbūt ji taip sakydavo vien tam, kad nusiraminčiau? Naktimis gauti laiškai, jos akimis, būdavę tokie siaubingi, ji suprasdavusi, kad pabudusi rytą gailiuosi naktį juos siuntusi, ir apsimesdavo neva jų neskaičiusi mano labui. Gėdydavausi piktų naktinių laiškų, atrodydavo, kad rytą gailiuosi juos siuntusi, jausdavau nevaldomą paniką pagalvojusi, ko naktį buvau prirašiusi, tačiau kartu mane žeidė, kad Astrida jų nepaisė, – perskaityti ar ne, tie įtūžio kupini naktiniai laiškai buvo grynų gryniausia tiesa, ir gailėdavausi juos siuntusi tik todėl, kad man jau buvo tekę patirti: sakyti teisybę nevalia, už teisybę baudžiama.

Klara buvo palikta, Klara buvo užsisklendusi, Klara beveik nebeturėjo pinigų, jai reikėjo šviežio oro gurkšnio.

Kibau į teatrologijos studijas neprašiusi joms paskolos, buvau ištekėjusi už pasiturinčio, geraširdžio, doro vyro, bet nelaimingai įsimylėjusi vedusį universiteto profesorių, kuris, supratau, nesiskirs, nors ir buvo užmezgęs santykius su manim, nors buvo užmezgęs santykius su daugybe kitų moterų; nuolat tekdavo girdėti, kad mano mylimas vyras būdavo ir su kitomis, ir mane tai skaudino, lyg jis būtų buvęs mano vyras, vėrė širdį tarsi peiliu, „nes meilė – chirurgas, operuojantis širdį“ *. Negalėjau pakelti jo neištikimybės ir negalėjau tverti santuokos su geruoju, doruoju saviškiu, kai man taip nutiko su kitu, ir pačiai reikėjo skirtis, nors, anot motinos, turėjau pagalvoti apie vaikus. Galvojau apie vaikus – septynerių, šešerių ir trejų, bet turėjau išsiskirti, nes neprisiversdavau gultis į lovą su savo geruoju vyru, nes nesilioviau svajojusi apie tą kitą ir troškau į lovą gultis su juo, nes kentėjau dėl pastarojo neištikimybės ir žmonai, ir mūsų meilei. Kaip taip galėjau, kas man darėsi, kad vietoj savo ištikimo, gero vyro mylėjau pagarsėjusį lovelasą, kas man darėsi, kad burnojau ant gerojo, patikimojo sutuoktinio, kritikavau jį ir jam kenkiau; bent jau taip jaučiausi, buvau jam bloga ir šlykščiai apie jį galvojau – įsivaizdavau, kad naktį jis užeina pas mūsų vyriausią dukterį,

* Citata iš Gunnaro Ekelöfo eilėraščio „Meilė – tai chirurgas“; iš eilėraščių rinkinio „Fatumos istorija“. „Albert Bonniers Förlag“, 1966 (*aut. past.*).

nors iš tiesų tiesiog užsnūsdavo priešais televizorių, kas man darėsi, kad šitaip galvojau?

Privalėjau skirtis, neturėjau kito pasirinkimo. Buvau netekusi to vedusio kito, tik niekaip negalėjau jo paleisti, o netrukus turėjau netekti ir geraširdžio savojo, kurį irgi privalėjau paleisti, nes jis buvo nusipelnęs geresnės nei aš. Pasirengiau netekčiai ir išvažiavau pas Klarą, radau ją drebančią lovoje, nes suvokė, kad jos tėvas nusižudė. Ji staiga suprato, kad jis ne paskendo, o nusiskandino. Vos kelios raidės, o koks skirtumas. Kai Klara lankėsi šeimos šventėje, stovėdama už durų (buvo užlindusi pasitvarkyti drabužių), nugirdo tėvo seseris šnibždantis: „O kad Nilsas Olė nebūtų nusiskandinęs." Klarą pervėrė tarsi peiliu – ir širdį, ir gerklę, viskas stojo į savo vietas. Viskas, kas buvo miglota ir painu, staiga tapo aišku, skausminga, tarsi peiliai smaigstytų kūną, tarsi aštrus stiklas durtų į akį, lyg iki kaulų čiulpų vertų ledinis vanduo. Jis nusiskandino. Lipo į vandenį sąmoningai ir nesustojo, ir nusiskandino, nenukrito nuo jokio liepto, nebuvo girtas. Buvo blaivus, lipo į vandenį blaivia galva ir turėdamas tikslą – norėjo mirti. Nors Klarai tebuvo septyneri, nusiskandindamas tėvas ją paliko, ir ką jis galvojo tuo metu, kai skandinosi, ją palikdamas, eidamas į vandenį ir žinodamas, kad daugiau niekada jos nebepamatys, argi galėjo būti toks nusivylęs, bet kaipgi galėjo būti šitoks nusivylęs, juk turėjo Klarą, kuri buvo laiminga ir jį mylėjo, ir tebuvo septynerių.

Visi žinojo, išskyrus ją. Tai buvo šeimos paslaptis, kurios visi gėdijosi ir niekada apie ją neužsimindavo, nenorėjo atskleisti jai – dukteriai. Kita vertus, paslapčiai išaiškėjus Klarai atlėgo, nes jai visada atrodė, kad kažkas čia tikrai ne taip, tik ji galvojo, kad jai pačiai negerai. Pasirodo, netiesa. Jis nusiskandino.

Ji nebegalinti čia likti, sakė pati, jai reikia įkvėpti šviežio oro.

Naktis į pirmadienį, gruodžio keturioliktąją, negalėjau užmigti. Laikrodis išmušė antrą, išmušė trečią, vis skaičiau savo parašytą tekstą, rytoj jis bus išsiųstas, rytoj žengsiu į mūšio lauką.

Pirmadienis, gruodžio keturioliktoji. Pabudus vienuoliktą valandą visur buvo tylu ir šviesu, sniego sluoksnis storas, nepajudinamas ir baltas ant pievelės lauke, ant medžių, automobilio, visi aštrūs kampai dingę, viskas lauke aptaku ir minkšta.

Drebančiomis rankomis užkaičiau kavą, įjungiau savo maką, atsisėdau, bet neįstengiau iš naujo skaityti teksto, perbėgau akimis ir išsiunčiau nepataisiusi rašybos klaidų, kad tik viskas greičiau būtų baigta.

Laiškas buvo išsiųstas. Jį jau galima perskaityti. Įžengiau į mūšio lauką. Būčiau daug mieliau vaikščiojusi baltame ir tyliame miške, kur jausčiausi nepasiekiamesnė negu automobilyje, negu greitkelyje, kur kas nepasiekiamesnė negu namie, kur vos už penkiasdešimties metrų važiuoja autobusas, tad keleiviai, šiaip praeiviai ir kaimynai supranta, ar aš namie; iš to, ar languose dega šviesa, ar automobilis stovi prie vartų į kiemą, ar šuo pririštas lauke, ar iš namo sklinda garsai ir žiemą, kai prisnigta, ar sniege matyti pėdsakai. Galėčiau namie neatsiliepti telefonu, neprisijungti prie interneto, palįsti po antklode ir apsimesti, tarsi aš toli toli, tačiau jeigu kas nors išdygtų prie namų ir pamatytų mano pėdsakus sniege, suprastų,

kad aš namie, viduje. Galbūt kas nors pasirodytų prie durų ir paskambintų į jas, ir pasibaladotų, ir apeitų aplink namą iki verandos durų, pasibelstų ir į šias, ir pašauktų mane vardu įsakmiai, su įtūžiu: Bergljota!

Būčiau mielai likusi atokiame Larso name miške, savo nervingais pėdsakais būčiau mielai negadinusi nuostabiai aptakaus sniego paviršiaus, bet rankraštis, kurį turėjau redaguoti, buvo namie, reikėjo namo.

Laiškas buvo išsiųstas, laišką buvo galima perskaityti, galbūt jis skaitomas kaip tik šią akimirką. Tikrai maniau taip, kaip buvau parašiusi, tik viskas ne dėl to, o tai dėl ko tada?

Sutvarkiau namą ir susikroviau daiktus, ir baiminausi, kad suskambės telefonas. Įlipau į automobilį nerami ir įsitempusi, dėl ko, dėl ko gi, dėl to, kas netrukus įvyks. Po dešimties minučių, kai išsukau į greitkelį ir važiavau šimto kilometrų per valandą greičiu, išgirdau, kad į mano aifoną, gulintį ant sėdynės šalimais, atėjo elektroninis laiškas, tikriausiai čia karo veiksmas. Net nebandžiau jo atsidaryti vairuodama, bet negalėjau sulaukti, kol galėsiu pamatyti, ką Astrida atrašė, todėl ėmiau dairytis, kur kelias platesnis ir galima būtų sustoti ar nusukti, bet nebuvo kur, – ką ji rašo, kaip atsakė; tuomet pasirodė ženklas, kad už kilometro bus degalinė „Statoil“, padidinau greitį iki šimto dvidešimties kilometrų per valandą ir pasukau į ją, sustojau, man drebėjo rankos ir pamiršau apsaugos kodą, koks jis, po velnių, ką gi ji parašė?

Ji rašė mačiusi, jog atsiunčiau elektroninį laišką dėl susiklosčiusios padėties. Teigė ir pati raštu ją apžvelgusi. Norėjusi savo apžvalgą atsiųsti iškart, prieš skaitydama mano laišką. Rašė jaučianti, kad tai, kaip pristatė reikalą, paaiškina daugelį jo aspektų. Ji atsiprašė, kad neatsiuntė laiško anksčiau, ji buvo išvykusi. Taip pat popiet norėjo išsiųsti jį ir Bordui – dabar

esanti pakeliui į susitikimą. Kai tik baigsis susitikimas, ji tuoj pat perskaitysianti mano laišką.

Apspangusi paskambinau Klarai. Skambinau apimta jausmo, kuris dažnai užplūsdavo, kai bendraudavau su Astrida – tada, kai susprogdindavau bombą, o ji sureaguodavo taip, tarsi būčiau pasakiusi „bū". Jaučiausi, tarsi būčiau grasinusi kirviu, ji reagavo taip, lyg mosuočiau plastikiniu peiliuku. Nekėliau jai baimės arba ji manęs negerbė, arba išvis nevertino manęs rimtai. Astrida nori sudėlioti darbotvarkę, pasakė Klara. Nori, kad diskusijos tema būtų tai, ką rašė ji, o ne tai, ką rašei tu.

Grįžau namo ir įsukau į apsnigtą kiemą – taip visi matys, kad aš namie. Nenorėjau atsidaryti Astridos elektroninio laiško, norėjau ištrinti jį neperskaičiusi, kaip ji darydavo su manaisiais. Bet galbūt ji meluodavo, matyt, meluodavo, aš juk irgi galėjau pameluoti.

Sveiki sveiki, rašė ji ir atsiprašė, kad taip vėlai apsireiškusi, bet buvo išvykusi. Kadangi anksčiau iš jos nieko nebuvo girdėt, tad ji nusprendusi prisėsti ir išdėstyti mintis raštu. Ji maniusi, jog svarbu, kad vieni kitus išklausytume, todėl ir norinti pareikšti savo nuomonę.

Reikalas pakrypęs itin nemaloniai, rašė ji, dėl to labai pyksta ir sielojasi. Jos akimis, konfliktas kilo dėl įvertinto turto kainos, kuri buvo per žema, bet paskui nesusipratimai ir nepasitikėjimas kartu su nesusikalbėjimu lėmė kaltinimus ir jausmų protrūkį ir reikalas buvo išpūstas. Norėdami rasti išeitį, turime grįžti prie ištakų: vasarnamių kainos. Tačiau prieš pateikdama pasiūlymą, kaip viską spręsti, ji norėjo pakomentuoti Bordo teiginius apie motiną su tėvu.

Ji rašė nesutinkanti, kad motina su tėvu elgėsi nesąžiningai nepadalydami visiems po lygiai. Priešingai, ji buvo įsitikinusi, kad tokia jų valia. Pastaraisiais metais ji tiek daug laiko praleido kartu su tėvais ir šie ne kartą buvo apie tai užsiminę. Toks

noras atsispindėjo ir testamente. Jie daugybę kartų sakę, kad džiaugėsi galėdami perduoti palikimą savo vaikams. Tad, jos manymu, turėjome būti dėkingi ir suvokti, kaip mums pasisekė. Dėl to ji pasipiktino, kad į tėvą su motina buvo nukreipta šitiek pykčio ir agresijos. Niekas nėra tobulas, rašė ji, visi padaro klaidų, net ir motina su tėvu. Pati gyvenime buvo padariusi klaidų, rašė toliau, tikrai kaip mes visi. Jai labai liūdna, kad mūsų tėvus apėmusi depresija, nes ginčijamės dėl turto, kurį ne patys sukūrėme, – jis viso jų gyvenimo darbo vaisius.

Matematinis tikslumas lengvai įmanomas, kai kalbama apie pinigus, buvo rašoma toliau, bet dėl vasarnamių daug sudėtingiau. Betgi ir anksčiau žmonės išspręsdavo tokius reikalus, paprastai tereikėdavo nustatyti tinkamą rinkos kainą ir išmokėti negaunantiems vasarnamių piniginę kompensaciją. Motina su tėvu nusprendė, kad vasarnamiai atiteks jai ir Osai, tačiau čia visai ne priežastis sakyti, neva jie elgiasi nesąžiningai, ypač jei mudu su Bordu gautume deramą kompensaciją. Iššūkiu tapo tinkamos rinkos kainos nustatymas. Daug kas bylojo, kad pirmasis vertinimas buvęs per menkas, nors atliktas akredituoto turto vertintojo. Žvelgiant iš dabartinės perspektyvos, ta ir bėda, kad nebuvo atlikti du vertinimai, nes dėl to, kuris vis dėlto buvo atliktas, atsirado nepasitikėjimas motinos ir tėvo motyvais ir kaltinimai dėl neteisybės.

Ji galėtų suprasti Bordo poziciją: kad man ir jam buvo atseikėta per mažai, rašė ji, tačiau, jos manymu, mes turėjome būti nuovokesni dėl tėvų sprendimo, kuris, jos nuomone, buvo visiškai suprantamas. Taip tiesiog susiklosčiusi situacija – ta, kuri truko jau dvylika ar trylika metų ir tenkino tėvus. Šitas punktas itin svarbus, rašė sesuo. Osa ir ji pati Valeryje su tėvais pastaraisiais metais praleisdavo daug laiko ir visi tai labai vertino. Joms kartu su Osa perėmus vasarnamius, niekas nepasikeis ir motina su tėvu tebeleis vasaras Valeryje. Kadangi tėvai to norėję, o vasarnamiai priklausę jiems, mes, jos manymu, turėjome gerbti tokį sprendimą. Nieko nuostabaus nei nesuprantamo, kad ji su Osa paveldės vasarnamius, o mes gausime

piniginę kompensaciją, taip tiesiog pakrypo mūsų gyvenimai. Prieš daugelį metų, kai visi vaikai perėmėme senąjį vasarnamį, sutarėme dėl darbų ir kas kada apmokės nuolatines išlaidas. Bet prieš maždaug trylika metų Bordas nustojo ten lankytis, ir mes – seserys – perėmėme visus darbus, taip pat finansinę atsakomybę. Tada į senąjį vasarnamį liovėsi važinėti ir Bergljota, nors kartais ji apsilankydavo motinos ir tėvo vasarnamy, o jos vaikai – senajame. Tada Astrida su Osa perėmė finansinę ir praktinę priežiūrą, o pastaraisiais metais Osa su šeima daugiau laiko leisdavo naujajame vasarnamyje, būdavo vieni ar su tėvais, ir tenai prisiėmė gana daug atsakomybės dėl visų praktinių reikalų. Senojo vasarnamio išlaidas ir kitus reikalus tvarkė pati Astrida. Eba su Tale ir šios šeimyna kiekvieną vasarą senajame svečiuodavosi nuo savaitės iki dviejų, rašė sesuo, bet tai buvo netiesa, ji perdėjo. O Siorenas lankęsis tenai darbo reikalais, rašė ji toliau, jo viešnage visi tik džiaugėsi. Jei Bordo vaikai norėtų apsilankyti, irgi visada prašom.

Žinoma, galima manyti, rašė ji, kad motina su tėvu galėjo neskubėti perrašyti vasarnamių, bet jai pačiai tėvų sprendimas buvo suprantamas, juk pastatai seni, juos reikėjo prižiūrėti ir apmokėti sąskaitas. Be to, motinai su tėvu jau buvo aštuoniasdešimt ir aštuoniasdešimt penkeri. Kadangi tėvams priklausė dar ir namai Brotevejene, jiems buvę per daug. O ir jai su Osa geriau išsiaiškinus dėl nuosavybės, kad jau joms teks investuoti į priežiūrą ir t. t. Dar motinai su tėvu buvo lengviau žinant, kad vasarnamiai nebus parduoti ir jie galėsią ten leisti laiką iki gyvenimo galo. Juk žmogiška, toliau rašė ji laiške. Kaip mes buvome susirūpinę savo jausmais dėl viso šito reikalo, visai taip pat turėjome gerbti ir motinos, ir tėvo jausmus. Kad ir kaip ten buvo, jie sukaupė tą turtą ir turėjo teisę spręsti jo likimą, pakartojo ji. Galbūt jie ir galėję geriau komunikuoti šiuo klausimu ir pasamdyti du turto vertintojus, bet tai neturi nieko bendro su neteisybe.

Jos manymu, reikalą reikėtų spręsti iš naujo nustatant kainas, vėlgi turėtų dalyvauti du brokeriai. Iš pradžių ji norėjo

mums pasakyti, kad naujasis turto vertintojas abu vasarnamius įvertinęs didesnėmis kainomis nei pirmasis. Turėdami keturis naujus vertinimus labiausiai priartėsime prie tikrosios rinkos vertės. Tuomet bus galima atitinkamai apkarpyti Osos ir jos pačios palikimą. Mes būtinai turime prisidėti prie proceso, buvo rašoma toliau, ir jeigu mes, visi keturi vaikai, susitarsime, kaip viskas vyks, ir pasiūlysime motinai su tėvu nustatyti naujas kainas, jie sakęsi taip ir padarysią. Ir taip rastųsi išeitis iš šios padėties. Jos manymu, labai svarbu, kad konfliktas būtų išspręstas. Sunku dėl jo ne tik motinai su tėvu, skaudu ir mums, vaikams, negana to, jis gali paliesti ir mūsų atžalas. Jos vaikai labai vertina pusbrolius ir pusseseres, rašoma laiške, ir norėtų dažniau šiuos matyti, jų manymu, visada malonu susitikti. Dėl mūsų kaltės vaikai daug prarastų, jei jiems būtų kebliau bendrauti. Ji žino, kad motina su tėvu nerimavo prarasią ryšį su Mari ir Siri.

Juodu su Jensu pasakę vaikams, kad mūsų nesutarimai šiuo klausimu neturi nieko bendro su jais ir kad jie neturėtų paveikti šiaip jau puikių pusbrolių ir pusseserių santykių.

Nors visi gal ir nebus šimtu procentų patenkinti, rašė pabaigoje, ji tikisi, kad dabar galime imtis to, kas nuo mūsų priklauso, ir baigti konfliktą. Kaip jau minėjo, netrukus jiedvi su Osa susisieks su Fredrikstado brokeriais. Linkėjimai, Astrida.

Tai, kas badė akis, nebuvo paminėta – priežastis, dėl kurios nustojau lankytis Valeryje ir Brotevejene, ir atrodė, kad neegzistuoju, mano istorija neegzistuoja.

– Tai tau atrodo, kad tavo istorija turėtų būti įtraukta sprendžiant palikimo klausimą? – pati savęs paklausiau. – Įtraukta į ginčą dėl vasarnamių Valeryje?

– Taip, – atsakiau ne visai ryžtingai.

Viskas susiję. Tam, kas klausosi įtempęs ausis, kad suprastų, nepraslys nė vienas sakinys.

Praėjus valandai nuo tada, kai gavau Astridos elektroninį laišką, sulaukiau ir trumposios jos žinutės.

Per tą laiką ji tikriausiai buvo perskaičiusi mano laišką ir supratusi, kad viskas ne taip paprasta, kaip ji įsivaizdavo pateikdama su reikalu susijusius faktus. Ji kaip tik esanti netoliese, rašė man, ir mielai užsuktų.

Nenorėjau jos matyti, nenorėjau, kad mane bandytų atvesti į protą, nenorėjau būti įtraukta į jos terapinį susitaikyman vedantį kalbėjimo būdą dabar, kai pagaliau išdrįsau žodžiais perteikti savo jausmus. Parašiau, kad aš ne namie, kad esu Larso namelyje miške. Išjungiau telefoną, užverčiau kompiuterį, atsiguliau į lovą su ausų kamštukais ir užsitraukiau antklodę ant galvos, kad negirdėčiau, ar ji vis tiek atėjo ir, sniege išvydusi šviežius išdavikiškus mano ir šuns pėdsakus, suprato mane esant namie, kad negirdėčiau, kaip ji galbūt baladojasi į langus ir duris, meldžiau Dievo, kad imtų snigti ir pėdsakai pranyktų.

Paskutinįkart Klara matė savo tėvą, kai jis vežė ją į mokyklą. Ji buvo pirmokė. Motina kartu su priešpiečių dėžute jai įdavė didelį žalią obuolį, tais laikais dideli žali obuoliai buvo tikra retenybė. Klara nekantravo nešina juo pasirodyti mokykloje, pasidėti obuolį ant suolo, valgyti jį.

Lipant iš automobilio, kai tėvas sustojo prie mokyklos ir jie jau buvo beatsisveikiną, jis paprašė jos obuolio. Klara sumišo, nusiminė, bet tėvui obuolį atidavė. Tik pagalvok, jei būtų nedavusi.

Gulėjau po antklode, kol tamsa sutirštėjo, kol pasaulis nutilo ir autobusai nustojo kursavę, o kaimynų languose buvo užgesintos šviesos; iki pat to meto, kai nerimas bemaž visai nuslopęs, kai suminga visi – kovotojai už žmogaus teises taip pat. Užkūriau židinį ir gėriau, kol nurimau, darkart perskaičiau Astridos laišką. Ji rašė, kad Talė vasaromis Valeryje praleido ne vieną savaitę, bet mano dukra per dvi vasaras ten viešėjo vos po dvi dienas, jai teko gerokai paįkyrėti, kad įsiprašytų į senąjį vasarnamį, nes Astridai buvo sunku rasti laisvų dienų, jau seniausiai buvo suplanavusi visą vasarą, tarsi namas priklausytų jai vienai ir juo naudotis galėtų tik ji. Astrida Talei leido suprasti, kad ši įkyrinti, o Valeryje esanti nemaloni padėtis – Astrida dabar ne ten, o mūsų motina su tėvu apimti isterijos.

Ji elgėsi nelyginant kokia auklėtoja: mums dėstė, dėl ko neslopsta konfliktas, tarsi pati jame būtų nedalyvavusi.

It kokia taikdarė: netiesiogiai tuo savo nuolankiu tonu prašė mūsų susiimti, parodyti dėkingumą. Nors ne visi iki galo patenkinti padėtimi, tačiau, ji tikėjosi, mes galėsime padaryti, kas nuo mūsų priklauso, kad išspręstume nesutarimą, rašė Astrida, juk jai pačiai visai nebuvo dėl ko būti nepatenkintai.

Bet baisiausia laiško vieta buvo apie klaidas. Kad visi gali klysti. Kad motina su tėvu tikriausiai irgi yra padarę klaidų. Kad ir pati jų padariusi. Tokia ji puiki, tokia sąmoninga ta Astrida, kad, atvirkščiai nei mudu su Bordu, ji gali prisipažinti klydusi, o jau prisipažinus, kad gali klysti, jai vienintelei iš mūsų negalima nieko prikišti. Jei mes tik pažvelgtume į save iš

arčiau ir gerai pamąstytume, tai suprastume, kad esam pridarę klaidų, ir tuomet juk galėtume motinai su tėvu atleisti vieną kitą klaidelę. Ji mus ragino imtis savityros, o pati ėmėsi pedagogės vaidmens, suaugusiosios vaidmens mūsų, už ją vyresnių, atžvilgiu, lyg mudu būtume nepaklusnūs lengvabūdžiai, vien savo jausmams pavaldūs vaikai, kuriuos reikėtų apšviesti apie civilizuotumą ir psichologinius aspektus. Išgėriau dar ir užsiplieskiau, pasidaviau jausmams ir norėjau jiems pasiduoti, negalėjau liautis rašiusi ir nenorėjau baigti rašyti, visi gali padaryti klaidų, kas per velnias, parašiau įtūžusi – vienu metu buvau ir tokia persiutusi, ir visiškai blaiviai protavau – ir išsiunčiau laišką, gruodžio keturioliktosios vakarą vienuoliktą valandą keturiasdešimt minučių, nors širdies gelmėje jutau, kad nederėjo.

„Tu rašai, kad visi gali pridaryti klaidų. Kad pati esi klydusi, kad manai, neva mes visi esame klydę ir taip toliau, ir panašiai, trauki tą savo neįpareigojančią politiškai korektišką giesmelę ir taip sumenkini, ką man teko patirti. Ar po visų tų metų vis dar neįsisąmoninai? Nemanei, kad tai rimta? Akivaizdu, ne. Man tai tarsi prievarta. Ar taip pasitinki ir žmogaus teisių pažeidimų aukas? Visi gali pridaryti klaidų?"

Toliau liejau tulžį, tarškinau klaviatūra. „Kai man buvo penkeri, tau – dveji, o Osa buvo ką tik gimusi, motina su jumis išvažiavo pas senelį ir močiutę į Voldą, kad pasilengvintų naštą, o tėvas liko vienas su manim ir Bordu Skausvejeno dvidešimt antrame name. Antrame aukšte tada vyko nelabai geri dalykai. Tėvas dažnai būdavo girtas, Bordui buvo šešeri ir jis tikriausiai nelabai ką tesuprato, tik tiek, kad buvo negerai. Smulkmenų reikės?"

Pridėjusi kopijas Bordui ir Osai, išsiunčiau Astridai ir, savaime suprantama, nesulaukiau atsakymo – jie miegojo, o kai miega, visi vėl tampa vaikais, bet netiesa, kad praranda karingumą, tai netiesa ir pagražinimas, nes miegodami mes irgi kariauja-

me, tai veikiau taisyklė negu išimtis, todėl priešinausi miegui, gėriau prieš eidama miegoti ir vis skaičiau savo tekstą, skaičiau ir gėriau, kol užmigau. Pabudau vėlai, kitos dienos popietę, laikrodis rodė penkias, bet ne, negali būti, juk buvo dar šviesu. Nuėjau prie savo kompiuterio, jis rodė po dvylikos dešimt minučių, mano laikrodis buvo sustojęs, tikriausiai išsekusi baterija. Negavau laiško iš Osos ar Astridos, nesitikėjau, kad gausiu, bent jau nuo Osos: ką ji būtų galėjusi atrašyti, jai niekada nebuvau nieko panašaus siuntusi. Jei jaunėlė ir būtų tą istoriją girdėjusi, tikriausiai ir buvo girdėjusi, tai iš motinos ir tėvo. Jiems teko paaiškinti, kodėl nesirodau, tad ji žinojo jų versiją, aš nenutuokiau, kokia ji, bet, spėjau; lakia vaizduote pasižymėjau nuo pat vaikystės, buvau tokia puiki pasakotoja ir dargi daug prikurdavau, matyt, norėjau ką nors apkaltinti dėl savo vargų, nesivaldymo, skyrybų arba šitai man įskiepijo psichoterapeutas – apstu galimų variantų. Galbūt ji ištrynė mano laišką neskaičiusi, taip patarta Astridos, šioji tikriausiai pasielgė taip pat. Pastaroji laukė atsiprašymo, tik šįkart veltui, nes dar ir rytą, nors pagiringa, buvau pasipiktinusi. Ne, netroškau, kad Astrida nutrauktų ryšius su motina ir tėvu; neapleisdama jų, sesuo man puikiai pasitarnavo, išlaisvino mane, jei Astrida su Osa būtų nepalaikiusios jų, atsiskirti man būtų buvę gerokai sunkiau, kaltė mane būtų slėgusi dar smarkiau, o ji ir taip jau buvo užtektinai slegianti, buvau išprovokuota, nes Astrida niekada nepriėmė mano istorijos – kad tai tikra ir todėl rimta, o dar parašė, kad motina su tėvu, kaip visi kiti žmonės, taip pat gali klysti. Tai buvo klaida, Astridos klaida. Ji teigė esanti nešališka, nors iš tiesų tokia nebuvo – gerintis visiems nereiškia būti nešališkam, jei viena šalis yra nusižengusi kitai, bet ji į tai nekreipė dėmesio arba tuo netikėjo. Atrodė, ji nesupranta ar nenori suvokti, kad esama konfliktų, kurie ne taip sprendžiami, kaip ji būtų norėjusi, kad esama priešybių, kurios nepanaikinamos, kurių neįmanoma užkalbėti ar nuo jų atkalbėti, o tiesiog tenka rinktis kurią vieną pusę.

Klarai reikėjo šviežio oro gurkšnio. Antonas Vinševas žinojo, kaip tai išspręsti. Klara sutiko Antoną Vinševą „Renos“ restorane. Antonas Vinševas užsisakė ėrienos vėrinuką, bet jų nebebuvo, tuometinė Vinševo palydovė įsiuto ir pareikalavo, kad jam būtų patiektas ėrienos vėrinukas, nes jis esąs garsiausias Norvegijos poetas. Klara tuo nepatikėjo. „Tuomet kas, tavo manymu, garsiausias Norvegijoje?“ – paklausė jis. „Steinas Merenas, – atsakė Klara, – Janas Erikas Voldas, – dar paminėjo ji, – bet tikrai ne tu.“ Taip Klara tapo Antono Vinševo drauge. Jis persikėlė į Kopenhagą, nes ten jam sekėsi rašyti eilėraščius. Kai Klara suprato, kad tėvas nusižudė, užsisklendė; kai Klarai reikėjo šviežio oro gurkšnio, Antonas jai pasiūlė išsinuomoti kambarį jo bute Kopenhagoje. Klara išvyko į Kopenhagą, kad įkvėptų šviežio oro.

Aš išsiskyriau su savo geruoju, doruoju vyru. Iš erdvaus, didelio namo persikrausčiau į mažesnį, į automobilį nunešiau stalus ir kėdes, ir lėkštes – pusę užgyvento turto, ir persivežiau iš didžiojo namo į mažąjį. Buvo skaudu. Netekau savo dorojo, gerojo vyro, o prieš tai buvau netekusi ir didžiosios savo aistros, profesoriaus, kuris buvo vedęs: kentėjau praradusi du vyrus, bet žinojau, kad pasielgiau tinkamai, kad čia pirmasis žingsnis kelyje į tą vietą, kurioje neišvengiamai turėjau atsidurti. Turėjau tai padaryti, nešiojau stalus su kėdėmis, nešiojau žinodama, kad taip reikia, nors niekam negalėjau paaiškinti, iš kur žinau, net sau ar, tiksliau, bent sau. Patyriau netektį, dėl

kurios kalta buvau pati, o gal norėjau šitai patirti? Dėl to? Mano kaltė, kad vaikai neteko pamato. Motina prašė nesiskirti, primygtinai prašė manęs pagalvoti apie vaikus, vargšus savo vaikus, bet vis tiek išsiskyriau.

Klara liko Kopenhagoje. Aš buvau išsiskyrusi, buvau viena, pati pasirinkau, o juk būčiau galėjusi puikiai gyventi.

Vedęs profesorius susirado naują meilužę, negalėjau jo dėl to kaltinti. Buvęs mano vyras netruko įsigyti naują širdies draugę – kitą, kuriai galėsiąs būti geras, jo kaltinti irgi negalėjau. Turėjau susitaikyti su tokia padėtimi, pati ją pasirinkau. Nesiskundžiau šeimai, ji mane buvo įspėjusi, prašiusi galvoti apie vaikus, ir aš apie juos galvojau, bet ne taip, kaip jie tikėjosi, kad galvosiu, – aš išsiskyriau. Tėvas man padėjo įsirengti vonios kambarį, būdavo, parvažiuodavau į naujuosius namus, o ten, išvydus tėvo automobilį, mane apimdavo nerimas. Jam negalima patikėti raktų nuo naujųjų savo namų, taip nevalia, jis negali ateiti ir išeiti kada panorėjęs ir staiga vėl pasirodyti, taip nevalia, ėmiau nerimauti, o gal jis lyg niekur nieko staiga pasirodys, ateis nekviestas ir vidury nakties? Nedrįsau, o turėjau jam pasakyti, kad negali imti rakto, tikėjausi, kad vonios kambarys jau greit bus baigtas. Remontas baigėsi, nedrįsau tėvo paprašyti, kad grąžintų raktą, bet kol raktas pas jį, tėvas galėjo bet kada pasirodyti naujuosiuose mano namuose.

Šlitinėjau tarsi iš nerimo, tarsi dėl netekties būtų apleidusi sąmonė, visur migla ir painiava, skalbiau. Skalbiniuose anksčiau jausdavausi skęstanti, jų nekęsdavau, skalbimą, kai gyvenimas dar tekėjo įprasta vaga, laikiau nuobodžiausiu, labiausiai išsunkiančiu darbu, atliekamu visiškai abejingai: reikėdavo skalbti, tarsi tam niekada nebūtų galo. Viską, kas gulėjo nešvarių skalbinių krepšyje ir krūvose šalimais to perpildyto krepšio: didžiules paklodes, antklodžių užvalkalus, staltieses, kartais ir užuolaidas, krūvas apatinių ir pėdkelnių, nešvarius virtuvinius rankšluostėlius – visus skalbinius keikdavau, kol kasdienis gyvenimas buvo paprastas ir ramus. Tada mąsty-

davau, kad jei ne tos milžiniškos skalbinių krūvos, būčiau labiau patenkinta – juk galėčiau skaityti knygas, kurias turiu ir trokštu perskaityti; bet, užuot skaičiusi, turėdavau įjungti skalbyklę, o kai baigdavo skalbti, sukabinti nepakabinamas milžiniškas paklodes džiūti, o lydavo arba būdavo žiema, tad tekdavo jas sukarstyti ant durų ar kėdžių, nes džiovyklės buvo per mažos ir jau nukabinėtos pėdkelnėmis, apatiniais, marškiniais, palaidinėmis, – keikdavau skalbinius. Bet dabar, kai pasaulis sugriuvo, kai pati patyriau griūtį ir netektį, skalbiniai man tapo atrama: vien kiek laiko užimdavo skalbimas, skalbinių džiaustymas, o kai šie išdžiūdavo, juos lankstydavau, dėdavau į spintą vaikams vakare jau sumigus, o tuomet užmigdavau ir pati, nes drabužiai jau išskalbti ir išdžiovinti, ir sulankstyti spintose guli švarūs, paruošti – ištveriu vien dėl skalbinių, galvojau aš.

Skalbiau drabužius, tvarkiau namus, rašiau baigiamąjį darbą apie šiuolaikinę vokiečių dramaturgiją, spektaklių recenzijas nedideliems laikraščiams ir vienaveiksmę pjesę, stengiausi gyventi normalų gyvenimą, atrodyti normali, stengiausi atsikratyti to kvaitinančio jausmo, kad krentu. Vieną skaisčią gegužės sekmadienio popietę, kai vaikai žaidė kieme, mane persmelkė visa apimantis, neapsakomas skausmas. Skaudėjo ne konkrečioje vietoje, bet skausmas buvo fizinis, ne psichologinis, negalėjau pajudėti, negalėjau stovėti, negalėjau kalbėti, ničnieko negalėjau – tik gulėti lovoje susirietus. Skaudėjo tris valandas, tada atslūgo ir pamažu atsigavau, tik buvau visa nutirpusi. Po trijų dienų, vieną saulėtą gegužės trečiadienį, kai vaikai buvo mokykloje, tai nutiko darkart, užėjo ir vėl trijų valandų visa apimančio skausmo priepuolis. Paskui penktadienį, paskui ir kitą antradienį. Kai tai nutiko penktą kartą, atsigavusi atsiverčiau kalendorių, kuriame žymėjausi priepuolių laiką, norėdama pažiūrėti, ką veikiau prieš jiems ištinkant. Darbuodavausi prie savo vieno veiksmo pjesės. Ką ten rašydavau? Nuėjau prie kompiuterio ir perskaičiau – o ten,

tarp kitų žodžių, viskas buvo parašyta, ir mane ištiko šokas, buvau visiškai pritrenkta, užteko vieno smūgio, kad tapčiau kitu žmogumi, visiems laikams tapau kitokia – paaiškėjo tiesa. Mano gyvenimą apibrėžė rutina, jis laikėsi ant rutinos, ir tada nutiko šitai – nuožmus susidūrimas su tiesa, kuri sudraskė mano būtį.

Negalėjau pakelti apėmusio skausmo, negalėjau pakelti atradimo, to pasibaisėtino pripažinimo, negalėjau su juo susidoroti pati, bet ir kalbėti apie jį negalėjau. Perskaičiau paskutinius Giunaro Ekeliofo jau sergant parašytus eilėraščius apie skausmą, skaičiau Giunvoros Hofmo poeziją apie gyvenimo paribių patirtis – paprastai jie mane ramindavo, tik ne šį kartą, meldžiausi Dievui, jis neatsakė, norėjau atsiduoti tam, kurį esant nė netikėjau, buvau pasiryžusi viskam, kad tik pagelbėtų, man reikėjo pagalbos: „Gelbėkit!“ – veržėsi iš vidaus. Tad naktimis nemiegodavau ir rašydavau maldaujančius laiškus šalies psichoanalitikams. Norėdama perprasti save ir pagyti, daug domėjausi psichologija, be abejo, buvau ir varčiusi, ir skaičiusi Froido veikalus, buvau skaičiusi ir jį, ir Jungą, pažinojau keletą bendraamžių psichologų, pas kuriuos ir į galvą nebūtų šovę lankytis, nes jie nebuvo už mane gudresni, bent jau man taip atrodė. Žinojau, jei kada nors pasitikėdama atsiversiu kitam žmogui, tai tik psichoanalitikui.

Niekam nepasakojau apie laiškus, pamiršau juos, nes vaikams reikėjo į mokyklą, jiems reikėjo priešpiečių, Gegužės septynioliktosios* kaspinų ir naujų futbolo batelių, jiems reikėjo į baseiną ir krepšinio treniruotes, o aš turėjau skalbti drabužius, nupirkti maisto, išvirti pietus, suguldyti vaikus, ir viskas kažkaip sukdavosi. Kol vieną birželio pradžios ketvirtadienio popietę, kai turėjau vežti Sioreną į futbolo treniruotę, paskam-

* Gegužės 17-oji – Norvegijos Konstitucijos diena, itin svarbi ir švenčiama visos šalies gyventojų.

bino kažkoks vyras ir pasakė gavęs mano laišką. Iš pradžių nesupratau, ką jis turi omeny. Tuomet susivokiau ir užliejo skausmas, susmukau ant grindų ir nesugebėjau prabilti, klausiausi, kaip jis klausosi, suvokiau, kad buvau užslopinusi mintis apie savo laišką, kad jis šnekėjosi su žmogumi, mokančiu slopinti savo mintis. Jis pakvietė mane pokalbio ir, kai sėdėjau priešais tą vyrą jo kabinete drebėdama iš gėdos ir apėmusios kaltės, jis rimtu veidu pasakė palaikęs mano laišką pagalbos šauksmu. Jis suprato. Priėmė jį rimtai.

Mane nukreipė į Nacionalinę universitetinę ligoninę pasidaryti keistų tyrimų, ir galiausiai gavęs išvadas gydytojas pasakė, kad psichoanalizė galėtų pakeisti mano gyvenimą, bet rizikuoju netekti ryšio ir sužlugdyti santykius; supratau, kad jis įspėjo mane, bet viskas jau ir taip buvo sugadinta, neturėjau ko prarasti. Po dviejų dienų sužinojau, kad atitinku kriterijus ir psichoanalizė man gali būti taikoma valstybės sąskaita, keturis kartus per savaitę taip ilgai, kiek reikės.

Padėtis pasikeitė. Nors jausmas, kad aš beviltiškai nelaiminga, neišnyko, vis dėlto buvo žengtas žingsnis pokyčio link.

Keturias dienas per savaitę tysodavau ant kušetės ir nematydavau savo klausytojo, nė nežinojau, ar jis manęs klausosi. Neturėjau galimybės įžvelgti jo veido ar kūno reakcijos, pritarimo ir supratimo ženklų, nuostabos, empatijos, nebuvo naudos nei iš gestikuliavimo, nei šypsenos, nei tada, kai užsimerkdavau ar praturtindavau pasakojimą išraiškingomis grimasomis ar faktais, tebuvo tik žodžiai ir juos atnešantis mano balsas, dėl to jie dažnai pakibdavo ore ir pati juos girdėdavau – girdėdavau, kaip meluoju. Pirmasis mano sakinys ant kušetės skambėjo taip: „Mes buvome keturi vaikai, aš buvau mylimiausia."

Kai ištariau jį slegiančioje tyloje, kuri ir toliau tvyrojo, nes nesulaukiau jokios reakcijos, ir todėl nepajėgiau kalbėti toliau, mane staiga persmelkė nuo galvos iki kojų pirštų galiukų.

Žodžiai, kuriais taip dažnai pradėdavau pasakojimą apie save, atskleidė mano melą visu gražumu. Tai buvo netiesa, buvo visiškai priešingai! Bet šios per akimirką išaiškėjusios tiesos nesugebėjau suvokti iki dabar. Kaip išvis galėjau ką nors panašaus įsivaizduoti? Nejaugi ir visa mano istorija irgi grynų gryniausias pramanas?

Keturiskart per savaitę. Prieš seansą galvodavau, ką pasakosiu nuėjusi, o išėjusi, ką pasakiau, kol imdavau mąstyti, ką sakysiu kitą sykį. Be perstojo buvau pasinėrusi į visa, kas skaudu, kas gėdinga ir ko neįmanoma atitaisyti, tačiau negalėjau nepasveikus gyventi toliau.

Kai buvau maža, dažnai būdavau viena su tėvu, kartu eidavome į saldumynų krautuvę ir jis nupirkdavo man saldainių. Kas vykdavo prieš arba po mūsų apsilankymo parduotuvėje, nelabai tepamenu, bet puikiai prisimenu, kad eidavom, būdavo taip smagu, juk tėvas saldainių perka tik man. Kartą, kai su tėvu lankėmės krautuvėje, į ją užsuko ir berniukas, kurį buvau įsimylėjusi; labai anksti ėmiau įsimylėti berniukus, neįprastai karštai jais domėjausi; berniukas, kurį buvau įsižiūrėjusi, įėjo, o aš nuraudau ir baisiai susigėdau jam pamačius, kad saldumynų krautuvėje esu su tėvu viena.

Kai suaugau, retai likdavau tik su tėvu, o kai tai vis dėlto nutikdavo ir Brotevejene būdavome vienudu, tarp mūsų įsivyraudavo nepaaiškinama įtampa. Vieną kartą tėvas man papasakojo, ką sapnavęs. Jam rūpėjo jo sapnai, rūpėjo Jungas. Tėvas sapnavo, kad Brotevejene per kambarius senu chalatu slankioja alkoholikė, ir šis vaizdinys buvo gąsdinantis, buvo košmaras. Iškart pamaniau, argi ne keista, kad čia aš jam prisisapnavau, mano asmuo ateityje gąsdino tėvą. Tėvas domėjosi Jungu ir sapnais, jis žinojo, kad jų nesukontroliuosi.

Gruodžio penkiolikta diena. Sustojęs laikrodis rodė penkias, nors iš tikrųjų buvo be dešimties dvylikta. Patikrinau elektroninio pašto dėžutę, laiškų nebuvo. Negalėjau sėdėti namie, visą laiką tikrinti elektroninį paštą, šiltai prisirengiau, gerai apsimuturiavau, į rankinę įsimečiau straipsnį apie Elfrydę Jelinek ir nukėblinau septynis kilometrus pas laikrodžių meistrą, šis pakeitė laikrodžio bateriją. Nuėjau į kavinę šalia geležinkelio stoties, gurkšnojau kavą ir skaičiau straipsnį, rankoje laikydama rašiklį, kompiuterį palikau namie, kad be perstojo netikrinčiau elektroninio pašto – pasitikrinau pašto dėžutę mobiliajame, buvau gavusi atsakymą iš Bordo, jis rašė norįs išgirsti mano istoriją. Pasakiau, kad prie progos galės išklausyti. Nenorėjau pasakoti savo istorijos, norėjau, kad brolis jau žinotų, ji buvo šlykšti ir mane vemti vertė, kai turėdavau ją pasakoti. Patikrinau elektroninį paštą telefone, be dešimt dvi Bordas atsakė į vakarykštį Astridos laišką ir atsiuntė man kopiją. Straipsnį apie Elfrydę Jelinek padėjau į šalį: vis tiek negalėjau susikaupti.

Bordas pradėjo pabrėždamas, kad jei tėvai su mumis būtų elgęsi vienodai, jiems nebūtų reikėję kurpti testamento, nes teisingumu būtų pasirūpinęs turto paveldėjimo įstatymas.

Jis vardijo reikalus, apie kuriuos, šitiek metų atsiskyrusi nuo šeimos, nieko nežinojau, o tuo metu Bordas buvo tikras stropuolis. Rašė apie buto perdavimą ir įvairią finansinę pagalbą, dalykus, kuriuos tėvui buvo minėjęs ne kartą, o tas jam atsakęs, kad viskas pažymėta ir į tai ateityje per turto dalybas

bus atsižvelgta nustatant kompensaciją. Pasirodo, tas melas turėjo Bordą nuraminti dėl to, kas, tėvo akimis, tuomet buvo tik laikina diskriminacija, turėjo priversti jį nekelti bangų – jis pavartojo Klaros posakį.

Brolis nurodė, kad jei Astrida ir turėjusi išlaidų, susijusių su vasarnamiu Valeryje, ne taip ir nuostabu, nes juk naudojosi juo daugybę metų. Jis nurodė, kad motina su tėvu vasarnamius ką tik prijungė prie bendrų vandens tiekimo ir nuotekų tinklų ir turtą perleido tik po šių didžiulių išlaidų, kad tėvas padengė dokumentų tvarkymo išlaidas, kad naujasis turto vertinimas buvęs keturiasdešimčia procentų didesnis už pirmąjį, – tai kokią užduotį buvo gavęs pirmasis turto vertintojas? Pateikti žemiausią įmanomą kainą, kad Astridai turtas atitektų įvertintas mažiausia suma Bergljotos – štai ir vėl paminėtas mano vardas – ir jo paties sąskaita?

Pabaigoje jis rašė: o dėl vaikų, tai jie suaugę ir jiems nereikia aiškinti, dėl ko kilęs konfliktas, – jie patys jau susidarę nuomonę.

Praėjus vos valandai, be dešimt trys, atėjo Astridos atsakymas, sėdėjau geležinkelio stoties kavinėje su nauja baterija rankiniame laikrodyje. Ji rašė, kad Bordas klaidingai supratęs, jis netrukus atsakė, kad supratęs puikiausiai, ir jie ėmė intensyviai susirašinėti apie man nežinomus finansinius ir praktinius reikalus. Man sesuo atrašė, kad ji, be abejo, vertinanti mane rimtai, kad visada taip buvo, tad ji neištrynė naktinio laiško neperskaičiusi – tai jau gerai, nors taip tikriausiai nutiko tik todėl, kad laiškas buvo siųstas ne jai vienai. Ji norėjusi, kad mes susitiktume akis į akį, pabrėžė, kad praėjo vos diena, kai to manęs prašiusi, jei tik galėtume susitikti akis į akį, ji mielai atvažiuosianti pas mane.

Iniciatyva buvo sveikintina, bet to nenorėjau, pati mano esybė tam priešinosi. Juk iš to nieko neišeis, iš to niekada nieko neišeidavo, nes aš visada turėdavau suprasti ir išklausyti, kaip kitiems blogai, kaip blogai motinai su tėvu, blogai dėl manęs,

žinojau, ką ji pasakys, paprastai jos žodžiai mane nuliūdindavo ir išmušdavo iš vėžių. Astrida norėjo gero, bet tas geras, kurio ji norėjo, buvo geras ne man. Intencijos buvo taurios, nė kiek tuo neabejojau, jos ketinimai tikrai buvo patys geriausi, ji troško susitaikyti ir bendradarbiauti, tačiau esama niekaip nesuderinamų priešybių, kartais reikia rinktis – arba arba.

Antrąkart Bo Šjerveną sutikau Fornebiu oro uoste prie skrydžio registracijos langelio. Mudu su Bo turėjome vykti į Slovakiją ir papasakoti naujai įkurtoms rašytojų organizacijoms apie norvegišką modelį, Bo siuntė Norvegijos rašytojų sąjunga, mane – Norvegijos žurnalų leidybos asociacija, pastarosios valdybos nare buvau išrinkta po Klaros, jau rinkimų komiteto narės pavaduotojos, siūlymo – tai buvo paskutinis jos veiksmas prieš išvykstant į Kopenhagą. Kvietimas į Slovakiją mane pasiekė dar per pirmąjį valdybos susirinkimą, niekas kitas negalėjo vykti, o aš su mielu noru – norėjau pabėgti.

Per tuos septynis mėnesius nuo tada, kai sutikau Bo Šjerveną Norvegų teatro fojė, mano gyvenimas kardinaliai pasikeitė. Išsikrausčiau gyventi atskirai, ėmiau dalytis vaikų priežiūra, ištvėriau tą siaubingą pripažinimo lūžį, stojau į akistatą su gimdytojais, iširo pirmoji mano šeima, ėmiau lankyti psichoanalizės seansus. Į Fornebiu atvažiavau iškart po tokio seanso, nerami ir sutrikusi, užsiregistravau skrydžiui kartu su Bo ir oro uosto išvykimo salės kavinėje viską išpliurpiau, o jis atlaikė skundų laviną.

Buvau beviltiškai išmušta iš vėžių, ištikta šoko, apimta sielvarto, bet pradėjusi lankyti psichoterapiją, žengiau žingsnį, kad pasikeisčiau, ėmiausi veiksmų, nors skausmingų ir pavojingų. Sugebėjau atsikelti, išsimaudyti po dušu ir apsirengti, išsivalyti dantis ir susikrauti daiktus, nepamiršau paso ir pinigų, neįtiki-

ma, visai kaip su tais skalbiniais. Man pavyko su Bo Šjervenu užsiregistruoti skrydžiui ir kartu įsėsti į lėktuvą, skrendantį į Slovakiją. Lėktuvas buvo baltas. Debesys buvo balti ir dangus virš jų balsvai melsvas, mes gėrėme baltąjį vyną ir tapome lengvučiai ir kone perregimi lyg oras. Nusileidome ir įsėdome į baltą autobusą, šis nuvežė mus į baltą pilį parke, kurį juosė žydinčios vyšnios. Kambarys buvo baltas, lova balta, rytas baltas ir duona, ir naktys buvo baltos, slovakų poetai baltasnapiai – kaip jiems čia klostysis ir baigsis, kaip baigsis mums visiems? Gėrėme skaidrią degtinę ir budrūs gulėjome baltais vyšnių žiedais nusėtoje pievoje, kol slovakų poetai deklamavo nesuprantamus eilėraščius, kurie neabejotinai buvo balti, Bo šoko po medžiais, jis tapo baltu angelu, baltu baltu. Kai nubudom jau įdienojus, ant baltos staltiesės didžiajame nušviestame valgomajame baltomis sienomis buvo patiektas baltas varškės sūris ir pieno su balta duona. Buvo įmanoma vienu metu justi dvi dvasios būsenas. Būti iš esmės nelaimingai, sukrėstai iki pat gelmių ir vis tiek džiaugtis laimės akimirkomis, gal netgi dar smarkiau jas pajausti dėl to esminio sielvarto, ir ne tik akimirkas, o ir valandas, ar, kaip tada Slovakijoje, ištisas dvi paras.

Trečiadienis, gruodžio šešiolikta diena, rytas. Sniegas nutirpęs, vėl buvo tamsu ir šlapia, krito šlapdriba ir visur buvo pilka, sėdėjau su puodeliu kavos ir redagavau straipsnį apie Elfrydę Jelinek, galvodama, kad turiu atsakyti Astridai. Nes nepaisydama visko ji ištiesė ranką, pati suvokė savo gestą ir nežinojo, kaip jį priimsiu. Atidėjau straipsnį apie Jelinek ir parašiau Astridai, kad mes tikrai galime šnekėtis ir palaikyti ryšį, bet man sunku, kai ji neatsižvelgia, kas man svarbiausia, niekada to nekomentuoja ir lenkiasi tos temos, ypač išryškėjančios susiklosčius tokioms aplinkybėms kaip šios. Nesiūlau, rašiau jai, kad rinktųsi tarp motinos su tėvu ir manęs, ji visuomet palaikė su tėvais kitokius santykius nei aš, jos vaikystė buvo kitokia nei mano. Tačiau ji negalinti apsimesti, kad mano pasakojamų dalykų nebuvo, nors ir mananti, kad tai nemalonu ir keblu. Čia jau jos uždavinys, rašiau. Jei ji nori užmegzti santykius, tuomet mano istorija, tai, ką buvau papasakojusi, turi būti tų santykių prielaida.

Galėsime vėl pasišnekėti, rašiau pabaigoje, kai šišas dėl vasarnamių bus pasibaigęs, bet tik su jau minėta sąlyga. Linksmų Kalėdų ir laimingų Naujųjų metų.

Maniau išdėsčiusi viską taip aiškiai, kad galiu tikėtis ramių švenčių. Perskaičiau laišką Klarai, ši manė, kad kaip visada buvau per minkšta, bet paragino jį išsiųsti, taip esą nusiraminčiau. Išsiunčiau vis dar kalbėdama su Klara telefonu, girdėjau, kad kažkas skambina, bet juk šnekėjausi su Klara. Kai padėjau

ragelį, pamačiau, kad skambino Astrida, ir apsidžiaugiau tuo metu negalėjusi atsiliepti, jau buvau išsiuntusi jai tekstą, už kurį galėjau kovoti.

Tada paskambino Siorenas. Jam skambinusi Astrida, nes senelis Brotevejene nukrito nuo laiptų ir buvo paguldytas į Ulevolio ligoninės intensyviosios terapijos skyrių.

„Tėti?“ – vieną naktį Kopenhagoje kreipėsi Klara, bet jis neatsakė. „Tėti!“ – ištarė kaltinančiu tonu į tamsą nakčia, bet jis negirdėjo. „Jei nebūtum taip pasielgęs, kaip man tada būtų buvę? Tikriausiai daug geriau, – skundėsi prieš puldama atsiprašinėti. – Atsiprašau, tėti, atleisk man, – maldavo ji, – kad galvoju tik apie save, o ne apie tai, kaip siaubingai jauteisi brisdamas į tą šaltą vandenį.“

Nedelsdama paskambinau Astridai. Jos balsas buvo rimtas, kitoks nei tada, kai skambino iš Diakonjemo ligoninės. Tėvas aštuntą ryto turėjęs įleisti du santechnikus, bet lipdamas žemyn laiptais parkrito ir trenkėsi galva į betoninę sieną, taip ir neatidarė durų. Motina vis dar lovoje pamaniusi – keista, kad nieko negirdėti: tėvo, santechnikų balsų, meistrų darbo garsų, ji atsikėlė ir rado tėvą laiptų aikštelėje visą persikreipusį, kruviną ir be gyvybės ženklų. Ji nulėkė į koridorių ir atidariusi duris santechnikams ėmė rėkti – jai atrodo, kad jos vyras nebegyvas. Santechnikai įvirto vidun ir puolė laiptais aukštyn, paguldę tėvą į reikiamą padėtį, stengėsi atlikti dirbtinį kvėpavimą burna į burną; vienas jų ėmėsi veiksmų, kitas tikslinosi instrukcijas mobiliojo programėlėje – po dvidešimties minučių jiems pavyko priversti tėvo širdį plakti. Santechnikai iškvietė greitąją pagalbą, o motinai pavyko prisiskambinti Osai, kuri, laimei, kaip tik tą dieną važiavo į darbą automobiliu ir nedelsdama apsisukusi atskubėjo į Brotevejeną dar prieš atvykstant greitosios pagalbos automobiliui, paskui šis išvežė tėvą į Ulevolio ligoninę ir dabar tėvas gulintis intensyviosios terapijos skyriuje prijungtas prie dirbtinio kvėpavimo aparato.

Atrodė, padėtis rimta. Aplink buvo tiek vilkų, šeimoje vienas kitam vilkas, nė nežinojau, kaip man reaguoti. Jos buvo greta tėvo ligoninėje, sakė Astrida: ji, Osa ir mama. Gydytojai dar nežino, ar smegenys pažeistos, po kelių valandų jie atliksią

magnetinį rezonansą, tada paaiškės daugiau, kol kas nieko negalima daryti, tik laukti.

Paskambinau Klarai. Jie perdeda, atšovė ši, naudojasi nelaime, kad apmalšintų ir nusodintų judu su Bordu, varė ji savo, tačiau laikas bėgo, o aš negavau jokių žinių iš Astridos. Mąsčiau, kad jei būtų perdėjusi ir čia būtų vien tuščia drama, sesuo nepaleistų iš rankų telefono, išspaustų iš padėties viską, kas įmanoma, kaltų geležį, kol karšta. Bet ji neskambino, turėjo kuo rūpintis ir be manęs.

Pranešiau vaikams, nesumojome, ką ir manyti. Laukė krūva planuotų susitikimų, buvau beišlekianti iki pat vakaro, Nacionaliniame teatre su Larsu buvome sutarę žiūrėti spektaklį „Peras Giuntas". Pasibaigus susitikimams, vis dar nebuvau gavusi iš Astridos jokių žinių, turbūt dėl to, kad tai rimta, dėl to, kad ji turėjo rūpintis kitais, svarbesniais dalykais nei manim. Parašiau ir paklausiau, kaip reikalai, ji atsakė, kad blogai, kad būklė labai rimta, tėvo smegenų veikla buvo nutrūkusi dvidešimt minučių. Skambėjo labai dalykiškai, taigi padėties iš tiesų būta rimtos. Po redakcijos susirinkimo stypsojau gruodžio tamsoje prie Sturu metro stoties ir kankinausi bandydama nusipirkti bilietą, o tada man paskambino iš Bergeno studentų asociacijos pasiteirauti, ar kitų metų kovo dvidešimt antrą dieną negalėčiau paskaityti paskaitos apie Peterį Handkę ir, didžiai mano nuostabai, išgirdau save kimiu balsu tariant, kad negaliu kol kas atsakyti, nes mano tėvas ligoninėje ir jo būklė rimta. Atvažiavo traukinys ir įlipau be bilieto, rodės, tuoj pravirksiu. Mano sąmonėje tėvas pastarosiomis dienomis buvo toks ryškus dėl to vasarnamių kivirčo, dėl susitikimo su Bordu, dėl pastarojo laiškų, grįžimo į vaikystę, prisiminimų iš Valerio, tualeto, dabar prijungto prie bendro nuotekų tinklo, nebenaudojamo šulinio; įsivaizdavau, kaip tėvas kartu su turto vertintoju eina per senojo ir naujojo vasarnamio kambarius, kad parodytų trūkumus, įsivaizdavau, kaip jis skaito Bordo laišką, skaitydama jį pati.

Išsiruošiau į teatrą ir, paskambinusi jaunėlei Ebai, pasakiau, kad, mano nuomone, tai rimta. Susigraudinau, šitai išgirdusi dukra irgi susigraudino, abi susigraudinome, pačios nežinodamos kodėl. Iki „Pero Giunto“ pradžios buvo dar keturiasdešimt penkios minutės, užsimaniau bare „Burns“ išgerti alaus. Larsas man atsakė ten jau sėdintis, įsitaisęs su bokalu ir cigarete po šildytuvu. Sumokėjau už alų ir negalėjau sulaukti, kada jį išlenksiu, tada pulčiau pirkti antro ir Larsas negalėtų man uždrausti išgerti alaus, nei antro bokalo, nei trečio, nesvarbu kelinto, kad jau mano tėvas guli Ulevolio ligoninės intensyviosios terapijos skyriuje ir galbūt greitai mirs.

Aplankiau Klarą Kopenhagoje. Pradėjau rašyti spektaklių apžvalgas visai šaliai leidžiamame laikraštyje ir pasiteiravau redakcijoje, ar negalėčiau parašyti recenzijos apie kritikų liaupsinamą Karališkojo Kopenhagos teatro „Šmėklų" pastatymą, leidimą gavau. Pastatymas buvo negailestingas tiek mirusiam kapitonui Alvingui, tiek vis dar gyvai jo pačiai poniai Alving, parašiau karštligišką straipsnį ir išsiunčiau namo faksu nerimaudama, kad norvegiškame laikraštyje pasirodę mano žodžiai bus prieinami daugybei žmonių, galbūt ir šeimynykščiams. Bet aš buvau toli, Kopenhagoje, ir mėgstamame Antono Vinševo „Eifelio" bare gėriau su Klara, jaučiausi dėkinga, kad ji yra, kad yra tamsių aludžių, kuriose galima nusigerti, nes jei viskas nuolat būtų nušviesta, tamsą reikėtų nešiotis krūtinėje, o tai būtų stačiai nepakeliama. Antonas Vinševas pasakojo mudviem juokingas istorijas ir padėjo užsimiršti. Jis pasakojo, kaip juodu su Haraldu Sverdriupu per savo poetinę misiją Švedijoje buvo apgyvendinti milžiniško sodo juosiamoje pilyje už Stokholmo, o jiems išėjus į miestą, Haraldas Sverdriupas taip nusitašė, kad atgalios turėjo būti parbogintas, o Antonas parsiviliojęs moterį, rinkusią šakeles laidynėms gaminti, ji turėjo maišelį, o jame pjūklelį tinkamoms šakelėms pjauti. Kai ji įžengė į pilies sodą, išvydo galybę tinkamų šakelių: „Ak, kokia puiki! Ak, ir šita nuostabi!" – ir atvėrusi maišelį išsiėmė pjūklelį, ir pjovė tas šakeles. Kai Antonui galiausiai pavyko prisikviesti damą vidun į savo kambarį, į duris pasibeldė Haraldas Sverdriupas tik trumprankoviais marškinėliais, o iš po jų mataravo jo dešrigalis; jis taip pat norėjo dalyvauti linksmybėse,

bet Antonas buvo ką tik pakišęs maišelį su pjūkleliu po lova ir nenorėjo dama dalytis su Haraldu Sverdriupu, tad mainais įdavė draugui butelį degtinės ir šis vienais marškinėliais išlingavo su mataruojančiu dešrigaliu ir karčiosios buteliu rankoje, o kitą rytą jie rado Haraldą gulintį pilies sode su šalimais šakute prismeigtu popierėliu, ant kurio buvo parašyta: „Padėkit man. Halaldas!“ Savo vardą jis buvo parašęs su klaida.

Buvo baisiai juokinga.

Sekmadienį traukiniu nuvažiavome į Luizianos muziejų, kuriame buvo rodomas Marinos Abramovič tūkstantis devyni šimtai septyniasdešimt trečiųjų metų performansas „Ritmas 0“. Ant ilgo stalo buvo išdėlioti septyniasdešimt du skirtingi objektai: plunksna, pistoletas, grandinė, rožė, o ant sienos už stalo buvo rodomas šešių valandų trukmės performanso vaizdo įrašas. Publika galėjo imti nuo stalo daiktus ir su jais, taip pat su Marina Abramovič, stovinčia priešais stalą, daryti ką tik panorėję. Ji ketino šešias valandas ten tiesiog stovėti, viską priimti ir kęsti, kad ir kokie būtų jų eksperimentai, – ji norėjo pažiūrėti, ką publika darys. Iš pradžių visi ramiai stovėjo, drovėjosi ir laukė, tarsi *ji* būtų turėjusi pradėti, tačiau ji nieko nedarė. Tuomet vienas susirinkusiųjų prisiartino, prisiartino ir antras, tada ir trečias peržengė intymumo ribą, kitas priėjo dar arčiau, o dar kitas ją palietė, jie nepaliovė, plėšė jos marškinius, sudraskė juos į skutelius, niukino vienas kitą, kurstė vienas kitą, drąsino ir norėjo pralenkti vienas kitą narsumu, tapo grėsmingi, tuomet vienas jų nuplėšė sudraskytus marškinius ir pažemino atlikėją, žmonės suagresyvėjo, tarsi Abramovič aktoriškas pasyvumas ir galbūt būtent dėl jo tokia prikišamai tvirta jos esatis visus būtų provokavusi. Vienas žiūrovų, įbrukęs Abramovič į ranką pistoletą ir pakėlęs jį taip, kad vamzdis būtų nukreiptas jai į galvą, sušnabždėjo: „Šauk!“ Kai performansas baigėsi, kai laikas baigėsi, kai ji pagaliau sujudėjo, žengė žingsnį publikos link, jie vėl susispietė iš baimės ir pasibjaurėjimo: „They could not stand my person because of what they had done to me*.“

---

* Jie negali pakęsti manęs dėl to, ką yra man padarę (*angl.*).

Peras vilkėjo baltu kostiumu, Peras gėrė šampaną ir buvo susireikšminęs, Peras neturėjo jokio saiko, spinduliavo perdėta savikliova ir puikybe, nejautė ribų, jis mėgavosi moterimis ir nuotykiais, valdžia ir kūniškais malonumais. Peras norėjo iškilti, norėjo tapti imperatoriumi, nekreipė dėmesio į apribojimus, susitelkdavo į tai, kas teikė galimybių, Peras įsivaizdavo galįs viską, kad jam visada pavyks išsisukti, vyras – drėbtas iš to paties molio kaip mano tėvas, vyras, kuris norėjo tapti turtingas ir toks tapęs atsiradus reikalui mokėjo tais turtais pasinaudoti. Kai Motinai Osei atėjo paskutinioji, kai ji atsidūrė modernioje ligoninės palatoje, kurioje buvo prijungta prie elektrokardiografo, – tokio, prie kokio kaip tik šią akimirką, būtent šią akimirką, kartu su dirbtinio kvėpavimo aparatu gulėjo prijungtas ir mano tėvas, – aš pravirkau. Tėvas gulėjo panašioje palatoje, kokioje Motina Osė atsidūrė būtent dabar, kaip tik šią akimirką, jeigu tėvas apskritai dar nemirė, bet tada Astrida būtų man paskambinusi ir būčiau pamačiusi, kad ji skambina: nuolat žvilgčiojau į telefoną. Jei tėvas būtų miręs, Astrida būtų paskambinusi, o aš būčiau išėjusi iš salės ir jai atskambinusi. Tad jis vis dar buvo gyvas, prijungtas prie tokių pat aparatų, prie kokių scenoje buvo prijungta Motina Osė, ir aš pravirkau, prablioviau visą sceną, kol veikėja vadavosi mirtimi.

Paskutinėje scenoje, kai Peras grįžta pas Solveigą ir tikisi, kad kaip visuomet bus šiltai pasitiktas, šioji išeina – Solveiga pa-

lieka Perą, pasitelkusi Noros žodžius – šiuolaikinės moters žodžius. Ji išvažiuoja, palieka Perą, pasielgia taip, kaip mano motina niekada nepasielgė, kaip motina nebūtų galėjusi pasielgti: pavergta ir bejėgė – moteris, kuri per savo gyvenimą neapmokėjo nė vienos sąskaitos. Solveiga palieka Perą – ir kai aš pamačiau jį, paliktą apstulbusį ir nuvargusį, man toptelėjo, kad gyvenimas jam nebuvo lengvas, kad tėvo gyvenimas irgi buvo nelengvas. Pagalvojus apie pastarąjį, apie tėvo gyvenimą, mane užplūdo didžiulis gailestis, vargšas, vargšas tėvas – būdamas jaunas jis kvailai pasielgė, nebegalėjo to pakeisti, nebegalėjo atitaisyti klaidos ir nežinojo, kaip tai pakelti, kaip su tuo gyventi. Stengėsi pamiršti ir išmesti tai iš galvos, ir ilgą laiką atrodė, kad tas, kuriam tėvas šitaip padarė, pamiršo ir užslopino prisiminimus, o tas, kuris galimai suprato, kas ir kam buvo padaryta, irgi atrodė pamiršęs ir išmetęs iš galvos, tačiau bet kurią akimirką tai, ko buvo atsikratyta, kas buvo užmiršta, galėjo grįžti, išnirti iš užmaršties, o kas tada? Jo gyvenimas tikriausiai buvo sunkus, gyvenimas kupinas nerimo, kupinas baimės. Tėvas vengė ir bijojo savo dviejų vyresnėlių vaikų, nes jie priminė jam jo paties nusikaltimą, *he could not stand them because of what he had done to them.*

Peras nesuprato, kad peržengė ribą, Peras nesuprato, kada ją peržengė, jis nematė, kur ėjo toji riba, ir užmynė ant jos, bet jei ir būtų ją matęs, veikiausiai vis tiek būtų peržengęs, pasirinkęs ant jos užminti, smagumo dėlei, dėl to jaudinančio jausmo, kuris apima peržengus ribą, ir dėl to, kad manė išsisuksiąs, manė sulauksiąs atleidimo, nė nesusimąstė, kokių pasekmių kitiems žmonėms gali turėti jo poelgiai, manė, kad jam viskas visada puikiai klosis, tačiau šįkart Perui klojosi anaiptol ne puikiai.

„Per vėlu, Perai“, – tarė Solveiga, ir tai buvo išlaisvinanti akimirka. „Per vėlu, Perai“, – sakė Solveiga. Kartais būna per vėlu. Kartais nebeįmanoma atitaisyti, kartais žala nebepataisoma.

Kai tąkart aplankiusi Klarą Kopenhagoje grįžau namo, pašto dėžutėje radau neaiškų raštelį nuo savo vedusio meilužio. Jis norėjo, kad nesušalčiau. Nieko neatsakiau, bet raštelis sušildė. Visą rudenį, visą žiemą, ištisus metus ir dar kitus iš jo sulaukdavau mįslingų atvirukų ir ženklų, neatsakydavau, bet jie šildė. Liūdnas ar liūtas, rašė jis, o aš būčiau atsakiusi liūdnas liūtas, bet neatsakiau, atsidaviau psichoanalizei, kuri pati savaime neturėjo nieko įrodyti, užtat turėjo kai ką pakeisti. Bet dėl to turėjau atsiduoti psichoanalitikui, būtent *jam*, visiškai ir beatodairiškai, tarsi per tokius santykius, nors jau anksčiau buvau pamilusi šeimą turintį vyrą, buvau radusi savo objektą, nors ir nepasiekiamą.

Sapnavau, kad prasidėjo karas, kad kartu su kitu kareiviu stovime giraitėje priešais proskyną ir privalome ją kirsti. Tai pavojinga, nes būsime matomi visai šalia esančiam priešui. Naktis ir mes turime perbėgti, kol neprašvito, tuojau pat; mano tarnybos draugas sėdasi prie medžio, o aš žvalgausi po kirtimą virpėdama iš baimės, drąsindamasi bėgti. Dirsteliu į laikrodį, reikia paskubėti, atsisuku į draugą, kuris vis dar sėdi po medžiu. Su tokiu į karą geriau neiti, pamanau, ir leidžiuosi bėgti.

Papasakojau sapną psichoanalitikui ir maniau, kad tas su manim buvęs karys – tas vedęs vyras, kuris nedrįso skirtis su žmona, elgėsi pasyviai, o aš kariavau ir skyriausi, aš daug šnekėjau apie jį. Tačiau, psichoanalitiko manymu, tas karys buvęs

jis pats, sustingęs ant kėdės už rašomojo stalo, o aš tuo metu kovojanti ant kušetės. Koks jis susireikšminęs, tąkart dingtelėjo, bet dabar, kai meilė tam vedusiam vyrui jau praeitis, o jausmai po psichoanalizės dar gyvi, galbūt ir pripažįstu, kad jis buvo teisus. Ir nesvarbu, ar sapne buvo jis, ar tas meilužis, ar juodu susilieję į vieną, dažnai jausdavausi taip, tarsi mūšio lauke stovėčiau viena. Aš neįsileidau, o galbūt negebėjau įsileisti psichoanalitiko ten, kur jam reikėjo patekti, kad galėtų veikti geriausiai, perkėlimas neįvyko, nors retsykiais būdavo gražu ir trūkdavo visai mažai, kaip tada, vieną kartą, kai tikriausiai dėl kažko jam papriekaištavau, ir jis pasakė, kad mudu tame kabinete tam, kad padėtume man, – to ir susitinkame.

Grįžę namo iš teatro gėrėme, aš gėriau. Astrida parašė, kad iš ligoninės jos buvo išsiųstos namo, kad jos galėsiančios grįžti ten rytą, ir jiedvi su Osa miegosiančios pas mamą. Padėkojau, kad jos ten.

Gėriau ir užsidegusi tarškėjau, neradau sau vietos, o kai Larsas atsigulė, sėdėjau jau viena, pasipildydavau taurę raudonojo vyno ir kaipmat ją ištuštindavau. Jei būtų buvę taip rimta, ramino mane Klara, – nes jai paskambinau, – niekas jų juk nebūtų išsiuntę namo. Sukau ratus kambaryje ir maukiau vyną, kad nusiraminčiau, kad pavyktų užmigti, bet tik dar labiau nervinausi, ėmė pykinti, apsivėmiau ir visą naktį praleidau ant unitazo. Rytą paskambinau Astridai. Jos buvo pakeliui į ligoninę. Buvo ketvirtadienis, neturėjau jokių susitikimų, užrašinėje buvo pažymėta, kad turiu priduoti butelius, užsukti šonkauliukų ir perkloti lovas, netrukus iš Stokholmo su šeima turėjo atvykti Talė, bet namo neišvažiavau, blaškiausi pas Larsą be vietos. Dvyliktą valandą paskambino Astrida. Jos pasikalbėjo su gydytojais: motina, Astrida, Osa ir teta Uni, ši pati gydytoja, ir teta Siselė, ji taip pat gydytoja. Jos neprašė manęs atvažiuoti, džiaugiausi dėl to, nes ir nebūčiau važiavusi, bet viskas pasidarė aišku. Dabar situacija išties rimta, o kai ji būdavo rimta, jos nenorėdavo, kad būčiau šalia, mano dalyvavimas trikdytų vienybę ir tarpusavio supratimą, susiklosčius tokiai padėčiai tokios nenuoramos kaip aš jos nekvietė, nors ir buvau tėvo, mirštančiojo, duktė, neprašė manęs atvažiuoti, dalyvauti, ir dėkui Dievui, nes ką būčiau sakiusi, jei būtų spy-

rusios atvykti? Viskas aišku kaip dieną. Taip visada būdavo. Kitomis aplinkybėmis Astrida viską neigdavo, kitomis aplinkybėmis ignoruodavo ir stengdavosi nusukti akis. Kai kas išties nutikdavo, kaip dabar, kai būdavo išties rimta, kaip dabar, nekildavo abejonių, kad Astrida su Osa ir motina pasidalija tikros padėties vertinimu su manim ir Bordu: nuo harmoningų santykių mus skyrė mylios, tikrai nebuvom normali šeima.

Ligoninės gydytojai pranešė, kad tėvas negali kvėpuoti be dirbtinio kvėpavimo aparato. Jo stuburas pažeistas. Greičiausiai jis paralyžiuotas nuo kaklo žemyn: jei ir atgautų sąmonę, o tai menkai tikėtina, tikriausiai bus visas suparalyžiuotas ir negalės kalbėti. Kilo klausimas, ar nereikėtų išjungti kvėpavimo aparato. Kaip supratau, gydytojai profesionaliai diskretiškai užsiminė, kad visgi tai būtų geriausia, geriausia pačiam ligoniui, kad jie taip pasielgtų, jei būtų jų artimasis. O teta Uni su teta Sisele, kurios pačios yra gydytojos, pritarė Ulevolio ligoninės medikams, ir Osa su motina jiems pritarė, kaip vėliau sužinojau, vienintelė abejojo tik Astrida. Ir vis dėlto jos bendru sutarimu nusprendė, kad dirbtinio kvėpavimo aparatą reikia atjungti. Dėl to ji ir skambino. Aš neprieštaravau, o ji ir neklausė, ar prieštarauju, ji skambino tik pranešti. Tai bus padaryta per valandą.

Paskambinau vaikams ir nupasakojau situaciją, kad tai bus padaryta per valandą. Paskambinau Klarai, parašiau artimiausiems draugams. Astrida paskambino po keturiasdešimt penkių minučių ir pasakė: „Tėvo nebėra.“

Keturis kartus per savaitę guldavausi ant kušetės, pakaitomis šnekėdavau tai apie skausmingus ir gėdingus dalykus, tai apie kasdienius mažmožius, ir tuomet netikėtai patyrėme lūžį. Susapnavau, kad prigriebiu autostopu vykstantį pakeleivį, jis važiuoja į Driobaką, kaip tik ten, kur aš. Tada pasuku ne tuo keliu, išklystu iš greitkelio į Driobaką, paklystu ir neberandu, kaip grįžti, jaučiuosi kalta, ką pakeleiviui teko patirti, – iš manęs jokios naudos, – jis pavėluos į Driobaką. Tada pasidingoja, kad vis dėlto matau greitkelį, nuo jo sklindančias šviesas, jei tik išvažiuočiau pro vartus, grįžčiau į reikiamą kelią. Paspaudžiu greičio pedalą, kad pravažiuočiau, bet garažo vartai kaip tik ima leistis, dar paspaudžiu, kad spėčiau, kol jie neužsivėrė, bet nespėju, jie nusileidžia per greitai, prispaudžia mus ir sutraiško automobilį, ir štai mes stovime ten persigandę ir nustėrę, bet bent jau nežuvę, keliautojas autostopu išbalęs ir jo kelnių kišenės išverstos, o iš automobilio telikęs metalo laužas. Tuomet iš kažkur išdygsta motina ir tuo jai būdingu optimistišku tonu pareiškia, kad automobilį tikrai bus galima sutaisyti, nors visiems aiškiai matyti, kad neįmanoma.

Tada ant kelio pamatau penkiacentį ir pasilenkiu jo pakelti, rasti pinigėlį – reiškia sėkmę, ir, norėdama pasiguosti, sakau sau, kad gal šiandien man vis dėlto sėkminga diena. Pakeliu jį ir matau, kad ten tik saga.

– Penkiametį? – paklausė jis.

– Penkiacentį, – atsakiau.

– Tu pasakei penkiametį, – nesiliovė.

– Turėjau omeny penkiacentį, – atšoviau ir papasakojau sapną iš naujo, – kai garažo vartai nusileido, pasijutau taip, lyg mane būtų perlaužę.

– Palaužę kaip penkiametę mergaitę, – ištarė jis.

Ir man per kūną nubėgo šiurpuliukai.

Osa su Astrida ir teta Uni su teta Sisele rūpinosi motina. Jos sudarė planą, pagal kurį nakvodavo Brotevejene, kad šiai netektų likti vienai. Padėkojau Astridai, kad jos ten, paprašiau perduoti motinai linkėjimų. Jos kaip tik namie, atsakė sesuo, turėčiau būtinai užsukti. Nė nemaniau. Visai netrukus pajutau palengvėjimą. Visai netrukus pagalvojau, kad pykinimas ir vėmimas tos dienos, kai jis parkrito, išvakarėse ir tos, kai mirė, buvo apėmęs dėl nesąmoningos baimės, kad jis ilgai gulės ligos patale. Suparalyžiuotas tėvas slaugos namuose ne vienus metus – kaip tada būčiau elgusis? Nesibaigiančios dienos prikaustytam prie lovos, iš kurios jis būtų kvietęs mane, ir tuomet būčiau turėjusi rinktis: ar nevažiuoti ir nuvilti jį ar važiuoti ir nusivilti pačiai? Nes sulaukti iš jo to, ko troškau – prisipažinimo ir atsiprašymo, nesitikėjau. Jei būčiau aplankiusi sergantį tėvą su viltimi, būčiau nusivylusi, kaip tiek kartų jau buvo tekę nusivilti, kai jį sutikdavau. Tikėjausi taip ilgai, taip veltui, į įsivaizduojamas motinos ir tėvo duris bandžiau prisibelsti tiek daug kartų, stovėjau priešais jas ir tikėjausi, kad jos atsivers, kad jie įsileis mano istoriją, kad įsileis mane, kad priims, bet taip nenutikdavo, jie neatidarė, durys ir toliau buvo uždarytos, o aš nusivildavau, susikrimsdavau, stovėdavau prieduryje ir belsdavau, kol galiausiai lioviausi beldusi, lioviausi tikėjusi: nusisukau ir išėjau iš ten, ir tarsi išsilaisvinau. Nebūčiau ten, prie ligonio lovos, važiavusi, tikėjausi, kad būčiau išlikus stipri kaip Solveiga ir pasakiusi: jau per vėlu. Bet Astrida su mama būtų kaulijusios, spyrusios ir kaltinusios

mane, kad apkartinu sergančiam, paralyžiuotam, bejėgiam žmogui gyvenimą, o jis nenorįs nieko kito, kaip tik susitaikyti su vyriausiąja dukra – vadinasi, dukra turinti apsimesti, kad to, ką jis jai padarė, niekada nebuvo, – nejaugi aš jam tikrai būčiau atsakiusi? Tarsi būčiau įsikibusi nežinia kokių nuostatų, tarsi tai nebūtų susiję su jausmais, tais, kurie slypi giliausiai. Jos būtų mane kaltinusios ir būtų buvę nemalonu, o jei tėvas būtų ilgai gulėjęs ligos patale, motina ir Astrida su Osa būtų ėmusios mane spausti, kad padėčiau dalytis sunkia slaugos našta, o atsisakiusi būčiau užsitraukusi jų rūstybę ir artimiausiems giminaičiams, ir slaugos namų darbuotojams jos būtų pasakojusios apie mano nejautrumą, egoistiškumą, kad man svetima empatija, tačiau taip nenutiko, tėvas ėmė ir numirė, ėmė ir išėjo. Pajutau palengvėjimą: supratau, kaip bijojau tėvo, jaučiau jam tokią baimę, o štai ji pranyko, iš to fronto anksčiau kaskart galėjau tikėtis apmaudžių potyrių, bet dabar jau nebe. Tėvas buvo nebegyvas. Priekaištai ir kaltinimai, ir užgauliojimai – *pažiūrėk į veidrodį, tu juk psichopatė*, daugiau to nebebus – tėvas miręs. Jis nieko nebegali man padaryti. Iš tikrųjų tėvas nieko man nebegalėjo padaryti ir pastaraisiais metais, nesibaimindavau jo kiekviename žingsnyje, o galbūt vis dėlto ir bijojau, galbūt ta baimė buvo įsišaknijusi mano kūne. Nebebijoti nenuspėjamai agresyvaus liūto nelengva, bet dabar jis nebegyvas.

Froidas yra rašęs: apmaudu, kad joks psichoanalizės pristatymas negali perteikti jos metu patiriamo poveikio, kad galutinai įsitikinti niekada nepavyks apie tai perskaičius, tai būtina patirti pačiam – su tuo sutinku, šitai nepaaiškinama. Visai taip pat, kaip, mano manymu, nepaaiškinama, kodėl žmonės ima ir nutraukia psichoanalizę, kodėl pasirodo, kad jau laikas ją nutraukti.

Po trejų metų keliskart per savaitę lankomos terapijos kartą atlėkiau, kai man tikrai reikėjo. Naktį buvau prisigėrusi, ją praleidau su vyriškiu, su kuriuo man nederėjo būti, buvau apsirengusi ne savo drabužiais, pametusi glaustinius lęšius, trokšau išsitiesti ant kušetės ir išsilieti, paverkti, tiesiog pasiduoti, bet psichoanalitikas tada manęs nepriėmė. Po pusvalandžio nuėjau prie jo durų ir pasibeldžiau, o jis neatsakė, neatėjo, pamėginau palenkti rankeną, bet durys buvo užrakintos, plėšiau jas, man atrodo, šaukiau ir akies krašteliu stebėjau, kaip psichologijos studentai, kurie vis užtvindydavo Psichoanalizės instituto laukiamąjį, analizavo mano desperaciją: ak, štai kaip atrodo tie, kurie čia lankosi. Vienas jų patapšnojo man per petį ir parodė raštelį skelbimo lentoje, jame buvo rašoma, kad mano gydytojas tris savaites atostogaus. Jis neabejotinai minėjo, bet buvau išmetusi iš galvos, taip nuolat elgdavausi su dauguma nemalonių dalykų. Ką man dabar daryt? Visada nujaučiau, kad vieną dieną išprotėsiu, ir ta akimirka atėjo. Kojos sulinko, sukniubau ant grindų, akies kampeliu mačiau, kad studentai stebi, kaip palūžau. Pamaniau, mane ištiks psichozė,

ji neištiko, kiek nustebusi atsikėliau, apsidairiau ir išėjau – kas man beliko? Buvo giedra ir saulės nutvieksta rugpjūčio diena, prieš tai to nemačiau. Lauke buvo šilta, prieš tai to irgi nejutau. Nuėjau Bugstadsvejeno gatve, kas man beliko, jaučiausi neįtikėtinai rami. Taigi buvo ruduo, lauke šilta, gražus oras, anksčiau to nepastebėjau, manęs laukė trys savaitės be terapijos, pasukau į kitą gatvę, kas man beliko, ėjau palei parduotuvės vitriną, kurioje mačiau į save panašią žmogystą, bet ten negalėjau būti aš, nes ta žmogysta atrodė tokia sveika. Sustojau, paėjėjau atgal ir vėl pažvelgiau į save – akivaizdžiai energingą moterį. Ar galėjau žiūrėti į save tokiomis akimis? Juk tu protinga, pasakiau jai, visai neprastai atrodai, sakiau. Nejaugi negalėtum rasti vietos po saule?

Ištvėriau tas savaites ir nutraukiau terapiją, nors ir suvokiau, kad, psichoanalitiko manymu, man derėjo ir toliau ją lankyti, derėjo gilintis į skaudžius dalykus, kad vėliau būtų geriau. Žvelgiant retrospektyviai nesunku pripažinti, kad jis buvo teisus, bet tąkart man atrodė, kad jau ir taip daug kentėjau, ilgai ilgai kenčiau, būtų tas vedęs vyras išsiskyręs ir susimetęs su manim, būčiau buvusi laiminga!

Tądien, kai tėvas susižalojo, tądien, kai atsidūrė ligoninėje, atsakinėjau į visas Astridos trumpąsias žinutes. Ji palaikė su manim ryšį, Osa bendravo su Bordu. Dažniausiai rašydavome apie praktinius dalykus, keitėmės informacija apie nepaprastą padėtį, su kuria Astrida ir Osa susidūrė iš taip arti ir ėmėsi ją spręsti. Astrida rašė esanti Brotevejene kartu su motina ir Osa, ir aš esu labai laukiama. Pasiteiravau, ar motina naktimis lieka viena, ji nepaliekama viena, jos paeiliui pas ją nakvojančios, taip pat teta Uni ir teta Siselė – motina bijanti nusiristi nuo laiptų. Padėkojau, kad jos šalia, ir paprašiau Astridos visoms perduoti linkėjimų, ypač motinai. Astrida žinute atsidėkojo šilčiausiais linkėjimais ir apkabinimais. Gali bet kada užsukti, rašė ji man. Galbūt tai tebuvo kalbos, o gal jos, Astrida, Osa ir mama, manė, kad dabar viskas pasikeitė, kad mirus tėvui įmanoma susitaikyti. Iš tikrųjų netikėjau, jog jos nori, kad atvažiuočiau, nebent, jei būčiau ėmus raudoti ir staiga supratus, kaip neapsakomai mylėjau tėvą, ir apgailestavus dėl savo elgesio. Nemaniau, kad jos norėjo prisileisti mane, dabar jos tikriausiai buvo dar nuogesnės ir pažeidžiamesnės ir norėjo būti drauge su tais, kuriuos pažįsta ir kuriais pasitiki, suprantama, tačiau jos turbūt norėjo ženklo, turbūt norėjo, kad atvykčiau simbolinio vizito, kad iškelčiau giedros ir taikios ateities vėliavą. Tikriausiai dabar daug kas užsukdavo į Brotevejeną, tolimesni giminaičiai, kaimynai ir draugai su gėlėmis, šiluma ir atjauta – galėjau užsukti kaip draugė ar kaimynė. Jos planuojančios Kalėdas, rašė man Astrida, jos nusprendusios surengti

didžiulę šventę, pabūti drauge su visais, įspūdingai atšvęsti Kalėdas motinos ir tėvo name Brotevejene, kuris dabar priklausė tik motinai, ir savaip mano seserims. Osa ir Astrida su vyrais ir vaikais, jų būsią daug, galbūt ir teta Uni su teta Sisele. Atsakiau į visas trumpąsias žinutes – ir šilčiausiais apkabinimais, tačiau nekomentavau kvietimų užsukti į Brotevejeną. Nė sekundės nesvarčiau, ar ten važiuoti, bet „šilčiausios mintys nuo manęs“, rašiau, ir tai nebuvo netiesa, nebuvo melas, aš galvojau apie jas ir įsivaizdavau jas ir vėl rašiau, kad džiaugiuosi, jog jos ten ir rūpinasi motina ir visa kuo.

Tėve?

Ar tu kur nors esi?

Kokia ta mirtis?

Jaučiausi, lyg neturėčiau teisės jo šauktis, bet jis buvo ir mano tėvas, visai kaip kitų.

Tėvas mirė ketvirtadienį, gruodžio septynioliktąją. Laidotuvės buvo planuojamos tarpušvenčiu, gruodžio dvidešimt aštuntąją. Kai jis mirė, praėjus dviem dienoms, šeštadienį, gruodžio devynioliktosios rytą, man parašė Astrida ir pasiteiravo, ar negalėtume trumpai šnektelėti. Kaip tik krioviausi daiktus į automobilį, ketinau važiuoti namo iš Larso, paprašiau sesers, kad paskambintų už dešimties minučių, kai būsiu viena kelyje.

Man ką tik buvo palengvėję: kai viršuje palikusi Larsą vaiskų ir romų gruodžio rytą lipau laiptais žemyn valyti apsnigto automobilio, pajutau, kad palengvėjo. Astrida paskambino, kai laukiau žalio šviesoforo signalo prie Smestado sankryžos, ji pasiteiravo, kaip einasi, – tarsi laukdama, tikėdamasi. „Tiesą pasakius, – tariau ir nuvyliau ją, – jaučiu palengvėjimą.“ Ji nutilo. Galbūt tikėjosi, kad būsiu susikrimtusi ir susisielojusi, jog tėvas mirė mums taip ir nesusitaikius, kad dabar gailėsiuos buvusi tokia užsispyrusi ir nepalenkiama, gailėsiuos atsiskyrusi, tikėjosi, kad dabar, kai per vėlu atsiprašyti tėvo, mane ims graužti sąžinė. Tačiau aš, užuot gailestavusi, jaučiau vien palengvėjimą, tai darė mano istoriją įtikimesnę, o jei ši nesumeluota, tuomet susimovė ji. Astridos padėtis visada buvo nepavydėtina, be išeities, niekada ir nenorėjau, kad jai tektų rinktis kurią nors pusę, tik kad pripažintų – padėtis nebepataisoma. Nenorėjau, kad pageidautų manęs savo penkiasdešimtmečio šventėje ir kad būčiau per ją maloni, norėjau, kad manęs nespaustų, pati nesidėtų galinti viską išspręsti ir nesielgtų su manim taip, tarsi galėčiau išspręsti tai, kas neišsprendžiama.

Motina norėtų susitikti su tavim prieš laidotuves, pasakė sesuo. Ji manęs nemačiusi penkiolika metų, ir Astrida nerimavo, kad jai būsią per daug per pačias laidotuves. Kad nepavyks vienu kartu palaidoti tėvo, pirmąkart per penkiolika metų sutikti mane ir susitikti su Bordu, kuris siunta dėl vasarnamių. Sesuo bijojo, kad motina per laidotuves visai palūš. Astrida su Osa ir motina norėjo, kad laidotuvės būtų iškilmingos. Jos ir Bordo prašiusios susitikti, bet jis atsisakė. Ir vis tiek svarbiausia buvo, kad motina galėtų pamatyti mane, nes konfliktas su manim buvo įsišaknijęs daug giliau negu ginčas su Bordu dėl palikimo. „Galėtume pasivaikščioti", – siūlė ji, arba jos galėtų atvažiuoti į svečius. Nenorėjau, kad atvažiuotų, būtų buvę pernelyg intymu, geriau susitikti kavinėje. „Rytoj, sekmadienį, prieš pietus", – pasiūlė ji, aš sutikau.

Paskambinau Siorenui ir paklausiau, ar nenorėtų važiuoti kartu. Jis norėjo, atvažiavo pas mane vakarop ir suprato, kad nesigraudinu dėl tėvo mirties, tik nerimauju dėl kitos dienos susitikimo su Astrida, Osa ir motina, kurių buvau nemačiusi penkiolika metų.

Sėdėjome priešais židinį, atėjo žinutė nuo Bordo, jis teiravosi, koks susitikimo tikslas. Gal jis bijąs, pratarė Siorenas, kad aš sutriksiu, suskysiu ir tėvui mirus dėl palikimo reikalų perbėgsiu į kitą stovyklą. Motina norėjusi susitikti ir su Bordu, tačiau jam vis tiek parūpo, koks susitikimo tikslas, ir Osa paaiškino, kad ji norėtų pasikalbėti tik apie pastaruosius įvykius, jie tokie sukrečiantys, ir būtų gerai, jeigu motina turėtų galimybę jį pamatyti ir prieš laidotuves, juk nemačiusi nuo tada, kai įsiplieskė ginčas dėl palikimo. Osa ir Astrida nenorėjo, kad motina baimintųsi laidotuvių, būgštavo, kad motina per jas visai palūš, jei prieš tai mūsų nepamatys. Bordas atsakė žinąs viską, ką jam reikia žinoti, o motina esanti daug stipresnė negu jos manančios. Jis buvo teisus, visi pamatys, kad motina daug stipresnė, nei apsimesdavo, nei Osa su Astrida manė; motina vaidina ir visuomet vaidindavo neva esanti trapi, galbūt nesą-

moningai, o gal pati tuo tiki. Bet aš, susitikus gedinčiąsias, dėl palikimo nepraskysiu. Parašiau jam, kad neturėtume apie tai kalbėtis, kad jau ir Astridai sakiau: jei prasidės drama arba kalba pasisuks apie palikimą, išeisiu.

„Jau iš tolo užuodžiu dramą", – atrašė Bordas.

Negalėdavau pakęsti motinos dramų. Jos ašarų ir siautulingų, ekscentriškų ją užvaldančių jausmų, kurie priverčia nebesuvokti savųjų. Ėmiau baimintis rytdienos ir parašiau Astridai elektroninį laišką, šįkart ne trumpąją žinutę, nes žinojau, kad jos sėdi drauge ir rodo viena kitai savo telefonus kaskart jiems pyptelėjus, Brotevejene dabar tikriausiai pypsėjo be perstojo, iš pažįstamų ir artimųjų kapsėjo užuojautos, „kaip laikotės" ir „mūsų mintys su jumis" žinutės. Tikiuosi, rašiau, kad motina neturi didelių lūkesčių dėl susitikimo ar ateities, nes pasirodyti sutikau dėl išskirtinių aplinkybių, nes man jos gaila. Tikiuosi, rašiau, kad nebus dramų. Astrida netruko atrašyti, kad sutinka su manim, neturėtų būti dramų, nėra jokių didelių lūkesčių, viskam savas laikas.

Susitikimui kavinėje, laidotuvėms, o paskui?

Išvažiavome pasilikę laiko atsargai. Skubriai papusryčiavome ir išvykome anksčiau. Ten, kur norėjome pasistatyti automobilį, laisvos vietos neradom. Buvo sekmadienis, tačiau prieškalėdinis laikotarpis, todėl viskas atidaryta ir sekmadienį – pilna automobilių ir žmonių. Pasiūliau kitą vietą sustoti, Siorenas norėjo dar kitur, užsiplieskėm, susiginčijom, tuomet radom laisvą vietą automobiliui, sustojome ir išlipome. Kavinė, kurioje sutarėme susitikti, buvo pilna šeimų su mažais vaikais, garuojančių viršutinių drabužių ir kalėdinių dovanų maišelių, nebuvo nė vieno laisvo stalo, ar turėtume laukti jų lauke šaltyje? Nerimastingai stoviniavome toje makalynėje ir tikėjomės, kad kas nors išeis, bet niekas neskubėjo, šiaip ar taip, čia nebuvo vietos liūdniems pašnekesiams, parinkau netinkamą vietą susitikti. Ar turėčiau paskambinti Astridai ir

pasakyti, kad parinkau netinkamą vietą, kad čia sausakimša, kad reikia eiti kitur, ar reikėtų palaukti, kol jos atvažiuos? Galima eiti į tą užeigą prie upės, bet ten tikriausiai jau liejasi alus, o prekybos centro ledainėje nejauku. Stoviniavome kavinės maišatyje ir svarstėme. Mano pusėn krypuodama ėjo maža mergytė, o už jos krypavo mama, palinkusi virš dukters ištiestomis rankomis, pasiruošusi sugauti, jei mažoji parpultų. Kai ėmiau vaikščioti, mano motina tikriausiai irgi taip sekė paskui mane, taip turėję būti, nors ir sunku įsivaizduoti, tuomet ji tikriausiai buvo gera motina – pačioje pradžioje: vadovavosi intuicija ir palaikė fizinį kontaktą, kliovėsi instinktais ir kūnu, tai buvo seniai, o aš dar vis einu, vis dar galiu vaikščioti. Išėjome lauk, sustojome prie kavinės šaltyje ir laukėme – Siorenas, milžiniškas su savo didžiule pūkine striuke, tarėmės, kur galima eiti, kad nemąstytume apie tai, kas artėja, apie laukiantį nemalonumą, nežinau, ko tikėjosi Siorenas, nepaklausiau, nenorėjome apie tai kalbėtis, norėjau, kad viskas greičiau įvyktų, buvo gera būti ne vienai, gera, kad Siorenas didelis, – jis turėtų visada dalyvauti.

Ar turėčiau paskambinti Astridai ir pasakyti, kad reikia eiti kitur, nors ir nežinojau kur, gal mums geriau būtų pasivaikščioti šaltyje, kaip iš pat pradžių ji siūlė, palei upę; tuomet ji paskambino, jos stovėjo prie picerijos kitapus tilto, apie tą vietą užmiršom, perėjom tiltą ir ten išvydome jas lauke prie kavinės, tris nejaukiai atrodančias personas: motiną – tokią, kokią ją prisiminiau, tik nebe tokią įspūdingą; visos buvo tokios, kokias atsimenu, tiek, kiek išvis pamenu, tiek, kiek išvis žiūrėdavau į jas, visos trys panėšėjo į save, tik buvo nebe tokios įspūdingos. Ir pati neatrodžiau stulbinamai, užtat kruopščiai pasirinkau drabužius, iš vakaro buvau sugalvojusi, ką rengsiuosi, ir drabužius pasidėjusi ant kėdės, savo įvaizdžio nepamiršau. O jos savojo taip nepuoselėjo. Apsikabinome, pirmiausia apkabinau motiną, ji ištarė: „Mano mergytė.“ Visai kaip senais laikais, kaip vienas mano vaikinų sakydavo: mano mergytė. Tada apkabinau Osą, paskui ir Astridą. Siore-

nas apkabino motiną ir Astridą, ir Osą, ir mes, užėję į piceriją, ėmėme dairytis ramaus kampelio; kas šiuo atveju turėjo imtis iniciatyvos? – tik ne aš, ne aš kviečiau susitikti. Osa rado kiek nuošalesnį stalelį, kur tykiau, jiedvi ėjo iš abiejų pusių šalia motinos, abidvi visai šalimais, kad ją apsaugotų, prisėdo kiekviena savo pusėje greta. Mudu su Siorenu atsisėdome kitapus stalo: Astrida, Osa ir motina sėdėjo vienoje, Siorenas su manim kitoje, o kas ir kaip dabar turėtų pradėti? Osa pasiteiravo, ko mes pageidautume, ir pažvelgė į mane, norėjau kavos, neketinau plempti alaus, jei tą turėjusi omenyje, jei maniusi, kad aš išties esu pametusi galvą, sugniuždyta ir slegiama sąžinės graužaties, nes atsiskyriau nuo tėvo, šis mirė ir dėl to man reikės alaus. Osa paklausė, ar ir kiti norėtų kavos, kiti irgi jos norėjo, Osa nuėjo prie baro ir nupirko kavos.

„Mes nesiliovėme raudojusios, kol visai nebeliko ašarų“, – pasakė motina tarsi teisindamasi, kad jos dabar neverkia, neatrodė nusiverkusios, atrodė susijaudinusios, kiek maniakiškos. Mes gėrėme kavą ir jos viena per kitą pasakojo, kas nutikę nuo pradžių iki galo, buvo visiškai tuo persiėmusios, nuo pradžių iki galo. Buvę taip dramatiška, sakė jos, nė vienai jų anksčiau nėra tekę patirti nieko šitaip sukrečiančio. Osa paklausė, ar mums kada yra tekę pirmiems atsidurti įvykio vietoje, jai kartą buvo tekę pasirodyti pirmai po avarijos; vairuotojas, vyriškis, dėl patirtų sužalojimų žuvo iš karto, buvo daug kraujo, tąkart ji suprato, kad nepakenčia kraujo ir atvirų žaizdų, bet ji ėmėsi reguliuoti eismą, to kas nors irgi turėjo imtis, ji ten irgi buvusi reikalinga, kiekvienas galėjo prisidėti savaip. Santechnikai turėjo pasirodyti aštuntą valandą, jiems paskambinus į duris, tėvas pakilo iš lovos ir nuėjo atidaryti, bet lipdamas laiptais, matyt, užkliuvo ir pargriuvo ar apalpęs nuvirto arba griuvo sustojus širdžiai, niekas nebuvo tikras, kaip jis parkrito, bet parkrito ir trenkėsi galva į betoninę sieną, kaip tik tada motinai smilktelėjo: keista, kad negirdėti santechnikų keliamų garsų, balsų, tėvo balso, ji išlipo iš lovos ir rado jį laiptų

aikštelėje kruviną ir keistai persikreipusį – jo galva ir kaklas buvo nenatūraliai atlošti; ji nulėkė į apačią pas santechnikus, tie vėl skambino į duris; buvusi vienais apatiniais, prasitarė, ir jos kiek prajuko, tada motina vėl pakartojo, kad jos išverkė visas akis, tarsi norėdama pateisinti juoką, jos verkusios ir juokusiosi ir vėl verkusios, sakė motina. Mudu su Siorenu neverkėm, nesijuokėm, mudu buvome nuošalėje, buvome ne ten pat, nors ir sėdėjome toje pačioje picerijoje ir gėrėme kavą.

Motina santechnikams, dviem gan jauniems vyrukams, klykė, kad jos vyras nebegyvas, jaunieji meistrai užlėkė laiptais į viršų, paguldė tėvą į reikiamą padėtį ir pradėjo dirbtinį kvėpavimą burna į burną – du labai jauni vyrai, tikriausiai dviem jauniems santechnikams netikėtai pirmiems atsidurti įvykio vietoje buvo tikras išbandymas, bet jie elgęsi nepriekaištingiausiai, pasakojo motina, jai pavyko paskambinti Osai, o ši, laimei, tądien į darbą važiavo automobiliu ir tuojau pat apsisukusi atrūko į Brotevejeną, netgi prieš pasirodant greitajai pagalbai. Santechnikams pavyko atgaivinti tėvą, priversti jo širdį plakti, jie darė dirbtinį kvėpavimą dvidešimt minučių ir gebėjo priversti ją plakti prieš atvykstant greitosios pagalbos automobiliui. Šis pasirodė ir išvažiavo su motina ir tėvu, ir Astrida, ir Osa, o santechnikai Brotevejene atliko savo darbą, jie buvę fantastiški, pasakojo Osa, jos turinčios nusiųsti jiems gėlių, jie padarė kur kas daugiau – neįtikėtinai daug. Santechnikai buvo tokie fantastiški, kad sutaisė vandens šildytuvą. „Tėvas seniai sakė, – kalbėjo motina, – kad niekada nesikraustys iš Brotevejeno, kad nori būti iš ten išneštas su batais“, – taip ir atsitiko, tėvas buvo išneštas iš Brotevejeno apsiavęs, su šlepetėmis. „Tėvas lėkdamas nudardėjo nuo laiptų“, – pasakė Astrida. „Taigi, – atitarė motina, – gerai pasakyta, Astrida, lėkdamas laiptais.“ – „Tikrasis mūsų tėvas, – pridūrė Osa, – ir mirė taip, kaip gyveno, – pakartojo Astrida, – lėkdamas.“ – „Taip“, – nusišypsojo Osa ir norėjo kažką pridurti, bet motiną ją pertraukė ir paklausė, ar neturiu pageidavimų dėl laidotuvių. Pageidavimų dėl laidotuvių? Ne,

neturėjau jokių pageidavimų dėl laidotuvių. Motina papasakojo, kokios muzikos ji norinti per laidotuves, tėvui taip patikusi viena melodija, kurią grodavo per radiją, jis dažnai klausydavosi radijo, tada, kai nesėdėdavo savo krėsle skaitydamas žurnalų, įvairiausių sudėtingų žurnalų, pasakė ji ir pažvelgė į mane: „Šitai turi žinoti, Bergljota, tėvas skaitė visokiausius sudėtingus žurnalus." Tylėjau, nežinojau, ką turėčiau atsakyti. Jos tikisi gražių laidotuvių, pasakė Astrida, vienas vasarnamio Valeryje kaimynų pagrieš smuiku, bus skoninga, gal kas nors galės pagiedoti. Atrodė, viskas, ką reikėjo padaryti, viskas, ką jos turėjo sugalvoti, visi sprendimai, kuriuos drauge turėjo priimti, audrino jas, visos tos neįprastos aplinkybės, kuriomis gyveno, jas virpino. „Laidojimo namai pasirūpins bemaž viskuo, – paaiškino motina, – maistu, gėrimais ir kitais dalykais, – sakė ji, – tik ne patalpomis", – jos nenorėjusios nuomoti patalpų, pasakė ir dirstelėjo į mane, jos norėjusios surengti atminimo vakarą Brotevejene, ten tiek daug vietos, nėra jokios prasmės nuomoti patalpų, kai yra Brotevejenas, tėvas taip mylėjęs tą vietą, visada taip ją mylėjęs. Ar turiu minčių dėl nekrologo, pasiteiravo motina, papurčiau galvą, apie jį nebuvo nė minties. „Medicinos paslaugos buvusios fantastiškos, – pareiškė Osa. – Su malonumu mokėk mokesčius", – pridūrė. Du gydytojai visą laiką budėjo prie tėvo. Ar gal ne visai visą laiką? Jos susižvalgė ir sutarė, kad du gydytojai buvę prie tėvo beveik nuolat, jos pritariamai palinksėjo viena kitai – bemaž visą laiką šalia tėvo buvę du gydytojai ir teta Uni ten buvo, ir teta Siselė, ir jiedvi elgėsi fantastiškai, ir užduodavo gydytojams sudėtingų medicininių klausimų. Buvo atlikta visokiausių tyrimų, tačiau tėvo smegenys negavo kraujo dvidešimt minučių ir niekada nebūtų atsigavusios, visos smulkmenos vis kartojosi, motina ir seserys buvo visiškai jomis persiėmusios; ir nekeista, juk būta dramos, kai nutinka kas nors sukrečiančio, šitaip elgiamasi, pasakojama ir darkart perpasakojama. Astrida iš kišenės išsitraukė mandariną, nulupo jį, įsidėjo vieną skiltelę į burną ir perdavė mandariną Siorenui,

šis sutriko, kol suprato, kad turėtų paimti skiltelę ir toliau perduoti mandariną man. Siorenas paėmė skiltelę ir perdavė mandariną man, aš irgi atsiplėšiau skiltelę ir perdaviau mandariną mamai, ši paėmė skiltelę ir perdavė mandariną Osai – kaip Norvegijos žurnalų leidybos asociacijos valdybos pirmininkas darydavo, kai vykdavo sudėtingos derybos su leidyklomis: jis nulupdavo apelsiną ir pasiųsdavo ratu aplink stalą, kad kiekvienas atsiplėštų po skiltelę – senas afrikietiškas paprotys, turintis apmalšinti nesutarimus: žmonės, dalydamiesi maistu, leisdami jį per rankas ir taip valgydami, aprimsta. Kai buvo nuspręsta dėl dirbtinio kvėpavimo aparato, jos nuėjusios pas tėvą atsisveikinti. Osa pasakiusi tėvui, kad jos atjungiančios kvėpavimo aparatą jo paties labui, nes kitas variantas nebūtų jo vertas, toks vyras kaip tėvas, suparalyžiuotas ir veikiausiai nebylus, priklausomas nuo dirbtinio kvėpavimo aparato, tas, kuris nuolat visur lėkdavo. „Osa buvusi nepakartojama“, – pasakė Astrida. „Bet Astrida irgi elgėsi fantastiškai, – atitarė motina, – nes ji sėdėjo prie tėvo iki paskutinės akimirkos ir stebėjo, kaip jį apleidžia gyvybė, kaip jo kakle nustoja tvinksėti pulsas, kokia taiki mina mirštant apima jo veidą, palyginti su tuo, koks jis buvęs išvakarėse, kai taip baisiai nevaldomai trūkčiojo.“ Astridos duktė tuomet nė neįstengė užeiti pas senelį, nes jis atrodęs toks svetimas, kruvinas ir sužeistas. „Motina laikėsi fantastiškai, – pasakė Astrida, – taip ramiai, kad ir kas nutiko, taip santūriai, turint omeny ją“, – šypsojosi motinai Astrida; ir Osa šypsojosi, ir motina šypsojosi dėkinga žvelgdama į dukteris; jos pripažįstančios, – prasitarė ir nusijuokė viena kitai, – kad buvo ir migdomųjų vaistų, nemažai raudonojo vyno. „Teta Uni elgėsi fantastiškai, – kalbėjo Astrida, – ir ji buvo rami ir santūri, šnekėjosi su gydytojais apie profesinius dalykus, ir teta Siselė buvo fantastiška ir užduodavo gydytojams sudėtingų medicininių klausimų.“ Jos manančios, kad tetos gydytojams padariusios įspūdį, o tėvo smegenyse nebuvo jokių Alzheimerio požymių, tą aš turinti žinoti, ir Osa buvusi fantastiška, sakė motina, jos taip savotiškai teigė, kad turėčiau

gailėtis, jog atsiskyriau ir nebuvau drauge, juk tada irgi būčiau buvusi viso šito fantastiškumo dalyve, ir Siorenas būtų galėjęs dalyvauti, dabar jis turėjo progą bent išgirsti, ko neteko, ir viskas dėl to, kad turi tokią motiną kaip aš.

Jos susitariusios dėl susitikimo su laidojimo namų atstovu pirmadienį, jau kitądien, viskas vyko taip greitai. Jos ketina švęsti Kalėdas, sakė man, surengti didžiulę šventę Brotevejene, dėl to jau apsisprendusios, jos – tokia šeimyna, kurios šis įvykis iš vėžių neišmuš net ir mirus tėvui, norėjo paminėti jo gimtadienį ir surengti šventę. Ji būsianti didžiulė ir susirinks visi: teta Uni ir teta Siselė, ir vaikai, ir anūkai. Ir Kūčios bus kaip įprastai, juk ir mano vaikai kaip visada atvažiuos į Brotevejeną Kūčių išvakarėse? Siorenas neryžtingai palinksėjo galvą, jis atvyksiąs išvakarėse ir Eba atvyksianti. Talė su vaikais juk taip pat atvažiuosianti prieš Kūčias, teiravosi motina, kiek metų mažylei, mažajai Anai, o ko Ema norėtų dovanų per Kalėdas, kamantinėjo, jai jau bene penkeri. O mudu, Siorenas ir aš, žinojome, kad Talė su šeima Brotevejene prieš Kūčias nepasirodys, kad ji po tų dviejų dienų, vasarą praleistų Valeryje, kai senelė paklausė, ar gerai rūpinasi savo vaiku, nebenori būti šio spektaklio dalimi, nors aš ir prašiau jos toliau vaidinti, nes spaudimas man nebūdavo toks didelis, jei vaikai bendraudavo su močiute. Tačiau Talė suaugo ir savarankiškai priimdavo sprendimus, ir svarstė galimybę parašyti mano motinai ir tėvui, kad nebenori jų daugiau matyti, bet mano patarta nusprendė to nedaryti, nes seneliai būtų pamanę, kad ji įsitraukė į ginčą dėl palikimo, kad ji irgi norinti Valeryje vasarnamio, ir štai tėvas mirė. Talė jautė poreikį atsiskleisti, norėjo pasakyti savo nuomonę, nes dažniausiai žmonės nutyli, nenubrėžia ribų, atsisako savo įsitikinimų, jie leidžiasi pasroviui, po galais, nė neprieštaraudami, kad viskas nueis po velnių, nes jie kaip šunys – pripranta būti kariami, norėdami kitiems įtikti, kad tik išvengtų nepatogumo, kuris užplūsta ištarus „ne“, štai kodėl griūva visas pasaulis, Talė nebenorėjo dalyvauti šiame spektaklyje, bet dabar tėvas

numirė ir buvo netinkamas metas principingai pozicijai reikšti, tik kam tada šis metas buvo tinkamas?

– Jie vėluoja atvykti iš Stokholmo, – sumurmėjau, – nesišnekėjau su jais, jie bus vėlai naktį, – užbaigiau.

– Tuomet tikrai suspės iki Kūčių, – tarė motina. – Ko Ema norės Kalėdoms, – kreipėsi į Sioreną, o šis susinepatogino ir sutriko.

– Dabar tau apie tai nereikia galvoti, – pasakiau aš, – dabar tam nereikia eikvoti jėgų, – pridūriau.

– Tokiems dalykams jėgų neeikvoji, – atšovė Osa, – jie patys jų suteikia, – nenusileido ji.

– Tiesa, – pritarė motina, – visiška tiesa, Osa, tokie dalykai jėgų neatima, jie jų suteikia. Ko Ema norėtų dovanų: lėlės, suknelės?

– Padovanojusi suknelę, niekada neprašausi, – atsakė Siorenas.

– Tuomet gaus suknelę, – tarė motina švytėdama.

Tėvui taip patiko gyventi Brotevejene. Jis taip džiaugėsi persikraustęs iš Skausvejeno į Brotevejeną, motina irgi. Ji niekada nesigailėjo, kad jie persikraustė į Brotevejeną iš Skausvejeno, šio ji nepasiilgstanti nė akimirkos, kartą pasakė. Nekeista. Kas gi norėtų gyventi nusikaltimo vietoje.

Žmoną turintis meilužis išsiskyrė ir tapo mano vyru. Tais metais, kuriuos praleidau su juo, nedažnai matydavau Bo ir Klarą. Atsidėjau vien vyrui, jis pagaliau tapo manuoju, kokia malonė. Bet greitai suvokiau, kad jei per tuos su juo leidžiamus metus būčiau dažniau susitikusi su Bo ir Klara, kokia malonė, galbūt nebūčiau su juo išbuvusi taip ilgai, galbūt mūsų santykiai būtų nutrūkę dar prieš jiems tampant žalingais mums abiem. Tais metais, kai buvau su juo, kokia malonė, kalbėdavau su Klara telefonu ir siųsdavau jai atvirukus iš kelionių, juk profesorius, kokia malonė, dėstė universitetuose ir aukštosiose mokyklose gimtinėje ir užsienyje, o aš, vaikams užaugus, sekiojau paskui jį ir rašiau disertaciją apie šiuolaikinę vokiečių dramaturgiją. Klara organizuodavo poezijos skaitymo vakarus „Eifelio" bare Kopenhagoje ir parašė knygą apie Antoną Vinševą. Bet kai santykiams su profesoriumi atėjo galas, kokia malonė, kai netekau jo po daugelio nuostabių ir keleto pragaištingų metų, patraukiau pas Klarą į Kopenhagą. Kai viskas nutrūko, kai suiro, nuvažiavau pas ją. Prieš tai nuėjau pas psichoanalitiką, pas kurį ne vienus metus lankiausi dėl išsiskyrimo širdgėlos, atrodė, tokios nepakeliamos. Kai papasakojau jam, kad su profesorium, apie kurį tiek buvo girdėjęs, tuo kariu kolega, su kuriuo verčiau į žvalgybą neiti, viskas baigta, gydytojas pasakė: tai išdrįsai nubrėžti ribas?

Supratau, jo manymu, tai buvo ženklas, kad sveikstu, tai aš ir norėjau išgirsti – kad mano skausmas nėra liguistas.

Mano skausmas nebuvo nesveikas, bet buvo visa apimantis. Nuvažiavau į Kopenhagą pas Klarą ir Antoną Vinševą, kurie žinojo, ką sakyti tokiems kaip aš, kas tokiems padėtų. Atskirtis ugdo gebėjimus. Praradimas ugdo gebėjimus. Vargas ugdo gebėjimus, barnis su mokesčių inspektoriumi ugdo gebėjimus, buvimas priespaudoje ugdo gebėjimus. Jei ir pasiseka, ir viskas vis tiek baigiasi geruoju, nevalia pamiršti, kokių įgūdžių įgavai, kai nesisekė.

Apsivilkome striukes ir išėjome į šaltį, jau temo, o gal artėjo audra, mums sustojus šalia picerijos atsisveikinti darėsi vis tamsiau. Tamsa buvo tokia, kuri apgaubia, tokia, kuri užlieja, skleidžiasi ir įsismelkia į pastatus ir namus, ir juos okupuoja, nesvarbu, kiek įjungiama šviestuvų, nesvarbu, kiek ant stalų ir palangių pastatoma žvakių, nesvarbu, kiek šalia durų į parduotuves ir prekybos centrus, kiek prie keliukų link vilų, kuriose renkamasi Kalėdų proga, įtaisoma ir uždegama fakelų. Tamsa, kuri nusileidžia ne iš viršaus, ne iš dangaus, o kyla iš apačios, iš šaltos žemės, kur mirusieji guli vieniši tamsoje ir pūva, tamsa, kuri galingai srūva iš ledinių tirtančių medžių juodų sustabarėjusių šakų ir mažučių atgrasių krūmokšnių, tamsa, kurioje pilna peilių, tamsa, kuri perrėžia kūną ir sielą, tamsa, kuri nepalieka matomų randų, tik grublėtą randinį audinį ir mazgus, neleidžiančius pratekėti kraujui, limfai ir mintims, šie trūkčioja, stabčioja, kol galiausiai suplūsta į standžius neišnarpliojamus raizginius. Norėjau namo, Siorenas norėjo namo, Osa norėjo namo, susitikimas baigėsi, sustojome šalia picerijos atsisveikinti, bet motina su Astrida vilkino laiką. „Džiugu, kad sutikai su mumis susitikti“, – pasakė motina. „Na, ką tu, – atsakiau, – mes juk suprantam, kada reikalas rimtas“, – lyg ir panašiai atsakiau, pagauta akimirkos nuotaikos. „Tikiuosi, laidotuvės bus gražios“, – pridūrė motina. „Tikrai taip ir bus“, – patvirtinau, norėjau namo, turėjau iš ten dingti, mačiau, kad Siorenas, paliestas tos tamsos, irgi nori greičiau pasišalinti, Osa irgi. „Manai?“ – perklausė ji ir

pažvelgė man į akis. „Taip“, – patikinau seserį. Ji, žiūrėdama man į akis, klausimą pakartojo, tarsi norėdama apsidrausti: „Manai?“ Nejaugi Osa įtarė, kad galėčiau sugadinti laidotuves, ką nors garsiai išrėkti, rėžti kalbą? „Taip“, – atsakiau, norėjau sprukti iš ten, norėjau namo, buvau prispausta prie sienos, tamsa įsismelkė iki pat smegenų. „Laikysiuos šalia Bordo, – patariau. – Viskas bus gerai“, – pridūriau, tamsa pasiekė kaulų čiulpus, plūdo ir plėtėsi, atidaviau užtektinai.

Apsikabinome, nuėjome kas sau į savo automobilius. „Štai ir atlikta, – įvardijau. – Štai ir susitikau su ja, – pridūriau. – Ji nepasikeitusi, – tariau Siorenui, – juk tu ją matydavai daug dažniau negu aš.“

Jis pasakė mielai paimsiantis Emą ir Aną kartu į Broteveveną Kūčių išvakarėse, jei Talė nuspręs nevažiuoti.

Kai atėjo santykių su tuo, kurio taip ilgai troškau ir su kuriuo taip ilgai pragyvenau, galas, išvažiavau pas Klarą į Kopenhagą. Mano skausmas nebuvo nesveikas, tik visa apimantis. Klara tampė mane po Kopenhagos parkus ir pasirūpindavo, kad nelikčiau nevalgiusi. Kai norėjau paskambinti tam, kuris buvo mano skausmo priežastis, ji paslėpė telefoną ir tabletes, ir peilius, ir kitus objektus, kuriais žmonės žudosi, ir mano vardu į Naujųjų metų šventę išsiuntė kvietimus šešiasdešimt trims žmonėms. Šešiasdešimt trys svečiai sutiko dalyvauti Naujųjų metų vakarėlyje mano namuose, ragauti trijų patiekalų vakarienę ir vidurnaktį leisti fejerverkus. Man reikėjo stalų ir kėdžių šešiasdešimt trims asmenims, apsipirkti ir viską sutvarkyti, užtrukau pusantro mėnesio, kol suplanavau ir organizavau šventę, ir sausio trečiąją, tris dienas šventusi Naujuosius kartu su Klara ir užsibuvusiais svečiais iš „Renos“, pabudau kaip po karo atrodančiame name. Mudvi su Klara užtrukome dar tris dienas, kol viską iššveitėm ir sutvarkėm, ir sausio šeštąją atsikėlėme švariuose ir tvarkinguose namuose. Pabudau šaltą ir vaiskią, kupiną galimybių sausio šeštąją ir konstatavau, kad pusantro mėnesio ir šešias dienas buvau pamiršusi savo skausmą, bet dabar jis grįžo, tačiau, akivaizdu, buvo silpnesnis. Naujųjų metų vakarėlis buvo Klaros man duota tabletė.

Tą dieną, – tą šaltą, vaiskią, galimybių kupiną sausio dieną, – mums besėdint švarioje ir sutvarkytoje virtuvėje ir geriant arbatą, Klara sužinojo, kad knyga apie Antoną Vinševą buvo atmesta. Ji nesulaukė jokio atsako iš leidyklos nuo pat

tada, kai prieš porą mėnesių išsiuntė rankraštį, ir niekaip neprisivertė jiems paskambinti, nes nujautė, ką byloja tyla. Bet tą šaltą, vaiskią sausio dieną, kai mudvi sėdėjome iščiustytoje mano virtuvėje ir gėrėme arbatą, ji paskambino ir buvo informuota, kad, leidyklos manymu, knyga apie Antoną Vinševą Norvegijos rinkai neįdomi. Ji parėmė galvą rankomis: „Ką man dabar daryti?"

Iš leidyklos ji tikėjosi didelio avanso, įskaičiuodama jį planavo savo biudžetą, ji bankrutavo, ką jai dabar daryti? Jei ne vienas, tai kitas. Vienai bėdai išsisprendus, iškart iškyla kita, kad ir kiek ji stengtųsi, niekada nebus tikra, kad ir kiek Naujųjų metų vakarėlių surengtų, jos laukia neigiami atsakymai ir mokesčių inspektorius – pavojai slypi visur, netruks ir ji greičiausiai nelaimingai įsimylės arba bus partrenkta automobilio, jokios ramybės, ir kaipgi visa tai baigsis? – neabejotinai be galimybės išsisukti mirtimi.

„Taigi, taigi, – tarė ji. – Kęsti yra pirminė visų gyvų būtybių pareiga."

Motina buvo graži moteris. Tarp brolių ir seserų ji buvo ta gražioji. Kiti buvo talentingi, motina buvo graži. Taip jie apie ją sakydavo – graži. Kad tai tiesa, ji žinojo, sunku nepastebėti tikrų grožio apraiškų. Motina siejo savo tapatybę su grožiu, dėl jo paaukojo viską. Ji buvo grakšti. Žodį „grakšti" vartodavo tėvas. Grožis ir grakštumas buvo tos kortos, kurias motina turėjo. Bet būtent šias kortas moteris pasmerkta prarasti, todėl jai nevalia atsipalaiduoti. Kai nuoga ar vos vos prisidengusi jauna ir graži moteris fotografuojasi, nes didžiuojasi savo kūnu, ar ji kartu kenčia ir griaužiasi dėl visiems žinomos tiesos, kad tai laikina, kad priežastis, dėl kurios ji pastebima, dėl kurios jos trokštama, pranyks – o kas tada? Gražias moteris kankina nerimas, ypač tą gražuolę, kuri nelabai be grožio turi kuo daugiau lošti. Jai nelengva. Motinai irgi nebuvo lengva. Ji buvo graži, bet neturėjo išsilavinimo, patirties, pinigų, motina buvo tėvo nuosavybė, tėvas didžiavosi savo nuosavybės grožiu, o ji spinduliavo neaprėpiamu nerimu. Motina buvo nekalta, juk buvo nepatyrusi ir naivi. Daug vyrų įsimyli nepatyrusias, naivias moteris, spontaniškas, vaikiškas, kurios lengvai užriečia nosį, kupinas susižavėjimo, meilias, nuoširdžias, priklausomas, neironizuojančias, nieko neslepiančias, – tokioms jie teikia pirmenybę. Motina buvo nepatyrusi ir vaikiška, tokia ir pasirinko likti. Jei būtų nusprendusi suaugti, tikrovė jai būtų tapusi nepakeliama. Tuo metu ji buvo tokia, kokia, daugelio vyrų nuomone, turėjo būti moteris – vieversėlis, tik jos giesmė jau artėjo į pabaigą, bet tai, kas ją ištiko, įvykis, iš kurio

ji galėjo pasimokyti ir juo pasinaudojusi tapti laisva, buvo sudėtingesnis nei tas, kuris nutiko Norai. Ar motina rinkosi? Plaukti pasroviui, tikėtis, kad viskas bus gerai, nereaguoti – ar tai pasirinkimas? Elgtis kaip vaikui ir per daug nesigilinti. Stengtis visko neapsunkti, išsilaikyti paviršiuje, apsimesti lyg niekur nieko, susikurti geriausia, ką gali, kad jau čia atsidūrė ir žinojo neturinti stiprybės ištrūkti, ji juk bandžiusi. Norai pakako stiprybės, Nora pabėgo, bet ji egzistavo ne tikrovėje, ji tebuvo vieno vyro mintis. Motina buvo tikra, pažeidžiama grakšti moteris, kad ir kiek tai truktų, ilgai netrunka, išblėsta, atsiras jaunesnių, patrauklesnių moterų, galbūt net iš jos pačios įsčių.

Talė su šeima atvyko iš Stokholmo. Ji apkabino mane, tarsi aš būčiau nusiminusi, gal beapsiverkianti, bet greitai suprato, kad taip nėra, kad man veikiau palengvėjo, tačiau nerimauju dėl to, kas artėja: Kalėdos ir jų išvakarės, ir laidotuvės. Eba atvažiavo vakarop, apkabinusi mane pravirko ir paklausė, ar aš nusiminusi dėl to, kad tikriausiai visą gyvenimą tikėjausi tėvo atsiprašymo ir dabar suvokiau jo nesulauksianti. Bet aš nieko panašaus juk nesitikėjau. Pasakiau jai, kad man palengvėjo, ir vyliausi, kad mano žodžiai jai nepasirodys šiurkštūs ir šalti, kad pati nepasirodysiu šiurkšti ir šalta, kokia mane laikė mano motina, ji šiurkščia ir šalta mane vadino nuo vaikystės, nes jau tada atsikalbinėdavau.

Elgėmės kaip visuomet. Vis pirkome, vis tvarkėme, vis pakavome, atėjo Kūčių vakaras. Talė nenorėjo važiuoti į Brotevejeną. Siorenas pasisiūlė nusivežti Emą ir Aną, bet Talė nesutiko. Būčiau norėjus, kad ji būtų leidusi jam pasiimti mergaites, nes tuomet tai, kas atrodė problemiška, būtų išspręsta, bet nieko nesakiau. Talė nenori užsikrėsti, pamaniau, – užsikrėsti Brotevejenu.

– Per tave turėsim nemalonumų, – pareiškė Eba. – Ką mums sakyti, kai jos paklaus, kodėl jūs neatvažiavot? Meluot?

– Pritariu, – tarė Siorenas. – Per tave turėsim bėdų. Nevažiuodama darai, kaip tau lengviau, bet mums, kurie turės atidirbti, padėtį apsunkini.

– Jums nebūtina meluoti, – atsakė Talė. – Aš mielai pranešiu, kodėl neatvažiuosiu.

Mano vaikai ginčijosi dėl vizito Brotevejene. Prigimtinė nuodėmė, pamaniau.

Eba su Siorenu išvažiavo. Nesinervinau kaip anąkart, kai juodu lankėsi Brotevejene motinos aštuoniasdešimtojo, o tėvo aštuoniasdešimt penktojo gimtadienio proga, praėjus keturioms dienoms nuo motinos perdozavimo, nuo tos dienos, kai laikraštyje buvo išspausdintas Rolfo Sandbergo nekrologas, nes su manim šįkart buvo Talė, su mumis buvo ir mažoji Ema, kuriai netrukus turėjo sukakti penkeri, ir beveik dvejų mažylė Ana, ir dar šuo. Išėjome pasivaikščioti po laukus, ten, kur buvo įmanoma stumti vaikišką vežimėlį. Snigo ir vėl aplink darėsi balta. Šuo gaudė krintančias snaiges ir besileidžianti tamsa nežeidė, kaip ta verianti ne per seniausiai. Tamsa leidosi minkštai tarsi audeklas ir mus nutrynė, nutrynė mišką aplinkui, viską apgaubė vėsiu globojančiu šešėliu ir buvo maloni, lengva.

Kai Siorenas su Eba parvažiavo, buvome užsikūrusios židinį, atsikimšusios butelį raudonojo vyno, Ema su Ana miegojo. „Viskas praėjo puikiai, – patikino juodu. – Viskas kaip visada“, – sakė mums, išskyrus tai, kad tėvas miręs. Mano motina rado senų tėvo ir šeimos nuotraukų ir jie kartu jas vartė: verkė ir juokėsi, nes visi kadaise buvo tokie jauni ir vilkėjo keistais drabužiais. „Nuotaika buvo savaip pakilesnė, – pasakojo Siorenas, – kai senelis tyliai nebesėdėjo visas toks prislėgtas savo krėsle.“ Galbūt motinai palengvėjo, kad tėvas numirė, pamaniau. Galbūt palengvėjimas visuotinis. Galbūt tėvas kėlė rūpesčių ne tik man, bet ir kitiems, galbūt Astridai su Osa irgi pasidarė lengviau, kad jis mirė, nes jis daugybę metų sėdėjo savo krėsle ir buvo tylus, niūrus ir prislėgtas, ir slegiantis aplinkinius. Nes jos, ypač motina, manė, kad tiek Bordo, tiek mano atveju problema yra tėvas, tad galbūt galvojo, kad, tėvui išėjus, bus galima pradėti naują partiją, galbūt to tikėjosi

ne tik motina, bet ir visi kiti. „Nuotaika buvo gera, – pasakė Siorenas, – tokia pakili“, – pridūrė, nors jie ir verkę žiūrėdami senelio ir šeimos nuotraukas, bet daugiausia tai juokęsi.

Siorenui ir Ebai pakilus eiti, motina palydėjusi juos iki prieškambario ir paklaususi apie Talę ir proanūkes, Emą ir Aną. Ji sakė daug kartų bandžiusi prisiskambinti Talei, bet nesėkmingai, o Talė taip ir neatskambinusi, ji nieko taip ir negirdėjusi iš anūkės. „Tikriausiai dėl telefono, – atsakė Eba, – greičiausiai dėl to, kad numeris švediškas, abonementas švediškas.“ Siorenas paraginęs pabandyti dar kartą. „Senelė apsimetė nesupratusi“, – paaiškino jis, jie stovėję Brotevejeno prieškambary ir dėjęsi lyg niekur nieko, apsimesdami ir meluodami.

„Tai vaikystės gatvė, – sakė Klara, – ji mano esybės šaknys."*

Vieną dieną, kai buvau vienut vienutėlė, ji man atvėrė akis. Nakčia lietui pliaupiant pasėjo mano krūtinėje liūdesį. Ji parbloškė mane ant žemės, kad širdis sutvirtėtų, tuomet atsargiai pakėlė ir nušluostė man ašaras.

* Pagal Tovės Ditlevsen eilėraštį „Vaikystės gatvė" iš eilėraščių rinkinio „Mažas pasaulis", 1942 (*aut. past.*).

Kūčių rytą kaip paprastai praleidau pas Kareną ir Klarą. Jos pasitiko mane be jokių išankstinių nuostatų. Pasakiau, kad jaučiu palengvėjimą, nes dabar jau nieko blogo tame fronte nebenutiks. Jos atsakė suprantančios, ką turiu omeny. Pasakiau, kad baiminuosi dėl laidotuvių, jos suprato, ką turiu galvoj. Pasakiau, kad bijau prigimtinės nuodėmės, jos mane suprato. Diskutavome, kaip pastarosios išvengti. Kai grįžau namo ir ten kvepėjo šonkauliukais, kai Siorenas ir mano žentas stovėjo virtuvėje palinkę virš puodų ir eglutė buvo papuošta, ir anūkai krypavo tarp dovanų, paprašiau, kad išjungtų muziką, paprašiau tylos, nes prieš pradedant norėjau kai ką pasakyti. Norėjau, kad jie žinotų: priimu kiekvieno jų pasirinktą poziciją dėl šeimynos Brotevejene. Kad man jokio skirtumo, kokią kiekvienas jų pasirinko, ar jie nusprendė matytis su šeima Brotevejene dažnai, retai ar išvis nesimatyti, kad juos dėl to myliu visai taip pat ir tikiuosi juos savo ruožtu priimsiant kitų poziciją. „Daugiau apie tai nebekalbėkime“, – pasakiau. Daugiau apie tai ir nekalbėjome, šventėme ir Kūčias, ir Kalėdas, jaučiausi suaugusi.

Klara neturėjo tėvo. Neturėjo vaikų nei brolių, nei seserų, užtat turėjo Antoną Vinševą ir kartu su juo ir jo danais kolegomis „Eifelio“ bare Kopenhagoje rengdavo poezijos skaitymus, jos nuomone, ėjosi visai neblogai. Aplankiau ją Kopenhagoje ir nuėjau į poezijos vakarą su Antonu ir jo danais kolegomis, be manęs ir Klaros, buvo dar du už bilietą susimokėję dalyviai. „Tai užkuria, – sušnabždėjo ji, turėjo omeny užburia. – Argi mums nepasisekė?“ – sukuždėjo kumštelėjusi man alkūne Antonui skaitant ir plačiai nusišypsojo.

Pirmąją Kalėdų dieną, kai vaikai turėjo vakarieniauti pas savo tėvą, nuvažiavau pavakarieniauti pas Larsą. Ten buvo ir jo dvylikametis sūnus Toras. Vos įžengusi pro duris ir sutikusi jo žvilgsnį, supratau: jis girdėjęs, kad palaidojau tėvą. Berniukas atrodė nusiminęs ir sutrikęs, sėdėjo susigūžęs sofos kampe, neprisivertė pažvelgti į mane ar prisiartinti, nors mudu ir buvome puikiai pažįstami. Kaip jam sutikti žmogų, kuris ką tik neteko tėvo, – blogiausia, kas gali kam nutikti, – kaip pasisveikinti su žmogumi, kuris patyrė siaubingiausią dalyką? Jis negalėjo leisti sau pasielgti kaip nors ne taip. Bet štai aš atrodau visai ne tokia, kokią jis įsivaizdavo. Nes Larsas nebuvo jam pasakojęs, kokie mudviejų su tėvu santykiai. Torui palengvėjo, kad neatrodau sugniuždyta, kad esu kaip visada, nes ir jam tada buvo lengviau būti savim ir tiesiog valgyti vakarienę, bet jis nepaliovė dirsčiojęs į mane iš padilbų virš oto lėkštės – kas aš iš tikro per žmogus?

Astrida parašė, kad nekrologas pasirodys pirmadienį. Jis pasirodė pirmadienį. Bordas rašė, kad jis paprastas. Niekuo neišsiskiriantis. Jame nebuvo jokių kitų būdvardžių, išskyrus „brangus“. Tai jų kompromisas mudviejų su Bordu atžvilgiu, pamaniau, nenorėjo mūsų provokuoti, norėjo, kad laidotuvės praeitų sklandžiai, būtų padorios. Astrida parašė, kad nesukčiau galvos dėl gėlių. Nė nebuvau pagalvojusi apie gėles. Nejau jos bijojo, kad atnešiu vainiką su įžeidžiančiu užrašu ant kaspino? Ar jos baiminosi taip pat smarkiai kaip aš?

Naktį prieš apeigas sapnavau, kad einu į laidotuves. Sėdžiu priekinėje automobilio sėdynėje šalia Astridos, šioji prie vairo, ant užpakalinės sėdynės įsitaisiusi Osa. Ji taria: „Turime nepamiršti apsikabinti. Neturi atrodyti, kad mums tai išsilaisvinimas.“

Mano lango stiklas pravertas, už jo stovi tėvas, žiūrėdama į jį atsakau: „Bet man būtent taip ir atrodo.“

Jo veidas persikreipia iš pykčio ir gėlos.

Matau, kad mano pėdkelnės prairusios, kad vilkiu baltą megztinį, turiu pasikeisti pėdkelnes, pasikeisti megztinį į ką nors juoda, ar suspėčiau? Taip, jei iš Skausvejeno tiesiu taikymu eičiau į bažnyčią. Išlipu iš automobilio ir einu, o tėvas mato, kaip einu, ir pamano, kad apskritai pasišalinu, jis sako: „Ar tai tokią dukrą auginau?“

Atsisuku į jį ir priverstinai ramiai atkertu: „Taip!“

Einu tolyn kuo ramiau, kuo tvirčiau, nors baiminuosi, kad jis mane vysis. Prisiverčiu žingsniuoti ramiai, nors galvoje sukasi tik viena mintis: ar jis neseka paskui? Akimirkai atsisuku pažiūrėti, ar jis nesiveja, – vejasi. Bet aplinkui daug žmonių, jis juk neketina man ko nors daryti, kai aplink pilna žmonių? Jis eina paskui, vis artėja, pasiveja, jau prie pat, pasilenkia ir ima ant šlaito gulintį didžiulį metalinį strypą, pakelia jį norėdamas man užvožti, ir pamanau: „Ei, žmonės, juk turite jį sustabdyti! – Ir dar: – Jei pataikys, smūgis bus mirtinas.“

Kai Balkanuose prasidėjo karas, su Bo Šjervenu jau buvome geri draugai. Jis buvo įsimylėjęs Jugoslaviją ir, kai šioji subyrėjo, kai tie, kurie lig šiol sugyveno taikiai, ėmė vieni kitus žudyti, jį ėmė kankinti širdgėla. Kaip įmanoma? Jis kasryt lėkdavo į apačią, į kioską „Narvesen", stovintį ant kampo, ir pirkdavo visus norvegiškus laikraščius, bet už gryną pinigą nepriimdavo jų pateikiamų karo Balkanuose priežasčių. Kažkas čia nesutapo. Jis bandė išsiaiškinti kas, nuo ryto iki vakaro nepailsdamas sėdėdavo universiteto bibliotekoje ir skaitydavo užsienio laikraščius: vokiškus, prancūziškus, angliškus, rusiškus, ir vis labiau piktinosi, ir vis labiau gedėjo, skendo užsienio spaudos straipsnių kopijose, pilnose jo paties pabraukimų ir pastabų paraštėse. Rašė pasipiktinimo kupinus straipsnius norvegiškiems laikraščiams, kaip šie apgailėtinai neatskleidžia tiesos apie karą Balkanuose, o laiškai grįždavo atgalios. Dalį jų redagavau, vietomis užglaistydavau, ir kartais Norvegijos spauda atspausdindavo kokį Bo straipsnį. Tuomet kilnūs žmonės rašydavo, kad jo tekstai svarbūs. „Tad buvo verta", – sakė Bo, nors tai nieko ir nekeitė. Niekas nepasikeitė dėl to, kad Bo Šjerveno straipsnis išspausdintas laikraštyje, bet jis filosofiškai teigdavo, kad rašąs ne tam, kad įtikintų tuos, kurie su juo nesutinką, o tam, kad tie, kurie mano kaip jis, žinotų: jie ne vieni. Bo žvilgsnis buvo iškreiptas. Jis žiūrėjo iš kitos pusės. Jis ne tik teigė: „Taip yra." Bet ir klausė: „Kaipgi dar yra?"

Negalėjom pavėluoti. Paprašiau Sioreno ir Ebos nevėluoti. Talė, kad galėtų dalyvauti, atidėjo kelionę namo į Stokholmą, negalėjom pavėluoti. Išvažiavome laiku, bet nenorėjau atvykti per anksti, nenorėjau stoviniuoti ant koplyčios laiptų, sveikintis ir šnekučiuotis su visais. Negalėjau ir vėluoti, turėjau atvažiuoti tiksliai laiku, jaučiau baimę. Mums artėjant, vis dar buvo per daug laiko, nenorėjom atkakti į koplyčią per anksti, patraukėme į artimiausią degalinę ir nusipirkome kavos. Sėdėjom automobilyje ir ją gėrėm. Neskubėjom išvažiuoti iš degalinės, norėjom, kad laiko užtektų tik keliui įveikti, kad atvažiuotume kuo vėliau, bet ne per vėlai, jaučiau nerimą. Pasukome į aikštelę, baiminausi, kokius žmones ten išvysiu, pamačiau Bordą su žmona ir vaikais. Jie taip pat norėjo atvykti kuo vėliau, bet ne per vėlai. Mes išlipome ir pasisveikinome, atvažiavo Larsas, mane kankino baisus nerimas. Atvyko Karena, atlėkė Klara, atvažiavo buvęs mano vyras ir Eba, norėjau papasakoti apie sapną: apie tėvą ir metalinį strypą, apie sapną prabilau per garsiai; kartu nuėjome prie durų, bet nenorėjau iškart įeiti. Kiti užėjo, dauguma žmonių tikriausiai jau buvo viduje, nes ant laiptų niekas nestoviniavo ir nesišnekučiavo, nepažįstama pora skubriai žengė pro šalį laiptais aukštyn ir į vidų. Siorenas paskambino ir pasiskundė nerandantis kelio, turėjau paaiškinti, kaip atvažiuoti; Klara sakė, kad turiu eiti vidun. Bordas su žmona ir vaikais jau buvo ten, buvęs mano vyras irgi, aš smarkiai įsikibau Talei į ranką. Klara sakė, kad turiu užeiti, bet Siorenas nerado kelio,

turėjau paaiškinti jam, kaip atvažiuoti, norėjau papasakoti Klarai apie sapną, ji išplėšė man iš rankos telefoną ir sakė pati paaiškinsianti Siorenui, kokiu keliu važiuoti, niekaip neatlyžo – turiu žengti vidun, ir jie mane įtempė: Talė, Larsas ir Eba įtempė mane vidun, nežiūrėjau nei į dešinę, nei į kairę, kuo greičiau nudrožiau per centrinę navą tarp klauptų iki pirmosios eilės, ten buvau priversta sėdėti ir būti matoma. Iš dešinės sėdėjo Bordas su šeima, iš kairės motina su Astrida ir Osa, su šių vyrais ir vaikais, už jų klauptas buvo užsėstas, ir kitas taip pat pilnas žmonių, dauguma klauptų kairėje buvo užsėsti, o šalia Bordo ir jo šeimos nesėdėjo niekas, už jų taip pat nieko nebuvo, dar kitame klaupte sėdėjo vienišas vyriškis, bet dabar pasirodžiau aš, dabar pasirodėme mes. Atsisėdau šalia Bordo, jo žmonos ir vaikų, mano vaikai prisėdo šalia, o Larsas įsispraudė tarp manęs ir Bordo vaikų, užpildėme visą tuščią priekinį klauptą dešinėje, tik antroje eilėje vis dar niekas nesėdėjo, niekas nenorėjo sėdėti mūsų pusėje, nenorėjo būti mūsų pusėje, paskiausiai atvykusios mano draugės, norėjusios įsitaisyti pačiame gale, nes nebuvo artimos tėvui, zakristijono buvo paprašytos persėsti į antrą eilę dešinėje, jis pastebėjo, kad ji tuščia – negražu, jog tuščia. Jos atėjo ir atsisėdo klaupte už mudviejų su Bordu, mūsų pusėje, papildė mūsų gretas, ir Siorenas pasirodė laiku su savo didžiule pūkine striuke, jis čia buvo pats didžiausias.

Larsas bakstelėjo man alkūne į šoną: kažkas nori atkreipti mano dėmesį. Galvos mostu jis parodė į kairėje pusėje, pirmame suole, sėdinčią motiną, ji stebeilijo į mane: ant kaklo ryšėjo per Kalėdas mano jai dovanotą šaliką. Turėjau nueiti ir pasisveikinti, apkabinti ją, kad visi matytų; nuėjau prie jų ir apkabinau motiną ir Osą su Astrida taip skubiai, kaip tik įstengiau, tada stabtelėjau, to ir pakaks, negalėjau apkabinti visų, sėdinčių toje eilėje: Astridos ir Osos vyrų, vaikų, tad grįžau į savo klauptą dešinėje, dabar teliko ištverti kitą dalį, o tada išeiti iš koplyčios, sėsti į automobilį, išvažiuoti iš ten

ir baigus šį reikalą patraukti į Larso namą miške – ilgiau nei valandą netruks. Ant laidotuvėms parengto atminimo bukleto buvo tėvo nuotrauka, jis nuoga krūtine valtyje Valeryje, uždėjęs ranką ant pakabinamo variklio gal prieš trisdešimt metų, man nepatiko matyti jį tokį apsinuoginusį, tiek nuogo kūno, kitoje pusėje buvo motinos jam parašytas eilėraštis, kaip ji mėgusi gulėti prie jo prisiglaudusi. Dabar jis gulėjo baltame karste po gėlėmis, jos pasirūpino gėlėmis, ant altorių juosiančio klaupto stovėjo keturios iš gėlių suformuotos širdys nuo keturių jo vaikų, mūsų ir mūsų vaikų vardai puikavosi ant rožinių šilko kaspinų – įsivaizdavau tėvą su metalo strypu.

Atėjo ceremonimeistras ir, pasveikinęs visus susirinkusiuosius, perskaitė ant kitos laidotuvių bukleto pusės atspausdintą motinos eilėraštį tėvui. Pasakė, kad ji parašiusi eiles ankstų sausio rytą, pakirdusi dar prieš pabundant tėvui, atsikėlusi ir atsisėdusi prie lango, parašiusi eilėraštį apie tai, kaip trokšta prigulti ir priglusti prie tėvo, apie pavasarį, prasidedantį viduržiemį. Ceremonimeistras dar ne kartą prie to grįžo – pavasario vidury žiemos, laiko, kuris ateisiąs tėvui mirus, sausio, kuris turi prasidėti jau netrukus, jau poryt. Motinos gyvenimo po tėvo, visko, kas turės naują pradžią, – apie tai jis daug šnekėjo, tikriausiai palieptas motinos, šioji, matyt, puoselėjo viltis apie viduržiemį prasidėsiantį pavasarį. Sugiedojome „Žemė esti nuostabi“, stengiausi, kad balsas nedrebėtų, svarsčiau, ar, šeimynykščių manymu, tapsiu tos išpranašautos naujos pradžios po tėvo mirties, pavasario viduržiemį, motinos, Astridos ir Osos gyvenimo dalimi, nejaugi jie iš tikrųjų manė, kad galima nauja pradžia, tarsi praeitis neegzistuotų, tarsi pastarąją būtų galima išdildyti, ištrinti, nors visi žmonijos karai rodo, kad istorijos negalima nepaisyti, pakišti po uždanga, o jei norima sumažinti žalingą istorijos poveikį ateičiai, būtina atskleisti ir pripažinti visų versijas. Osa parengė kalbą, sakė, kad tėvas mylėjo motiną. Manau, čia ji neklydo – tėvas mylėjo motiną, mylėjo taip, kad pasiusdavo, jei suabejodavo, ar motina jį irgi taip mylinti, manė matąs ženklus, kad jam ne iš visos širdies

atsidavusi, jis pasiusdavo – pasiusdavo, jei motina jį atstumdavo lovoje ar kitur, tėvas mylėjo motiną taip, kad nekentė ir siuto ant jos ir visų kitų moterų, visos moteriškosios giminės, jei jausdavosi atstumtas, jis būdavo toks pažeidžiamas dėl tokių santykių, prapliupdavo įniršiu ir agresija, kai jausdavosi atstumiamas, tėvas taip smarkiai ir beatodairiškai mylėjo motiną, kad troško ją savintis, valdyti ir kontroliuoti, ir jam tai iš esmės pavyko, bet jis negalėjo žinoti, ką ji jaučia giliai širdyje, ir jam tai kėlė siaubą, jį gąsdino, kad negali šimtu procentų kontroliuoti motinos jausmų. Jis dėl to kankinosi pats ir nekentė žmonos, kaip nekentė ir bejausmės savo motinos, prie kurios taip niekada ir neprisikasė, kuri, kaip pats sakė daugybę kartų, jį atstumdavo, ir pati būdama dar vaikas laikiau močiutę šalta. Tokia mano atlikta tėvo analizė, smarkiai įkvėpta Froido, bet ja tikėjau, pati tai patyriau. Mama turėjo kompensuoti jo motinos jam rodytą abejingumą, ir jei ji neatsidavė jam šimtu procentų, tai bent jau bandė, neturėjo kito pasirinkimo, bet tėvas niekada nesijautė saugus, negalėjo būti tikras, kad atsidavimas šimtaprocentinis, jis negalėdavo pakęsti, jei atsirasdavo bent pusės procento trūkumas, tėvas nekentė motinos ir visų moterų iš visos širdies, nes jos gebėjo nepasiduoti visiškai jo kontrolei, o jos jam buvo tokios reikalingos. Vargšas tėvas.

„Motina neabejotinai buvo didžioji tėvo gyvenimo meilė“, – skaitė Osa, bet, laimei, pridūrė, taip mylėti motiną veikiausiai buvo sudėtingas uždavinys – turėjo galvoje jos neištikimybę su Rolfu Sandbergu, apie kurią visi puikiai žinojo. Tuomet ji perėjo prie mūsų, vaikų, keturių tėvo vaikų. Ji sakė, kad susimaišius motinos ir tėvo genams, visi esame labai skirtingi. Ji nenorėjo būti panaši į Bordą ar mane. Tada ji ėmėsi mūsų paeiliui. „Bordas, kuriam taip puikiai sekėsi įvairiose sporto šakose ir kuris tiek daug pasiekė kaip teisininkas ir ekonomistas“, – ji greičiausiai buvo skaičiusi Bordo elektroninį laišką tėvui ir dabar pagerbė jo nuopelnus, ko tėvas niekada nepa-

darė, – jos tikėjosi, kad viduržiemį sulauks pavasario. „Bergljota, – kalbėjo toliau, perėjo prie manęs, – antroji atžala.“

Su nekantrumu laukiau, ką pasakys.

„Bergljota, – pakartojo, – visuomet domėjosi teatru, dramaturgija. Ji režisuodavo visų kaimynų vaikų pasirodymus ir kurdavo spektaklius. Bergljota – itin kūrybinga ir išradinga, ji teatro kritikė ir žurnalo redaktorė. Astrida, – kalbėjo toliau, – trečiasis tėvo vaikas, panašiai kaip Bordas jaunystėje buvo gabi sportui, bet dabar dirbanti žmogaus teisių gynimo srityje, o aš – jauniausioji – visada buvusi nepastebima, dėl to buvau laikoma pačia išmintingiausia“, – pasakė norėdama prajuokinti, ir mes suprunkštėme, ji dirbanti su teisiniais tekstais ministerijoje, mėgstanti būti antrame plane, analizuoti, apmąstyti.

Tada ji ėmė pasakoti, koks tėvas buvęs geras močiutei, savo motinai, kai ši senatvėje susirgusi. Tai buvo tiesa, apie tai buvau pamiršusi: tėvas rūpinosi senute motina, kai ši pasiligojo, bent keliskart per savaitę važiuodavo į slaugos ligoninę, kurioje ji gyveno, ir ją globodavo. Osa pasakojo, kad tėvas sustygavo šeimą taip, kad močiutę kas nors aplankytų kasdien. Šito mano atmintyje nebuvo, toje misijoje nedalyvavau, galbūt taip buvo sutarta jau man išsikrausčius iš namų, o iš jų išsikrausčiau pasitaikius pirmai progai, iškart po gimnazijos. Astrida su Osa vis dar gyveno namie – galbūt tada ir susilipdė jų ketvertas. Kodėl buvau pamiršusi, kad, susirgus močiutei, tėvas šitaip rūpindavosi savo mama ir lankydavo ją ligoninėje po keliskart per savaitę? Ar todėl, kad tai nederėjo prie mano sukurto tėvo portreto? Ar ką tik negalvojau, kad jis nekentė visos moterų giminės dėl to, kad jo motina buvusi šalta, dėl to, kad jį atstumdavusi. Bandžiau tėvą įstatyti į sistemos rėmus, tačiau jis nesileido į juos įspraudžiamas? Ar tėvas vis dėlto atgailavo ne dėl tų, kuriuos išdavė, o dėl tos sergančios ir niekam pakenkti nebegalinčios senutės, kurios nebebijojo. Jam pasitaikė proga pabūti geram, išreikšti rūpestį, buvo lengviau rūpintis sena pasiligojusia motina negu tais, kuriems buvo

neteisingas, kurių bijojo, kurie vis augo ir pagaliau suaugo, o gal kada net taps ir pavojingi, argi ne šitaip būna?

Osa atsisuko į karstą, į tėvą, ir užkimusiu balsu atsisveikino su juo. Žvilgtelėjau į Astridą, kuri sėdėjo pasvirusi į priekį ir nusukusi galvą, motina, regis, tvardėsi.

Osos dukra išėjo į priekį ir padėjo ant tėvo karsto raudoną rožę, ceremonimeistras, kuris lig šiol, kalbėdamas apie gyvenimo pažiūras, vartojo neutralias sąvokas, perėjo prie krikščioniškųjų: dulke buvai, dulke ir pavirsi, ir iš dulkių vėl pakilsi. Kastuvėliu pasėmęs žemės, jis triskart užbėrė jos ant tėvo karsto ir tikriausiai spustelėjo kokį mygtuką, nes karstas ėmė lėtai leistis žemyn, o jam nusileidus, anga grindyse dusliai užsivėrė. Sugiedojome dar vieną psalmę: aš giedojau garsiai norėdama parodyti, kad balsas nedreba, – tai jau netrukus turėtų baigtis, bet baigus giedoti ceremonimeistras ėjo nuo vainiko prie vainiko ir skaitė ant kaspinų užrašytus vardus, ėjo nuo vienos iš gėlių sudėtos širdies prie kitos ir tarė mūsų vardus, toliau skaitė ir kitus užrašytus ant vainikų ir puokščių kaspinų vardus daugybės žmonių, – nenutuokiau, kas tokie jie buvo, – tai darė tarsi norėdamas pabrėžti, kad mylėjusių tėvą ir dabar jo besiilginčių ir gedinčių žmonių buvo daug. Kai jis nustojo skaityti vardus, viskas baigėsi, ėmė skambėti bažnyčios varpai, durys už mūsų buvo atvertos, motina – našlė – pajudėjo pirmoji, tolyn tarpueiliu tarp klauptų, jai iš paskos Osa ir Astrida su šeimomis – visas pirmas suolas kairėje, tada atėjo mūsų eilė, mūsų suolo eilė: Bordas su šeima ir aš su Larsu ir šeima, išsisukti nepavyks, smarkiai įsitvėriau Talei į ranką, tolyn tarp klauptų, visiems matoma, tikriausiai akylai stebima, bet niekieno žvilgsnio nesutikau, žengiau kiek įkabindama įsmeigusi akis į nugarą priešais save, Bordo nugarą, į nušvitimą už durų, ryškią gruodžio šviesą lauke. Ant laiptų mus pasitiko ceremonimeistras ir norėjo paspausti visiems rankas, paspaudžiau jam ranką ir pasakiau, kad ceremonija buvo graži, nors taip ir nemaniau, ant laiptų stovinčiai Osai pasakiau, kad

man patiko jos kalba, motinai pasakiau, kad ceremonija buvo graži, ir toliau lipau laiptais, kad nesulaukčiau klausimų, ar pasirodysiu Brotevejene, ir kad neturėčiau atsakyti „ne“, kad manęs neįkalbinėtų, kad nereikėtų stebėti, kaip tai sukrėstų ir papiktintų tuos, kurie dabar plūdo iš koplyčios ir sveikinosi, glėbesčiavosi su motina, Osa ir Astrida, aš tvirtai laikiausi Talės rankos ir mes movėm prie automobilio, kulniavom, kiek kojos nešė, stengdamosi nebėgti, atėjome prie automobilio: aš įsitaisiau keleivio sėdynėje, Talė sėdo prie vairo, nes vakare buvau išgėrusi nemažai vyno, paprašiau jos paleisti variklį ir važiuoti, bet tada supratau, kad mano telefonas pas Klarą, ir paprašiau dukters nubėgti iki Klaros jo paimti – tik greitai, kol niekas neatėjo; laimei, Klara jau stovėjo šalia automobilio su telefonu rankoje ir sakė, kad gerai elgiuosi išvažiuodama, tada dar atėjo Karena, jas apkabinau ir padėkojau, kad atvyko, bet dabar man metas, – ir mes išvažiavome.

Per vienas Velykas, kai man buvo gal vienuolika metų, visa šeimyna buvo susispietusi mažulytėje trobelėje mažulyčiame kalnų ūkyje, – namelį paprastai nuomodavome per Velykas, – klausėmės radijo, transliavo laidą apie telepatiją. Nusprendėm išbandyti. Bordas iš kortų malkos ištraukė vieną, pažiūrėjo ir ėmė apie ją galvoti, o visi turėjo spėti, apie kokią kortą jis galvoja. Nė vienam atspėti nepavyko. Tada Astrida ištraukė kitą ir sutelkė į ją dėmesį, bet niekas iš mūsų nesugebėjo atspėti, kokia korta. Tėvui paėmus kortą, pažvelgus į ją ir pasiuntus mintį, kokia korta, jo mintis mane pasiekė kuo aiškiausiai: širdžių tūzas.

Teisingai. Tėvas atsuko kortą – ten buvo širdžių tūzas, aš taip nudžiugau! Širdžių tūzas nuo tėvo man.

Klara paskambino vakare po laidotuvių, buvau viena Larso name miške. „Buvo keistokas susibūrimas“, – pasakė ji. Kas sugalvojo tą reikalą su širdimis iš gėlių. Ir skaityti motinos eilėraštį apie gulėjimą prisiglaudus. Ir skaityti visus tuos vardus ant vainikų ir puokščių, ir ta Osos kalba, kurioje aš buvau apibūdinta kaip žmogus, mėgstantis kurti dramas ir režisuoti veiksmą aplinkui, o save ji pristatė kaip viską apmąstančią analitikę, verčiau liekančią nuošalyje. „Ji nelabai suvokia, ką tu dirbi“, – pareiškė Klara.

Naktį sapnavau, kad visa giminė turi dalyvauti eksperimente: tris mėnesius gyventi po vienu stogu. Namai knibždėjo šeimynyškių: seserys, sūnėnai ir dukterėčios, tetos ir dėdės, jie šnekėjo, juokėsi ir puikiai jautėsi būdami drauge, o man buvo negera, nepritapau ir dar reikėjo užvilkti savo nepakeliamą lagaminą į kambarį viršuje. Kiti planavo išvyką, buvo pakiliai nusiteikę, nekantravo, išskyrus mane, visi nenustygo vietoje, išskyrus mane, jie puikiai bendravo, tik ne aš, niekas nepadėjo man užnešti lagamino. Pagalvojau, kad reikia paprašyti Bordo, bet jo neradau.

Taip jausdavausi būdama su šeima, pagalvojau nubudusi, ypač per atostogas, kai nereikdavo į mokyklą, kai vakarais visi kartu susėsdavom Valeryje. Bordas klajojo po pasaulį, stengdavosi ištrūkti, jo niekada nebūdavo, lakstydavo motorine valtimi ir susirasdavo merginų, o aš tuo metu sėdėdavau namie su šeima, nes mama dėl manęs paniškai bijojo, tuo savo nerimu

buvo užkrėtusi ir mane. Rytais viena lakiodavau po nugludintas pajūrio uolas ir ieškodavau kiaurymių, jose pasislėpdavau ir įsikurdavau, Valerio apylinkes pažinojau kaip savo penkis pirštus, bet vakarais būdavau priversta sėdėti namie su šeimyna, būti jų valioje, mausdavo pilvą, gerklėje įstrigdavo gumulas, spausdavo krūtinę, stebėdavau motiną ir seseris, bet jos tikrai tokių dalykų nejautė. Tėvo akimis nesekiodavau, vienas į kitą mudu apskritai be reikalo nežiūrėdavom, tėvas visuomet laikydavosi nuošaliai, jis tikriausiai jautėsi kaip aš – vienišas su savo nepakeliamu bagažu.

Pasak Froido, sapnas išreiškia troškimą, kuris paveiktas cenzūros, dėl to jis užmaskuojamas ir iškreipiamas. Jungas mano priešingai – jei žmogus pats nepajėgia perprasti sapno, tai todėl, kad jo dvasia suluošinta ir trukdo atskleisti sapno prasmę. Jungas nenorėjo žvelgti į reiškinius kitaip, negu jam sufleravo instinktas, nes jei būtų pažvelgęs, jo gyvatė būtų atsigręžusi į jį patį. Su kai kuriomis Froido mintimis Jungo gyvatė negalėjo sutikti, todėl Jungas atsiskyrė nuo Froido, jis norėjo sekti keliu, kurį nurodė jo gyvatė, nes jam taip buvo patogu.

Tėvas buvo išvaizdus vyras. Jo išvaizdumas nenusileido motinos grožiui. Motina su tėvu buvo graži pora. Juodu gražiai atrodydavo, kai ateidavo į kalėdinius koncertus mokykloje ir kitus susibūrimus, kuriuose turėjo dalyvauti. Iš tokių renginių jie sprukdavo namo kuo anksčiau, per juos su kitais tėvais bendraudavo kuo mažiau, motina būtų mielai paplepėjusi, tačiau tėvas būdavo įsitempęs, nepatogiai jausdavosi ir norėdavo namo. Tėvas buvo išvaizdus: man atrodė, kad jis panašus į Džeimsą Bondą, kad jis beveik visai kaip Rodžerio Muro įkūnytas Džeimsas Bondas, tik ne toks nerūpestingai žavus.

Pirmoji mano santuoka iširo prieš dvidešimt trejus metus. Toks buvo mano pasirinkimas, per Kalėdas buvau viena, vaikai tuo metu buvo pas savo tėvą, norėjau verčiau būti viena, negu netekti savasties šeimoje, ir šeimą praradau. Bijojau numirti, nes mane būtų laidoję tėvai ir motina arba tėvas per laidotuves sakę kalbą ir melavę apie mane, melavę apie mus. Bijojau numirti, nes šeima tada mane vėl būtų įtraukusi atgal ir taip būčiau netekusi savasties numirusi. Paskambinau Klarai ir pasakiau, kad jei numirčiau, tai jiedvi su Karena turėtų rengti mano laidotuves. Ji pažadėjo. Paskambinau Karenai ir pasakiau, kad jei numirčiau, tai jiedvi su Klara turėtų rengti mano laidotuves ir neleisti tėvams sakyti kalbos. Ji irgi pažadėjo.

Bo stengėsi perprasti karus nesupaprastindamas visko, kaip kad darė žiniasklaidos priemonės, kategoriškai neskirstydamas visko į juoda – balta, gera – bloga, auka – budelis, kaip įprasta žiniasklaidoje, kaip žmonės daro, kaip pati darau.

Bent kartą per mėnesį sėdėdavom kepyklėlėje ir kalbėdavom apie konfliktus pasaulyje, ir Bo apšviesdavo mane, kokios, jo požiūriu, šių priežastys, pabrėždavo, kad į juos galima pažvelgti ir kitu kampu.

Sėdėdavau kepyklėlėje ir laukdavau Bo, ir jis pasirodydavo, kaip jam būdinga: pakumpęs, su senąja turisto kuprine, pilnutėle užsienio laikraščių straipsnių kopijų, atsiversdavo reikiamą ir skvarbiu žvilgsniu apšviesdavo tai, kas skendėjo tamsoje, įžvelgdavo ryšį ten, kur kiti teigdavo jokio ryšio nesant, įžvelgdavo dėsningumus, kurių valdžios pareigūnai nebuvo linkę laikyti dėsningumais, o tik atsitiktinumais, atsitiktinai palankiais galingiesiems ir nepalankiais visiems kitiems. Bo iš bibliotekos krepšyje atsinešė Gebelso dienoraščių ir kalbų tekstų ir parodė man, kokie šie panašūs į šiuolaikinių oratorių šnekas – ko tik nepadarysi norėdamas apsaugoti civilius. Bo nagrinėjo Gebelso retoriką ir atskleidė, kaip šių dienų Norvegijos politikai taiko tarpukario retoriką norėdami pateisinti karus, į kuriuos veliasi. Bo paklaiko, kai tie politikai, vartodami Gebelso tarpukario retoriką, kurią tauta priėmė nesusimąstydama, stojo į karą – mes juk turime gelbėti civilius. Jam atėjus į kepyklėlę įrodymai gulėjo krepšyje, svarus žodis užantyje, o reikalo suvokimas slypėjo širdyje.

Larsas į namą miške atbrido per sniegą, mudu atšventėm Naujuosius metus. Stengėmės, kad būtų smagu, tačiau negalėjau šnekėti apie nieką kitą. Bandžiau kalbėti apie kitus dalykus, o vis tiek viskas baigdavosi šnekomis apie Tai. Tėvą, laidotuves, vaikystės patirtį. Larsui pabodo klausytis apie tėvą, laidotuves, vaikystę, kas iš to – nieko nebepakeisi, gali nebent pamiršti. Aš suvokiau, bet kaip, kaip viską užmiršti? Žinojau, jį varginu, bet niekaip neįstengiau liautis, ir suprantu, tai nevykęs pasiteisinimas. Tėvas neįstengdavo liautis, motina neįstengdavo liautis ir pasikeisti, Astrida neįstengdavo per save perlipti, ir aš tuo buvau į juos panaši: negalėjau liautis būti savim, liautis būti nuskriaustąja ir daryti skriaudą kitiems.

Pirmąją Naujųjų metų dieną mane pasveikino Bordas ir pasiteiravo, ar gavau kvietimą į susitikimą su testamento vykdytoja. Nebuvau jo gavusi. „Turėjai jį gauti, – atrašė jis, – kartu su testamentu." Susitikimas numatytas sausio ketvirtą dieną penktą valandą. Antrąją naujų metų dieną Larsas išvažiavo, miške likau viena.

Leisdavausi į ilgus pasivaikščiojimus. Sutariau, kad „Scenos" vedamojo terminas būtų atidėtas, paaiškinau redakcijai ir spaustuvei, kad ką tik mirė mano tėvas, kad dėl to negalėjau susikaupti darbui, kaip buvau įpratusi, jie mane suprato, užjautė ir ramino, kad tikrai galiu neskubėti, visai nekeista, kad tėvo mirtis išmušusi mane iš vėžių.

Leisdavausi į ilgus pasivaikščiojimus palei upę ir mąsčiau, po ilgų dvejonių parašiau motinai ir palinkėjau laimingų Naujųjų metų. Netrukus ji atrašė ir padėkojo, kad gausiai susirinkome koplyčioje. Nujaučiau, kad Astrida su Osa padėjo jai atrašyti – motina nesakydavo *gausiai*. Manau, seserys ją prižiūrėjo, tikriausiai keisdamosi lankė kas antrą dieną, turėjo būti nelengva. Motina rašė, kad, jos manymu, atsisveikinta buvo tinkamai. „Tikrai taip“, – atsakiau.

Tuomet gavau kvietimą atvykti į susitikimą su testamento vykdytoja, sausio ketvirtą dieną penktą valandą.

Kartais įsivaizduodavau, kaip sureaguočiau, jei motina arba tėvas numirtų, arba jei juodu mirtų tą pačią dieną, tarkim, drauge žūtų per lėktuvo katastrofą. Galvodavau, kad man tai būtų nepakeliama, dvasiškai ir fiziškai, eiti į susitikimus dėl pinigų ir turto, sėdėti kartu su seserimis ir broliu ir dalytis motinos ir tėvo daiktus. Kadangi tėvų nenorėjau matyti net jiems gyviems esant, būtų buvę negražu dėl pinigų ar turto išdygti jiems mirus. Tada ir priėmiau sprendimą nedalyvauti susitikime, kur bus sprendžiami šie reikalai, nedalyvauti dalijantis nuosavybę, ir pajutau palengvėjimą taip nusprendusi. Bet vėliau pamaniau, kad tai tikriausiai būtų neteisinga mano vaikų atžvilgiu. Paskambinau jų tėvui ir pasiteiravau, ar, jei mano tėvai mirtų, tarkim, žūtų lėktuvo katastrofoje, jis galėtų atstovauti mūsų vaikų interesams susirinkime dėl palikimo, – šitai jis tikrai galėsiantis, atsakė jis. Galiausiai vaikai užaugo ir galėjo pasirūpinti savo interesais patys, dėl to nebereikėjo jaudintis, bet štai aš vėl bendrauju su Bordu, stojau į jo pusę dėl palikimo ir dabar jau nebelabai galėjau praleisti susitikimo su testamento vykdytoja?

Staiga supratau, kad mintis dėl susirinkimo palikimo klausimais manęs taip nebebaugina kaip andai prieš tėvo mirtį, supratau, kad jo anksčiau siaubingai bijojau, nors ir įsivaizduodavau dieną, kai jis bus nebegyvas. Ir štai dabar tėvas *buvo* miręs, ir aš nebijojau motinos, Astridos ir Osos taip, kaip

bijodavau jo, nebijojau jų balsų, kaip bijodavau pakelto tėvo balso, jo žvilgsnio, kuriuo siekdavo priversti mane sustingti iš baimės. Susitikimas su testamento vykdytoja sausio ketvirtą dieną penktą valandą. Kaip ten pasirodysiu? Ko man ten?

– Ko man ten? – paklausiau Klaros.

– Dėl teisingumo, – atsakė ji man. – Dėl neturtinės žalos atlyginimo, – pridūrė.

– Bet jos negali man to suteikti, – pasakiau.

– Jos turi tave išklausyti, – atsakė ji. – Negalima leisti joms išsisukti gudrumu. Jos niekada tavęs nepalaikė, niekada neišklausydavo, tildė tave visus tuos metus, o dabar apsuks ir dėl pinigų, nors savanoriškai turėtų tau ir Bordui, apleistam sūnui, sumokėti kompensaciją. Kitaip judu gausit mažiau, negana to, jos dar nori pasipelnyti iš jūsų nelaimės?

Ji primygtinai reikalavo pasimatyti su manim prieš susitikimą su testamento vykdytoja sausio ketvirtą dieną penktą valandą, toliau skaitė pamokslą, o man tesinorėjo nusilakti, kad gėdijuosi ko nors reikalauti, o juk gėdytis derėjo Astridai su Osa.

– Jis jau pirmadienį, – ginčijausi.

– Tai atvažiuok sekmadienio vakarą, – atšovė ji, kalbėjo įsakmiai. – Paruošime tave tam susitikimui.

Kartą, prieš daugelį metų, po ilgos dienos, kurią praleidome kavinėje palinkę prie Bo straipsnių, mudu leidomės tamsiomis gatvėmis, buvo vėlyvas ir žvarbus spalis, šnekėjomės apie mus kankinančią nemigą. Slidinėjom tamsiomis rudeniškomis gatvėmis, nuklotomis pūvančiais kaštonų lapais, bet niekaip neišsiskyrėme ir pasakojome vienas kitam, ko imdavomės, kai nakčia nepavykdavo sudėti bluosto. Bo pramaišiui išgerdavo tai raminamųjų, tai migdomųjų vaistų, bijojo priprasti, kruopščiai skaičiuodavo, kokių raminamųjų ir migdomųjų kada ir kaip dažnai gers; aš gerdavau vyną. Bo nemiga kankino nuo vaikystės, mane taip pat, visada bijodavau užmigti, norėdavau, bet baimindavausi nugrimzti į miegą, apskritai nugrimzti. Kai buvau maža, negalėdama užmigti, nedrįsdama panirti į miegą, fantazuodavau, kad aš žydė ir su kitais žydais per Antrąjį pasaulinį karą guliu prigrūstame traukinio, važiuojančio balažin kur, vagone: prigrūstame vagone kartu su kitais, spaudžiama gyvų šiltų kūnų, vienijamų bendro likimo, visai arti kitų; tolygiai, ritmiškai, raminamai traukiniui trinksint ir riedant į priekį įsivaizdavau girdinti kitų žmonių kvėpavimą aplinkui: netoli ausies, prie kaklo, stengiausi kvėpuoti tuo pačiu ritmu kaip jie, vienu ritmu su traukiniu, įsivaizduodavau, kad guliu taip arti kitų gyvų šiltų kūnų, kaip tik įmanoma, – vienas didelis kūnas, užpildęs traukinį.

– Tapatiniesi su aukomis, – tarė jis. – Bet, – išspaudė kreivą šypseną, – kiekviena auka yra potencialus budelis, tad nereikėtų persistengti atjaučiant.

Astrida paskambino sekmadienio, sausio trečiosios, popietę, kai buvau pakeliui pas Klarą. Buvo du dalykai, kuriuos ji norėjo, kad žinočiau prieš susitinkant pas testamento vykdytoją kitądien. Pirma, motinos perdozavimas neturėjo nieko bendro su Rolfu Sandbergu. Ji paklausė motinos ir ši sakė, kad nieko bendro tarp šių dviejų įvykių nėra. Netgi atvirkščiai, motina buvusi Rolfo Sandbergo laidotuvėse su tėvo palaiminimu. Antra, buvę visai ne taip, kaip Bordas leido suprasti: neva iš tėvų per tuos metus ji jau gavusi daug pinigų. Motina kelerius metus mokėjo už Astridos biuro nuomą, bet tai buvęs jos indėlis į žmogaus teisių apsaugą ir ji turėjusi teisę elgtis su savo pinigais kaip panorėjusi.

Beje, motinai palyginti visai neblogai. Jos paeiliui pas ją nakvojančios ir su ja leidžiančios laiką dieną naktį, bet taip, žinoma, ilgai trukti negalės.

Kai pirmąkart, būdama dvidešimties, pastojau, kai nėštumo testo rezultatas buvo teigiamas, paskambinau motinai su tėvu ir papasakojau gerąją naujieną, ir motina pasikvietė mane į Brotevejeną. Man atvažiavus, ji pasitiko mane tarpduryje paslaptingai šypsodamasi. Ji taip pat laukiasi, atskleidė man, ir kad kaip tik to jiedviem su tėvu dabar, po viso to bruzdesio dėl Rolfo Sandbergo, reikia – dar vieno vaikelio. „Galėsim drauge pirkti vaikiškus drabužėlius, – sakė ji, – galėsim kartu vėžinti juos vėžimėliuose", – kalbėjo toliau, ir mane tarsi akmuo užgulė: aš niekada neišsilaisvinsiu. Ji norėjo, kad mudvi nusipirktume po nėštumo testą. Buvau tarsi suparalyžiuota, nuvažiavau su ja į vaistinę, ji nupirko du nėštumo testus „Prediktor", tada grįžom atgalios į Brotevejeną, kiekviena pasiusiojome į savo stiklinaitę. Jeigu per valandą jų apačioje atsiras du mėlyni žiedeliai, – mes nėščios, tik turėjom tą valandą indelių nejudinti. Po valandos mėlyni žiedeliai ant stiklinių dugno parodė, kad mudvi nėščios. Kaip tik užsuko teta Uni, gydytoja, ir mama išpasakojo, kad abi laukiamės: ką tik pasidarėme testus, jie patvirtino. Teta Uni pažvelgė į ją – mano vaikiškai besielgiančią motiną – ir pasakė: „Tu pajudinai savo indelį."

„Taip", – prisipažino motina, ji pajudinusi indelį.

Kokios desperacijos ji turėjo būti apimta. Negalėjo rasti jokios išeities. Visos durys jai buvo užvertos.

Larsas papasakojo apie savo nelaimėlę močiutę, šeštajame dešimtmetyje gyvenusią Fagernese. Močiutė Borghilda daugybę metų ardavo nuo ryto iki vakaro: ji gamindavo valgyti, skalbdavo drabužius ir tvarkydavo namus ir vieną popietę – Larsas irgi tąkart ten buvęs – močiutė Borghilda prie virtuvės stalo sėdinčiam ir laikraštį skaitančiam savo vyrui pasakė: „Ne, daugiau šitaipos nebegaliu. Išvažiuoju."

„Ir kurgi tu paišvažiuosi, Borghilda?" – paklausė vyras ir išsitiesė ant sofos.

Sekmadienio vakarą, likus dienai iki susitikimo su testamento vykdytoja, sėdėjau Klaros darbo kambaryje.

– Taigi taigi, Bergljota, – tarė ji. – Jei ne vienas, tai kitas.

– Taigi, – atsakiau.

– Ta vaikystės gatvė, ta, kuri išmokė tave neapkęsti, padarė tavo širdį kietą ir išmokė tave patyčių, ji įdavė tau stipriausius ginklus, turi išmokti jais naudotis.

– Taigi, – atsakiau.

– Tai, kas nutiks rytoj, – kalbėjo ji toliau, – nebepasikartos.

Supratau, ji nori, kad kitą dieną prakalbėčiau apie tai, apie ką nekalbama.

Argi nebūtų nederama? Tokiomis aplinkybėmis?

– Ne. Jei nieko nepasakysi dabar, tai kada? Jei nori viską išsakyti, turi padaryti tai dabar, kada gi dar? Daugiau progos nebus, tavo motina netrukus gali numirti, jau žinai, kaip staiga, kaip netikėtai tai gali nutikti. Kada jūs vėl susirinksite visi penki ir tarp jūsų dar bus žmogus iš pašalės? Jei nebus to nešališko dalyvio, liudytojo, jos išeis, tu gi žinai, jos norės tave užčiaupti, rėks, klyks ir užgoš tave, išmes pro duris arba pačios išlėks, tu gi žinai, bet rytoj joms nepavyktų, nes ten bus testamento vykdytoja, tai tavo proga, jei iš viso kada ketini prabilti, ištarti tai, ką nori jiems iškloti, ką visada norėjai jiems visiems iškloti, bet prasižiojusi niekada negebėdavai susitvardyti, prašnekti negirta, neapimta afekto, neapimta įniršio, – geriausias metas tam juk dabar?

Niekada nesu nieko sakiusi jiems visiems kartu. Nesu pateikusi jokio pareiškimo kitiems, išskyrus Astridą, ir visada būdavau apimta afekto, susijaudinusi. Jei ketinu galų gale pasakyti tai, ką noriu pasakyti, tai, kas slegia man širdį, būdama tam pasiruošusi ir rami, tai turi įvykti dabar. „Ir nėra taip, kad būtų nederamas metas", – sakė Klara, nes mano pareiškimas buvo susijęs su palikimo dalybų klausimu, nes motina išskirtines Astridai su Osa suteikiamas sąlygas grindė jų mielumu, gerumu, tuo, kad jos visada šalia, tokios paslaugios ir artimos, bet kieno gi kaltė, kad mudu su Bordu nebuvom šalia, nebuvome jai artimi, malonūs, paslaugūs, kodėl mudu tokie nebuvom? Ar mes iš prigimties šalti, ne tokie paslaugūs ir malonūs, ar mūsų šaltumą lėmė motinos ir tėvo elgesys? Kodėl dvi iš keturių atžalų turėtų būti neatjaučiančios, kai kitos dvi tokios meilios, rūpestingos, galbūt čia dėl genų gamos įvairovės, apie kurią Osa per laidotuves užsiminė savo kalboje koplyčioje. Dėl ko dar taip galėtų būti?

Klara buvo teisi. Pirmadienį, sausio ketvirtąją, buvo mano galimybė, jau rytoj. Man taip bus geriau, maniau – toks jausmas apėmė man besėdint su Klara likus vos dienai, tą sekmadienį, sausio trečiąją.

Rytoj.

Taip pasielgdama sau nepakenksiu, galvojau, nes blogiau būti jau nebegali, labiau suknistai nei yra, nebus. Netikėjau, kad pavasaris gali ateiti viduržiemį. Jei motina ir Astrida su Osa tuo tikėjo, tikėjo pavasario dvelksmu dabar, tėvui mirus, tai tik dėl to, kad jos nesuprato, kokia jaučiausi jų išduota, nes nė viena jų per tuos dvidešimt trejus metus, kurie prabėgo nuo tada, kai viskas nutrūko, rimtai nesikreipė į mane ir nepaprašė papasakoti savo istorijos. To nebebuvo galima atitaisyti, neįmanoma. Vaza nukrenta ant grindų kartą ir ją suklijuoji, ji nukrenta ant grindų antrą kartą ir tu vėl ją suklijuoji, ji nebeatrodo taip gražiai, bet ji vis dar vaza, ji nukrenta ant grindų trečią kartą ir pažyra šukėmis tau prie kojų ir iškart

matai, kad ji prarasta, kad jos nebesuklijuosi. Taip ir buvo. Nebepataisoma. Šeima buvo prarasta.

Bet kam tada sukti galvą? Kam tada ten eiti, kelti jiems nepatogumų ir patirti tuos nemalonius jausmus? Tam, kad išsakyčiau, ramiai, apmąsčiusi ir pasirengusi, tą vieną vienintelį kartą, nes pagaliau žūtbūt turiu tai pasakyti, surikiuoti savais žodžiais dėl savo sielos ramybės, kad būtų apginta mano garbė, savigarba; iškrapštyti visa tai iš pakampių, tuos puvėsius, apkalbas, jiems sąmokslininkiškai susilinksint, susižvalgant, kad nutraukčiau tą šnabždesių žaidimėlį, nes, jei to ir šįkart nepadaryčiau, – ir tai turėjo įvykti dabar, – atrodytų, tarsi leidžiuosi paperkama pažado apie palikimą. Pasakyk Bergljotai, kad ji gaus palikimą, tai ji bent užsičiaups dėl tos istorijos, kurią išsigalvojo, dėl to, ką neva patyrė, pažadėk jai pinigų, tai užgrieš visai kitu smuiku. Tai dėl to jie norėjo, kad gaučiau palikimą, dėl to jie teigė, kad visi vaikai gaus po lygiai, kad užčiauptų mudu su Bordu. Norėdami papirkti mus, kad tylėtume ir nesipriešintume.

Pasak specializuotos Laruso „Didžiosios enciklopedijos“, gedulas netekus vieno iš tėvų trunka pusantrų metų.

Rolanas Bartas savo „Gedulo dienoraštyje“ rašo, kad tai netiesa, kad laikas nesušvelnina sielvarto, kad gedulas nesibaigia.

Jis rašo, kad laikas negydo žaizdų, nebent numalšina gedulo *jautriąją* pusę.

Ar visada gedėjau? Ar gedulas nuolatinė mano būsena? Tik tiek, kad jautrioji jo pusė nuslopinta. Ar visada iš esmės sielvartavau ir sielvartausiu? Tik tiek, kad, kai nurimstu, esu viena, o kai iš peties dirbu, ne taip smarkiai gelia širdį. Dėl to aš rami, dėl to kaip reikiant plušu, dėl to esu viena.

Rolanas Bartas vienam draugui pasakė, kad jautrumas pranyksta, o sielvartas pasilieka. Draugas jam atsakė: „Ne, jautrumas atsinaujins, tu tik palauk.“

Jautrumas atsinaujins.

Naktį į pirmadienį, sausio ketvirtąją, negalėjau užmigti. Žodžiai, kuriuos kartu su Klara jos darbo kambaryje surašėme juodraštyje, zujo galvoje. Galiausiai apie pirmą valandą nakties užmigau, bet prabudau ketvirtą ryto ir nebepavyko užmigti, nes kartu su Klara surašyti žodžiai nedavė ramybės. Atėjo penkta valanda, niekaip neprisiverčiau vėl užmigti, o reikėjo pamiegoti, kad šią lemtingą dieną nepasirodyčiau nepailsėjusi, miegojusi vos keletą valandų, turėjau pamiegoti, bet niekaip negalėjau užmigti, nes galvoje vis sukosi žodžiai iš Klaros darbo kambario, atsikėliau ir, kad užmigčiau, susiverčiau butelį vyno, bet neužmigau, vos prisnūdau ir pabudau apie vienuoliktą valandą, nebebuvo tiek laiko, kiek tikėjausi ir per kurį vyliausi galėsianti parašyti trumpą, aiškų tekstuką. Vis dar buvau apsvaigusi, bet turėjau atsikelti ir parašyti trumpą, aiškų tekstą. Naudojausi juodraščiu iš susitikimo su Klara, bet performulavau jį savaip, atidžiau nei ji rinkau žodžius, pasirašiau juodraštį ir, norėdama pravėdinti galvą, plaukuose pajusti snaiges, išėjau pasivaikščioti su šunėku; paskambinau vaikams, kurie iš balso girdėjo, jog esu išgėrusi, ir sakė, kad nieku gyvu negaliu susitikime su testamento vykdytoja pasirodyti išgėrusi: „Ne, oi, ne, – teisinausi, – aš pažadu. Būtų tragedija, jei nuvykčiau neblaivi, tą tai žinau, – sakiau, – dėl to ir išėjau pasivaikščioti, kad išsiblaivyčiau, kad pravėdinčiau galvą, kad plaukuose pajusčiau snaiges, nuo dabar tik kava“, – baigiau. Grįžusi namo, vėl pataisiau juodraštį, kiek įstengdama trumpiau ir aiškiau rašiau tai, ką man atrodė būtina pasakyti,

rašydama jutau būtinybę tai išsakyti, vis labiau buvau tikra, kad taip pasielgti teisinga, vis labiau ir labiau kankino nerimas, kad visiems susirinkus teks prabilti apie tai, ko minėti nevalia. Baigusi perskambinau visiems vaikams ir perskaičiau jiems tekstą, Talė pasakė: „Varyk." Eba: „Jei taip jautiesi..." Siorenas dvejojo kiek labiau: „Gal neprotinga kalbėti apie tokius dalykus per susitikimą su testamento vykdytoja, gal tik dar labiau sukiršins frontus, iš tikrųjų pavers mus priešais", – kalbėjo jis, bet pateikiau jam tekstą ginančių argumentų, buvau apsisprendusi. Pabaigusi paskambinau ir perskaičiau jį Klarai, ji atsakė, kad pati taip į vatą nevyniotų, bet „okei". Paskambinau Bo, perskaičiau ir jam, jis pasakė, kad tekste justi, kad rūpinuosi ir broliu. Paskambinau Larsui, šis nusivylė, kad aš taip įsitraukiau ir užsiplieskiau, ir įsistvėriau kaip į kaulą, visai pamečiau galvą, tarsi kokia fanatikė nėriau į visa tai stačia galva, užuot pasistengus kaip nors pamiršti. „Tave apskaldys", – sakė jis man, bet aš jau buvau apsisprendusi. Paskambinau Karenai, kad gaučiau man taip reikalingą patvirtinimą, ir sėdau į autobusą: vėliau su Eba susitiksime indų restorane, man reikės išgerti alaus, su kuo nors pasišnekėti, visa drebėsiu. Jau drebėjau, pavažiavau autobusu, o tada traukiniu iki miesto, ir jaučiau, kad visi mato, kaip drebu, kad žengiau link fronto linijos, kurios mirtinai bijojau; galvojau apie įžanginę filmo „Šventė" sceną, kurioje pagrindinis veikėjas žengia per auksaspalvius švelniai siūruojančius laukus ir žino iš tiesų einąs į frontą, – kaip jis galėjo atrodyti toks ramus, kodėl aš taip negaliu? Išlipau iš traukinio ir pasukau į kavinę, kurioje, kaip sutarta, manęs laukė Bordas, pasakiau jam, kad jaučiuosi kiek *shaky** ir kad parašiau šiokį tokį tekstą, dabar tai, regis, netikra, tada irgi taip atrodė, padaviau jį Bordui ir paklausiau, ar, jo manymu, turėčiau jį perskaityti per susitikimą. Nuėjau į tualetą, kol jis skaitė. Sėdėdama ant unitazo galvojau: dabar jisai skaito, ten viskas parašyta. Pradžioje svarsčiau, gal ne-

* Virpanti (*angl.*).

duoti broliui teksto, nustebinti ir jį, nes paprašius paskaityti prieš susitikimą, jis gali pasakyti, kad neturėčiau to skaityti, o aš *norėjau* perskaityti, paskui suvokiau, kad būtinai turiu tai padaryti, nenorėjau rizikuoti netekti savo progos, kuri niekada nebepasikartos, ir taip jau niekada nepasakyčiau to, ką jaučiau būtinybę išsakyti; bet kai pamačiau Bordą, kai įžengiau į kavinę ir išvydau rimtą brolio veidą, supratau, kad privalau jam duoti perskaityti savo žodžius iš anksto, kad negaliu jų pateikti kaip staigmenos, nes mudu turėjom bendrą reikalą, ir negaliu stebinti Bordo, nesvarbu kuo, net ir turėdama gerų ketinimų dėl mūsų reikalo, negalėjau taip pasielgti. Turėjau pirmiausia leisti jam perskaityti, ir jei jis nenorėtų, kad paskui skaityčiau visiems garsiai, tai tik dėl kokios rimtos priežasties, apie kurią aš nepamąsčiau, galbūt jam atrodytų, kad tai strategiškai neparanku. Buvau tualete, kol jis skaitė, grįžau drebančiomis rankomis – jis pritarė, kad skaityčiau, ką parašiusi. O kas, jei jos atsistos ir išeis?

– O mes sėdėsim, – atsakė Bordas.

– Kada turėčiau pradėti? – paklausiau.

Jis papasakojo man, kaip įsivaizduoja susitikimo eigą. Testamento vykdytoja pradės nuo įmonių. Ji kalbės paprastai, išdėstys formalias sąlygas dėl turto. Tuomet išdalys testamento kopijas ir apžvelgs jį, ir greičiausiai nebus dėl ko diskutuoti. Kai testamentas bus peržvelgtas, ji pereis prie vasarnamių klausimo ir veikiausiai pasakys girdėjusi, kad šiuo klausimu būta nesutarimų. Tuomet motina tikriausiai pateiks argumentų, kodėl vasarnamiai turėtų atitekti Astridai su Osa, nes šiedvi visuomet buvusios tokios malonios, kad visus tuos metus Valeryje jos leisdavusios laiką su motina ir tėvu, ir todėl visiškai suprantama, kad vasarnamiai turi atitekti joms.

– Tuomet galėsi perskaityti tekstą, – pasakė Bordas.

Išgėriau du didelius puodelius kavos, stengiausi jos nepralieti, laikrodis rodė be penkiolikos penkias ir mes pasukome į testamento vykdytojos biurą: reikia tai padaryti, tikinau save, negalvoti apie nieką kitą, tik kaip tai padaryti, negalvoti apie

pasekmes, negalvoti apie reakciją, tiesiog padaryti, nes tai gyvybiškai svarbu, tai gyvybės ir mirties klausimas. Atėjome, jos jau ten buvo: motina ir Astrida su Osa, motina buvo nutaisiusi gailią išraišką ir pasirišusi mano per Kalėdas jai dovanotą šaliką – kaip gestą man, pamaniau, kaip padėką ir maldą, pamaniau, maldą, kurios neišklausysiu.

– Taigi, dabar jau visi susirinkom, – tarė testamento vykdytoja ir pasiteiravusi, ar kas nors norėtų ko atsigerti, linktelėjo į padėklą su mineraliniu vandeniu, termosais, kuriuose buvo kava ir karštas vanduo arbatai.

Pasiėmiau buteliuką mineralinio vandens „Farris“, jaudinausi, paklausiau, ar kas nors dar norėtų mineralinio vandens, motina atsakė norinti, atsukau „Farris“ buteliuką ir pastačiau jį kartu su stikline priešais ją. Atsisukau „Farris“ buteliuką sau, pasiėmiau stiklinę, grįžau į savo vietą prie Bordo ir atsisėdau, įsipyliau vandens ir atsigėriau. Testamento vykdytoja pradėjo, ji paaiškino apie įmones, apie kurias kiti, brolis ir seserys, atrodė viską žinantys. Ji parodė mums „Powerpoint“ programoje pristatytas įmonių ataskaitas, su jomis kiti atrodė susipažinę.

– Kažkam teks tapti įmonių valdybų nariais, – paaiškino specialistė.

Tėvas norėjo, kad visi keturi jo vaikai gautų vietą valdybose, veikiausiai tai buvo vilties susitaikyti išraiška bent po mirties, tėvas nustojo puoselėti viltį susitaikyti, kol dar buvo gyvas, negebėjo to padaryti, jam nepakako stiprybės pasiekti susitaikymo, kol dar gyveno, kam gi būtų pakakę, bet jis vylėsi, kad bus susitaikyta po jo mirties – pavasaris išauš viduržiemį, visi keturi jo vaikai kartu valdys įmones, kurios vadinosi jo pavarde, mūsų pavarde, ir jie vėl taps artimi. Astrida pareiškė, kad ji tikrai gali tapti valdybos nare, jos neabejotinai buvo iš anksto sutarusios, kad ji paskelbs galinti užimti valdybos narės kėdę – ji vienintelė iš tėvo vaikų palaikė su manim ryšį visą tą laiką, išskyrus du pastaruosius mėnesius, kai ėmiau bendrauti ir su kitais dviem. Bordas pasakė, kad jis taip pat galįs tapti

valdybos nariu. Osa pajuokavo, kad man tai jau tikrai būtų įdomu valdyboj, nusijuokėm – visi žinojo, kad netrokštu būti jokios valdybos nare: kad ir kokie buvo mūsų santykiai, tiek jie mane dar pažinojo. Galbūt jos visos pastebėjo, kad prieš mane guli du perlenkti popieriaus lapai, tartum paruošti, tačiau tuščiąja puse į viršų, tad jos negalėjo žinoti, ar ant jų buvo kas parašyta ar atsinešiau juos, jei prireiktų ką užsirašyti. Visi, išskyrus motiną, taip pat turėjo priešais save popierių – tuščių lapų, buvo pasiėmę iš vidurio stalo, kur gulėjo krūva tuščių popieriaus lapų ir rašiklių, tik aš pati akivaizdžiai atsinešiau tuos du lapus ateidama. Ar jos matė juos ir bijojo? Testamento vykdytoja parodė „Powerpoint" pateiktus skaičius, Bordas buvo sakęs, kad kalbama ne apie kokias nors dideles sumas, bet taip neatrodė. Viskas truko kiek ilgiau nei valandą vien tik peržiūrėti, niekas neturėjo pastabų. Bordas uždavė keletą nepavojingų klausimų, vykdytoja paaiškino.

– Tai tiek, – tarė ji ir, išjungusi kompiuterio programą, kiek palinko virš stalo. – Supratau, kad buvo kilę nesutarimų dėl vasarnamių Valeryje.

Dar prieš motinai imant dėstyti savo argumentus, atsiverčiau prieš save gulinčius lapus, kad žengčiau pirmą žingsnį, kad pagaliau tai baigtųsi, – tas laukimas buvo nepakeliamas, man reikėjo nepaisyti, užbaigti, nepaisyti ir užbaigti, išlanksčiau lapus ir nepakeldama nuo jų akių skaičiau:

– Man, o ypač mano vaikams, dažnai tekdavo girdėti motiną ir seseris pasakojant, kaip jaukiai ir darniai visus tuos metus jie sugyvenę Brotevejene ir Valeryje. Girdėjome, kokios geros ir mielos buvusios mano seserys ir taip toliau. Kaip pareiškė mano sūnus Siorenas, prieš keletą savaičių apsilankęs Brotevejene močiutės aštuoniasdešimtojo ir senelio aštuoniasdešimt penktojo gimtadienio proga, *jei niekas nežinotų, jog yra dar du vaikai, būtų atrodę, kad šeima graži ir darni.*

Čia motina mane nutraukė. Ji nenorinti to girdėti, motina atsistojo.

– Grynas pamišimas, – pasakė ji, tokių kalbų ji nesiklausysianti, ji norinti išeiti.

Ji bėrė toliau, tikriausiai nujautė, kas laukia.

Astrida atsistojo ir rūpestingai ją apglėbė, būtent tada, tą akimirką susirinkime aš pirmą ir paskutinį kartą pakėliau balsą.

– Dreba kinkos? – mečiau.

– Tai čia tau dreba, – atrėžė motina, bet apglėbta raminančios Astridos rankos vis dėlto nenorom atsisėdo.

– Dabar netinkamas metas, – tarė Astrida ir papurtė galvą, ji tikriausiai jautė, kas nutiks toliau.

Aš skaičiau toliau – negali sakyt, kad motina manęs nepaveikė, – nors stengiausi kalbėti kuo ramiau, tikriausiai skaičiau per greitai, norėdama baigti, kol kas nors vėl nepašoko iš vietos ir neišmarširavo lauk, spėti pasakyti tai, ką visą gyvenimą ir tądien jaučiau būtinybę išsakyti, kad padėčiau šioje istorijoje tašką.

– Ir motina, ir Astrida su Osa norėjo, kad taip atrodytų, bet štai egzistuoja tie du kiti, įkyrūs vaikiščiai, kurie gadina visą vaizdą. Jie nemieli, negeri – tokia jų prigimtis? Ar egzistuoja kokia priežastis, dėl kurios abu vyresnėliai nuolat nesilankydavo Brotevejene ir Valeryje kaip dvi šeimos jaunėlės?

– Fui, – drėbė motina, – fui, kokia gėda, – pridūrė ji.

– Susitaikymas – turi suprasti mano sesuo Astrida, – nesilioviau skaičiusi, – ta, kuri dirba žmogaus teisių srityje, įmanomas tik tuomet, kai visos konflikto šalys turi galimybę pateikti savo istorijos versiją, ir istorija senaties termino neturi. Ji dirbusi prie konflikto Balkanuose – tai turėtų žinoti. Bet dar užvakar ji sakė man nesuprantanti, kaip Bordas, kuriam netrukus sukaks šešiasdešimt, negeba palikti vaikystės praeityje, visiškai nesuvokdama, kad jo istorija, jo vaikystė įsirėžusi kūne kaip jo paties gyvenimo istorija ir jam vienintelė.

– Fui, – pakartojo motina, – kokios nesąmonės! – drėbė ji. – Vieni pramanai!

– Dabar netinkamas metas, – tarė Astrida, – reikėtų, kad čia būtų teta Uni.

– Tėvo bijojau visą savo gyvenimą, – skaičiau toliau. – Kaip smarkiai jo bijojau, nesupratau iki šių metų gruodžio septy-

nioliktosios, kai jis mirė. O tada visu kūnu pajutau fizinį palengvėjimą. Kai buvau maždaug penkerių–septynerių ir nuolat patirdavau seksualinį išnaudojimą, jis man sakydavo, kad jei apie tai prasitarčiau, jis gali sėsti į kalėjimą arba motina gali numirti.

– Meluoji! – užriko motina.

– Neprasitariau, – kalbėjau toliau, – gniaužiau krūtinėje, buvau tyli, bet ilgainiui mano gyvenimas pasidarė toks nepakeliamas, ilgainiui ėmiau taip sau kenkti ir patyriau tokią krizę, kad visi tie užgniaužti dalykai iškilo į paviršių. Supratau, man reikia pagalbos, ir ją gavau – ne kartą įvertinus mano būseną, man buvo paskirta valstybės kompensuojama psichoanalitinė terapija. Kai prieš dvidešimt trejus metus motinai papasakojau, kaip viskas susiję, ji manęs išsižadėjo. Tą patį padarė ir mano seserys. Tapau netikusiu vaiku, kuris kėsinasi į šeimos garbę. Kai galiausiai apie tai prabilau viešiau įvairiuose tekstuose, tai tapo problema ir grėsme – kai kartą apimta nevilties Astridai prasitariau, kad motina su tėvu verčiau matytų mane psichiatrijos ligoninėje nei rašančią, ji atsakė: „Tiesa, taip tikrai būtų paprasčiau."

– Dabar netinkamas metas, – trečiąkart pakartojo Astrida ir papurtė galvą, – ir dar testamento vykdytojos akivaizdoje!

Šioji sėdėjo stalo gale lyg ištikta stabo.

– Tu meluoji! – vėl rėžė motina.

– Taip paprasta nebuvo, – skaičiau toliau. – Tėvas mirė. Jis buvo mane nutildęs, ir aš ilgai tylėjau, bet man sunku susitaikyti su mintimi, kad ir mano vaikai bus nuskriausti dėl šio šeimoje įprasto tildymo. Kaip jau minėjau, daugybę kartų bandžiau šeimos nariams papasakoti savo istoriją, bet jie manęs negirdėjo, tačiau nematau kitos išeities, kaip papasakoti tai dabar, taip pat ir tam, kad mudviejų su Bordu istorijos būtų pripažintos ir taptų dalimi šio atsiskaitymo, kuris, mano akimis, yra ne tik finansinis, bet ir moralinis. Todėl ir esu čia.

Pakėliau akis.

– Netinkamas metas, – ketvirtą kartą purtydama galvą pakartojo Astrida.

– Kada jis būtų tinkamas? – paklausė Bordas.

– Melas, – sušnypštė motina mano pusėn. – Kaltinti tėvą, kaip, tavo manymu, jis turėtų jaustis kaltinamas vienu baisiausių dalykų – inčestu, – ji pavartojo žodį iš „i“ raidės klaidingai: pasakė ne su „c“. – Kaip, tavo manymu, šitai atsilieptų tavo vargšui tėvui, kaip, manai, jam atsiliepė, ir kodėl tu nestojai į akistatą su tėvu, kodėl nesikreipei į policiją, tu turėjai kreiptis į policiją, jei tai, ką sakai, yra tiesa, bet to nepadarei, nesikreipei į pareigūnus ir nesipriešinai tėvui.

– Aš puikiai suprantu, kodėl ji nestojo akistaton su tėvu, – tarė Bordas, kuris, galimas daiktas, pats bijojo tėvo ir nežinojo mano istorijos.

Nes nebuvau Bordui šito sakiusi, nes juk negalėjau visiems papasakoti visko, atskleisti intymiausių paslapčių visiems savo ir jų labui. Kad tąkart prieš dvidešimt trejus metus, kai išsiaiškinau, kur šuo pakastas, ir visiškai palūžau, aš bandžiau stoti į konfrontaciją su tėvu.

Tą kartą paskambinau į Pagalbos incesto aukoms centrą ir paklausiau, ar turėčiau tiesiai šviesiai apie tai prabilti – sukilti prieš motiną ir tėvą, o jo darbuotojai atsakė nenorintys dalyti patarimų tais atvejais, kai nėra išsamiau susipažinę, bet paruošė mane tam, kad prašnekusi neteksiu šeimos. Devyniasdešimt devyni procentai nusprendžiančių stoti į akistatą šeimą praranda. Bet jau buvau jos netekusi, bent taip jaučiausi, tad neturėjau ko prarasti, paskambinau motinai ir viską išrėžiau, o ji tikriausiai jau buvo pasišnekėjusi su tėvu, tiksliai neatsimenu visų smulkmenų, tik tiek, kad po to prasidėjo audringos, sukrečiančios dienos, keli emocingi pokalbiai telefonu. Ir tuomet tėvas panoro pamatyti mane Brotevejene. Ir aš ėjau susitikti, išdrįsau, atsimenu, eidama galvojau, kad turiu tai padaryti, negaliu dabar trauktis, turiu būti drąsi, išdrįsti nueiti į Brotevejeną ir susitikti su tėvu. Atsimenu, ką tądien vilkėjau – mėlyną šilkinę suknelę, atsimenu žingsnius prie durų, atsimenu, kad paskambinau, tik neatsimenu, ko tada tikėjausi. Tėvas atidarė

duris – tas, kuriam priklausė priešais namą stovintis „BMW" automobilis, tas, kuris nupirko mamai šalia „BMW" stovintį „Volvo". Tėvas nusivedė mane į savo darbo kambarį, kuriame priešais židinį puikavosi žalios odos baldai ir stūksojo didysis rašomasis stalas. Perėjusi priebutį leidausi įspūdingu vestibiuliu į tėvo darbo kambarį, ten jis atsisėdo už didžiojo stalo, o man pamojo į kėdę priešais, ten ir atsisėdau kaip kalinys per tardymą, jau buvau pralaimėjusi, jau buvau visiškai pakirsta ir surakinta tėvo galios, jis tai žinojo. Vis dėlto išdrįsau ten nueiti, buvau ten, tai buvo bent jau trapus, nors ir nepavykęs, bandymas stoti į konfrontaciją.

„Inčesto tarp mudviejų nebuvo", – pasakė tėvas autoritetingu tonu, ištarė tą žodį taip pat klaidingai, kaip motina ką tik buvo ištarusi, galbūt žodis taip nuskambėjo tąkart, kai juodu jį išgirdo pirmąsyk, ir nuo to laiko jo nei girdėjo, nei vartojo, dargi ausis užsikimšo, kad negirdėtų. Negalėjau išspausti nė garso, sukaustyta toje mėlynoje suknelėje, buvo vasara, buvo karšta, sėdėdama ten priešais tėvą, supratau, kad nereikėjo vilktis šilkinės suknelės, kad reikėjo apsirengti ką nors, kas dengtų visą kūną, bet buvau apsivilkusi gražiausią savo vasarinę suknelę, prieš ateidama pasipuošiau – dėl tėvo, buvau tokia naivi, supančiota, visiškai nuo jo priklausiau, tada neturėjau jokios Klaros, tada jos dar veik nepažinojau, suknelę po susitikimo su tėvu išmečiau – savo mėgstamiausią šilko suknelę, sutepiau ją, kai susitikau su tėvu. Nedaug tepamenu iš pokalbio, tik prisimenu, kad jis ir vėl uždavė klausimą, kurį pirmąkart ištarė iš ryto stovėdamas prie mano lovos, kai man buvo penkiolika ir jis, perskaitęs mano dienoraštį, vakare išėjo iš namų, nusilakė ir grįžo girtas, ir verkdamas mykė, kad nelengva būti žmogumi, šitaip – bent jau taip interpretavau, taip norėjau interpretuoti jo veiksmus – įrodydamas, kad myli mane, kad jam rūpiu, kad nerimauja dėl manęs: paklausė, ar per pirmuosius lytinius santykius kraujavau. Matyt, omeny turėjo pirmąkart su kitu, o ne su juo. Man netoptelėjo, kad galėčiau neatsakyti, kad galėčiau rėžti – tai ne jo reikalas,

vis dėlto atsakiau, kad ne, kad nekraujavau – čia jau pažanga nuo ano karto, kai buvau penkiolikos ir kone bedvasė, ir nesugebėjau išlementi nė žodžio. „Ne“, – atsakiau, nes, kiek pamenu, kraujo nebuvo, bet tai juk nėra neįprasta. Vėliau, jau išėjusi iš ten, supratau, kad jis gal nė pats nesuvokė, kaip toli tai tąkart pažengė, bet jį gąsdino, kad pažengė taip toli, kad jis buvo toks girtas, jog nesugebėjo įvertinti, kas įvyko, tąkart jis ne tik padarė tai, ką paprastai liepdavo su juo daryti, supratau, kad tą vieną kartą jis ne tik pasielgė su manim taip, kaip paprastai pasielgdavo, tąkart ne tik užgulė mane ir atliko tai iki galo, bet ir pats to nusigando. Ir prisimenu, kad kai jau buvau beišeinanti, – kai buvau pakeliui iš jo darbo kambario, iš Brotevejeno, kai moviau iš ten gan skubriu žingsniu, – tėvas man pavymui metė, kad aš bent žinočiau, ką jam buvo tekę patirti vaikystėje.

– Kodėl nesikreipei į policiją? – užklykė motina. – Tada sakei, kad buvo tik vienas kartas, o dabar jau sakai, kad tai kartojosi!

– Tu manęs pati paklausei, ar tėvas man ką nors padarė, kai buvau maža, – atsakiau.

– O tu sakei, kad ne! – bliovė ji.

– Bet kodėl tu paklausei, – atsakiau klausimu, – kodėl to neklausei mano seserų?

– Taip negalima, – pertraukė mus Osa. – Viskas krypsta visai netinkama linkme, – pridūrė.

– Kodėl ji taip kalbėtų, jei tai nebūtų tiesa? – paklausė Bordas.

– Kad atrodytų įdomi, – atrėžė motina, – ji šlaistosi po kavines mieste girta ir tauškia apie savo *paslaptį*, kažkoks siaubas, fui, kokia gėda! Ar atsimeni tai? – paklausė motina, pažvelgė į mane iš pykčio net prisimerkusi. – Anksčiau sakei, kad neprisimeni.

– Prisimenu, – atsakiau.

Motina atsistojo, ji norėjo eiti, rėkė:

– Tu niekada nebūtum ten, kur esi dabar, jei nebūtum turėjusi saugios ir puikios vaikystės Skausvejene! Ir tau tekdavo tiek daug dėmesio, seserys ir brolis tau jo pavydėdavo!

– Taip, – atitariau, – o kodėl dėl manęs taip jaudindavaisi?

– Aš dėl tavęs nesijaudindavau, – atkirto ji.

Bet jei kas šiame kabinete sėdintiesiems, išskyrus testamento vykdytoją, ir buvo žinoma, tai jau tikrai tai, kad motina dėl manęs neįprastai jaudindavosi: kai dar būdama jauna iš kur nors vėlai grįždavau namo, ją vienas po kito ištikdavo isterijos priepuoliai. Nes tada jai nebuvo lengva būti motina: nutuokti, kas nutiko vyriausiajai tavo dukrai, bet neišmanyti, kaip dėl to pačiai elgtis, nes motina dėl visko buvo tėvo valioje, ji turėjo keturis vaikus, bet neturėjo jokio išsilavinimo, nė kiek pinigų, ką gi ji turėjo daryt? „Aš vaikščiodavau pas kunigą“, – pasakė ji man tą kartą, kai paklausė, ar tėvas man nieko nepadarė, kai buvau maža, tą kartą, kai mano istorija galėjo jai pasitarnauti, tą kartą, kai ji tikėjosi išsiskirti su tėvu, kad galėtų ištekėti už Rolfo Sandbergo, nes jei mano istorija būtų iškilusi dienos švieson, tada skyrybos su tėvu nebūtų buvusios motinos išdavystė, jos būtų buvusios dorybė. „Tu buvai tokia keista, kai grįžau iš Voldos, – pasakė ji. – Aš eidavau pas kunigą.“ Bet dėl ko einama pas kunigą, dėl ko nerimaujant kreipiamasi į kunigą, o ne į draugę ar giminaitį? Vis dėlto pas kunigą dėl savo įtarimo ir susirūpinimo tą kartą, grįžusi iš Voldos, kai buvo palikusi tėvą Skausvejene vieną su Bordu ir manim, ir radusi mane tokią keistą, motina nenuėjo. Ji nenuėjo pas kunigą, visai kaip aš nėjau į policiją dėl seno reikalo. Užtat ji mane leido į pianino ir baleto pamokas, į jas niekada neleido mano seserų, ir greičiausiai tikėjosi, kad bus įmanoma viską išspręsti tokiu būdu, nekeista, kad ji dėl manęs jaudinosi. Jau tada, kai žodis iš „i“ raidės buvo tariamas su „č“, buvo žinoma, kad vaikai, kuriems yra tekę patirti tai, ką teko patirti man, gali turėti sunkumų tolesniame gyvenime: griebtis promiskuiteto, perdėtai domėtis seksualumu, girtauti arba miegoti su vaikinais ir pastoti penkiolikos, ir vartoti narkotikus; motina leido

mane į pianino ir baleto pamokas, kurių mano seserys nelankė, motina nenuėjo pas kunigą, užtat įdavė man Tovės Ditlevsen romaną „Nuskriaustas vaikas", jo neperskaičiau, nugrūdau į spintą siaubingai susinepatoginusi. Motina sekė mane Argo žvilgsniu, ieškodavo kokių nors požymių, kai vakarais grįždavau namo, apuostydavo mane – ar neatsiduodu rūkalais, bandė užuosti, ar katastrofa dar neprasidėjo.

– Nesutinku! – užriko motina pakeliui iš kabineto.

Astrida pakilo ir nusekė paskui ją, ne man vienai sunku, jai irgi buvę sunku, pasakė: nebuvo lengva būti tąsomai tarp dviejų tokių skirtingų istorijų, atsidurti tarp kūjo ir priekalo.

– O tu, – įsiutusi kreipėsi į Bordą motina, – o tu buvai Prancūzijoje ir negrįžai namo, neatvažiuodavai į Brotevejeną, neatvažiuodavai manęs aplankyti, senutės savo motinos, nė neapkabindavai!

Motina tikėjosi, kad bus lankoma, apkabinama, tikėjosi visko, kas veikiausiai būtų įprasta normalioje šeimoje, bet niekaip nesugebėjo suvokti ir įsisąmoninti, kad ta šeima, prie kurios kūrimo prisidėjo pati, tokia nebuvo, nebuvo normali, buvo nenormali, pagadinta.

– Ir dar atsiuntei tėvui siaubingą elektroninį laišką, – toliau kalbėjo Bordui, – šlykštų, siaubingą, ir tėvas iš tikrųjų mąstė, kaip turėtų atsakyti į tą negražų laišką, bet nespėjo, nes tėvas *numirė*.

Motina nuėjo prie testamento vykdytojos ir paklausė, ar ji gali anuliuoti visą testamentą.

– Galiu visiškai anuliuoti testamentą?

Tada yla ir išlindo iš maišo.

Motina su tėvu norėjo mus papirkti, papirkti mane, dėl to prieš trejus metus per Kalėdas ir sulaukėme žinios, kad juodu surašė testamentą, kad viskas, išskyrus tuos vasarnamius, bus padalyta po lygiai, kad tik užčiaupčiau srėbtuvę, kad, vos gavusi kažkiek pinigų, nebeskleisčiau tos nemalonios istorijos, bet taip nenutiko, aš nelaikiau liežuvio už dantų, tad visas planas dėl testamento nuėjo perniek, jiems neišdegė.

– Ar galime panaikinti testamentą? – paklausė vykdytojos motina, bet toji visa išbalusi atsakė negalinti.

Nuo to laiko dažnai pagalvodavau, į kokius spąstus motina staiga įkliuvo. Štai gulėjo testamentas ir jis buvo galiojantis, ir ten buvo parašyta, kad jo tikslas – lygiomis dalimis padalyti turtą visiems keturiems vaikams, ir dabar jis turėjo būti vykdomas, nors tikrasis užmojis buvo užkimšt mudviem su Bordu gerkles, nutildyti, palenkti į savo pusę, padaryti sukalbamesnius, tykesnius, o mes nepasikeitėme, neišėjo taip, kaip juodu buvo suplanavę, jiems nepavyko savo pinigais, testamentu pasiekti to, ko troško, ir dabar nebebuvo galima nieko pakeisti, buvo jau per vėlu.

– Nuvylei mane, – išeidama man sušnypštė motina.

– Žinai, apie ką pirmiausia pagalvoju prisiminęs tėvą, – paklausė Bordas ir kalbėjo nelaukdamas atsakymo. – Man buvo devyneri, buvome Hardangervidoje žvejoti, aš užsimaniau namo ir apsisukau eiti. Tėvas mane pasivijo, pagriebė lazdą ir gerai išvanojo. Toks mano ryškiausias prisiminimas apie tėvą.

– Tai tik dėl to, kad jis bijojo, o jeigu tu pasiklysi! – rėkė motina, pasirodo, ji jau buvo girdėjusi šią istoriją. Bordas, matyt, jau anksčiau buvo ją išrėžęs motinai ar abiem į akis. – Tu būtum pasielgęs taip pat! – klykė ji. – Pats sakei, kad būtum pasielgęs visai taip pat, jei taip būtų elgęsis vienas tavo vaikų!

– Ką? – nesuprato Bordas.

– Taip, tu taip sakei, – pakartojo motina.

– Ne, – atkirto jis.

– O kaipgi, – nenusileido motina, ir vėl pažvelgė į mane. – Labai labai tavim nusivyliau!

– Aš buvau tavim nusivylusi daugybę metų, – atsakiau.

Motina jau stovėjo prie durų, suėmusi rankeną, Astrida su Osa buvo pakilusios eiti drauge.

– Tu negali mums kaip aktoriams nurodyti tavim tikėti, – pasakė man Osa.

Pasirinko žodį „aktoriams“ iš teatro sferos, visai kaip per laidotuves, kai sakė „režisuoti“, greičiausiai turėdama omeny,

kad dar vaikystėje, priklausydama mano, vyresnėlės sesers, teatro trupei, sulaukdavo nurodymų – ji, matyt, jau tada manęs nekentė. Atsakiau puikiai tai žinanti, bet noriu, kad mano istorija nedingtų nežinioje. Jos stovėjo prie durų apsimovusios pirštines ir užsimaukšlinusios kepures, pasiruošusios eiti, ir Osa pasakė, kad visas šis spektaklis kuo aiškiausiai parodė, kad mes, keturios šeimos atžalos, negalim pasidalyti vasarnamių Valeryje. Ji nenorėtų dalytis vasarnamiu su nė vienu iš mudviejų, pareiškė, ir jos išėjo, visos trys, o mudu su Bordu likome sėdėti su testamento vykdytoja.

Kurį laiką sėdėjome tylėdami, tuomet teisininkė pratarė, kad šitai ją nustebino, kad to nesitikėjusi.

– Jei jūsų čia nebūtų buvę, – pasakė Bordas, – Bergljota tikrai nebūtų perskaičiusi visko iki galo.

Dėl to jis buvo teisus. Jei ji nebūtų dalyvavusi, jos būtų išėjusios nelaukdamos, kol perskaitysiu viską.

Buvau išsunkta. Drebėjo kojos. Kurį laiką sėdėjome tame susirinkimų kabinete, o testamento vykdytoja klausinėjo mūsų apie reikalus, šeimą, bet negalėjau šnekėti, man stigo oro. Kalbėjo Bordas, jis papasakojo, kaip jautėmės šeimoje, kaip joje jautėmės būdami vaikai. Ji klausėsi, elgėsi supratingai, bet už darbą jai vis dėlto mokėjo motina. Testamento vykdytoja sakė, kad turėjo būti nelengva tapti našle aštuoniasdešimties, ir tai buvo tiesa, dėl to ji buvo teisi, aštuoniasdešimties likti našle turėjo būti nelengva. Pasėdėjome ten pusvalandį ir išėjome, būtų buvę įdomu sužinoti, ar už tą pusvalandį motinai buvo pateikta sąskaita.

Išėjome iš ten. Kartu nuėjome prie Bordo automobilio. Jis pasisiūlė mane nuvežti, kur man reikia, su Eba buvau sutarusi susitikti indų restorane. Pasakiau, kad noriu pasivaikščioti, kad man reikia pravėdinti galvą.

Klara rado leidyklą Danijoje, kuri sutiko išleisti knygą apie Antoną Vinševą. „Klara it koks kamštis, – sakė Antonas, – kuo giliau ją sukiši, tuo aukščiau ji pokšteli. Kaip palmė, blaškoma uraganinio vėjo, – teigė jis, – ją nulenkia ligi pat žemės, bet, stojus štiliui, ji kaipmat šauna į viršų." Sutikimą leisti knygą Klara atšventė Niuhavno bare „Honkongas"*. Pakeliui namo, eidama palei kanalą, vandenyje ji išvydo skęstantį vyriškį. Ji puolė ant žemės, sugriebė jam už palto, antpečių ir ėmė šauktis pagalbos. Jis svėrė gal šimtą kilogramų su tuo storu paltu ir didžiuliais auliniais batais, Klara vos pajėgė išlaikyti jį virš vandens, ji šaukėsi pagalbos ir žmonės ėmė spiestis aplinkui, bet žvelgė į juodu, tarsi čia būtų koks filmas. „Padėkit! – šaukė Klara. – Padėkit jį ištraukti!" Bet susirinkusieji buvo girti ir manė žiūrintys filmą. „Padėkit man! – rėkė ji. – Paleisiu jį arba pati įvirsiu į vandenį, mane tempia žemyn, laikykit man už kojų, kitaip jis nuskęs, kitaip abu nuskęsim!" – klykė ji. Tuomet atvažiavo greitosios pagalbos automobilis ir gelbėtojai, o du narai atgaivino vyriškį.

Ji paskambino man vidury nakties. „Kodėl žmonės visą laiką bando žudytis? Nepakęsiu daugiau savižudžių! Nebenoriu nuolat gelbėti žmonių, tai pasiglemžia visas mano jėgas."

* Prastos reputacijos baras Kopenhagos centre.

Nors ir buvau išmušta iš vėžių, nors ir ėjau į priekį mašinaliai it koks atgrasus aparatas, nors širdis ir dunksėjo per tankiai, nors šonkauliai braškėjo ir juos maudė, kelią į indų restoraną radau. Nurijau seiles, burna buvo išdžiūvusi, norėjau gerti ir kartu jaučiau šleikštulį, negalėjau nė pagalvoti, kaip gersiu. Buvo aišku, kad susitikimas, kuriame ką tik dalyvavau, susitikimas su testamento vykdytoja, virto dvasiniu išbandymu, o aš vis tiek stebėjausi dėl kūno reakcijos, ji nepriklausė nuo proto, o pastarasis šito troško – *aš* to troškau. Ėjau per lėtai, pasirodžiau pavėlavusi, susitikimas užtruko ilgiau, nei tikėjausi, man reikėjo tuojau pat su kuo nors pasišnekėti, pasišnekėti su Eba. Susiradau tą indų restoraną, ir štai ji sėdėjo pasistačiusi ant stalelio stiklinę „Cola Light", aš užsisakiau alaus, man jo reikėjo tučtuojau, ir jo man buvo atnešta, ir aš gėriau. „Buvo tikrai siaubinga", – pasakiau. Paskambino Talė, buvo tikrai siaubinga, pasakiau ir jai. „Jos kibo man į gerklę, – pasakiau, – motina pakilo eiti man nė nepradėjus antrosios pastraipos, – tariau. – Kai Bordas paklausė, kodėl turėčiau taip kalbėti, jei tai netiesa, ji sušnypštė, esą tam, kad tapčiau įdomi, rimtai, ji net šnypštė, bet sėdžiu va dabar su Eba, paskambinsiu tau vėliau", – pažadėjau. Papasakojau tą patį Ebai, buvo tikrai siaubinga, pasakiau, išgėriau alų ir užsisakiau maisto, bet nevalgiau, užsisakiau dar vieną bokalą alaus. „Daug negersiu", – pranešiau. „Turi savim rūpintis", – atsakė Eba. Galbūt atrodžiau labiau sukrėsta ir palūžusi, nei jaučiausi, nors jaučiausi tikrai palūžusi ir sukrėsta. Ko gi tikėjausi? O būtent,

nieko nesitikėjau, sąmoningai nusprendžiau negalvoti apie pasekmes, apie jų reakciją. Paskambino Larsas, jam taip pat pasakiau, kad buvo tikrai siaubinga, kad motina norėjo išeiti man nepradėjus nė antros pastraipos: „Bet paskambinsiu vėliau, – pasakiau, – dabar sėdžiu čia su Eba.“ Vargšė Eba – sėdėjo su palūžusia motina ir nenutuokė, kaip jai pagelbėti, nors ir nežinojo, kaip dėl tos motinos istorijos elgtis, buvo į ją įvelta; ši neišvengiamai tapo ir jos istorija. Gėrė savo „Cola Light“, kol motina siurbė alų ir kalbėjo telefonu, nes paskambino Siorenas: „Buvo tikrai siaubinga“, – guodžiausi. „Skaitei tekstą?“ – paklausė jis. „Taip, – pasakiau, – bet prieš tai atsiklausiau Bordo, ar, jo manymu, turėčiau perskaityti, ir jis manė, kad taip.“ – „Puiku, kad pirmiausia jo atsiklausei“, – pagyrė sūnus. „Dabar sėdžiu su Eba“, – pranešiau. Eba paprašė viską papasakoti nuo pradžių, ir pasistengiau pradėti nuo pradžių, paprašiau atnešti trečią bokalą alaus ir kartu sąskaitą, kad parodyčiau padavėjui ir Ebai – negersiu daugiau nei trijų alaus. Tuomet atėjo trumpoji žinutė nuo Bordo. „Ačiū už atkaklią kovą, – rašė jis, – linkėjimai, brolis.“ Parodžiau žinutę Ebai, ji nedrąsiai palinksėjo galvą, vargšė jaunutė niekuo dėtoji Eba. „Ačiū ir tau, – atrašiau, – linkėjimai, sesuo.“ Ir mes išėjome, Eba paėmė man už rankos. „Dabar imkim ir pamirškim tą visą šeimynėlę“, – tarė ji palaikančiu tonu motinai, įpainiota į šios istoriją. „Tikrai“, – atsakiau. Ji pasiteiravo, ar išsiversiu viena vakare, kad mielai galėčiau nakvoti pas ją. Mieloji Eba, nuogąstaujanti dėl motinos taip, kaip Astrida ir Osa nuogąstavo ir rūpinosi savąja. „Nesijaudink, – atsakiau, – niekur neisiu, – patikinau, – čiuošiu tiesiai namo, ten išgersiu truputį raudonojo vyno, o tada eisiu miegoti.“

Važiavau tiesiai namo, pačiu tiesiausiu keliu – iš pradžių traukiniu, tada autobusu. Paskambino Karena ir pasiteiravo, kaip viskas praėjo, ir aš dar kartą papasakojau, kaip tikrai buvę siaubinga, atrodė, kad ir kiek pasakočiau, kaip buvo siaubinga, man niekaip nebuvo gana – tai tarsi šiek tiek padėjo.

Karena manė, kad Bordas uždavė deramus klausimus. Kada būna tinkamas metas? Kodėl ji būtų taip kalbėjusi, jei tai būtų buvę netiesa? „Tikrai, kodėl gi tu būtum taip sakiusi, jeigu tai nebūtų tiesa? – klausė draugė. – Juk tu ne iš tų, kurios kurptų visokias melagingas istorijas." Ne, aš juk ne tokia. Jos turbūt pasišnekėdavo, tos mano draugės, per visus tuos metus, ar turėtų tikėti mano istorija, ir, laimei, nutarė, kad esu patikima. Šitai buvo puiku, ir visai nekeista, kad jos tikriausiai diskutavo, ką manyti apie mano pasakojimą, – juk negalima visko, ką žmonės pasakoja apie savo vaikystę, priimti už gryną pinigą.

Kai išlipau iš traukinio, prisėdau stoties kavinėje ir laukdama autobuso išgėriau taurę vyno. Paskambinau Klarai. „Buvo tikrai siaubinga", – pasakiau. Ji sakė įsivaizduojanti, pritarė man: „Atgrasu." Ir aš taip džiaugiausi, kad ji buvo mačiusi mano motiną tą kartą Valeryje, kai toji paklausė, ar Talei ir jos draugėms nedaviau ekstazio tablečių, tad Klara galėjo viską puikiai įsivaizduoti pati.

Bet ji norėjusi tą vyrą paleisti – kitądien, kai išgelbėjo Niuhavno kanale nusiskandinti ketinusį vyriškį, prisipažino man Klara. Ji jautusi tą nelabą norą paleisti tą kvailą sunkų vyrą ir pamatyti jį, grimztantį į dugną. Kaip tame Tovės Ditlevsen eilėraštyje apie mažą mergaitę, norinčią pakelti didžiulę gražuolę vazą, kurios liesti nevalia, pakelti tą uždraustą vazą, kuri didžiulė ir sunki, ir įmantri tartum papuošalas, o kad jau to daryti nevalia, mergaitė nori pasielgti nenuspėjamai ir drąsiai, ji pakelia vazą ir stovi kelias, visą amžinybę trunkančias, jaudulio kupinas akimirkas, jusdama indo svorį rankose, ak, kokia ji sunki, ak, kokia ji didžiulė, o mergaitė visai maža ir, jeigu vaza sudužtų, būtų labai negerai, bet taip nepaprasta, ir ji išgirsta balsą tariant: „Dabar, kol nieko nėra namie, gali iškrėsti ką nors tikrai nedoro." Ir mergaitė paleidžia vazą, ir tą akimirką pasaulis tampa rūstus ir bedžiaugsmis, o ant grindų pažirusios guli tūkstantis šukių, kurių jau niekada nebesulipdysi, ir gerieji angelai nusigręžia ir verkia.

Tik galbūt pasaulis jau ir anksčiau buvo rūstus ir bedžiaugsmis, o mergaitė turėjusi sudaužyti vazą, kad tai suvoktų?

– Vienąkart aš paleisiu, – pasakė Klara.

Prieš galutinai nutraukdama saitus, kurį laiką su šeima bandžiau palaikyti bent menką ryšį, nes mano pačios vaikai dar buvo maži ir turėjo galimybę palaikyti ryšį su giminaičiais, nes maniau, kad toks bendravimas pareikalaus mažiau – bus mažiau to nuolatinio milžiniško spaudimo, motinos grasinimų nusižudyti, priekaištų: „Ar turi nors kiek žmogiškumo?“ Laiškų, kuriuose ji surašydavo, ką juodu su tėvu per visus tuos metus yra dėl manęs padarę. Kad nepaisant viso to bus lengviau atvykti į motinos šešiasdešimtąjį gimtadienį su sugyventiniu ir vaikais, pakentėti valandą ir tik tada suglebti. Nes spaudimas sumažėdavo, nebesulaukdavau skambučių su grasinimais nusižudyti tada, kai motina gaudavo tiek, kad aplinkiniams viskas atrodė lyg ir normalu, pakankamai, kad kieno paklausta galėtų pasakyti: Bergljota rašo daktaro disertaciją apie vokiečių teatrą. Bergljota lankėsi Berlyne. Tokiais laikotarpiais motina paskambindavo ir sakydavo, kad man tikriausiai reikia automobilio, kad tėvas man jį mielai nupirktų. Galiausiai apsigalvojau ir priėmiau pasiūlymą dėl automobilio, nes man jo reikėjo – jis pravers vaikams; maniau, kad automobilis yra tėvo atsiprašymas. O galbūt norėjau tuo tikėti, nes man reikėjo automobilio, ir tėvas juk nebūtų jo dovanojęs žmogui, kuris, jo manymu, neteisingai jį apkaltino prievarta. Priėmiau dovaną, maniau, čia tėvo prisipažinimas ir atsiprašymas. Po kelių mėnesių Osos gimtadienio šventėje, į kurią nuvažiavau, nes motina su tėvu nedalyvavo, labai vėlai naktį, kai visi jau buvo girti, kai aš buvau girta, kai pati Astrida buvo girta, ji

man papasakojo, kad tėvas klausė jos ir Bordo su Osa, ar jie tikintys tuo, ką aš apie jį pasakojanti. „Bergljota sako, kad aš ją nuskriaudžiau, jūs tuo tikit?“ Astrida nepasakė, ką jie atsakę į tokį tėvo klausimą, bet spėju, kad pasakė „ne“. Visi stovėjo prieškambary Brotevejene po sekmadienio pietų ir tėvas, nutaisęs rimtą veido miną, paklausė, ar jie tikį tais pramanais, kuriuos visiems skleidžiu. Juk tuomet jie negalėjo pasakyti „taip“, juk privalėjo sakyti „ne“, o tai ištarę, jie pasirinko tėvo pusę – išsižadėjo manęs. Tėvas ištraukė iš jų tą išsižadėjimą. Tad automobilis buvo ne prisipažinimas ir atsiprašymas, o suktybė. Išsvirduliavau iš patalpų, kuriose vyko šventė, gilyn į mišką, nelaukiau autobuso, kuris turėjo visus paimti ir išvežioti po namus, nenorėjau sėdėti jame kartu su tais, kurie tėvui paklausus, ar jie tikintys manim, atsakė „ne“. Nekenčiau tėvo už tai, kad padovanojo man automobilį, ir nekenčiau savęs, kad nusileidau ir jį priėmiau, nes per mano kvailumą tai atrodė kaip prisipažinimas ir atsiprašymas, o iš tikrųjų tėvas man už nugaros privertė brolį ir seseris atsižadėti manęs ir mane išduoti, nekenčiau savęs, kad priėmiau tą automobilį ir stengiausi atleisti tėvui, nes man pasirodė, jog dovanodamas jį tėvas prisipažino ir manęs atsiprašė, o tai tebuvo suktybė ir melas. Ryto rūke pasiklydau eidama miško takais, parėjau namo tik prašvitus, visiškai sutrikusi, visai praradusi amą, visiškai paklaikusi, suvažinėta, apvažiuota, pervažiuota per visus galus, paskambinau motinai, lyg pati būčiau atvira žaizda, ir papasakojau, ką man buvo sakiusi Astrida, nejaugi tėvas man už akių broliui ir seserims užduoda tokius neįsivaizduojamus klausimus. Motina atrėžė, kad neturėčiau šitaip moralizuoti. Kad moralizuotojai sugriovę jai gyvenimą, kad žmonės tikri žvėrys. „Žmonės yra paprasčiausi žvėrys, Bergljota.“ Akivaizdžiai esu naivi, jei manau kitaip, esu naivi moralizuotoja, nesuprantanti, kad žmonės yra savo instinktų valdomi žvėrys, esu viena tų naivuolių iš sekmadieninės mokyklėlės, įsikandusių ir negalinčių užmiršti tokio visai nereikšmingo dalyko kaip tėvo pagrabinėjimo, ir tuomet motina pasakė kai ką panašaus, ką

kartą man jau buvo sakęs tėvas: „O kad tu žinotum, ką man teko patirti, kai plaukėm laivu į Ameriką." Kai motina su tėvu tik susituokė, juodu, norėdami patekti už Atlanto, įsidarbino į Ameriką plaukiančiame laive. Padėjau ragelį. Kodėl jai išvis paskambinau? Kas, tikėjausi, iš to išeis?

Sėdau į lėktuvą, skrendantį į San Sebastianą, norėdama palikti šalį, norėdama nutolti, bet nenutolau, nors ir buvau toli, mane graužė ir man skaudėjo, tuomet padariau tai, ko niekad anksčiau nebuvau dariusi: paskambinau motinai iš San Sebastiano įpykusi. Paskambinau ir ėmiau rėkti ant jos, ne į telefono atsakiklį, ne trumpąja žinute, bet paskambinau ir jai atsiliepus rėkiau – pirmąkart gyvenime ant jos rėkiau, šaukiau, kad mane varė iš proto jos suknistai neatsakingas elgesys, kad ji sumenkindavo mano pasakojimą, mane tiesiog varė iš proto, kad ji ėmė kalbėti apie savo patyrimą laive, plaukusiame į Ameriką, užuot išklausiusi, ką aš, jos dukra, pasakoju, ir kai ji norėjo man atsakyti, aš užrikau, kad dabar ji, velniai mane griebtų, jau geriau užčiauptų marmūzę, dabar, velniai mane griebtų, ji manęs klausys; rėkiau, kad jaučiuosi tarsi pagrindinis filmo „Šventė" veikėjas, kurį šeima pririša prie medžio miške, kad nereikėtų jo klausytis, staugiau taip, kaip dar niekad ant nieko nebuvau staugusi, šaukiau nesavu balsu, kad mane varė iš proto klausantis jos siaubingų įsiėdančių tauškalų, išsirėkiau, padėjau ragelį ir išjungiau telefoną. Tada vėl jį įjungiau ir paskambinau Klarai, ėjau per San Sebastiano tiltus ir pasakojau jai apie įniršio priepuolį, ištikusį kalbant su motina, priepuolis mane nustebino ir išmušė iš vėžių; kai tik jis praėjo, pasijutau išsunkta, silpna, nuvargusi, virpanti, lyg vaikas ant suolelio, ant vieno San Sebastiano tiltų: man reikėjo paguodos. „Nebegaliu daugiau, – kūkčiojau, – ką man daryti, tai mane pribaigs", – šniurkščiojau. „Na ką tu, – guodė Klara. – Tikrai ne, – kalbėjo. – Tu stipri, – drąsino. – Tik turi suprasti, kad tai ne kokia arbatėlė, o karas. Gyvybės ir mirties klausimas. Ne taikos derybos, o kova už išlikimą, garbę, už

palikimą“, – teigė ji. Turiu nustoti tikėtis, kad motina mane supras. Turiu nustoti tikėtis, kad ji mane priims. Kad iš tėvo ir motinos nieko nesulauksiu, jei neišsakysiu savo tiesos. Kad juodu jau verčiau matytų mane mirusią, negu stotų su manim akis į akį, kad jie paaukotų mane dėl savo garbės. „Tai karas“, – sakė ji, ir aš privalanti imtis karinių veiksmų. Negaliu jaustis auka – turiu tapti kare, gudria ir įvaldžiusia taktiką bebaime kovotoja, kad turiu koncentruotis ne į susitaikymą, o į kovą. Ir Klarai šnekant staiga tai suvokiau ir tas suvokimas kai ką pakeitė. Supratau, kad nesu pakviesta į taikos derybas, o dalyvauju kare, jokio atkuriamojo teisingumo – čia karas; supratau, kad turėčiau būti ne taikdare, o kare. Ir palengva užsiauginau šarvus: toks jausmas užplūdo ant suoliuko San Sebastiane, ant kurio buvau prisėdusi ir galiausiai visai susmukusi raudodama, – nuo kurio pagaliau pakilau. Pakėliau galvą ir savo isterijos krečiamą, gedintį, maldaujantį aukos kūną apvilkau kario šarvais. Mano pėdos staiga įsirėmė tvirčiau, kojos nešė ryžtingiau, krūtinė pasidarė kietesnė, visa, kas buvo ištižę, išsunkta ir išglebę, pranyko, mano žingsniai pailgėjo – ėjau per San Sebastiano tiltus greitai ir kryptingai, žinojau, kur einu, ir mosavau laisvąja ranka taip, tarsi norėčiau tvoti atgal ir apsiginti, tarsi ji būtų ginklas, lyg pati būčiau ginklas. „Norit karo, bus karas! – pamaniau. – Aš pasirengusi, – pagalvojau, kai išjungiau telefoną. – Aš galandu ginklus“, – tariau sau, sušnibždėjau į tamsą, ir buvo daug geriau būti kare negu maldaujančia dukra, kurią būtų galima traktuoti atlaidžiai, – nes juk visada paršliauš keliais, kenčianti ar apgirtusi. Tapau kovotoja, jie pamatys, iš kokio molio drėbta jų dukra, paragaus mano tvirtybės: nebijau tavęs, tėve, nebijau tavęs, motina, aš pasirengusi kovai!

Sausio penktos dienos rytas. Tamsu, šlapdriba, rūkas. Gulėjau po antklode ir nenorėjau keltis, buvau nusivariusi, tarsi būčiau grįžusi iš karo lauko. Taip pasufleravo Larsas, kai paskambinau jam pakeliui namo praeitą vakarą ir pasakiau, kad jaučiuosi sudaužyta: juk žinojau – stoju į karą, o kare pasitaiko būti aptalžytam. Tokia teisybė, tokia ta kita karo pusė. Noras ir užsidegimas stoti į kovą, kai kauniesi už tai, kuo tiki, – viena, o jau stojus į kovą išsekimas ir sukrėtimas – visai kas kita. Toks jausmas, kad grįžau iš karo: sustirusi, sužeista ir išsunkta iki paskutinio lašo, prieš miegą lovoje gėriau raudonąjį vyną, o sausio penktą dieną tamsoje krintant šlapdribai prabudau apsunkusi ir krečiama drebulio. Namie buvo šalta – pajutau iš po antklodės kyšančia nosimi, nepajėgiau keltis, bet negalėjau ir gulėti, negalėjau pakelti tylos, bet nepakenčiau ir garsų, man reikėjo pasišnekėti su Klara. Įjungiau mobilųjį, vakare buvau išjungusi, kad būdama tokia psichiškai nestabili kam nors nepaskambinčiau ar kad man kas nepaskambintų; įvedžiau PIN kodą, bet pasirodė pranešimas, kad jis klaidingas, įvedžiau dar kartą, pasirodė pranešimas, kad jis klaidingas; nesupratau kodėl, buvau tikra, kad įvedžiau gerai, vėl surinkau, pasirodė pranešimas, kad jis klaidingas ir kad telefonas užblokuotas, ir jį bus galima atblokuoti anksčiausiai po valandos, betgi man reikėjo pasišnekėti su Klara! Prisiminiau, kad Siorenas neseniai man buvo parūpinęs naują mobiliojo ryšio abonementą, nupirkęs man naują SIM kortelę, o aš visiškai susimoviau ir pamiršau ją tada, kai labiausiai reikėjo prisiminti, – ką man

dabar daryt? Telefonas buvo užblokuotas, jis neveikė, ir būtent tą dieną, kai jo reikėjo labiausiai, tai bausmė už mano elgesį – už tai, kad priverčiau motiną testamento vykdytojos kabinete lakstyti pirmyn atgal paklaikusiomis iš baimės akimis tarsi kokį žvėrį, kuris žino, kad bus kankinamas ir nužudytas. Vargšė motina. Nuėjau prie kompiuterio ir pamačiau, kad jau dvylikta valanda, nors mano laikrodis rodė dešimtą, jis vėl buvo sustojęs: niekas neveikė, parašiau Siorenui elektroninį laišką ir paklausiau, ką daryti su telefonu, jis atsakė, kad galiu nueiti į parduotuvę „Elkjøp“ ir man padės. Apsirengiau, pasislėpiau drabužiuose. Ištikimoji nenorėjo eiti į lietų, ištempiau ją, elgiausi bjauriai, atrodė, svirduliuoju, pusantros paros nė kąsnio nebuvau turėjusi burnoje, reikėjo užsukti į „Kiwi“ ko nors nusipirkti. Lietus čaižė, lietus plakė, Ištikimoji nekentė tokio oro, tempiau ją paskui per balas, buvau negailestinga, pro šalį pralėkus automobiliui nuo kelio pakildavo ir ant mūsų pasipildavo čiurkšlė vandens, nuo lietaus saugantys drabužiai negelbėjo. Nuo mūsų varvėjo, nuo Ištikimosios uodegos lašėjo, praėjau pro „Kiwi“, nenorėjau susitikti žmonių, nepajėgiau rinktis, ką pirkti, nebuvau alkana. Mums einant lietus virto sniegu, bridome per tą patižusią košę, per ją paskui save tempiau šunį, pririšau jį prie stulpo šalia laikrodininko dirbtuvių, o pati įlėkiau vidun, atidaviau laikrodį taisyti ir puoliau į elektroninių prekių parduotuvę „Elkjøp“, pririšau Ištikimąją prie tvoros priešais, į vidų nebuvo galima vestis šunų. Ištikimoji buvo priversta stypsoti lauke šaltame tyžtančiame sniege ir drebėti, vargšė Ištikimoji, ji žvelgė į mane nusivylusi. Pasakiau, kad grįšiu kuo greičiau, įbėgau vidun, bet ten teko atsispausdinti eilės numerėlį ir palaukti, nors laukti negalėjau. Vis tiek laukiau, bandžiau ištverti, pralaukiau amžinybę, niekas dėl manęs nesiskubino, praėjus visai amžinybei atėjo mano eilė ir vyras pasakė, kad turiu luktelėti, kad jie negali man padėti, kol nepraeis valanda, telefono negalima atblokuoti anksčiau. „Pirksiu naują“, – pasakiau jam, jei tik garantuos, kad naujasis iškart veiks, padavėjas mane patikino – išaušo diena

įsigyti naują telefoną. Darbuotojas rado naują aparatą, kuris, patikino, veiksiąs tuojau pat, ir jį man kuo greičiausiai įjungė, suprato, kad skubu, aš sumokėjau ir išėjau, atrišau šunį nuo stulpo ir paskambinau Klarai, telefonas veikė. Klara atsiliepė ir aš vėl leidausi į lietų, per šlapią sniegą su Klara kitame laido gale, man nereikėjo aiškinti savijautos: ji girdėjo, kokia ji, iš balso.

– Kodėl aš apskritai taip pasielgiau? – paklausiau. – Ką tikėjausi iš to gauti? Juk turėjau žinoti, kad jos nebus palankiai nusiteikusios. Ar norėjau tiesiog pabūti bloga? Norėjau tiesiog paleisti iš rankų tą vazą?

– Ne, – atsakė Klara. – Jei būtum buvusi bloga, būtum galėjusi pasielgti daug bjauriau. Tavo tekstas buvo tiesa. Pasakei tai, ką jos nusipelnė išgirsti. Nejaugi joms galima nebaudžiamoms susigriebti vasarnamius už juokingą kainą? Visus tuos metus su tavim jos elgėsi nesąžiningai. Astrida su Osa visą tą laiką puikiausiai naudojosi tėvų lėšomis. Joms per tuos metus atiteko daugiau nei judviem su Bordu – tiek emociškai, tiek materialiai, nejaugi joms pavyks išsisukti nesulaukus jokios tavo, jūsų reakcijos? Visus tuos metus jie buvo penkiese susivieniję prieš vieną. Tu jauteisi taip, lyg visus tuos metus penki būtų nusistatę prieš vieną, nes nežinojai, kaip jautėsi Bordas. Dabar jos trys, jūs – du, ir šitai yra naujiena, kuriai jos nebuvo pasirengusios, bet jų vis dar yra daugiau, ir jos ne po vieną. Nesigėdyk. Taip pasielgti buvo sveika. Taip, teisingai Larsas sako: tu buvai kare, dabar esi sužeista, bet po kelių dienų tau pagerės – sveikstant visada skauda.

Nuvažiavau pas Larsą. Jis sakė mane įspėjęs, viskas šitaip gali pasisukti, pablogėti. Mums nevalia gerti. Negaliu aš ir kitądien, sausio šeštąją, drebėti taip kaip šiandien – sausio penktąją; manęs laukia susitikimai. Sutemus Bordas parašė: „Kaip nuotaika?“ Taiklus klausimas. Atrašiau, kad motina ir seserys puikiai mokėjo nusikratyti atsakomybės, jos privertė mane pasijusti taip, tarsi aš būčiau kalta dėl kilusių nemalonumų,

neva jų galėjo ir nekilti, jei būčiau elgusis kitaip, pasakiau, kad puikiai tą jaučiu. „Betgi, betgi“, – užbaigiau. Jis atsakė, kad jam pavyko rasti advokatą, kuris peržiūrėtų testamentą, ir, pastarojo nuomone, kadangi buvo aiškiai suformuluota ir du kartus parašyta, esą norima, kad visiems atitektų po lygiai, mes turėtume laimėti teisme, jeigu vasarnamių kainos nebus protingai padidintos. Tik klausimas, kaip turėtume tai perduoti Astridai su Osa? Pasakiau, kad pasitikiu juo, kad jis gali daryti taip, kaip jam atrodo geriausia. Brolis tikriausiai įskaitė tarp eilučių, kad esu pavargusi, tikriausiai irgi buvo nuvargęs, jis atrašė, kad, jo manymu, mudviejų motina ir seserys mano, jog šitai jas vargina ne mažiau negu mudu. *Manau, joms, kaip ir mums, atrodo, kad visa tai vargina.* Ar Astridai su Osa irgi atrodo, kad tai alina, nejaugi jos jaučia ką nors daugiau nei neatmieštą pyktį ir įtūžį? Nejau jos taip pat jaučia ką nors panašaus į širdgėlą, kuri nesusijusi su tėvu?

•

Mes nieko negėrėm, praėjo kiek laiko, kol pavyko užmigti, gulėjau tamsoje už Larso nugaros ir bandžiau užmegzti ryšį su tėvu. „Kurgi tu dabar, jei išvis kur nors esi, dabar galim užbraukti brūkšnį, – pasakiau, – aš tau atleidžiu“, – pridūriau. Man pasirodė, kad jis atsakė: „Puikiai atsilaikei, Bergljota“, – bet veikiausiai tiesiog ištraukiau frazę iš filmo „Šventė“.

Tada, kai su šeima dar bandžiau palaikyti bent menkutį ryšį vien tam, kad mano vaikai, kurie dar buvo maži, turėtų galimybę matytis su šeima: seneliais, tetomis ir dėdėmis, pusbroliais ir pusseserėmis, – vieną kartą mieste susitikau su motina. Ji norėjo pasimatyti ir mes tai padarėm mieste. Kai taip trumpam susibėgom, ji su didžiuliu įkarščiu malė liežuviu, čiaumojo kramtomąją gumą, buvo nervinga ir mums sėdint kepyklėlėje „Baker Hansen" niekaip nenustygo ant kėdės. Ji nerimavo dėl to, kas badė akis, ko buvo šiukštu nevalia minėti. Motina norėjo susitikti, kad galėtų papasakoti kitiems žmonėms, draugams ir artimiesiems – mudvi buvom susitikusios, bet ji baiminosi prieš susitikimą, mačiau jos nerimą. Ji bijojo, kad užsimins apie kokį nors dalyką, kuris galėtų sukelti asociacijas su akis badančia tiesa, ar prabils apie aktualijas žiniasklaidoje, kurios pasakoja apie seksualinius nusikaltimus, tad netrukus nutilo, buvo nejauku. Dėl to ji, mano nuomone, nusprendė šnekėti tik patikimomis temomis: apie orą ar mano brolį ir seseris, apie jų šeimas, tai buvo parodomoji programa, kad motinai kalbant su kitais žmonėmis, viskas skambėtų įprastai. Ir visai nenustebčiau, jei į kepyklėlę ji atėjo su viltimi, kad tas prislėgtumas išgaruos, tačiau ji nusivylė, kai taip neįvyko. Prieš mums išsiskiriant, gal po kokio pusvalandžio drauge, ji man padavė du tūkstančius kronų grynaisiais. Padėkojau ir nepatogiai jausdamasi paėmiau pinigus, man jų reikėjo, o ir kaip ji būtų sureagavusi, jei būčiau atsisakiusi, būtų buvę tik dar nema-

loniau. Tuomet pasukome savais keliais, abiem palengvėjo, kad viskas baigėsi.

Kartą per tokį susitikimą kepyklėlėje „Baker Hansen“ motina mestelėjo: „Daug kam atrodo, kad tėvas linksmas žmogus.“

Kodėl ji tai pasakė? Norėdama pasiteisinti, kad vis dar yra kartu su juo? Nejaugi motinai atrodė gėdinga, kad ji vis dar su tėvu, kad nepajėgia jo palikti? Na, viena, jeigu nepaisoma manęs – juk mano istoriją galima atmesti ar nurašyti kaip kūrybą ir niekuomet apie tai nekalbėti, o visai kas kita, ką šeima, draugai ir pažįstami pastebėjo, kas negalėjo jiems prasprūsti pro akis, – motiną, sulaukusią gailestingumo po viso to triukšmo su Rolfu Sandbergu ir priimtą atgal į Brotevejeną, tėvas mušdavo. Jie gerdavo ir riedavosi, ir vieną dieną motinai lūžo ranka – ji nusiritusi nuo laiptų. Kitą kartą ji įsitaisė mėlynę po akimi – atsitrenkusi į duris. Dar kitą ji išsimušė dantį – neva paslydusi ant ledo. „Daug kam atrodo, kad tėvas linksmas žmogus“, – pasakė motina.

Kitąsyk kepyklėlėje ji pasakė: „Tėvas labai išmintingas.“

Ką turėjau atsakyti, kad tuomet viskas puiku – tėvas linksmas, jis išmintingas, tad pamirštam visa kita?

Mudvi su motina negalėjome iš tikrųjų nuoširdžiai pasikalbėti.

Iš kepyklėlės „Baker Hansen“ išeidavome jausdamos liūdesį ir palengvėjimą, kad susitikimas baigėsi.

Kadangi sausio penktosios vakarą negėrėm, šeštos dienos rytas buvo geresnis, dangus buvo žydras. Prieš pietus suplanuoti susitikimai praėjo sėkmingai: galbūt man derėtų nustoti gerti, galbūt to ir tereikia. Per pietų pertrauką paskambino Talė. Praėjusį vakarą ji buvo susitikusi su drauge, kurios šeimoje santykiai taip pat įtempti, Talei draugė – tarsi Klara numeris du. Jiedvi su drauge užsiplieskė: kaip tie, kurie kadaise pasiskyrė šeimos galvomis ir šeimos gyvenimo novatoriais, kurie turėjo galimybę tokie tapti, nes buvo suaugę ir turėjo tam galios, nesutinka pastarosios atsisakyti, išvaduoti savo vaikų, yra įsikibę tos galios, nesvarbu, kiek skausmo ji suteikia kitiems. Jos sutarė pasipriešinti, nusprendė netylėti, nebeplaukti pasroviui, grįžusios namo abi sėdo rašyti elektroninių laiškų. Talė nusiuntė laišką Astridai ir Osai, tokį pat popierinį laišką motinai išsiuntė paprastu paštu, nes ši neturėjo elektroninio. Man galima jį paskaityti, bet nieko nebepakeisiu, jis jau išsiųstas.

Po minutės jis išdygo ekrane priešais mane.

Ingai, Astridai, Osai

Po reakcijos į pastarąją drąsią mano mamos išpažintį matau, kad dabar kaip niekad būtina papasakoti, kaip jaučiuosi būdama jos dukra ir Ingos su Bjornaru anūke.

Esu mačiusi mamą tokią palaužtą ir pakrikusią, koks žmogus begali tapti galutinai nenusibaigdamas: tokią sugniuždytą, kad retas pajėgtų vėl atsitiesti. Mačiau ją kovojančią, kad galėtų gyventi su savąja istorija. Mačiau ją gniaužiančią skausmą

širdyje, kad jis nepersiduotų mums, vaikams. Mačiau ją neriančią: į svaigalus, literatūrą, sprunkančią tolyn nuo tikrovės, nuo prisiminimų. Mačiau negalinčią užmigti neišgėrus, bijančią nakties, lovos, kad praras kontrolę. Mačiau, kaip mama dirbdavo, dirbdavo, dirbdavo.

Mačiau, kaip ji visąlaik stengėsi suprasti.

Mačiau ją atsiprašinėjančią – tai mano kaltė, ne tavo, išvaduojančią mane iš gėdos kaip ji, matyt, norėjo, kad kas nors ją būtų išvadavęs iš jos negandų. Mačiau ją kovojančią, besistengiančią, besitikinčią ir pasiduodančią.

Matydama močiutę ir senelį, jaučiausi kaip melagė. Mačiau, kaip juodu apsimeta lyg niekur nieko, ir elgiausi taip pat. Man dėl to gėda.

Bet nenutuokiau, kaip giliai įsirėžia melagystės, kuriomis buvo grindžiamas gyvenimas, ir kaip toli jūs buvote pasirengę eiti, kad tik jos nebūtų atskleistos. Dabar aš būsiu liudininkė, kad jūs nepripažįstat istorijos, kuri šitaip skverbėsi į šviesą visais įmanomais būdais, buvo tokia nenumaldoma ir tiek daug lėmė motinos, tad ir mano, gyvenime. Aš liudininkė, kad jūs nepriimate to rimtai. Nesuprantu, kaip šitaip galima, ir tai mane siutina. Ne tik dėl mamos, o dar ir todėl, kad taip nepripažįstami ir mano potyriai, mano istorija: aš mačiau, kaip ji kovojo, kokia buvo vieniša, kokia maža, sužalota, pažeidžiama ir viena.

Mama tapo tokia, kokia yra, ne todėl, kad jos vaikystė Skausvejene buvo graži, atvirkščiai, mama yra tokia puiki ir stipri, kokia yra dabar, nepaisydama to, ką patyrė. Nepaisydama to, kad tėvas ją išnaudojo, o jos motina dėl to nė piršto nepakrutino; nepripažindama to, Inga, tu tik parodai, kad bandai nusikratyti atsakomybės. Ir tu prarasi ne tik vaikus, prarasi ir anūkus, ir proanūkius. Liūdna.

Aš verkiau. Taip siaubinga buvo šitai matyti, taip gera būti matomai. Išvysti priešais pakabintą veidrodį, kuris nemeluoja, ir skaudu, ir gera, kad ji taip puikiai viską matė. Ir taip siau-

binga, kad nuskriaustasis perduoda skriaudą ir šitaip sunku to išvengti. Tėvas, kuris sakė: kad tu žinotum, ką man teko patirti vaikystėje.

Paskambinau ir padėkojau, Talė iš balso suprato, kad aš sujaudinta, ir pareiškė rašiusi ne todėl, kad ji geras žmogus, o dėl to, kad buvo pasipiktinusi ir įsiutusi, be to, jai nieko nereikia paaukoti ir niekuo rizikuoti, nes ji turinti savo gyvenimą Stokholme, šeima Brotevejene jai nereikalinga, ji negali jos paveikti, jai pakenkti, tai politinis jos poelgis, pasakė, nes kurgi nusiristų pasaulis, jeigu visi elgtųsi kaip šeima Brotevejene ir išsisuktų taip elgdamasi. Dukra, kaip supratau, nenorėjo, kad dėkingumas mane slėgtų, bet aš jį jutau.

Kartą, tada, kai su šeima šiek tiek dar bendravau vien tam, kad mano maži vaikai turėtų galimybę matytis su giminaičiais, paskambino motina ir pasakė, jog Rolfas Sandbergas išeina į pensiją, – ji niekada nenutraukė bendravimo su juo. Rolfas išeina į pensiją ir turi išsikuopti savo kabinetą, o ten jis laiko visus jųdviejų laiškus. Jis negali pasiimti laiškų namo, o motina negalinti jų laikyti Brotevejene, ji pasiteiravo, ar aš nenorėčiau jų pasiimti, motinos nuomone, jie turėtų būti visai įdomūs teatro žmogui. Galbūt jie mane įkvėps, gal vieną dieną jie taps pjese – ar galėčiau palaikyti jų korespondenciją savo rūsyje?

Jei tai būtų nutikę anksčiau, nei perpratau savo istoriją, gal ir būčiau sutikusi, nes paprastai sutikdavau su motina, paprastai paklusdavau jos norams, nes, nors ir bandžiau išlaikyti atstumą, – o ji visai neturėjo ribų, – buvau nuo jos priklausoma, juk ją vieną teturėjau. Jei tai būtų nutikę prieš atsiskleidžiant tiesai, tikriausiai būčiau sutikusi ir motina būtų atvežusi tą karštąją savo ir Rolfo Sandbergo korespondenciją man į namus, netgi veikiausiai būtų parodžiusi kelis itin poetiškus laiškus, perskaičiusi juos balsu, o aš būčiau klausiusi, slegiama nepatogumo jausmo, bet būčiau klausiusi – taip kadaise buvau įpainiota į jos reikalus, kad nė nejutau skirtumo tarp to, kas mano, ir to, kas jos.

Štai kokia vaikystė man teko ir iš pradžių dėl jos nekėliau jokių klausimų, nekvestionavau to, kokia buvo motina ir į ką

leidausi įveliama, nes neturėjau tėvo. Motinos būdas buvo norma, kitokio man neteko pažinti, nežinojau, kas yra normalu. Tai, kas man buvo pristatoma kaip normalūs dalykai, buvo tikrų tikriausia beprotystė – beprotystė, išsirutuliojusi iš desperacijos, bet aš to nežinojau.

Astrida atsakė Talei gan greitai. „Toliau giedojo savo giesmelę“, – perdavė man dukra. Pradėjo laišką rašydama, esą nekeista, kad Talei buvo skaudu, kad visiems buvę skaudu, kad jiedviem su Osa skaudu, o ypač mūsų motinai ir Bergljotai – man – dabar skaudu. Ji rašė vis galvojusi, daugiau nei dvidešimt metų vis mąsčiusi ir suvokianti, jog Bergljotai – man – skaudu, kad ji neužėmė jokios pozicijos, bet jei būtų pasielgusi kitaip, būtų tai padariusi neturėdama tvirto pagrindo. Jos manymu, atėjęs metas susitaikyti. Pabaigoje ji teiravosi, ar Talės parašytas laiškas buvo nusiųstas ir mūsų motinai. Kai Talė atsakė, kad močiutei jį išsiuntė paprastu paštu, Astrida paklausė, ar nieko, jei ji paimtų laišką iš mūsų motinos pašto dėžutės. Ji baiminosi, kad mama daugiau nebepakels. Talė atšovė, kad jos gali daryti kaip išmanančios, ji nenorėjo būti ta, kuriai teks atsakomybė dėl savižudybės.

Tą pačią dieną, sausio šeštąją, pasitarusi su savąja Klara, Talė parėjo namo ir parašė Astridai tūžmingą elektroninį laišką, be pagražinimų, be taisymų, kad ji nenorėjusi pasirodyti kaip kenčianti auka, šiuo atveju ne ji ir esanti auka, bet Astrida tai juo labiau tokia nesanti. „Tu, Astrida, juo labiau ne!“

Dėstė, kad aname laiške rašiusi išskirtinai kaip liudininkė, nes jos akivaizdžiai turėjusios iš to naudos, ir kad kai Astrida sako, neva visi baisiausiai prisikentėjo, tai tiesiog nepakenčiama, nes Inga dėl savo kančios kalta pati; Astrida, užuot siūliusi bevertį rūpestį, galėjusi pasinaudoti savo įtaka ir atvesti Ingą į

protą, nes močiutė niekur jau neinanti ir nebeišsižadės daugiau dukterų, ji neišsiverstų be Astridos. „Bet tiesa ta, kad tu jau užėmei poziciją, – rašė Talė, – pasirinkai motiną sesers sąskaita, ir nesuvokiama, kad nė nesugebi to pripažinti."

Į pastarąjį piktą elektroninį laišką Talė atsakymo nesulaukė. Visai kaip aš nesulaukdavau atsakymų į savo piktus laiškus, kuriuos siųsdavau Astridai. Pyktis negerai. Astrida nenorėjo veltis į pykčius, Astrida norėjo elgtis civilizuotai ir garbingai ir neprisidėti prie konflikto eskalavimo, o pyktis galėtų prie jo privesti, Astrida norėjo siekti taikos ir susitaikymo elgdamasi tykiai ir taikiai, galbūt ji su panieka žvelgė į tuos, kurie siunta, kurie nemoka valdytis, kuriuos užvaldo toks necivilizuotas jausmas kaip agresyvumas. Galbūt ji būtų grįžusi, kai būtume nusiraminusios.

„Laikas susitaikyti", – rašė Astrida.

Skambėjo taikingai. Skambėjo paprastai, tarsi tereikėtų susiimti, parodyti geranoriškumą.

Filosofas Arnė Johanas Vetlesenas yra pasakęs, jog teisingumo komisijų, po karų pradedančių taikos derybas, silpnoji vieta, kad šios iš aukų dažniausiai pareikalauja ne mažiau nei iš budelių, o tai nesąžininga.

Dažnai galvodavau apie šį pareiškimą, ir maniau, kad taikymasis su šeima iš manęs pareikalaus daugiau nei iš mano motinos, tėvo ir seserų, ir tai nesąžininga. Be to, po karų sudaromose teisingumo komisijose bent jau būdavo iš esmės sutariama dėl to, kas yra auka, o kas budelis. Kaip susitaikyti, kai nesutariama net ir šiuo klausimu?

Ir dar, jei Astrida čia rimtai, jei ji iš tiesų puoselėja norą susitaikyti, tai argi vasarnamių Valeryje pasidalijimas su abiem seserimis ir broliu nebūtų puiki pradžia?

– Pastebėjai, – mums pažiūrėjus Vudžio Aleno filmą „Vyrai ir žmonos“, paklausė Bo, – kad dauguma pagrindinių jo filmų veikėjų moterų, ypač tos, kurias vaidina Mija Farou, paviršutiniškai rūpinasi visais, paviršutiniškai aukojasi, kad tos Vudžio Aleno filmų herojės, kurios, atrodo, nori tik gero, – linkusios išspręsti konfliktus, niekada nekelia balso, būna atlaidžios, kai kiti jį kelia ar supyksta, moterys, kurios iš pažiūros galvoja ne apie save, o apie kitus, prieš kurias sunku atsikalbinėti ar su jomis nesutikti, nes jos tokios švelnios ir malonios, – tos moterys paprastai gauna, ko norinčios, – kalbėjo Bo toliau. – Tos moterys savo tikslą dažniausiai pasiekia, kažkaip stebuklingai jų norai ir planai būna įgyvendinami. Jos būna išlavinusios veiksmingą, bet tik moterims būdingą diktatorišką kalbėjimo manierą, įvilktą į rūpestingumo rūbą, – buvo įsitikinęs jis.

O tu pastebėjai, klausiau savęs, kaip pritaikai visas Bo analizes savo naudai?

Bordas perdavė motinai, Astridai ir Osai, kad, advokato nuomone, testamento valios būtų nepaisoma, jei vasarnamių vertė nebus pakoreguota. Jos kreipėsi į advokatą. Pastarasis nesutiko su Bordo teisininko nuomone ir pareiškė, kad mudu su Bordu nieko neišloštume, jei ginčas pasiektų teismą, buvo nurodama į keletą įstatymų paragrafų. Nesupratau, kaip taip gali būti, nepajėgiau suprasti, bet atkreipiau dėmesį į paskutinę jų advokato rašto pastraipą. Ten buvo rašoma, kad niekas negali mums uždrausti kreiptis į teismą, bet šitaip užkrautume didžiulę naštą motinai, be to, užkirstume kelią „bendradarbiavimui, kuris pagal testatoriaus norus turėtų užsimegzti tarp tiesioginių įpėdinių dėl paveldimų įmonių". Toks bendradarbiavimas nebūtų įmanomas, jei šeimos nesutarimai nebus užglaistyti.

Motina, Astrida ir Osa, akivaizdu, neužsiminė advokatui, kaip atžariai buvo atmestas Bordo pageidavimas, kad vasarnamiai būtų padalyti visiems keturiems, akivaizdu, jos nepapasakojo, kodėl aš nesutariu su šeima.

Paskambino Karena. Jai parašė Astrida ir paklausė, ar jiedvi negalinčios trumpai pasikalbėti, tai turėjo būti susiję su manim, nes šiaip jos visai nebendravo. Papasakojau Karenai apie elektroninį Talės laišką ir paaiškinau, esą Astrida veikiausiai bijanti, kad neiššokčiau pro langą ar nepalįsčiau po traukiniu. Arba ji apsimeta bijanti, nors iš tiesų viliasi, kad taip pasielgsiu. Galbūt visi Brotevejene tikėjosi, kad iššoksiu pro langą ar palįsiu po traukinio ratais. Jie drebėjo dėl to, ką galiu paviešinti, parašyti. Saugūs jie būtų tik po mano mirties, o jie ilgisi saugumo. Tai savaime suprantama, tai žmogiška.

Karena pasišnekėjo su Astrida ir vėliau man papasakojo, kad sesuo, regis, iš tikrųjų jaudinasi. Galbūt ji savaip mane myli? Galbūt ji iš tiesų kartą ar kelis motinos prie keturių akių atsargiai teiravosi: ar tu visada buvai tikra, kad nėra nė kruopelytės...

Ir motina reaguodavo taip pat karštakošiškai ir agresyviai kaip sausio ketvirtąją testamento vykdytojos kabinete, su įtūžiu puldavo seserį: ką čia šneki?! Ką tuo nori pasakyti? Negi tu iš tikrųjų taip galvoji apie tėvą?!

Astridai tikriausiai buvo sunku. Motinai tikriausiai irgi buvo nelengva. Kiek daug motinos gyvenime buvo pastatyta ant kortos, kad ji tuojau pat šitaip puldavo gintis ir nė kiek neapleisdavo kovinės parengties, kad ne tik taip sureagavo susitikime su teisininke sausio ketvirtąją, bet nė karto per pastaruosius dvidešimt trejus metus nesikreipė į mane ir nepaprašė – papasakok, ką manaisi patyrusi. Visada nugalėdavo nevaldoma panika ir instinktyvi gynybinė reakcija. Ar tai melas, kurio negali išplėšti iš žmogaus, podraug neatimdamas iš jo laimės? Ne, nes tai nebuvo melas, nes ji pati tuo netikėjo, žinojo daugiau, bet kaipgi būtų atrodęs jos gyvenimas, jei mano istorija būtų išlindusi į viešumą ir ja būtų patikėta. Štai ko ji baiminosi.

Vargšė motina šitiek metų bijojo, kad dėl to, ko minėti nevalia, nusirisiu į dugną. O aš nenusiritau, iš pirmo žvilgsnio man netgi gerai sekėsi, tuomet jos baimė, kad manęs laukia

pražūtis, atlėgo, tačiau jos vietą užėmė nuogąstavimas, kad tai, ko minėti nevalia, kas užgniaužta, iškils į paviršių, kad galiausiai įsisąmoninsiu savo istoriją. Tuomet jos gyvenime atėjo metas, kai jai būtų buvę paranku, jei tai, ko minėti nevalia, būtų paminėta, tą kartą aistra Rolfui Sandbergui buvo labiausiai įsiliepsnojusi, tą kartą ji norėjo skirtis su tėvu ir gyventi kartu su Rolfu, tą kartą ji manęs paklausė: „Ar tėvas nieko tau nepadarė, kai buvai maža?“

Nesupratau, ką ji turėjo omeny. Sėdėjome Edukologijos kolegijos, kurioje ji tuo metu mokėsi, valgykloje, prisimenu viską taip ryškiai – nes ką gi iš tiesų ji sakė ir ką tie jos žodžiai pasąmonėje palietė? Atsakiau: „Ne.“

Tuomet motinai su Rolfu Sandbergu nieko neišėjo, ji grįžo pas tėvą – kas jai teliko – ir vėl ėmė baimintis, kad tai, ko nevalia minėti, kas užgniaužta, iškils į paviršių, kad aš įsisąmoninsiu savo istoriją, o tokiu atveju ji bus drauge su piktadariu, ir dabar ji jau baiminosi, kad pati pasėjo įsisąmoninimo sėklą paklausdama: „Ar tėvas nieko tau nepadarė, kai buvai maža.“

Motina bijojo, visuomet bijodavo. Jeigu ne to, tai ano.

Tuomet ištekėjau, susilaukiau vaikų ir motinos baimė, tėvo baimė atslūgo, jie manė, kad pavojus praėjo, tada mano vyriausiai dukrai suėjo penkeri, ir man atrodydavo, kad jos tėvas pas ją eina nakčia, ir aš įsimylėjau vedusį vyrą, ir išsiskyriau, praradau tvirtą pagrindą po kojomis ir per vienas Kalėdas, per pietus, prisipažinau, kad svarstau lankyti terapiją, ir tąkart tėvas šiurkščiausiu tonu, kurio visi šeimoje, o ypač motina, bijojo, rėžė: „Į jokią terapiją neisi!“

Aiškiai viską prisimenu, nes ką gi iš tiesų jis sakė ir ką tie jo žodžiai mano pasąmonėje palietė?

Parašiusi vieno veiksmo pjesę apie pasimatymą, patyriau keletą nepaaiškinamų skausmo priepuolių, tada pasitikrinau, ką

parašiau prieš jiems ištinkant, ir akys užkliuvo už šio sakinio: „Jis lietė mane tarsi gydytojas, lietė mane tarsi tėvas." Ir mane užgriuvo it lavina, kliudė mane lyg koks kirtis, persmelkė tarytum alpulys. Viską supratau ir viskas stojo į savo vietas, ir buvo siaubinga ir nepakeliama, ir maniau, kad mirsiu, bet va, nemiriau, va, kažkaip pakėliau, nes šitkaip žmogus gudriai padarytas, kad tai, kas užgniaužta, siaubinga, nepakeliama, išnyra tą pačią akimirką, kai tampi pasiruošęs akistatai. Tą kartą, kai nualpau, po kelių minučių priblokšta ir pakrikusi paskambinau Astridai, sukrėsta ir pakrikusi paskambinau ir motinai, šioji atvažiavo pas mane ir aš, apimta traukulių, sukniubau ant grindų, o ji tarė: „Dabar suprantu, kad negalima menkinti tokių dalykų." Tada ji pasišnekėjo su tėvu ir juodu išvažiavo į Valerį, ir juos ištiko krizė, ir jie gėrė, ir tėvas motinos paklausė: „O kas, jei pasakyčiau, kad tai padariau?"

Ir motina atsakė į jo klausimą – pati man papasakojo, kitą popietę man paskambino ir išdėstė, ko jis paklausė ir ką ji atsakiusi: „Tuomet negalėčiau būti tavo žmona." Motina man paskambino ir papasakojo tai, tarsi norėdama parodyti savo principingumą, kad ji ne tokia moteris, kuri galėtų būti su šitaip pasielgti galėjusiu vyru, nors visus tuos metus buvo kartu su vyru, kuris, ji žinojusi, taip elgėsi. Tėvas buvo girtas ir verkdamas Valeryje pasakė: *o kas, jei pasakyčiau, kad tai padariau.* Tėvas buvo girtas ir atsivėrė daug ką lemiančiam pokalbiui, o motina atsakė, kad tada ji negalėtų būti jo žmona. Ji atsisakė rimto, tiesaus, lemtingo pokalbio galimybės. Motina tikriausiai it baisiam sapne regėjo, kokią įtaką jai būtų turėjęs tėvo prisipažinimas, kaip jai būtų reikėję su tuo prisipažinimu tvarkytis? „Tuomet negalėčiau būti tavo žmona", – pasakė ji ir tėvas užsičiaupė. Ir sprendimas buvo priimtas, jie toliau gyveno savo gyvenimą, krizė buvo apeita, jie bandė ją palikti praeityje, galbūt daugiau niekada apie tai nesišnekėjo, nes ką gi būtų galėję pasakyti. Juodu drauge be žodžių apsisprendė apsimesti, tarsi nieko nenutiko, padėjo tašką ir galbūt tikėjosi, kad jiems tai nekainuos santykių su manim. Arba jie apskai-

čiavo, kad mūsų santykiai verti mažiau nei tai, kiek jiems galėtų kainuoti, jei įsiveltų į tiesų pokalbį, kuriam tėvas vis dėlto jau buvo pasiruošęs. *O kas, jei pasakyčiau, kad tai padariau.* Nuo to, kas tą akimirksnį atsivėrė priešais motiną, jai taip apsvaigo galva, kad ji neįstengė ten įžengti. Kaip motina būtų turėjusi elgtis, jei tėvas būtų prisipažinęs? Svaigo, svaigo galva. Išsišnekėti su tėvu ir pakviesti į susitikimą mane? Kad galėtume rimtai ir atvirai apie tai pasikalbėti visi trys, visas trikampis? Ar tuomet jų santuoka neiširtų? Ar tuomet galėčiau ir toliau juodu matyti? O kiti – ar reikėtų apie tai be užuolankų ir nutylėjimų pasišnekėti su Bordu, Astrida ir Osa? Ar šitai nebuvo neteisėta, ar ji turėtų pranešti apie tai policijai? Ir ar reikėtų apie tai išpažinti kitiems, tetai Siselei ir tetai Uni, taip pat jų šeimoms, ar reikėtų šitai išrėkti miesto aikštėje? Nuo visų šių minčių jai svaigo galva, šitai buvo neįmanoma – tai puikiai mačiau, o santykiai su manim jai buvo ne toks reikšmingas dalykas, santykius su manim buvo galima ir paaukoti, kas gi būtų pasielgęs kitaip negu mano motina?

Aš?

Tą kartą, kai prieš dvidešimt trejus metus užsiverkusi paskambinau Astridai, ji priėmė viską rimtai, sesuo susijaudino, sutriko ir ėmė narplioti problemą, ir narpliojo ją ilgiau nei motina su tėvu, šie gan greitai, vos nusisukę nuo to neįsivaizduojamo, galvą svaigti verčiančio žingsnio, grįžo prie savo gyvenimo – motina su deklaruojamu neva principingumu: tuomet negalėčiau būti tavo žmona.

Kurį laiką Astrida priėmė viską rimtai, bet tada aš lioviausi jai skambinti ir nebesipasakodavau, nes ėmiau keturiskart per savaitę lankyti psichoterapijos seansus ir turėjau erdvę, kurioje galėjau kalbėti apie tai, ko minėti nevalia. Nebesusisiekdavau su Astrida, apskritai visą laiką po to karto prieš dvidešimt trejus metus buvau visai atitolusi, ir reikalo problemiškumas Astridai, kuri įslydo į Brotevejene gyvenančių šeimynykščių kišenę, pasidarė ne toks nepatogus, ir ji tikėjosi, kad visas šitas

mano reikalas kažkaip praslys pro šalį. Šiemet ji su manim kalbėjosi vos kelis kartus, gal net ir dar rečiau, ir tai paprastai apie straipsnių rašymą, bet pakankamai, kad jaustųsi kaip tarpininkė, o tai buvo nelengva, pasak jos pačios, privertė ją atsidurti tarsi tarp kūjo ir priekalo. Taigi, matyt, motina ir tėvas vertė ją su manim nebendrauti? Arba spaudė ją klausinėdami nemalonių klausimų, iš anksto užvesdami ant kelio atsakymui: „Juk tu nemanai, kad Bergljota sako tiesą?“ Bet ir šitai bėgant metams ir slūgstant dramatizmui jie darė vis rečiau ir rečiau, Brotevejene jie vieni su kitais suartėjo, dažniau vieni kitus matydavo: per šventes ir leisdami ilgas saulėtas vasaras Valeryje, ir kadangi motina su tėvu paseno, tai net ir keletą kartų per savaitę, ir tik dabar, tėvui mirus, po sausio ketvirtosios, Astrida suvokė, kad kartu sudėjus visus jos veiksmus per tuos dvidešimt trejus metus, kurie visi iki vieno galėjo atrodyti patikimi, ji atsidūrė motinos pusėje. Kad visi per tuos metus iš motinos ir tėvo gauti pinigai ir dovanos įklampino ją į dėkingumo skolą, kurios jai nepavyks ignoruoti, nes dovanos, kaip žinoma, iš dalies yra palaima, o kita vertus – prakeiksmas, pati buvau tai patyrusi. Tik dabar ji suprato, kad žingsnis po žingsnio žengė į mirusio tėvo ir galbūt netrukus mirsiančios motinos, o ne vyresniojo brolio ir sesers, taip pat jų vaikų pusę.

Kai miršta tie žmonės, kuriems norėdamas įtikti ir sulaukti jų pripažinimo susirikiuoji visą savo gyvenimą, galbūt staiga apninka tuštuma?

Kai miršta tie, kurių sąmoningai ar nesąmoningai troškai būti priimtas, galbūt pastebi, kad pastarųjų pripažinimo siekiant padaryti tavo pasirinkimai, maži ir dideli, prisidėjo nustumiant į šalį kitus?

Sibilė Bedford yra rašiusi, kad, būdamas jaunas, nesijauti esantis visumos, svarbiausios žmogiškumo prielaidos, dalimi, būdamas jaunas daug ko prikreti, nes atrodo, kad čia tik generalinė repeticija, bandymas, kurį, kai uždanga iš tikrųjų pakils, bus galima pervaidinti. Ir štai vieną dieną supranti, kad uždanga visą tą laiką buvo pakelta. Tai ir *buvo* pasirodymas.

Man sunku patikėti, kad motina su tėvu per tuos dvidešimt trejus metus, kai šeima pakriko, nebūtų pagalvoję, kad kas nors vėl gali atskilti. Kad nebuvo taip, jog juodu sąmoningai tvirčiau pririšo Astridą ir Osą, dovanojo joms galybę didžiulių dovanų, negailėdami skolino, visais įmanomais būdais rodė joms savo dosnumą, kūrė naujas tradicijas, naujus ritualus, norėdami užtikrinti ir sustiprinti šeimyniškumo jausmą ir vienybę, jei netyčia vėl atsivertų plyšys.

Bet gal man paranoja?

Norvegų filmas „Sūnūs" pasakoja apie kelis mažus berniukus, kuriais pasinaudoja suaugęs vyriškis. Jis susitinka su vaikais baseine ir susidraugauja. Apleistiems sūnums trūksta tėviškos globos. Tas vyriškis ją jiems suteikia. Jei berniukai neturi, ko valgyti, gauna iš jo maisto. Jei peršlampa ir nusivaro nuo kojų, jis aprūpina juos šiltais drabužiais ir apgaubia savo šiluma. Jei jie neturi, kur nakvoti, gali miegoti pas jį. Filme pasakojama, kaip berniukai užauga ir imasi keršto. Jie grėsmingi ir atrodo pernelyg agresyvūs puldami savo prievartautoją, kuris dabar tėra vyresnio amžiaus baikštus žmogelis. O vaikinai jau tikri drimbos, nevalos, nevykėliai, skaudu matyti tuos įnirtusius, nemąstančius, vis dar vaikiškus suaugusius vyrus, paleidžiančius į darbą kumščius prieš seną, drebantį vyriškį.

Žmogus netampa geras, jei su juo elgiamasi blogai. Paprastai, jei su juo elgiamasi blogai, jis pasidaro blogas. Ginčas dėl to, kam blogiau, vaikiškas. Dažniausiai engiamieji suluošinami, suluošinamas jų emocinis gyvenimas, dažniausiai jie perima engėjo mąstymo būdą ir metodus, tai bjauriausia engimo pasekmė – engiamieji sužalojami ir jiems vis sunkiau išsilaisvinti. Kad ta kančia taptų kam nors, ypač pačiam kenčiančiajam, naudinga, reikia įdėti daug sunkaus darbo.

Tėvas man pareiškė, – tada, kai triukšmas dėl motinos ir Rolfo Sandbergo buvo labiausiai įsismarkavęs, tada, kai juodu su motina užėmė savas pozicijas mūsų, vaikų, atžvilgiu, – jis man pasakė: „Motina sako, kad kai judvi kartu einat gatve, vyrai atsisuka į ją.“

Motina man pareiškė, – tada, kai triukšmas dėl jos ir Rolfo Sandbergo buvo labiausiai įsismarkavęs, tada, kai ji užsiėmė poziciją mūsų, vaikų, atžvilgiu, – ji man parodė per mano aštuonioliktą gimtadienį darytą nuotrauką ir pasakė: „Ir dar tėvas sako, kad tu negraži. Tu gi visai graži šitoj nuotraukoj.“

Prieš porą metų, kai televizijoje dalyvavau diskusijoje apie šiuolaikinę dramaturgiją, po laidos paskambino motina ir pasakė: „Tavo tokie ilgi ir tamsūs plaukai – gaila, buvai tokia graži, kai buvai jauna.“

Galbūt jai atrodė, kad ir aš kaip ji jaudinuosi dėl to, ar esu graži.

Ar motina taip sakydavo ir mano seserims? Šitaip ji tikrai nesielgė, kitaip seserys jos taip nemylėtų, nebūtų su ja tokios artimos. Tėvas pavertė motiną mano konkurente, tik ji to nesuprato, buvo įpratusi bėgti nuo visų nepatogių tiesų; norėdama įsijausti į mano padėtį, motina pirmiausia turėjo išsilaižyti per daug savų žaizdų. Ir kaipgi ji būtų galėjusi mane suprasti, jei neanalizuodavo savęs?

Karena man pasakė, – kai buvom baseine, plaukiojom ir šnekėjomės apie susitikimą su testamento vykdytoja, nes vis dar nebuvau užtektinai dėl jo išsišnekėjusi, – ji pasakė: iš motinos reikėjo visai nedaug, kad viskas būtų susiklostę kitaip, ir už tuos žodžius buvau Karenai tokia dėkinga. Jei motina būtų ėmusi verkti. Jei būtų pasakiusi: buvau tokia sutrikusi. Jei būtų pasakiusi: buvau tokia priklausoma nuo tėvo, būčiau neišsivertusi be jo. Jei būtų išlemenusi: buvau tokia jauna, man buvo taip baisu. Jei tik motina, kaip Tovė Ditlevsen, kuri prieš pat mirtį pati pripažino, būtų pasakiusi: mano gyvenimas pasidarė apgailėtinas.

Tą dieną baseine pamiršau savo ką tik sutaisytą laikrodį, galbūt tai nutiko tyčia, atėjo laikas įsigyti naują laikrodį, iš naujo pradėti skaičiuoti laiką.

Išlipau iš metro Majuštiua stotelėje šeštadienio, sausio devintosios, rytą ir patraukiau Bugstadvejeno gatve į Literatūros namus susitikti su Bo ir padiskutuoti apie straipsnį, kurį jis parašė apie savo kelionę į Izraelį ir Palestiną. Tada pagalvojau, kad galiu sutikti jas – Astridą, Osą arba mamą. Vieną jų, dvi arba visas tris, ir mane persmelkė baimė. Jei sutiksiu kurią nors vieną arba ir visas tris, ką tada reikės daryti? O Dieve, kad tik jų nesutikčiau! Ką tada daryčiau? Jos stojo man prieš akis kaip per susitikimą su testamento vykdytoja sausio ketvirtąją, trys išsigandusios moterys, trys trumpaplaukės kiek pražilusios moterys, dviejų iš jų akys kiek nerimastingai lakstė į šalis. Tik pagalvok, jei susidurčiau su viena jų ar visomis trimis, staiga ėmiau jas matyti visur aplinkui, šeštadienio vakaras ir Bugstadvejeno gatvėje pilna žmonių, trumpaplaukių kiek pražilusių moterų apstu, kai kurios jų susikibusios už parankių, kaip Astrida tikriausiai vaikščioja įsikibusi į parankę motinai, – aštuoniasdešimtmetei našlei, kurios gailimasi, – kai jiedvi eina apsipirkti ar pakvėpuoti grynu oru Bugstadvejeno gatvėje, pakeliui į kepyklėlę „Baker Hansen“, plačiajame pasaulyje, jei jos drįsta po jį klajoti, po Bugstadvejeno gatvę šeštadienio rytą, jeigu jos netupi namie bijodamos su manim susidurti. Jei nevengia vietų, kuriose rizikuotų mane susitikti, galbūt nešiojasi širdyje tokį nerimą, kurį dabar jutau, nerimą netikėtai išvysti mane, mano pavidalą ir veidą, dėl kurio jas akimirksniu užplūstų baimė, prieš akis man stojo jų nerimastingi veidai, nerimastingas motinos veidas susitikime su testa-

mento vykdytoja, tarsi ji būtų žvėris, uždarytas narve, žinantis, kad bus kankinamas ir nužudytas, ir mane persmelkė didžiulis skausmas, atjautos skausmas – vargšė motina.

– Sunku ne tada, kai jauti palankumą vienai konflikto pusei, – tarė Bo, – o kai simpatizuoji abiem. Sudėtinga, kai abiejose pusėse yra aukų ir jos jaučiasi gavusios tokį vaidmenį, pastarasis joms reikalingas ir jos naudojasi juo, kiek gali išpešti naudos, ir nenori šio vaidmens atsisakyti. Buvo sudėtinga, – kalbėjo jis.

Buvo sudėtinga atsidurti ten, kai visi abiejų konflikto pusių atstovai vartojo Gebelso propagandinę retoriką ir bandė įžvelgti Bo veide paramą ar skepticizmą. Jei jiems pasirodydavo, kad išvydo pastarąjį, jie pasitelkdavo jo atžvilgiu agresiją.

– Ten išbūti nebuvo lengva. – Bo prisidegė cigaretę, jis vėl pradėjo rūkyti. – Nežinau, kaip viskas baigsis, – kalbėjo toliau. – Sunkiai įsivaizduoju, kad galėtų baigtis geruoju, – pridūrė, – atrodo visiškai neišsprendžiama.

– Būčiau pasiūliusi, kad jie atsiskirtų, bet jie negali to padaryti, štai kur bėda, štai kur didžioji nelaimė, – atsakiau jam, – jei negali atsiskirti, negali ištrūkti, negali pabėgti, jei esi pasmerktas likti ir būti suėstas.

– Tu atsiskyrei, – atšovė jis, – bet vis tiek nesi išsilaisvinusi.

Sapnavau, kad buvau apylinkėse, kuriose prabėgo mano vaikystė, kartu su motina leidausi Eiketiuno gatve ir norėjau jai paaiškinti, kiek daug man teko kovoti, kaip kankinausi, bet ji nesiklausė, nenorėjo manęs girdėti, nenorėjo suprasti, šnekėjo tik apie savo reikalus, ir pagalvojau: „Dabar *turiu* išsikraustyt iš namų! – Ir tuomet iškart: – Bet juk negaliu, man tik penkeri.“

Paskutinį sausio savaitgalį praleidau seminare apie tai, kokia teatro kritikos vieta dienraščiuose, buvau viena aktyviausių dalyvių ir negalėjau susilaikyti. Buvau įsitempusi. Tikėjausi, kad žmonės nematė nekrologo ir nesusiejo jo su manim, tikėjausi, jog niekas nežino, kad ką tik mirė mano tėvas, ir nereikš užuojautos, nenorėjau šnekėtis apie tėvą, mirtį, laidotuves su pašaliečiais. Per pertraukas stengiausi atrodyti užsiėmusi, sėsdavau prie kompiuterio ir rašydavau, vaikštinėdavau pati sau ir praleidau šventinę vakarienę šeštadienį. Kai sekmadienio popietę seminaras baigėsi, nuvažiavau į Larso namą miške. Nekantravau ten atsidurti – pasprukti, neturėti jokių įpareigojančių užduočių. „Scenos" numeris pagaliau buvo išsiųstas į spaustuvę ir man tereikėjo pasiruošti po savaitės vyksiančiam pokalbiui apie Rolfo Jakobseno* eilėraščių inscenizavimą. Nekantravau Larso name užkurti židinius, kad šiluma išplistų, kad būčiau miško glūdumoj, toli nuo visko. Paprastai ten mane apgaubdavo ramybė, tikėjausi, kad ji vėl mane apgaubs.

Atvažiavau, užkūriau židinius ir laukiau šilumos, tos ramybės, tikėjausi, kad nurimsiu ir palaimingai įmigsiu. Susapnavau, kad esu Frognerio parke ir kankinuosi laiptais į viršų tempdama du mažus vaikus ir krūvą maišų, ten stovėjo motina ir Astrida su Osa ir laukė, nes drauge turėjom dalyvauti Kovo aštuntosios eitynėse. „Jos prasideda pusę dviejų, – tarė Astrida

* Žymus XX a. norvegų poetas.

man užsiropštus, – o jau beveik tiek ir yra." – „Bet man reikia įsidėti glaustinius lęšius, – atsakiau, – turiu pakeisti mažajai vystyklus, – pridūriau, – pusę dviejų niekaip nespėsiu." Jos susižvalgė, ir supratau, kad važiuos be manęs. „Mes važiuojam pirmos, – pasakė man ir nuėjo į automobilį. – Ten ir susitiksim."

Prabudau apimta slogulio. Paskambino Talė ir iš balso suprato, kad jaučiu sunkumą, ir papasakojau jai apie sapną, o ji atsakė: „Tu stengiesi pasiteisinti sau, kad nebenori jų matyti, bet jos irgi nenori tavęs regėti."

Jeruzalėje Bo matė sieną ir sargybos postus, iki dantų apsiginklavusią karo policiją ir vietą, kur, užstodama dangų, siena kilo aukštyn aplinkui mažulytę klaustrofobišką aikštę, apjuostą spygliuota viela ir stebėjimo kameromis, ir megafonais, ir kareiviais, ir sargybos bokšteliais: „Atrodė kaip nejaukus sovietų gynybinis postas iš filmų apie Džeimsą Bondą, pasirodžiusių aštuntąjį dešimtmetį“, – sakė jis. Aplinkui žaisdami lakstė keletas ortodoksų berniūkščių, nes toje kraupioje – *unheimliche* – vietoje kaip tik buvo minima kažkokia šventė. Gidas uždėjo ranką ant sienos, prie kurios stovėjo, ir pasakė, kad už jos yra pabėgėlių stovykla: „O kas joje gyvena?“ – paklausė Bo, toks paikas buvo. „Palestiniečiai, be abejo, – atsakė gidas. – Tie, kurie buvo išguiti šešiasdešimt septintaisiais.“ Už sienos, maždaug pusmetris nuo Bo, atskirti nuo viso pasaulio, jie gyveno jau beveik penkiasdešimt metų. Buvo nejauku. Dar labiau nejauku Tel Avive, nes šis panėšėjo į Europos didmiestį, visas naujas ir modernus, pilnas aukštų tviskančių dangoraižių, ten buvo ir didžiulis operos teatras, milžiniškas Šiuolaikinio meno muziejus, Tel Avivas buvo atpažįstamas ir civilizuotas, tikra sėkmė – tame mieste Bo jautėsi saugus, jautėsi lyg namie: madingi parduotuvių kvartalai, prabangūs restoranai ir plati pakrantės promenada, kur gražūs jauni vakarietiškai apsirengę žmonės, žvelgdami į Viduržemio jūrą, geria kavą arba alų; giedromis, itin vaiskiomis dienomis iš ten matyti ir Gaza – šitai nemalonu.

Bordas parašė ir pasiteiravo, kaip laikausi. Atrašiau, kad laikausi gerai, kad esu Larso name miške, kad nieko negirdėjau iš ano trejeto, ir tai džiugu. Jis per savo gimtadienį nuo motinos gavęs trumpąją žinutę, parašė man, gavęs be dešimt dvylika, kai jau beveik nebebuvo jo gimimo diena: „Sveikinu. Motina niekada neužmirš."

Mama tikėjosi, kad galbūt Bordas neranda sau vietos nesulaukdamas jos sveikinimo. Kad slampinėja pirmyn atgal ir žvilgčioja į telefoną visą gimtadienį tikėdamasis pyptelėjimo ir „sveikinu" nuo jos. Galbūt kaip tik taip ir buvo, nepažįstu brolio taip gerai, kad žinočiau. Bet motina, matyt, tikėjosi, kad jis taip jausis, kad neras sau vietos ir lauks gimtadienio sveikinimo, tad jį ir vilkino, kad sūnus pajustų, kaip jam trūksta to sveikinimo, kaip iš tikrųjų myli motiną, ir to „sveikinu" jis nesulaukė iki pat be dešimt dvylika vakare; kai gimimo diena jau artėjo į pabaigą, jis pagaliau sulaukė žodžių: „Motina niekada neužmirš."

Motina veikiausiai ilgai gromuliavo tą žinutę. Taip buvo siekiama, kad ir Bordas ją ilgai gromuliuotų. Kas tas dalykas, kurio ji niekada neužmirš? Gimimo diena ar Bordo elgesys ginče dėl palikimo. Niekaip neapsieinama be įgėlimo. Prisimenu dar iš senų laikų, kad man paprastai sopėdavo pašnekėjus su motina. Suskambėdavo telefonas, pakeldavau ragelį; kai būdavo ji, mudvi pasikalbėdavome apie šį bei tą, o pokalbį baigusi ilgai stovėdavau su rageliu rankoje ir savo sopuliu.

Kartą, kai taip stovėjau nepadėjusi ragelio ir man buvo skaudu po mudviejų pokalbio, paklausiau savęs: „Juk taip neturi būti. Ar neturėtų būti atvirkščiai?“

Ar visą laiką taip buvo? Ne. Pasidarė dar blogiau, kai išsiskyriau, kai man pavyko išsiskirti ir užkariauti profesorių, kai man pavyko tai, ko ji nesugebėjo.

– Prieš pasipilant šūviams Sarajeve Europoje viešpatavo optimizmas, – pareiškė Bo, jis atėjo iš Nacionalinės bibliotekos; kad suprastų šiandienos karus, jis turėjo perprasti Antrąjį pasaulinį karą, o tam turėjo perprasti ir Pirmąjį pasaulinį, ir laikotarpį dar prieš jį.

– Prieš pasipilant šūviams Sarajeve, – sakė Bo, – svarbiausi pokalbiai apie politiką, meną ir mokslą skambėdavo tarptautinėje arenoje. Prieš pasipilant šūviams Sarajeve avangardo atstovai iš įvairių šalių rinkdavosi Gertrūdos Štein salone Paryžiuje, opūs to meto klausimai buvo aptarinėjami tarptautiniuose psichoanalitikų draugijų kongresuose, dešiniųjų pažiūrų europiečiai palankiai atsiliepdavo apie nacijų ribas peržengiantį bendradarbiavimą. Nebus jokio didžiojo Europos karo, kalbėjo lyderiaujantys europiečiai, o tada Sarajeve pasipylė šūviai ir prasidėjo karas. Toks civilizacijos laimėjimas kaip geležinkelis palengvino kariuomenės būrių perkėlimą, tad traukiniai galėjo aprūpinti frontą vis naujais kūnais, o ginklų pramonei tobulinant automatinius šaunamuosius ginklus apšaudymo galia padidėjo ir milijonai jaunų vyrų buvo paskersti abiejose pusėse, ir žmonės buvo sukrėsti, kai susiprotėjo, kaip tai siaubinga. Tik ne Zigmundas Froidas. Zigmundas Froidas kartu su kitais nesistebėjo tuo, ką gali europietis. Jis suprantąs, kodėl visi taip pakraupę, rašė Froidas, nes ir jis tikėjęs, kad didžiosios tautos toli pažengė stengdamosi suprasti, kiek turi bendra, ir taip puoselėjo tokią didžiulę toleranciją dėl tarpusavio skirtumų, kad sąvokos „svetimas“ ir „priešiškas“ ne-

beturėtų būti tapatinamos, o esant tokiai nuostatai apie save, nekeista, kad, išvydęs karo realijas, tas kultūringasis pasaulio pilietis neteko iliuzijų: savivaizdis susidūrė su tikrove.

– Įsivaizdavimas, kad žmogus, savo proto ir truputėlio gero auklėjimo padedamas, galėtų sunaikinti ir savąjį, ir visuomenėje slypintį blogį – klaidingas, rašė Froidas, – pasakė Bo. – Psichoanalizė Froidą išmokė, kad žmogaus esmę sudaro instinktyvūs impulsai, kad žmogus pats savaime nėra nei geras, nei blogas, tačiau geras puoselėdamas vienus santykius ir blogas palaikydamas kitus, geras vienomis aplinkybėmis ir blogas kitomis, kad žmogus visų pirma yra žmogiškas, ir pavojus kyla tuomet, kai jis šį elementarų veiksnį ima neigti. Tai Europos, tai Vakarų pasaulio gyventojo silpnoji vieta, rašė Froidas, – pasakė Bo. – Vakarų pasaulio žmogus, apakintas civilizacijos triumfo, pervertina kultūrinius gebėjimus, palyginti su savuoju instinktų pasauliu. Dėl to karo baisybės jį šokiravo ir sukrėtė, tačiau šokui ir nusivylimui pagrindo nebuvo, rašė Froidas, nes Vakarų civilizacijos žmogus nenusirito žemyn staiga, juk jis niekada ir nebuvo iškilęs taip aukštai, kaip pats įsivaizdavo. Tik buvo užgniaužęs menkąją savo pusę, rašė jis, – ir Bo su tuo sutiko. – Vakarų pasaulio gyventojas buvo užgniaužęs mintį, kad protas neatsiejamas nuo jausmų pasaulio, o per karą ištikus krizei šiaip jau snaudžiantys impulsai iškilo paviršiun. Civilizacija buvo nustumta į šoną, žmonės įtikėjo savo pačių melu ir išpūtė priešo blogybes; Vakarų civilizacijos žmogus neįžvelgė, kad paklūsta savo troškimams, o ne poreikiams.

Kai ginčydavomės, motina mums sakydavo: „Nekeista, kad pasaulyje vyksta karai, juk net jūs negalit pabūti taikiai.“

Sapnavau, kad su penkiamete Tale esame siuvimo reikmenų parduotuvėje, tvarkau siūlų rites, o Talė jas vis suverčia, aš pratrūkstu bartis, o ji man šiurkščiai atsikerta, ir ne šiaip vaikiškai, o lyg suaugusi, su sarkazmu, visiems girdint, – ji kalba su manim, lyg būčiau blogiausia pasaulyje mama. Nesuprantu, ką padariau, kad nusipelniau, jog mane taip plūstų, sulaukiau iš jos tokio kandaus pažeminimo; pardavėjoms ji sako, kad aš pavogiau ričių, išduoda mane, nori įskaudinti, ir man skaudu, aš sutrinku ir supykstu, bet nedrįstu reaguoti taip, kaip noriu: audringai ir agresyviai, visiems girdint, bet pagaliau nesusivaldau, pakeliu ją į orą, su jėga pasodinu atgal ant kėdės ir užrinku: „Nedrįsk taip šnekėti su motina!“

Tą sakinį, kuris išsprūdęs man iš burnos skamba žeidžiamai it klyksmas, staiga suprantu, pati šitiek kartų esu girdėjusi vaikystėj: „Nedrįsk taip šnekėti su motina!“

Ji pravirksta, ir suvokiu, kad jos rauda nuoširdi, kad neviltis tikra, ir man pasidaro skaudu, ima graužti sąžinė, apkabinu ją ir pagalvoju, kad dabar galėsim susitaikyti ir paverkti drauge, dabar pagaliau galėsiu ją paguosti. Kiek pasėdim šitaip: aš apglėbusi ją rankomis, o ji galvą padėjusi man ant krūtinės, veidu į ją įsikniaubusi, tada staiga ji pakelia galvą ir sušnypščia: „Nešdinkis!“

Ji nekenčia manęs. Kodėl ji manęs nekenčia, ką aš padariau? Tada išdygsta jos tėvas ir sako, kad Talė pavydi jo meilės.

Tuomet aš supratau. Aš pavydėjau motinai, kuri buvo tėvo mylimoji. Ir niršau ant jos, nes ką gi ji padarė? Ogi nieko. Tas niekas yra tai, ko ji nesiėmė. Tai, ko ji nematė, ko negalėjau jai papasakoti, kai buvau penkerių, tai, ko motina nenorėjo ar nedrįso pamatyti, mano neviltis ir tai, kas mane privertė į ją pulti, kas privertė mane nekęsti motinos, nes ši nesugebėjo manęs apsaugoti.

Jungas rašo, kad pasąmonė yra milžiniškas istorijos sandėlis. „Pripažįstu, kad ir mano pasąmonėje yra tas vaikų kambarys, – rašo jis, – bet tai tik nedidukė patalpa, palyginti su tais ilgais amžiais, kurie dar mažam esant mane domino labiau nei pati vaikystė.“

Aš irgi noriu ištrūkt iš to vaikų kambario! Padėkit man iš jo ištrūkti!

– Pasak Froido, – tarė Bo, – tarp kolektyvinės karo beprotybės ir civilizacijos, kuri nėrėsi iš kailio, kad sutramdytų žmogaus instinktus, kuri puoselėjo savo gyventojų gebėjimą nepaklusti tiems instinktams, civilizacijos, kuri nepripažįsta mirties ir noro, kad verčiau žūtų kitas, kai kuriais atvejais net ir mylimas žmogus, egzistuoja ryšys.

– Žmonės tiesiog žvėrys? – paklausiau.

– Ne, ne, – atsakė jis ir nusišypso.

– Viską lemia, kaip save suvoki, – paaiškino. – Nereikia neigti savo iracionalių impulsų, pervertinti savęs, reikia žvelgti į save tikrojoje šviesoje, neatsižadėti tų vidinių destruktyvių impulsų, o stengtis protingai gyventi su savo instinktais ir konfliktais, ir iracionaliais impulsais. Štai kas kėlė tą nesmagumo jausmą Tel Avive, – kalbėjo toliau, – tai, kas buvo išstumta iš viešbučio „Hilton", tai, kas buvo pakišta po kilimu, nes nemalonu tai prisiminti, bet dėl šios priežasties tai, be abejo, nepaliauja egzistuoti, veikia subtiliais būdais, galbūt net labiau, nes stengiamasi ištrinti tai, kas ištrykšta, kas randa kelius į visuomenės kūną tarytum kokie nuodai, visa, kas išstumta sudarant efektingą neigimu pagrįstos erudicijos įspūdį. „Mes nesame agresyvūs, – kalbėjo oficialusis jų atstovas, – mes tik ginamės." Tačiau kiekviena maniakiška gynyba slepia kažkiek melo, – sakė man Bo. – Kai kas tikrovėje ištrinama, kad skaudžius jausmus galima būtų išlaikyti atokiai, ir tokiems gynybos mechanizmams išsaugoti reikia ištvermės. Nekeista, kad jie buvo nuvargę, kad Tel Avive jie atrodė nuvargę, – pasakojo

Bo, tai išvysdavęs nusileidus saulei, kai žmonės nusiimdavo akinius nuo saulės. – Jie užmūrija palestiniečius viduje, tiksliau, išorėje, – pasitaisė jis. – Ne tik saugumo sumetimais, bet ir tam, kad nereikėtų jų matyti ir juos matant atpažinti savęs, kad jiems nebūtų primenama apie žeminančią istoriją, kurioje patys buvo aukos, ir todėl, kad *they cannot stand them because of what they have done and still do to them**.

– Ką mes išstumiame, ką neigiame, – tai klausimas, kurį reikia kelti vis iš naujo, – teigė Bo, – kad nebūtume apakinami aukštųjų technologijų laimėjimų, mokslo pažangos, naujų įspūdingų architektūros paminklų, savo organizuotos, puikiai sureguliuotos visuomenės šalyje, kurios premjeras kartą pareiškė kai ką visai nefroidistiška – kad norvegams būdinga būti geriems.

---

* Negali pakęsti jų dėl to, ką jiems yra padarę ir vis dar daro (*angl.*).

Išėjusi iš Literatūros namų, kur susitikome su Bo, susidūriau su keliais senais studijų laikų draugais, su jais kadaise mokiausi teatrologijos, ir nuėjom išlenkti bokalo alaus. Vienas buvo su drauge, moterimi, kuriai akimirksniu pajutau antipatiją, ji šnekėjo per garsiai ir per daug, išsišoko pernelyg didele savikliova, tuomet susipratau ir nuraudau – ji buvo panaši į mane. Abi turėjome savybių, su kuriomis mano santykis buvo neapibrėžtas ir ambivalentiškas. *Tik pažvelk, kaip ji maivosi ir trokšta dėmesio!* Toji spontaniška antipatija buvo nukreipta į mane.

Šitai turiu prisiminti, pagalvojau, kai kitą kartą susidūrusi su žmogumi ar reiškiniu netikėtai smarkiai sureaguosiu, paaiškinimą veikiausiai rasiu ne žvelgdama į tą kitą žmogų ar reiškinį, o analizuodama save.

Osa ir Astrida norėjo su Bordu pasivaikščioti Frognerio parke. Bordas pasiteiravo, koks tikslas, o jos atsakiusios, kad norėjo tokiu sunkiu metu pasišnekėti su broliu. Dėl manęs jos jau akivaizdžiai nuleido rankas. „Be to, kai kas nutiko“, – rašė jam. Motina sulaukė buto pasiūlymo ir jos norinčios padiskutuoti dėl namo Brotevejene pardavimo. Jos norinčios konstruktyvaus dialogo ir manančios, kad geriausia būtų susitikti.

Jie susitiko Frognerio parko kavinėje. Kai iš ten grįžo, Bordas parašė man, kad motina nusipirko butą ten ir ten už tokią ir tokią kainą. Namas Brotevejene parduodamas.

Kai paklausiau, kokia buvusi nuotaika, jis atsakė, kad giedra.

Bordas, Astrida ir Osa Frognerio parko kavinėje. Brolis su seserimis kavinėje Frognerio parke. Giliai širdyje jie tikriausiai vieni kitus mylėjo. Gal visi vieni kitus giliai širdyje mylėjom? Kadaise sėdėdavom susigrūdę ant žalios odinės sofos Skausvejene ir Kūčių rytą žiūrėdavom Disnėjaus filmus laukdami, kol ateis ketvirta valanda. O dabar? Žmonės, kartu leisdami daug laiko, paprastai pamilsta vieni kitus. Žmonės, kartu leisdami daug laiko, įsitraukia vieni į kitų gyvenimą ir seka vieni kitus su susidomėjimu. Žmonių gyvenimas tarsi romanas, pagalvojau, perskaitai kelis skyrius, net jei romanas nuobodus, tau pasidaro įdomu, kas bus toliau, ir kai su žmogumi ilgai išbūni, net jei jis ir gana nuobodus tipas, tau pasidaro įdomu, kaip jam eisis, kas nutiks toliau. Astrida su Osa dažniausiai būdavo

drauge ir labiau viena kitą mylėjo, buvo labiausiai įsitraukusios viena į kitos gyvenimą, ypač dabar, po tėvo mirties. Kitas eilėje svarbus jodviem, matyt, buvo Bordas, nes vis tiek su juo susitikdavo per tuos metus, nors ne taip dažnai kaip viena su kita, tačiau nuolat ir jausmų prisodrintomis progomis, per Kalėdas ir Velykas, Gegužės septynioliktąją ir per gimtadienius. Bordas turėjo labiau mylėti Astridą ir Osą nei mane, nes manęs jis nematydavo, nežinojo, kaip aš gyvenu metų metus, jam tebuvau įpusėtas romanas, prarastas romanas, pastaruosius penkiolika metų jam tikriausiai egzistavau it koks prisiminimas. Išsiskyrimas – tarsi mirtis, pagalvojau, labiausiai skauda pradžioje, o tada priprantama, kad žmogaus nėra, ir tas žmogus, tas pražuvėlis, tas pradingėlis, palengva išnyksta.

Mažiausiai Astrida su Osa, matyt, mylėjo mane, seniausiai prapuolusią. Ar jodviem su Bordu buvo smagu Frognerio parko kavinėje, ar ten jie pajuto vieni kitiems brolišką, tą pamatinę, meilę, ar jie juto, kad juos sieja kraujo ryšys?

Sėdėjau prie upės apsivilkusi storąją Larso striukę su gobtuvu, kurią užsimetęs jis rūkydavo, ir skaičiau Rolfo Jakobseno eilėraščius, ir priėjau šitą: *Staiga. Gruodį. Stoviu sniege iki kelių. / Šneku su tavim, atsako nėra. Tu tyli. / Mylimoji, visgi šitai nutiko.*

Sėdėjau šalia besitraukiančios ledu upės ir galvojau, kaip dažnai bandydavau įsivaizduoti motinos ar tėvo mirtį, kaip dažnai bijodavau, kad man neteks to patirti, kad numirsiu anksčiau nei juodu. Visgi šitai nutiko. *Staiga. Gruodį.* Ir mane užplūdo dėkingumas: pamanyk, man teks tai patirti.

Ir vis tiek.

Ar tėvas turi kapą? Ar jis buvo kremuotas, tai dėl to karstas buvo nuleistas po grindimis koplyčioje, į krosnį, nes jis turėjo būti kremuotas, sudegintas? Nepaklausiau. Motina su tėvu ir Astrida su Osa pastaraisiais metais turėjo tradiciją, pasakojo Astrida, Visų šventųjų dieną ant senelio ir močiutės kapų uždegti žvakių. Nežinojau, kur jie palaidoti, nepaklausiau. Kai dar priklausiau šeimai, per Visus šventuosius nedegdavome žvakių ant senelių kapų. Kai mudu su Bordu atitolome, norėdami sustiprinti savo vienybę, jie susikūrė naujų tradicijų.

Sėdėjau prie upės ir skaičiau Rolfo Jakobseno eilėraštį „Staiga. Gruodį". Žaibiškai lyg spustelėjus jungiklį. Kur dabar visa, mirusios veidas, vaizdiniai josios akių, pačios pasiūta suknelė

ir visa, ką ji atnešdavo į namus, ar nieko nebėr; po tuo baltu sniegu, po tuo rudu vainiku.*

Pamanyk, man teks tai patirti.

Ir vis tiek.

* Pagal Rolfo Jacobseno eilėraštį „Staiga. Gruodį" iš eilėraščių rinkinio „Visą parą", „Gyldendal", 1985 *(aut. past.)*.

Svečių kambaryje kabėjo Antono Vinševo portretas. Po juo stovėjo skulptūrėlė – sultingų formų šokolado spalvos karibė su cigaru lūpose, kaip tik tokia, kokias jis įsižiūrėdavo. Vieną naktį prabudau ir nebeįstengiau užmigti, atsikėliau ir nuėjau į svečių kambarį, kur šiaip niekada nesiguldavau. Susiradau Benio Anderseno ir Johaneso Miolehavės pokalbių knygą, visada nuteikiančią raminamai, ėmiau skaityti, vis protarpiais užmesdama akį į Antono Vinševo portretą ir galvodama apie visus tuos kartus, kai su juo ir Klara sėdėdavom „Eifelio“ bare. Užmigau tik paryčiais, o kai pabudau prieš pietus, Klara buvo skambinusi jau ne kartą. Kai pavyko su ja susisiekti, pasakė turinti liūdną naujieną – Antonas mirė. Jis pasijuto prastai praėjusį vakarą ir nuvažiavo pas budintį gydytoją, sukniubo laukiamajame ir numirė.

Tą pačią dieną, kai dirbau sėdėdama prie valgomojo stalo, virš manęs palengva ėmė suptis didysis sietynas. Čia Antonas nori atsisveikinti, pamaniau.

Išvažiavau į Hamarą aptarti Rolfo Jakobseno eilėraščių inscenizavimo. Jaučiausi susitelkusi, buvau puikiai pasiruošusi, turėjau nakvoti ten, pasiimti šunį.

Gražiu žiemišku oru važiuodama Glomos pakrante po aukštu dangumi, ryškioje šviesoje, dėl kurios viskas aplinkui tarsi sklendė, pajutau lengvumą, kone džiaugsmą. Automobilių buvo nedaug, aplink šviesu, pati buvau giedros nuotaikos, įsikūriau beveik tuščiame viešbutyje ir išėjau pasivaikščioti su Ištikimąja, bare skaitydama užrašus išgėriau bokalą alaus ir pasileidau į teatrą. Ten su šauniais žmonėmis – jie, susidarė įspūdis, vieni kitiems linkėjo gero, linkėjo gero ir man, – kalbėjausi apie iššūkius, kurie laukė poeziją verčiant į dramą, ir, manau, tapau protingesnė; grįžau į viešbutį prieš devynias, vakaras buvo švelnus ir tamsus. Dar kartą išvedžiau šunį ir prisėdau restorane, buvau vienintelė viešnia. Virtuvė nebuvo uždaryta, ant mano stalo buvo uždegta žvakutė ir gavau raudonojo vyno; žiūrėjau pro langą į gatvės žibintų šviesoje gelsvai spindintį, žėrintį sniegą, man buvo atnešta arktinės menkės, ir buvo ramu, viskas buvo baigta. Savo pasakiau, daugiau ant širdies nebegulėjo, ji palengvėjo, pagalvojau: pamanyk, man teks tai patirti.

Gerai išsimiegojau. Pabudau Hamare tokį pat šviesų rytą kaip praeitas. Pasivaikščiojau po sniegą su šuniu ir sočiai papusryčiavau viešbučio valgomajame kartu su kitais trimis svečiais. Valgiau keptų kiaušinių ir vaisių su jogurtu žvelgdama į snie-

gą lauke, į sniegu nuklotas, banguojančias kalvas horizonte. Gurkšnojau karštą kavą su karštu pienu ir skaičiau laikraščius, išgėriau dar karštos garuojančios kavos su pienu ir paskaičiau kitus laikraščius, pailginau savo rytą. Neturėjau jokių planų visą savaitgalį, ketinau gerai apmąstyti kito „Scenos" numerio temą.

Kai važiavau iš ten atgal į Larso namą miške, žinodama, kad man prieš akis laisvas savaitgalis, kad prieš akis laisvas kelias, – beveik be automobilių, nutįsęs tarp gludžių baltų pusnių, po skaisčia saule, – pagalvojau: pamanyk, man teks tai patirti.

Antonas Vinševas buvo miręs ir daug jo daiktų liko našlaičiai. Violetiniai auliniai batai ir visos keistosios skrybėlės ilgėjosi jo ir negalėjo tarnauti kam nors kitam. Klara guodė tuos aulinius ir žvejo skrybėlę, ir visus Antono drabužius, ir kitus daiktus bute, tačiau jie buvo nepaguodžiami.

Antono laidotuvės turėjo vykti Norvegijoje ir Klara grįžo namo iš Kopenhagos, buvo šalta ir slegianti vasario diena. Į laidotuves ėjom kartu. „Čia generalinė repeticija prieš mūsiškes“, – pasakė ji ir nuliūdo supratusi, kad tik vienai iš mūsų teks patirti kitos laidotuves: o būtų buvę taip gera jas išgyventi drauge. Bet, bet... toks gyvenimas, tiksliau – mirtis. Klara mokėsi netekties meno, teigė ji man; neįmanoma to išvengti, tai turėtum bent jau išlaikyti gerą skonį ir nuotaiką. Ji suskaičiavo, kiek visko buvo praradusi pastaruoju metu, neįtikėtina, ji prisiminė viską: raktus, pinigines, kosmetines, mobiliuosius telefonus, auskarus, grandinėles, savo mirusio tėvo sąsagas, butus, vasarnamius ir katinus, o dabar dar ir Antoną Vinševą. Vien tik tądien, laidotuvių dieną, ji pametė VISA kortelę, klausos aparatą ir akinius, be šių sakėsi negalinti įskaityti giesmių, kurias turėjom giedoti, negalinti girdėti sakomų kalbų. Ji mokėsi pamesti skoningai ir su nuotaika, nesigadindama šiandienos gailestavimais dėl daiktų, kurių neteko vakar, ir be baimės dėl galimų rytojaus praradimų, mokėsi būti laukų lelija ir padangių paukščiu*, kuris tyliai ir

* Mintis paimta iš Søreno Kierkegaardo „Laukų lelija ir padangių paukštis: trys dieviškos prakalbos“, 1849 (*aut. past.*).

paklusniai dalyvauja čia ir dabar, mokėsi kolekcionuoti laimės akimirkas, kurios sušildytų, jei ateitų sunkūs laikai, ji nujautė, kad gali ateiti sunkūs laikai.

Paskambino Bordas ir paklausė, kur esu, buvau minėjusi, kad vyksiu į San Sebastianą. Pasakiau, kad aš Larso name miške.

– Tai tu dar neišvykusi? – kiek nenatūraliai nusijuokė.

Jam skambinusi Astrida. Jos radusios tėvo seife voką. Ant jo užrašyta, kad jį galima atplėšti tik susirinkus visiems jo vaikams. Jos labiausiai norėtų tai padaryti rytoj aštuntą vakaro. Bordas Astridai pasakęs, kad aš, regis, San Sebastiane, bet taip nėra. Jei aš pas Larsą miške, tai lyg ir galėčiau atvažiuoti į Brotevejeną rytoj aštuntą?

– Taip.

Anot jo, Astrida baiminasi, kad laiško turinys gali būti susijęs su manim. Kad tėvo laiškas, kurį galima atplėšti tik esant visiems jo vaikams, būsiąs apie mane. Linkėjau jai tos baimės, bet kažkodėl nemaniau, kad jis apie mane.

Bordo spėjimu, galbūt jame rašoma, kad tėvas per karą ką nors nužudė. Kartais apie tai pasvarstydavom. Man atrodė, kad būdama maža nugirdau, esą tėvas pervažiavo vaiką. Tačiau vėliau pagalvojau, kad tai veikiausiai tebuvo perkėlimas, ne taip pavojinga ir lengviau susigyventi – kad jis kadaise pervažiavęs vaiką ar kad buvęs kitas vaikas, o ne aš.

Vis dėlto labiausiai tikėtina, pasak Bordo, kad ten vertybiniai popieriai, gal kokia slapta banko sąskaita Šveicarijos banke.

Jos jo neatplėšė. Bordas buvo labai aiškiai to prašęs ir jos patikino neatplėšusios, norinčios įvykdyti tėvo nurodymą,

kad visi jo vaikai dalyvautų. Jos tikriausiai radusios jį kartu. Prieš parduodamos namą Brotevejene, jį tvarkė: tėvo daiktus, drabužius, akinius ir šlepetes, apatinius, kurie galbūt ilgėjosi tėvo ir buvo nepaguodžiami, turėjo būti keista tvarkyti pačius intymiausius daiktus, kurie priklausė vienam iš artimųjų, ką tik mirusiam, bet gal buvo ir visai nieko? Ką jos darė su tais daiktais? Juos tvarkydamos rado kodą nuo tėvo seifo ir drauge jį atrakino. Jei motina laišką būtų radusi viena, būtų atplėšusi voką nepaisydama to, kas ant jo parašyta, vien iš baimės, bet jos rado jį drauge ir nė viena nedrįso ištarti to, ką visos trys veikiausiai galvojo ir ko norėjo: atplėšti jį! Jei ten parašyta kas nors nemalonaus, jį sunaikintų. Jei motina būtų radusi jį viena, būtų atplėšusi ir, jei ten būtų rašoma apie ką nors, kas jai nemalonu, būtų jį sunaikinusi. Bet jos rado jį kartu, ir nė viena nedrįso pasiūlyti jį atplėšti, nes, pasiūliusi jį atplėšti nedalyvaujant mudviem su Bordu, būtų prisipažinusi apie baimę dėl tėvo santykių su Bordu ir manim, o nė viena jų nenorėjo pripažinti tokią baimę jaučiančios. Be to, galbūt voke buvo informacijos, kuria vis tiek be kalbų būtų tekę pasidalyti su mumis, ir tuomet vieną dieną būtų išaiškėję, kad jos jį atplėšė prieš mirusio tėvo valią, ir būtų buvę nepatogu. Bet ar negalima buvo jo atplėšti taip, kad būtų įmanoma užklijuoti iš naujo? Manau, motina būtų galėjusi pasiūlyti tokį variantą, jei turinys būtų pasirodęs tokio pobūdžio, kad mudu su Bordu būtų būtina į tai įtraukti. O jei ten nebūtų nieko, į ką mudu su Bordu įtraukti būtų būtina, bet joms laiško turinys būtų buvęs nemalonus, jos būtų galėjusios jį sunaikinti. Motina būtų galėjusi pasiūlyti atplėšti voką ir pažiūrėti, kas jame, o jei jame būtų buvę kažkas, apie ką reikėtų pasidalyti ir su mumis, jos būtų galėjusios suplėšyti voką į skutelius ir pasakyti laišką radusios seife su popieriais, nutylėti apie voką ir pastabą ant jo, kad jį atplėšiant turi dalyvauti visi. Bet galbūt kas nors voke buvusiuose popieriuose nurodė į patį voką su užrašu, kad jį galima atplėšti tik esant visiems jo vaikams, ir jos būtų buvusios demaskuotos. Geriausia būtų laikytis tėvo nurody-

mo, greičiausiai nusprendė trise, jos vis dar labai gerbė tėvo nurodymus ir norėjo, prieš atplėšdamos voką, palaukti, kol susirinks visi vaikai. Motina tiesiog nesitvėrė kailyje. Bordas papasakojo, kad Astrida jam prisipažino: atradus voką, mama neberado sau vietos, ją užvaldė isterija, jai būtinai dilgėjo atplėšti jį kuo greičiau, rytoj aštuntą; laimei, nebuvau išvykus, ir tai galėjo įvykti. Ko motina bijojo? Ko ji tikėjosi? Kad tos sudėtingos padėties sprendimas bus voke? Kad tėvas pripažino ir atsiprašė dėl smurto prieš Bordą ir mano išnaudojimo, bet išteisino motiną sakydamas, kad ji nieko apie tai nežinojusi? Rytoj aštuntą valandą Brotevejene. Rytoj neturėjau kitų planų, tik susikrauti daiktus į San Sebastianą: pasakiau, kad galiu atvažiuoti.

– Galbūt ten paaiškinimas, – pasakė Bordas, – dėl to, kad jis buvo toks, koks buvo.

Gali būti, kad tai, ko tikėjosi motina, buvo Astridos ir Osos košmaras. Nes jaunėlės manim ir Bordu netikėjo, ir Bordas, o ypač aš, vyresnėlė, kuri nuolat sulaukdavo daugiau dėmesio ir kurios dabar dar lyg ir turėtų būti gaila, – mudu buvom joms įgrisę.

Astrida, o ypač Osa, vaikystėje buvo nelaimingai įsimylėjusios motiną, nes pastarąją, prieš jai pamilstant Rolfą Sandbergą, kamavo apsėdimas dėl manęs. Kartą Osa pasakė, kad viskas jai veikiausiai būtų atrodę kitaip, jeigu motina kiekvieną vakarą būtų prisėdusi ant jos lovos krašto ir šnekėjusis su ja, kaip kad šnekėdavosi su manim. Tai dėl to, kad Osa nežinojo, ką prisėdusi ant lovos krašto motina man sakydavo, ir todėl, kad nežinojo, kodėl būtent ant mano lovos krašto ji prisėsdavo.

Osa man pavyduliaudavo, ir visai nenuostabu, nes daugybę metų motina nieko daugiau nematė, tik mane, ir rūpinosi tik manim. Kur Bergljota? Ar Bergljota dar negrįžo?

Astrida buvo truputį nelaimingai įsimylėjusi motiną, Osa buvo ją įsimylėjusi iki ausų ir dėl to baisiai kentėjo. Baigusi devintą klasę, ji išdidžiai grįžo namo su pažymių knygele, nes iš visų dalykų buvo gavusi įvertinimą „labai gerai“, o norvegų kalbos pažymys buvo „puikiai“, ir nekantravo knygelę parodyti motinai, o ši tik metė skubrų žvilgsnį ir toliau mane barė, nes penkiolika minučių pavėlavau iš kažkur grįžti: ar žinojau, kaip motinai buvo sunku tas amžinybę trukusias penkiolika mi-

nučių, kai laiku negrįžau? Nežinojau ir juo labiau nežinojau, kaip sunku buvo Osai, kai motina teužmetė akį į jos pažymių knygelę prieš vėl nukreipdama žvilgsnį į mane. Pamenu tą akimirką, liūdnas Osos akis, didžiulį mažosios Osos nusivylimą, jos ašaras, nenuostabu, kad Osa nekentė manęs, tos nuolat dominuojančios vyriausios sesers, kuri namie užimdavo tiek daug vietos, tiek vietos užimdavo motinos gyvenime. Bet paskui motina atiteko Osai, pagaliau. Jaunėlei jos trūko visus tuos metus, o dabar ją atgavo. Osa ir Astrida pagaliau turėjo motiną – ir daugybę metų turėjo vien tik sau. Astrida buvo nusivylusi Bordu, kuris, būdamas beveik šešiasdešimties, vis dar buvo susirūpinęs dėl to, ką tėvas jam padarė vaikystėje, vis dar užstrigęs vaikystėje, bet nesuprato, kad ir ji pati su Osa buvo nesąmoningai joje užstrigusios, atstumtosios mažylės, kurioms pagaliau nebereikėjo su niekuo dalytis motinos ir tėvo dėmesiu.

O aš tikėjausi, kad jos pastebės, supras: tai buvo motinos atsakomybė. Kad motina pati atsakinga už apsėdimą dėl manęs, kad tąkart motina buvo suaugusi, o aš buvau vaikas. Nors ji ir buvo vaikiška, tėvo paversta neveiksnia, vis dėlto ji buvo motina, o mes – vaikai. Tikėjausi, jos įžvelgs: ne aš joms sukėliau daug skausmo, o motina, kuri elgėsi beatodairiškai ir buvo sukaustyta savo nerimo. Bet neatrodė, kad jiedvi tai įžvelgtų ar suprastų. Astrida su Osa elgėsi ir kalbėjo taip, lyg motina su tėvu būtų buvę geri tėvai, o mudu su Bordu būtume buvę blogi, nedėkingi vaikai.

Bordas tikėjosi paaiškinimo, kodėl tėvas buvo toks, koks buvo. Būtų buvę lengviau iškęsti, kad jis buvo toks, koks buvo, jei būtų egzistavęs paaiškinimas.

– O Dieve, – aiktelėjo Klara, – tavo tėvas tikriausiai prisipažins turintis daugiau vaikų.

Siorenas tikėjosi banko sąskaitos Šveicarijoje, Talė tikėjosi prisipažinimo, Ebai nerūpėjo, bet, jos manymu, turėčiau būti pasiruošusi blogiausiam. Larsas sakė, kad neturėčiau nieko tikėtis, kad greičiausiai nusivilsiu. „Iš jų visų juk nieko kito niekada ir nesulaukei."

Tvarkiau namus ir ruošiausi blogiausiam. Įjungiau indaplovę ir įsivaizdavau, kaip įeinu į namą Brotevejene, kuriame nesilankiau penkiolika metų. Susėsim tėvo darbo kabinete? Kas sėdės didžiajame tėvo krėsle – motina? Kas atplėš voką – motina? Ant tėvo, dabar jau motinos, didžiojo rašomojo stalo įsivaizdavau voką, ant kurio tėvui būdinga pasvirusia vyriška rašysena pažymėta: atplėšti tik esant visiems mano vaikams. Ant žaliosios odinės sofos, kuri kadaise stovėjo svetainėje Skausvejene ir kuri, šeimai persikrausčius į įspūdingąjį namą Brotevejene, buvo pastatyta tėvo darbo kambaryje. Žinoma, jei per pastaruosius penkiolika metų ji nepakeista, juk visai įmanoma. Motina didžiajame krėsle už rašomojo stalo iš raudonmedžio, mes, seserys ir brolis, ant žalio odinio baldų komplekto priešais židinį, tėvo kabinete. Iškroviau indaplovę ir išdžiausčiau skalbinius. Jei tai buvo susiję su manim, jei jis norėjo ką nors man pasakyti, galėjo parašyti asmeniškai. „Po

mano mirties perduoti Bergljotai." Bet būtų nepanašu į jį, kadaise labai neblogai jį pažinojau tik man vienai žinomu būdu. Ir, beje, kas man iš prisipažinimo po šitiekos metų neigimo, jis nebūtų vertas daugiau nei: štai, dabar matot! Jis nebuvo toks kvailas, kad nesuprastų: pomirtinis prisipažinimas neatlygintų visų tų neigimo metų. Jei neigė visus tuos metus, taip pat puikiai galėjo neigti ir po mirties, jis netikėjo esant Dievą. Bet gal jis, svarstė Talė, norėjo visiems atskleisti, kad tu nesi melagė, nesi beprotė. Galbūt čia dėl to? Kad neteisybę mano atžvilgiu ištaisytų po savo mirties? Greičiausiai ne, greičiausiai tai vertybiniai popieriai, pasirašyti pardavus namą Italijoje.

Vyliausi sapno, kas tame voke, bet nieko nesusapnavau. Pabudusi buvau rami. Prieš tai maniau, kad miegosiu neramiai ir nubudusi taip jausiuosi, bet buvau rami – ar tokio atsakymo gana? Man nereikia jaudintis dėl voko turinio? Pasiruošiau blogiausiam. Įsivaizdavau, kaip atvažiuoju į Brotevejeną, kur nesilankiau penkiolika metų, ir mane palydi į tėvo, dabar jau motinos, kabinetą, ir pasodina ant žaliosios odinės sofos kartu su žmonėmis, kurie prieš keletą dienų šiurkščiausiai manęs išsižadėjo, su mano priešais, kurių buvo daugiau ir jie buvo savo teritorijoje, kurią pažinojo skersai išilgai ir prie kurios buvo pripratę. Mes atplėšiam laišką. Kas būtų būdinga tėvui? – klausiau savęs ir purčiau kilimus. Kas jam buvo svarbiausia? – klausiau savęs ir šveičiau vonią. Garbė ir reputacija – atsakiau ir ruošiausi blogiausiam. Kaltinamasis aktas skirtas man – melagei, psichopatei, kuri viską išsigalvojo ir apkaltino jį blogiausiu dalyku, kokiu tik žmogų apskritai galima apkaltinti, kad, motinos, o gal jų abiejų, žodžiais tariant, tapčiau įdomi. Nes juk iš esmės nebuvau įdomi. Savo melu sugadinau paskutinius dvidešimt trejus tėvo gyvenimo metus. Agresyvus laiškas, nukreiptas prieš mane, ginamoji kalba, pareiškimo pateikimas, ruošiausi blogiausiam. Pasižymėjau, ką reikėtų sakyti blogiausiu atveju: jis nepasiduoda. Jam to reikia. Kad jis toks, net miręs nenori paleisti kontrolės iš savo rankų, nori

būti teisus ir po mirties nepaliaus kariavęs. Bet aš irgi karė ir tokia pat užsispyrus kaip jis, tikriausiai tai mano genuose. Be to, mano pranašumas, kad esu gyva.

Užsirašiau tai ant lapo. Norėsiu pasiimti važiuodama į Brotevejeną. Taip, jei nutiktų blogiausia, galėčiau įrodyti nesanti užklupta iš pasalų, būčiau pasirengusi, juk pažinojau savo tėvą.

Kuo karščiau ruošiausi blogiausiam, tuo labiau tikėtina man atrodė ši galimybė. Kad mane jis ir vėl supurtys, ir išsižadės visiems matant, būsiu užpulta mirusio tėvo, kuris teisus, nes miręs. O motina ir seserys mėgausis išpuoliu ir toliau lies piktdžiugą: pažiūrėk, kas parašyta, na, ką dabar pasakysi? Nes mirusio žodis svaresnis už to, kuris gyvas. Ir mirusiojo lengviau gailėtis nei gyvojo, tad jos tik dar labiau gailėsis tėvo, kuris šitiek metų dėl manęs kentėjo, nes neteisingai jį pasmerkiau, – ta, kuri melavo, kad taptų įdomesnė, ir aš vėl liksiu nuošaly ir būsiu juoda avis. Išvydau tai prieš akis, ėmiau drebėti ir paskambinau Bo. Jis pasakė:

– Juk sakei, kad su tais žmonėmis daugiau nebenori turėti jokių reikalų. Nebūtina ten važiuoti, ir kas, kad jis to norėjo. Šnekama ne apie kokį teisinį dokumentą.

– O neatrodys, kad būgštauju, jei nenuvažiuosiu, neva bijau laiško turinio?

– Tau nereikia rūpintis, ką jie pagalvos. Kodėl turėtum dar labiau jaudintis. Manau, patyrei jau pakankamai.

Nusprendžiau nevažiuoti, nevykdyti paskutinio tėvo noro. Paskambinau Bordui, jis mane suprato, mielai man atstovausiąs, bet, pridūrė, jis nemanąs, kad laiškas tokio pobūdžio, kokį bijau jį esant. Astrida sakiusi, kad vokas storas ir jame daug sąvaržėlių, matyt, ten vertybiniai popieriai. Tėvas kartą jam sakęs, kad jei juodu su motina nukristų skrisdami lėktuvu, tegu jis žino, kad seife kai kas guli. „Tikiuosi, – tarė Bordas, – kad jame mums, vaikams, kas nors gero, o ne bjauraus. Bet

keista, – pridūrė, – kad motiną apėmė tokia isterija, ji negali kvėpuoti, kol vokas neatplėštas.“ Motina paskambino tetai Uni, o ši – Astridai ir pasakė, kad dėl motinos psichinės sveikatos voką būtina atplėšti kuo skubiau.

– Tas nerimavimas, tas jų isterikavimas, – sakė Klara, – tik atskleidžia, kad jos nenutuokia, ką tavo tėvas galėtų iškrėsti.

Kai man skyrė kelionės stipendiją „Scenos“ žurnalo idėjai rutulioti, sėdau į automobilį ir pasileidau, kur akys veda, per žemyną, norėdama pamąstyti ir padirbėti, ir pasimokyti būti it laukų lelija ir padangių paukštis, prisilesioti laimės akimirkų, kurios sušildytų, jei ateitų sunkūs laikai, baiminausi, kad tokie gali ateiti. Važiavau per Vokietiją, Austriją, atvykau į Triestą Italijoje ir išvydau jūrą, švietė saulė, atrodė, lyg čia būtų pavasaris, viskas pragiedrėjo. Toliau gąsdinamai siaurais keliais leidausi į Bo numylėtą buvusią Jugoslaviją, beveik nesutikau automobilių, atrodė, tarsi šioj padangėj būčiau viena, kur ne kur matėsi, kad čia gyvenama žmonių, pavienių namelių rūkstančiais kaminais; važiavau pro apelsinų giraites ir ant lygaus tvenkinio tarp gluosnių mačiau valtį. Tuomet sutemo ir nuklydau apleistu, nebaigtu tiesti, neapšviestu vieškeliu netoli Splito, išsigandau, kad nepavyks rasti miesto, buvau pavargusi, jau vienuolika valandų prie vairo. Galiausiai kelią į Splitą radau, per priemiesčius ir iki pat senamiesčio, o ten pasirinkau aikštelę priešais mažutį, garbingai charakterį išlaikantį Rytų Europos viešbutuką greta žavaus uosto, viešbutyje gavau kambarį ir didžiulį metalinį raktą ir išėjau į Splito senamiestį, kuriame buvo pilna nerūpestingai vaikštinėjančių žmonių, nes pasitaikė penktadienio vakaras, iš uosto kilo sūrios jūros kvapas, o ant medžių vis dar kabėjo Naujųjų metų puošmenos, pūtė švelnus vėjelis, švelnumas kerojo ir mano krūtinėje, prisėdau kavinėje su bokalu alaus ir užrašų knygele ir mane apėmė ramybė, panėšėjanti į dėkingumą. Tada neturėjau antrosios pusės, kuriai

reikėtų atsiskaityti, nebuvo nieko, kam norėčiau paskambinti ar su kuo pasišnekėti, nejutau poreikio dalytis, nes jau buvo dalijamasi, jutau, kaip smarkiai pasaulis čia įtraukia, visada tai pajuntu, kai prisimenu tą ypatingą penktadienio vakarą Splite. Toks, matyt, gyvenimo tikslas ir prasmė – patirti kuo daugiau tokių akimirkų, kad jos atsvertų skausmą, pasistatyti iš jų tvirtovę, į kurią būtų galima pasitraukti užklupus sunkiems laikams. Nujaučiau, kad tokie gali užklupti.

Kai prieš keletą metų susilaužiau koją ir mane reikėjo operuoti, buvau paguldyta į ligoninę ir joje praleidau tris paras. Man patiko joje gulėti, patiko, kad šalimais visą naktį budima, tereikia paspausti pagalbos mygtuką ir kas nors ateina. Ligoninė nemiegojo, ją, kaip ir mane, kankino nemiga, ligoninė keitė mano patalus, triskart per dieną patiekdavo maisto, teiravosi, kaip laikausi. Dvi iš trijų parų praleidau palatoje su vyresnio amžiaus moterim. Mes nesidalijom, kas mudviem negerai, kodėl čia esam, bet ji, aišku, matė, kad mano koja sugipsuota ir iškelta į viršų ant raiščio. Nė viena mūsų nesulaukė lankytojų per tas dvi paras, kurias drauge praleidome ligoninėje, bet jai kalbantis su sesele negalėjau nenugirsti, kad moteriškės suaugę vaikai ir anūkai gyvena Osle, vėliau atsargiai pasiteiravau jos apie vaikus ir vaikaičius, tada ji ėmė išsisukinėti ir susinepatogino, tad lioviausi klausinėti, man jos pagailo, pagailo ir motinos, kuri tikriausiai panašiai pasijusdavo, kai nepažįstami paklausdavo apie vyriausiąją jos dukterį. Vaikai ir anūkai per tas dvi paras, kai abi gulėjom toj pačioj palatoj, moteriškės neaplankė. Gal ji buvo su jais susipykusi? Slaugytoja turėjo nuprausti mano palatos draugę po dušu, bet jai nepavyko: pati sušlapo ne mažiau nei nuoga senutė ir jiedvi juokėsi ir klykavo, ir vėl juokėsi, o grįžusi slaugė man pademonstravo permirkusius drabužius, štai taip juokdamosi jos stovėjo mūsų palatoj – šlapia, nuogutėlė pagyvenusi moteris ir iki paskutinio siūlo darbo uniformą peršlapusi slaugytoja. Buvo juokinga.

Vieną naktį kilo audra ir prasidėjo liūtis, ir griaudėjo, ir nė viena iš mūsų nemiegojo, o kai lietus ir audra aprimo, priešais mūsų langus suspindo vaivorykštės lankas. Palata buvo aukštai, dešimtam aukšte, priešais mus atsivėrė toliai, buvo jau po pirmos nakties, daugelis miegojo, bet mudvi ne, žiūrėjom į vaivorykštę: man nebuvo tekę regėti, kad žmogus taip žavėtųsi, kad jį taip pagautų įkvėpimas susidūrus su tokiu gamtos reiškiniu kaip vaivorykštė, bet ne šiaip kokia – šioji buvo spalvinga ir plačiai išsiskleidusi juodame danguje. Argi ne gražu? Argi ne nuostabu? „Pamanyk, kad man teko šitai patirti“, – džiaugėsi palatos draugė, vyresnė moteris. Nebūtina, kad tave aplankytų šeima, palengvėjo man, šeima dar ne viskas.

Nusprendžiau nevažiuoti į Brotevejeną. Nusprendžiau nebekeisti nuomonės ir nevažiuoti vien iš pareigos, kad paklusčiau tėvui. Norėjau jam nepaklusti, kroviausi daiktus į San Sebastianą. Atėjo septynios, pusė aštuonių, artėjo aštuonios. Dabar Bordas jau Brotevejene. Buvo be penkiolikos minučių aštuonios. Vokas atplėštas. Žmogžudystė arba vaikas su kita moterimi, telefonas tylėjo. Kaltinamasis aktas arba vertybiniai popieriai, Bordas neskambino. Jei žinia būtų buvusi dramatiška, būtų paskambinęs. Paskambino be penkiolikos devynios. Voke nebuvo nieko dramatiško. Laikinas ir nebegaliojantis testamentas, jame buvo nurodyta, kas mums, keturiems vaikams, atiteko bėgant metams iki pat devyniasdešimt septintųjų, vėliau – nebe. Astrida gavo daugiausia, mudvi su Osa beveik po tiek pat, Bordas mažiausiai.

Jie kartu tai peržvelgė, tuomet popieriai iš voko liko gulėti and stalo, o motina, Astrida ir Osa vėl pasakojo, kaip tėvas pargriuvo ant laiptų, apie santechnikus, parą ligoninėje. Prieš Bordui išvažiuojant motina pasiskundė, kad nematanti jo vaikų, jis atsakęs, kad ji žinanti, kokia to priežastis.

Prieš akis man iškilo tėvas, palinkęs virš laikinojo testamento, atidus, tikslus iki pat devyniasdešimt septintųjų, o tada jis pasidavė. Jis norėjo, kad viskas būtų teisinga, juk rizikavo savo garbe, reikėjo daug ką atitaisyti, jis norėjo teisingai išspręsti paveldėjimo klausimą iki pat devyniasdešimt septintųjų, tuomet pasidavė. Įsivaizdavau tėvą, palinkusį virš popierių,

skrupulingą. Tai, ką buvau gavusi, kai mudu su buvusiu vyru pirmąkart nusipirkom namą, kas atiteko mano seserims, kai jos įsigijo pirmuosius namus, ką gavo Bordas. Galbūt ir tikėjau, kad iš esmės tėvas norėjo, kad mes paveldėtume po lygiai, kad taip norėjo atsipirkti, už tai koks Bordui ir man buvo, kai mudu buvome maži. Norėjo, kad jo santykinai dideli turtai, įgyti sunkiu darbu, mums, keturiems jo vaikams, būtų padalyti lygiomis dalimis, dėl teisingumo ir dėl to, kad bet koks kitas poelgis būtų privedęs prie apkalbų ir spekuliacijų. Prie kvailysčių, kurias tėvas iškrėtė būdamas gan jaunas vyras, būdamas labai jaunas tėvas, kurių nebegalima atitaisyti, su kuriomis jam teko gyventi, bet kaip jam pavyko? Turėjo būti nelengva, šitai tikriausiai buvo tėvo tragedija, jo likimas. Jis padarė fatališką klaidą ir visus tuos metus gyveno bijodamas, kad klaida iškils į paviršių. Tėvas gyveno bijodamas vyriausios dukters, nerimastingai teužmesdavo į ją akį; kai šiai sukako septyneri, nė karto prie jos neprisilietė, sulaukusi septynerių, vyresnėlė tapo uždraustąja zona ir tėvas nutraukė su ja santykius, nes ji jau suprasdavo daugiau, kai jai suėjo septyneri, ji tapo padykusia ir nenustygstančia vietoje mergiščia, kuri daug plepa, kuri galėtų ką nors lepteleti. Tėvas nutraukė santykius su vyriausiąja dukra ir daugiau nebesiveždavo jos drauge automobiliu, kaip darydavo, kai šiai tebuvo penkeri, kai buvo šešeri, kai pastarosios motinai, jo žmonai, teko prižiūrėti tiek daug vaikų: išdykusį berniūkštį, vos metais vyresnį už vyriausiąją dukterį, ir dvi mažyles – naujagimę ir mergytę, kuriai tebuvo dveji. Norėdamas sumažinti žmonai tenkantį krūvį, tėvas pasiimdavo vyresnėlę, kai jam tekdavo važiuoti automobiliu į komandiruotes, ir statybų įmonės, kurioje dirbo, pavedimu apžiūrėti sklypus vasarnamiams statyti, ir tėvas su vyriausiąja dukra nakvodavo viešbutyje, ir būdavo smagu gyventi viešbutyje, ir viešbutyje reikėdavo atsigulti į lovą prieš vakarienę, ir užtraukti užuolaidas, nes šitaip daroma viešbučiuose, sakydavo tėvas, kuris žinojo, kaip elgiamasi viešbučiuose. O jeigu šįkart neapsigyveno viešbutyje, tai galintys pasikloti lovą tiesiog

miške, sakydavo jis: tėvas mokėjo tiek daug dalykų. Bet štai jo vyriausioji dukra sulaukė septintojo gimtadienio ir vieną tokią dieną sėdėdama su tėvu automobilyje paklausė, ar kada nors jis yra buvęs su juodaode. Ir tėvas nusigando – suprato dukra, tik nesuprato kodėl, bet suvokė, kad jis susinervino. „Tokių dalykų klausti nevalia, – atrėžė jis įpykęs, nusigandęs, – tokių dalykų klausti draudžiama“, – nukirto suirzęs. Kas, tikriausiai galvojo jis, jei septintojo dešimtmečio vidury vaikas ims klausinėti tokių dalykų žmonių smulkiaburžuaziniame Skausvejene? Jei dukra uždavė jam tokį klausimą, tai ko ji gali prasimanyti paklausti kitų, ką nors leptelėti, kai aplinkui daugiau žmonių, arba mokykloje? Tėvui iškilo problema, jo problema buvo dukra, ką jam daryti? Kaip šitai turėdavo jį persekioti, kokią baimę jam teko patirti gyvenime. Namie jis būdavo kuo trumpiau, dirbdavo kuo ilgiau, namo grįždavo sutemus, laikydavo sukryžiavęs pirštus ir tikėdavosi geriausio. Atidžiai stebėdavo vyriausiąją dukterį, ir, laimei, ji elgėsi lyg niekur nieko. O gal? Vyresnėlė darydavo namų darbus, žaizdavo su draugėmis, skambino pianinu ir šoko baletą – argi tai ne lyg niekur nieko? Laimei, taip truko jau gan ilgai, galbūt bus galima tai pamiršti, galbūt jis gali ramiau atsikvėpti ir visa tai palikti praeityje. Metai bėgo – laikas mūsų sąjungininkas, po šimto metų viskas nueis užmarštin, bet štai vyriausioji dukra ėmė rašyti keistus eilėraščius ir siųsti juos į laikraštį, o tas juos dar ir spausdindavo. Ji ėmė rašyti keistas pjeses, mokyklos sporto salėje statyti pagal jas spektaklius ir kviesti į juos žmones. Kokį siaubą turėdavo patirti tėvas, kaip klaiku jam turėjo būti dėl nevaldomos, nenuspėjamos vyriausios dukters. Juodu pasirodė – motina su tėvu, jie atėjo į tokį pastatymą mokyklos sporto salėje, parašytą ir surežisuotą jų vyresnėlės, negalėjo nepasirodyti, nes kiti tėvai ėjo – tėvai tų vaikų, kurie vaidino pagal jų vyresnėlės režisūrą, taip pat ir jųdviejų jaunėlės dukterys, tad jie buvo priversti pasirodyti, nors tikriausiai mieliau būtų praleidę pasirodymą. Sėdėjo apsėsti nerimo dėl to, kas nutiks scenoje, galbūt tai ką nors atspindės, – vargšas tėvas.

Ir po vieno tokio spektaklio, vakare, kai ji atsigulė miegoti, bet kaip įprastai negalėjo užmigti, kai tą vakarą gulėjo lovoje didžiuodamasi, nes manė esanti šauni, sulaukusi sėkmės, tėvams sėdint virtuvėje ji išgirdo tėvą sakant motinai – o gal toks ir buvęs sumanymas, kad vyriausioji duktė nugirstų, nes jos kambario durys buvo pravertos ir tėvai juk turėjo šitai pastebėti, o galbūt jie vis dėto manė, kad ji miega? Tėvas pasakė motinai, kad vienas iš tėvų salėje susidomėjęs: „Mes čia dabar naktiniame klube ar kaip?“

Dukra nesuvokė tų žodžių reikšmės, tuomet ji dar nieko nesuvokė, ją siaubingai pribloškė, kad tėvas akivaizdžiai nemanė ją esant šaunią, kad čia tikra sėkmė; priešingai – jam nepatiko tai, kuo „mergaitė užsiima“, dukra tesuprato, kad vienam iš bendramokslių tėvų nepatiko jos kūryba, vienas iš tų tėvų manė, kad jos pastatymas panėšėja į tokį, kuris galėtų būti rodomas naktiniame klube, ir šitai sukėlė nepatogumo jausmą jos tėvui. Galbūt niekam nepatiko tai, ką ji sukūrė, nors visi ir plojo pabaigoje, galbūt ji ir tapo skandalu, tuomet tiesiog išsyk ir pasijuto, lyg būtų sukėlusi skandalą. Tėvas kalbėjo apie įžangą, kai dvylika devynerių ir vienuolikos metų mergaičių eilute įžengė į sceną, pasidabinusios raudonais plunksnų boa ir juodais šilkiniais sijonėliais, kuriuos vyriausioji jo dukra sėdėjo ir siuvo naktimis, per pasirodymą tos dvylika mergaičių nėrėsi iš sijonėlių, kol šie atsidūrė joms sulig blauzdom, viena po kitos iš kairės į dešinę, o ant juodų glaustinukių, kurias jos mūvėjo po sijonėliais, kiekvienai ant klyno buvo po raidę, kurias jo vyresnėlė prisiuvo sėdėdama per naktis, kartu tos raidės širdingai kvietė: *Welcome*.

Mes čia dabar naktiniam klube ar kaip?

Vargšas tėvas.

Jis nelietė vyriausios dukters nuo tada, kai šiai sukako septyneri, po septintojo gimtadienio neprisiliesdavo nė pirštu, niekada nelaikė jai už rankos, kaip kad Astrida pasakojo, kad ją laikydavęs, kai eidavo pasivaikščioti į mišką, nuo tada, kai

vyresnėlei suėjo septyneri, niekada jos neapkabindavo, nerodydavo jai jokių fizinių švelnumo apraiškų. Tėvas darėsi vis bailesnis ir bailesnis, nes vyriausioji dukra augo ir elgdavosi vis keisčiau, ir tapo vis labiau nenuspėjama, galbūt tėvas tikėjosi, kad ji pasidarys tokia keistuolė, kad niekas nebevertins jos rimtai. Jis negalėjo nuo to pasprukti, pabėgti nuo šeimos. Jei būtų norėjęs sprukti, norėjęs skirtis, motina būtų apskelbusi pasauliui savo įtarimus, visa, ką turėjo prieš jį – savo vyrą, ji būtų jį sužlugdžiusi, čia slypėjo šiaip jau bėjėgės motinos galia tėvui.

Štai ir nutiko tai, ko jis bijojo. Istorija iškilo aikštėn. Kaip jis turėjo ją priimti?

Tėvas akimirką atsivėrė norėdamas prisipažinti, ištraukti viską į dienos šviesą ir nusimesti tą naštą, tačiau motina laiku susivokė, kaip ją tai paveiks, ir užčiaupė tėvui burną. Tad jam teko viso to nepripažinti ir per krizę, ir po jos, ir diena po dienos, metų metus, ir tas nepripažinimas turėjo savo kainą.

Kainavo ne tik santykius su vyriausiąja dukra, teko mokėti ir kaltės jausmu, slegiančiu kaltės jausmu, ir savigarbos stoka. Jis vis dar išsireikalavo pagarbos, pasitelkęs savo griausmingumą, bet metams bėgant, kai vis labiau seno, pamažu galutinai neteko savigarbos; jis netapo kvailesnis ar ne toks skrupulingas, tik jį ėmė slėgti kaltė dėl to, ką padarė, ir dėl to, kaip su tuo tvarkėsi, kai viskas iškilo aikštėn. Mažiausia, ką tėvas galėjo padaryti, vienintelis dalykas, kurį galėjo padaryti, kad viską bent kiek atitaisytų, – tiek santykius su savo vyresnėle, tiek santykius su vieninteliu sūnumi, pirmagimiu, kuriam niekada nesuteikė tokio pripažinimo, kokio šis nusipelnė, kuris gal sumetė, kas vyksta su seserim, ir kurio tėvas dėl šios priežasties bijojo ir šalinosi, – tai pasistengti, kad du vyresnieji jo vaikai gautų tiek pat palikimo, kiek ir kiti du, kiek jaunėlės dukros. Taip pat ir dėl aplinkinių, kurie galbūt buvo girdėję gandus, kad Skausvejeno gatvės dvidešimt antrajame name viskas

buvo ne taip, kaip turėjo būti, – dėl aplinkinių irgi atrodytų geriau, jei vaikai turtą paveldėtų vienodomis dalimis.

Laikinas testamentas, kuriame apžvelgiama, kas kam jau atitekę, buvo pradėtas rašyti devintojo dešimtmečio pradžioje ir apleistas devyniasdešimt septintaisiais, kai pasidarė nebeįmanoma ir nebūtina visko atsekti, nes vyriausioji duktė nutraukė santykius, o vienintelis sūnus nutolo, o štai abi jaunėlės darėsi vis artimesnės: gimtadieniai, atostogos, dažni apsilankymai drauge su anūkais, šie ėmė lankyti kalbų kursus ir pradėjo mokslus užsienyje, jiems vis norėjosi tai to, tai ano, ir motina vis dažniau perėmė vadovavimą, nes tėvas seno ir nustojo žymėtis visas sumas, tiek mažas, tiek dideles. Tik surašė testamentą, kuriame įvardijo, kad visi paveldės po lygiai. Atrodė gražiai. Testamentas, kuriame buvo parašyta, kad, vienam tėvų mirus, Brotevejeno namus reikia parduoti ir visi keturi vaikai turi pasidalyti palikimą į lygias dalis. Išskyrus tą reikalą dėl vasarnamių.

Šitai bent jau išliks po jo ir bus dokumentas – jo norėta, kad vaikai paveldėtų po tiek pat. Kaip užsitikrinti, kad taip ir bus? Surašyti testamentą. Jis nepasitikėjo žmonos veiksmais; jei mirtų pirmas ir jai atitektų visas turtas, kažin ar šioji padalytų turtą lygiomis dalimis, juk ji kaprizinga, impulsyvi ir jos jau nebegraužia sąžinė, ji kadai liovėsi nerimauti dėl vyriausios dukros, dabar netgi įsižeidusi, kad toji nutraukė su šeima ryšius. Motina galėtų apdovanoti tik tuos, kurie jai buvo mieli ir rūpestingi, bet net jeigu likusi vienvaldė ir linktų išdalyti palikimą lygiomis, šitai atrodytų kaip jos valia, o ne jo. Jei jie mirtų vienu metu, nukritę skrisdami lėktuvu, vaikams turtas būtų išdalytas po lygiai, tuo pasirūpintų paveldėjimo įstatymas, bet tada garbė dėl teisingumo atitektų pastarajam, o ne tėvui, ir Astridai su Osa nebūtų užtikrinta išskirtinė teisė į vasarnamius Valeryje. Tėvui reikėjo surašyti testamentą ir suformuluoti jį taip, tarsi visiems kaip ir po lygiai padalyta, bet tuo pat metu kai kuriems atseikėta daugiau.

Galbūt tėvas po *to* niekada nebebuvo laimingas. Galbūt jis niekada nebuvo laimingas ir prieš *tai*. Tikrai būčiau norėjusi žinoti, ką tėvui teko patirti vaikystėje, galbūt jis tikėjosi, kad apie tai paklausiu, bet nepaklausiau, o dabar jau per vėlu.

Kai buvau jauna, vis galvodavau, kaip žmonės vieni su kitais miega. Vis nesiliaudama mąstydavau apie santykiavimą. Viena mergina iš paralelinės klasės buvo turėjusi lytinių santykių, permiegojusi su vaikinu, tai vis žiūrėdavau į ją ir įsivaizduodavau, kaip viskas vyko. Penkiolikmečiai, turintys drauges, santykiaudavo, jie kartu miegodavo, aš vis žiūrėdavau į juos ir įsivaizduodavau: penis vis kišamas ir ištraukiamas iš makšties, ir taip, kol išsiveržia sėkla. Aš nebūčiau sugebėjusi, nebūčiau išdrįsusi. Ir tada per vakarėlį susipažinau su vienu vaikinu ir per kelis vėlesnius vakarėlius su juo laižiausi, tada Karena manęs paklausė, ar aš dabar jau su juo – gal ir buvau. Kai esi penkiolikos ir turi vaikiną, tai myliesi su juo. Maniškis šeštadienį ketino surengti vakarėlį, turėjo laisvą plotą, ir aš dienoraštyje parašiau: „Brangusis Dieve, neleisk man iki šeštadienio numirti." Šeštadienį po pietų kitas įrašas: „Šįvakar tai nutiks – kai kas nepamirštama, nes niekas nepamiršta savo pirmo karto." Kaip keista žinoti šitai iš anksto, kad čia taip parašyta, ant šių baltutėlių popieriaus lapų, atsiduodančių lūkesčiais, balto popieriaus lapo dvelksmu.

Šeštadienio vakarą mudvi su Karena nuėjom į vakarėlį, gėrėm alų, šokom, tuomet šeimininkas paėmė man už rankos ir nusivedė į antrą aukštą, ten buvo miegamieji. Mes nusirengėm ir ketinom pasimylėt, jis atsigulė ant manęs, bet neįkišo, jam nestovėjo, nieko neišėjo. Tą vakarą grįžau namo nieko nepešusi, taip ir galvojau, kad nesugebėsiu. Bet nenorėjau nepateisinti viltingojo dienoraščio lūkesčių, sukūriau istoriją – dvidešimt penkis puslapius, įkvėpimo sėmiausi iš vaikinų

pornografinių žurnalų, rastų miške, iš žurnalų „Romantika“* ir „Kriminalai“** ir savo pačios fantazijų, kad tik nenuvilčiau dienoraščio. Po kelių dienų vieną vakarą motina atėjo pas mane ir pasakė, kad tėvas kažkur pradingo. Išėjo į naktį. Ji perskaitė mano dienoraštį ir parodė jam, ir tėvas išėjo. Taip nusiminė perskaitęs mano dienoraštį, toks buvo paniuręs ir nusivylęs dukra, kad išėjo vidury nakties, o aš miriau iš gėdos ir kaltės dėl jo nevilties. Tuomet jis parsirado labai girtas, motina apačioje, prieškambaryje, girtutėliam tėvui padėjo nusiauti batus, padėjo laiptais užsiropšti viršun, aš stovėjau už pravertų savo kambario durų ir pro plyšį stebėjau siaubingą vaizdą – vilties netekusį nusigėrusį tėvą. Motina padėjo jam lipti laiptais, aš stovėjau basa su naktiniais marškiniais už durų, sukaustyta gėdos, mano rašinys privertė tėvą šitaip nusigerti ir pulti į neviltį. Motina vedė jį į jųdviejų miegamąjį, kambario durys buvo atidarytos, stovėjau už pravertų savo kambario durų ir mačiau, kaip tėvas susmuko ant grindų lotoso poza. „Nelengva būti žmogumi“, – verkė jis.

Motina uždarė miegamojo duris, kad aš daugiau nebematyčiau, bet pamačiau užtektinai. Tėvo neviltis, mano kaltė – nelengva būti žmogumi.

Kitą dieną jis atėjo pas mane iš pat ryto, visai pasikeitęs nuo praeitos nakties, atrodė griežtas ir oficialus, kvepėjo skysčiu po skutimosi, jam jau buvo metas į kontorą. Atsistojęs prie mano lovos, paklausė, ar kraujavau per lytinius santykius, kuriuos aprašiau dienoraštyje. Aš nekraujavau, nes lytinių santykių nė nebuvo, bet negalėjau to ištarti, negalėjau šnekėti, aš miriau, norėjau mirti, vis tiek nėra gyvenimo po viso šito. Jis išėjo, aš likau viena.

---

* Panelėms skirtas žurnalas, leistas XX a. antroje pusėje. Jame buvo spausdinamos romantiškos istorijos, kurios, palyginti su skaitytojų amžiumi, buvo gana erotiškos.

** Vyrams skirtas žurnalas, leistas 1952–1993 m. Kartais, nušviečiant kriminalines aplinkybes, buvo publikuojamas ir palyginti erotinis turinys.

Dieną prieš išvykstant į San Sebastianą paštu gavau voką su visais popieriais dėl paveldėjimo. Laikinąjį seife rastą palikimo paskirstymo aprašą, kuris nebegaliojo, ir galiojantį testamentą su vasarnamių vertinimais ir advokato laišku. Šiame buvo rašoma, kad bylą nagrinėjant teisme Bordas nieko neišloštų. Taip pat buvo pridėtas laiškas, skirtas man su Bordu, kurį pasirašė motina, Astrida ir Osa. Laimei, itin formalus. Atskirai Bordui jos rašė, kad jei šis nesutinkąs su advokato išaiškinimu, privalo kreiptis tiesiai į jį per dvi savaites. Mane jos supažindino su radiniu seife, sakė, kad tėvas savo kabinete turėjo po atskirą segtuvą kiekvienam savo vaikui su iškarpomis iš spaudos, laiškais ir panašiai, kiti pasiėmė savo segtuvus, o aš ne; jis buvęs per didelis siųsti paštu. Astrida mielai jį man užvežtų.

Pabaigoje jos tvirtino, kad visos sutinka su tuo, kas Astridos parašyta pridėtame raštelyje. Jei mudu nesutinkame, turime pranešti apie tai per dvi savaites. „Tikimės, kad taip mums pagaliau pavyks palikti šiuos nesutarimus praeityje ir žvelgti į priekį.“

Pridėtame raštelyje Astrida sakė norinti remtis didesne vertintojų pateikta senojo vasarnamio kaina. Be to, kadangi ji gavo gerokai daugiau prieš dalijantis palikimą nei Bordas, ji norinti iš savo dalies išlyginti skirtumą.

Ji neprivalėjo to daryti. Osa taip juk nesielgė, Osa nesirėmė nauja, didesne vertintojų pateikta naujojo vasarnamio kaina.

Astrida bandė užglaistyti neteisybę. Kadangi iš pat pradžių Bordui niekas nežadėjo vasarnamio ir jis buvo gavęs mažiausiai prieš dalijantis palikimą, Astrida mėgino sušvelninti skriaudą. Šitai jau savaime buvo pagirtina. O gal to ir tetrūko.

Tačiau tai niekaip nekeitė svarbiausio dalyko, apie kurį nė karto nebuvo užsiminta, kurį jos visiškai ignoravo, kurį atsisakė judinti.

Ar tikėjausi, kad apie tai bus užsiminta laiške apie palikimą?

Ne.

Bet jos kurstė mane nuolat kreipdamosi, tarsi nebūčiau išrėžusi to, ką pasakiau testamento vykdytojos kabinete. Kad jos manim netiki – viena, tačiau visai kas kita, kad apsimeta, lyg būčiau nesakiusi to, ką pasakiau, apsimeta, lyg susitikimo pas vykdytoją nė nebūtų buvę. „Tikimės, kad taip mums pagaliau pavyks palikti šiuos nesutarimus praeityje ir žvelgti į priekį."

Negalėjau palikti to praeityje. Dukra niekada neužmirš. Čia tau ne kokios sušlapusios kelnės, kurias nusimauni ir pakabini džiūti, o išdžiūvusias vėl apsimauni ir pamiršti. Niekas neišdžiūvo!

Neatsakiau. Manęs nedomino mano segtuvas.

Bordas atsakė. Jis dar kartą priminė, apie ką iš tiesų sukosi kalba. Kad jis nesutinka ne dėl pinigų. Jis norėtų paveldėti pusę vieno iš Valerio vasarnamių, kuria galėtų naudotis jo vaikai ir jis pats. Šitai buvo kategoriškai atmesta. Bet kadangi testamente buvo rašoma, neva tėvo tikslas palikimą mums padalyti lygiomis dalimis, tai Bordas tikėjęsis, kad mudviem bent jau bus atlyginta nustačius realią vasarnamių rinkos kainą. Bet taip nenutiko. Jis atkreipė dėmesį, kad tėvui mirus arba dalį turto iš anksto perdavus prieš sausio pirmąją, kai buvo

panaikintas paveldimo turto mokestis, *reikėtų* vadovautis tikrąja rinkos kaina.

Labai tikėtina, kad ginčas teisme nebūtų išspręstas mūsų naudai, rašė jis, tačiau tai nekeičia reikalo esmės. Šitai ne koks dviem šalims iškilęs verslo klausimas, o motinos ir keturių jos vaikų, taip pat jos anūkų reikalas, vadinasi, tikimasi teisingo ir deramo elgesio. Jis nenorįs išbandyti bylos sėkmės teisme, rašė atsakydamas. Jis pasitraukiantis iš bendrovių valdybų.

Tėvas juk truputį mane mylėjo? Jis nerimavo dėl savo paties gyvenimo, savo ateities, bet gal kažkiek ir dėl manosios? Motina parodė jam mano dienoraštį ir jis išėjo į naktį, ir nusigėrė, nes manė, kad nusirisiu į dugną.

Nelengva būti žmogumi.

Dėl šito jis buvo teisus, tai jam teko patirti gana skaudžiai.

Ko gi dar galėjau tikėtis iš tėvo, jei ne šios įžvalgos. Būtų buvę nežmoniška, jei jis būtų gebėjęs išsivaduoti iš tos padėties be išeities su visais išlaikydamas nepakitusius santykius. Jis turėjo rinktis ir manęs nepasirinko.

San Sebastiane buvo ankstyvas pavasaris. Našiai dirbau. Po dienos darbų nužingsniuodavau mylią pakrante ir mąstydavau apie nuveiktus per dieną darbus, toli toli nuo visko, kas nutiko namie, ilsėjausi nuo to. Prisėsdavau kavinėje pakrantės pakrašty ir išgerdavau bokalą alaus; kol saulė nenusileisdavo, kol ji nepranykdavo jūroje, tol būdavo gana šilta sėdėti lauke. Mėgavausi saule, alumi, atitrūkimu ir jutau vidinę ramybę. Tuomet gavau trumpąją žinutę nuo Astridos: „Brangi Bergljota, smalsu, kaip tu laikaisi. Tiek visko nutiko ir buvo nelengvas metas. Mamai geriau. Parduodame namą. Pamažu jaučiu, kad baisiausia krizė jau praeityje. Labai daug galvoju apie tave, Talę ir kitus. Sunku, kai nežinia, kaip tu. Labai norėčiau su tavim netrukus pasikalbėti. Gal galėtum skambtelėt, kai bus nuotaika? Astrida.“

Vos pagalvojau, kad man sekasi, kad pavyksta susikoncentruoti į kitus dalykus, tai būtina mane vėl į šitai įtraukti? Vėl į tai įsivėliau. Tiek ir tereikėjo. Dabar turėjau jai atsakyti arba susilaikyti nuo atsakymo ir abu variantai buvo vienodai netinkami. Ką man daryti, ką man rašyti? Ko ji tikisi? Žinutė buvo nuolanki ir kelianti pasitikėjimą, bet ji rašė taip, tartum tai, ką kartojau visus tuos metus, neegzistuotų, tartum nebūtų buvę susidūrimo testamento vykdytojos kabinete; kaip turėčiau reaguoti, apie ką mudvi šnekėtumės, juk akivaizdu, mudvi nešnekėtume apie tai, apie ką man būtina pasišnekėti. Vėl šnekėtumės, kaip tėvas nugriuvo nuo laiptų? Kaip motinai

dabar sunku? Neabejojau, kad jai sunku, kad Astridai nelengva, bet ar pagerėtų, jei pasišnekėtume? Mano patirtis rodė, kad nuo tokių šnekų būdavo tik blogiau, blogiau man; apie ką kita galėtume kalbėtis, jei ne apie motinos skausmą, Astridos skausmą, apie manąjį ji juk nenorėjo girdėti ar nė netikėjo juo. Ką ji sau galvodavo, jei mąstydavo būtent apie tai. Juk turėjo žinoti, kad man yra kitaip negu jai. Ne kartą mėginau jai papasakoti, kaip man buvo, o ji vis tiek su manim elgdavosi taip, kaip sausio ketvirtąją testamento vykdytojos kabinete. Sakė: „Dabar netinkamas metas." Sakė: „Teta Uni turėtų čia būti." Dažniausiai vis giedodavo, kaip gaila motinos ir kaip jai sunku. Pas testamento vykdytoją ji atsistojo ir norėdama apsaugoti apglėbė motiną. Tame kabinete ji tylėjo, kai motina pareiškė, esą aš išsigalvojau tą istoriją norėdama būti įdomi. Astrida nepratarė nė žodžio, kai Osa rėžė, kad aš negaliu joms nurodyti manim tikėti. Tu negali mums nurodyti tavim tikėti. Sakė *mums*, o ne *man*. Tu negali *mums* nurodyti tavim tikėti. „Mes": ji, motina ir Astrida. Osa žinojo, kad Astrida manim netiki, jos pasikalbėjo ir sutarė, kad netiki manim, dėl to Osa drąsiai galėjo sakyti *mums*, ne man. Tu negali priversti *mūsų* tavim tikėti. Astrida patraukė kartu su motina ir Osa, o mudu su Bordu likome kabinete. Dabar ji rašė, kad tiek daug visko nutiko ir buvęs nelengvas metas. Ką turėčiau atsakyti? Atsakiau, kad viskas po senovei. Kad, išskyrus tėvo mirtį, nieko naujo. „Bet labai daug kas paaiškėjo, – rašiau, – kai motina pareiškė, neva mano istorija išgalvota, kad atrodyčiau įdomesnė. Kai Osa pasakė, kad aš negaliu jums nurodinėti manim tikėti. Kai jūs visos trise išlėkėt. Apie ką man su jumis šnekėtis? Nuo to tik sunkiau."

Ji beregint atrašė, kad tai dėl laiko ir vietos, kad jos buvo visiškai nepasirengusios tam, kas įvyko. Bet ji suprantanti, kaip man skaudu. Ji pati dėl visko siaubingai kenčianti. Bet ji nėra nei motina, nei Osa, jos – skirtingi žmonės. Ir mudvi visą laiką palaikiusios neblogus santykius, ir ji nenorinti, kad

tai, kas įvyko, viską apverstų aukštyn kojomis. Aš jai daug reiškianti, rašė ji.

Štai ir vėl į tai įsivėliau. Štai ir vėl turėjau aiškintis, betgi ji visai nesuprato! Ji nenorėjo, kad šitai pakeistų mūsų santykius, rašė man, bet jie jau seniai pasikeitę! Atrašiau, kad mūsų santykiai jau ir taip apvirtę aukštyn kojomis, kad mudviejų nesiejo gražus ryšys, nes aš su ja pasišnekėjusi paprastai būdavau pasipiktinusi ir suglumusi, nes mudviejų neva pasitikėjimo kupini pokalbiai apie straipsnių rašymą tebuvo tiekos piktadarysčių nutylėjimas, visą laiką, visąlaik, kiekvieną minutę, kiekvieną sekundę, kai kalbėdavomės apie redaguojamus straipsnius, tas nutylėjimas apie piktadarystes kaupdavosi ir sprogdavo krūtinėje pokalbiams pasibaigus, tada sėdėdavau viena ir naktimis rašydavau jai piktus, kaltinančius elektroninius laiškus. Mūsų nesiejo gražūs santykiai, mūsų santykiai tenkino ją tol, kol buvo sėkmingai nutylima apie visas piktadarybes, bet man tas tylėjimas buvo nepakeliamas.

Suglumusi paskambinau Larsui, o jis suirzo. Kodėl aš seseriai atsakiau, kodėl vėl į tai įsivėliau, juk iš to nieko nebus.

– O tai ką man reikėjo daryti? Susilaikyt neatrašius?

– Taip. Nes ji juk nieko naujo nepasakys, nepateiks jokio naujo turinio, nieko konkretaus, jokių pasiūlymų dėl veiksmų ar pokyčių, tik vėl bus kartojami tie patys žodžiai, kaip metai po metų, kad visų gaila, ji – neišsenkantis šaltinis, visa nemaloni informacija perfiltruojama, visa, kas nepakenčiama, cenzūruojama, tiesiog jai visų gaila. Kyla klausimas, ar ji veikia gudriai ir strategiškai, ar yra naivi ir kvaila, bet šiaip jau jokio skirtumo, nesivelk į šitą reikalą, nesiginčyk, parašyk jai, kad tau reikia ramybės.

Parašiau, kad bandyti užsėsti dvi kėdes vienu metu sudėtinga, kad ji negalinti tikėtis vienu šūviu nušauti dviejų zuikių, sakydama, kad nenori manęs prarasti, ji atskleidžia savo po-

reikius, – o kaip manieji? „Man reikia pailsėt nuo visų šeimoje“, – parašiau Astridai.

Savaitę buvo tylu, tada ji vėl parašė: „Labas, Bergljota. Tikiuosi, viskas *ok*. Gal jau greit paplepėsim?“ Atrašiau, kad pernelyg daug kas jau sugadinta.

Darbo diena buvo sugadinta, nepajėgiau galvoti apie nieką kitą, o juk norėjau nukreipti mintis. „Tikiuosi, viskas *ok*, – rašė ji, – gal jau greit paplepėsim?“ Tarsi niekada nebūčiau sakiusi to, ką pasakiau, ir ji su motina ir Osa niekada nebūtų sureagavusios taip, kaip sureagavo.

Ar tu negali šnekėtis apie ką nors kita, o ne apie *tai*, – pričiupau pati save, – nejau nori kalbėti vien apie *tai*? Ne, nenoriu apie *tai* kalbėtis, – atsakiau sau, – bet nesugebu šnekėtis su Astrida taip, kaip ji nori šnekėtis su manim.

Paskambinau Karenai ir išliejau širdį negalvodama, kiek man tai kainuos. Karena atsakė: „Astrida nesupranta, ką tau padarė, ji nesupranta, ką tau daro.“

Astrida vėl parašė – su šauktuku po mano vardo arba taip, tartum vyresnėlė bandytų į protą atvesti jaunesnę seserį. „Bergljota! Mums reikia pasikalbėti! Turim pasišnekėt ir išklausyti viena kitą. Nemanau, kad pernelyg daug kas sugadinta, tik visiems buvo labai sudėtingas metas. Galim pasivaikščiot popiet? Galiu atlėkt iki tavęs?“

Atrašiau, kad esu San Sebastiane.

„Tuomet susitiksim, kai grįši. Mums reik pašnekėt!“

Susikaupimas darbui išgaravo, mane pagavo ir užvaldė įnirtingas poreikis pasiaiškinti, ir parašiau jai, kad man geriau, kai nei su ja, nei su kitais šeimynykščiais nebendrauju, dėl to nusprendžiau nepalaikyti ryšio su jais visais – savo labui. O ji atsakė, kad mudvi viena kitą gan gerai pažįstančios, ji žinanti, kad bendrauju su Bordu, kad ne tik susirašinėjame elektroniniais laiškais ir trumposiomis žinutėmis, bet pasikalbame ir

akis į akį, ir juk, kai šnekama akis į akį, daug geriau matyti, kad kitas irgi žmogus; jos manymu, iš mano pusės nesąžininga nebendrauti su ja po viso to, ką drauge patyrėm. Šis reikalas neįtikėtinai slegia daugelį, labiausiai motiną, kuri, atrodo, neteko dviejų vaikų ir penkių vaikaičių. Žinoma, motinai tai nepakeliama. Be to, ji turinti man segtuvą su dalykėliais nuo tėčio. Ir ji turinti pasišnekėti su manim apie laišką nuo Talės. Gal jau greit paplepėsim?

Paskambinau Klarai, eidama nuostabiąja krantine San Sebastiane, – aplink beveik visai nebuvo žmonių, – šildoma popiečio saulės, šaukiau į ragelį: ko ji iš manęs nori?! Nenoriu su ja susitikti, nenoriu su ja kalbėtis, mane pykina vien nuo minties apie pokalbį su ja, nuo klausymosi apie motinos skausmą. Ko ji iš manęs nori, vien paaiškinti apie motinos skausmą – priversti jausti jai gailestį, priversti pamiršti, kas nutiko per susitikimą pas testamento vykdytoją? O jei ne šito nori, tai ko tada? Palaikyti ryšį su manim, nes aš jos sesuo, – kam? Kaip ji įsivaizduoja tą mūsų bendravimą? Susitikti kartu su šeimomis ir smagiai leisti laiką?

Visas kūnas priešinosi minčiai apie mudviejų pašnekesį, apie klausymąsi, kaip motinai sunku; kam kalbėtis su Astrida, jei visko, ką ji sakė, esmė tokia: tai, ką tu teigi įvykus, neįvyko. Nes jei būtų manim tikėjusi, būtų negalėjusi su manim elgtis taip, kaip elgėsi, būtų negalėjusi taip įžūliai ir akiplėšiškai lįsti prie manęs kaip dabar!

– Veikiausiai tavo motina ją spaudžia, – nutarė Klara, – greičiausiai tavo motina skundžiasi, spaudžia ją ir vis maldauja. Arba, – pridūrė, – ją graužia sąžinė.

Giunvora iš Prioiseno romano „Strazdas ant sietyno“ ties smilkiniu turi randą. Ji dažnai sėdi ir čiupinėja tą randą, jį glamonėja.

Ar ir aš glamonėju savo randą?

Nebeglamonėti savo rando, palikti šitai praeityje, atsisakyti to kvailo aukos vaidmens, – argi tai netaptų išsivadavimu? Taptų.

Bet tai niekaip nebuvo susiję su mano susitaikymu su šeima. Netikėjau, kad jis įmanomas. Kaip gali būti, kad motina, Astrida ir Osa, akivaizdu, juo tiki?

Bordas parašė, kad namas Brotevejeno gatvėje parduotas.

Atstūmiau Astridą ir mane ėmė graužti sąžinė, ėmiau kankintis. Ar buvau jai per griežta?

Norėdama susitelkti San Sebastiane nuėjau į armėnų bažnyčią. Stovėjau viena prieblandoje ir uždegiau žvakelę už visus, kuriuos mylėjau, – vaikus ir anūkus. Stovėjau priešais žvakę ir įsivaizdavau juos, liepsna ėmė mirgėti, tada nurimo ir vėl sumirgėjo, kol galiausiai liovėsi. Apsidairiau, iš kur traukia skersvėjis. Liepsna suvirpėjo ir vėl sustingo, tada supratau, kad ją mirgėti verčia mano kvėpavimas. Kaskart man iškvėpus, žvakelė suvirpėdavo, vien kvėpuodama, gyvendama, egzistuodama, išjudindavau daiktus; kvėpuoti, gyventi – didžiulė atsakomybė, man ji per didelė.

Karena kartą pasakė, esą man kalbant apie tėvus susidaro įspūdį, kad tėvą gerbiu labiau negu motiną. Taikliai pastebėta. Kai buvau jauna, norėdama pasiguosti dažnai sau kartodavau, kad esu panašesnė į jį negu į ją. Kaip gali būti, kad norėjau panėšėti į tėvą, o ne į motiną, gerbiau jį labiau už ją, nors jis man nusikalto.

Ir kaip gali būti, kad didesnę pagarbą jutau Osai nei Astridai, nors šioji kartu su motina vis man sakydavo, kad mane myli, o Osa niekada to nedarė, akivaizdžiai nekentė manęs ir mane niekino, jei apskritai puoselėjo man kokius nors jausmus? Tai todėl, kad jaunėlė buvo tiesmuka, o Astrida ne, todėl, kad tėvas buvo tiesesnis už motiną, o su tiesmukais žmonėmis lengviau negu su tais, kurie vangstosi, kalba neaiškiai, dangstosi klišėmis, nevengia dviprasmybių ir patys sau prieštarauja. Tėvas atsitraukė, o motina – ne, ji nenorėjo manęs paleisti. Tėvas peržengė ribas mano atžvilgiu, kai buvau maža, o paskui atsitraukė, nes žinojo, kur tos ribos. Motina nepaliovė jų perženginėjusi metų metus, nežinojo, kada jau gana, nebuvo tiesi su manim, elgėsi nenuspėjamai. Kartą ji atėjo pas mane prieš dvidešimt trejus metus, kai siautėjo ta audra, ką tik įvykus sprogimui, kai buvau pradėjus lankyti psichoanalizės seansus, kai supratau, kad ji peržengė mano ribas, ir aš jai tai pasakiau – kad ji peržengė ribas, tada ji puolė rėkti, kad dabar ir ją kaltinu inčestu, ir išlėkė, o parvažiavusi namo į Brotevejeną, išrėkė ir tėvui, ir mano seserims, taip pat broliui, kad dabar aš jau ir ją kaltinu inčestu su „č“;

užvaldyta bejėgiškumo ir užgriuvusios negandos, vaizdavo mane, lyg būčiau pakvaišusi, o tėvas pats mėgino susidoroti su jį užgriuvusiąja, savo negandą jis mėgino pakelti pats. Tėvo nusikaltimas buvo didesnis, bet grynesnis, tėvas baudė save griežčiau, jo uždarumas, depresyvumas buvo taikesnis nei dirbtinis motinos lengvumas – ši apsimesdavo lyg niekur nieko, netgi reikalaudavo ir priekaištaudavo. Vargšė tiesumo stokojanti motina, vargšė Astrida, taip apkerėta savo pačios geranoriškų šnekų, trunkančių šitiek metų, kad pati įtikėjo esanti gera. Veikiausiai tokia ir buvo giliai širdyje, visai kaip kiti. Astrida peržengė ribas mano atžvilgiu: aš taip jaučiausi, kai ji norėjo priversti mane būti savo drauge, nors toks santykis būtų buvęs paremtas nutylėjimu apie išdavystę, būtent tai man buvo taip nepakeliama – primygtinis reikalavimas, kad viskas neva lyg niekur nieko, nors nuo pradžios iki galo viskas buvo siaubinga.

Tėvas buvo kaltas dėl mano bėdos, bet ji tapo bendra visiems, ir ne mano jėgoms buvo ištrinti iš atminties jos padarinius. Ta bėda motiną ir seserį pasmerkė versti mane jaustis dar nelaimingesnę, negana to, ir pačios per tai nukentėjo.

Žingsniavau San Sebastiano krantine centro link, saulė nusileido ir sutemo, užėjau į mažąją bažnytėlę ir uždegiau vieną žvakę už vaikus ir vieną – už tėvą. Nusipirkau juodų perlų apyrankę – gedulo raištį, ir ėjau su tuo raiščiu iš vieno San Sebastiano baro į kitą, įsmeigdavau į jį akis ir prisimindavau tėvo mirtį, savo širdgėlą. Pakeliui namo mane sekė juodas benamis šuo, regis, norėjo, kad pasiimčiau jį kartu, ir suvokiau – čia tėvas. „Nori valgyti? – pasiteiravau. – Ar tu ištroškęs? – paklausiau. – Nori pas mane miegoti?“ – klausinėjau. Ir jis nubėgo, norėjo pas motiną, pamaniau, nes čia ji nusipelnė gailesčio.

Sėdėjau tamsioje terasoje San Sebastiane, gėriau vyną ir ėmiau širsti ant tėvo, ir sutraukiau savo gedulo raištį. Kai rytą pabudau be jo, buvau pamiršusi tėvo mirtį ir širdgėlą, kol paslydau ant juodų raiščio perlų ir teko pasilenkti, ir vėl susirinkti tėvą.

Grįžau iš San Sebastiano. Astrida rašė *turinti* su manim pasišnekėti. Esą itin svarbu. Pamaniau, dėl namo Brotevejene tvarkymo, reikia jį ištuštinti, galbūt ji nori žinoti, ar ir mano vaikai nenorėtų dalyvauti. Ar mano vaikai nenorėtų kokių kilimų, baldų ar meno kūrinių iš Brotevejeno, kurių motina negali pasiimti į naująjį butą. Kai mirė mano vaikų prosenelė, mano buvusio vyro močiutė, anūkai ir proanūkiai buvo sukviesti į didįjį namą, kad pasidalytų daiktus. Paskambinau vaikams ir paklausiau, ar jie norėtų kokių nors kilimų, baldų ar meno kūrinių iš Brotevejeno, kurių močiutė negalinti pasiimti į naująjį butą. Eba su Siorenu atsakė, kad mielai. Paskambino Astrida, bet visai ne dėl Brotevejeno tvarkymo, mums *reikia* susitikti, mes *turim* pasišnekėti apie šią situaciją, šitai aš jai skolinga – pastarieji keturi gyvenimo mėnesiai buvę blogiausi jos gyvenime.

Namai Brotevejene buvo ištuštinti nepranešus nei mano, nei Bordo vaikams.

Visai nekeista, kai šitaip elgėmės, kai viską palikom tvarkyti Astridai su Osa.

Astrida parašė, kad jeigu jau nenoriu su ja bendrauti, ji jaučianti poreikį parašyti laišką. Jos laiškas atėjo po savaitės paštu. Kodėl siuntė jį paprastu, o ne elektroniniu? Kad negalėčiau jo persiųsti, tarkim, Bordui?

Užsikaičiau kavos, nuėjau į svetainę ir atplėšiau Astridos laišką.

Bergljota!

Ji rašė, kad pastaruoju metu aš ne sykį minėjau, esą, mano manymu, ji nepriėmusi mano istorijos rimtai. Ji labai nusiminė ir supyko, kad aš taip elgiausi, nes tai netiesa. Man tikriausiai buvę siaubinga, ir tėčio mirtis, ko gero, iškėlė tuos įvykius į dienos šviesą. Dėl to jai nesmagu, bet tai man nesuteikia teisės sakyti, kad ji nesiklausė ar rimtai nevertino mano pasakojimo. Kadangi aš noriu galutinai nutraukti ryšius, yra keletas dalykų, kuriuos ji jaučia turinti parašyti. Ji tikėjosi, kad šį laišką parodysiu ir Siorenui, ir Talei su Eba.

Astrida rašė, kad ne vienus metus, kai pirmąkart ir paskui pasakojau, kad tėvas mane išprievartavo, ji manęs klausiusi, ji klausiusi, ji tikrai klausiusi.

Tiesa, prisimenu.

Astrida aprašė, kaip viskas vyko, kai prieš dvidešimt trejus metus istorija iškilo aikštėn. Tąkart aš jai sakiusi, kad nepamenu, kada ir kur tai nutiko, bet žinau, *kad* nutiko. „Be abejo, aš

tavim tikėjau“, – rašė ji. Kodėl būtų turėjus netikėti seserim? Ji tikėjo manim ir atvėrė širdį, rašė man, ir pasinėrė į tą reikalą stačia galva, taip – atsimenu, kad tada, prieš dvidešimt trejus metus, ji tai darė beatodairiškai. Į galvą jai lindo siaubingos mintys, rašė sesuo, bet prieš motiną ir tėvą ji stengėsi apsimesti lyg niekur nieko ir nelaukdavo šeimos susibūrimų. Taip, tikriausiai taip ir buvo.

Nuo tada ji daug apie tai mąsčiusi, rašė Astrida. Kaip būtų galėjusi nemąstyti, klausė ji. Išprievartavimas – vienas baisiausių nusikaltimų. Ji nenutylėjo, o daug apie tai galvojo ir su daug kuo apie tai kalbėjosi: su vyru, draugėmis, Osa, motina. Ar galėjo taip, kaip pasakojau, nutikti? Kada? Ar ji galėtų prisiminti, kad man kada buvę sunku. Ar buvo kokių smurto žymių? Ar galėjau apsirikti? Juk, kai prakalbau apie tai pirmą kartą, buvau maždaug trisdešimties ir turėjau tris vaikus? Skausvejene gyvenome visai šalia vieni kitų, ar nekeista, kad niekas apie nieką iki tol neužsiminė? Tiek daug žmonių stebėjo mūsų šeimą ir su mumis bendravo. Ji neprisiminė nė karto, kad kas būtų apie tai užsiminęs, kol pati jau suaugusi neprakalbau. Bet tai dar nereiškė, kad tada nieko neįvyko. Buvo visai kiti laikai, incestas nesulaukdavo tiek dėmesio. Ji daug mąsčiusi apie savo vaikystę ir padariusi išvadą, kad *ji* vaikystėje jautėsi saugi, netrūko rūpesčio ir džiaugsmo.

„Kadangi seksualinė prievarta prieš vaikus itin rimtas nusikaltimas, tokius pareiškimus reikia vertinti labai rimtai“, – rašė ji. Aš gėriau kavą ir skaičiau, atrodė, tarsi būtų rašoma ne apie mane. „Kadangi seksualinė prievarta prieš vaikus itin rimtas nusikaltimas, tokius pareiškimus reikia vertinti labai rimtai“, – formaliai ir išlaikydama atstumą rašė sesuo, jei kartais būčiau nepamąsčiusi pati. Pavartojo žodžius „rimtas“ ir „rimtai“ viename sakinyje, taip rimtai ji šitai vertino, taip rimta tai buvo. Ją glumino, buvo rašoma laiške, kad aš mažai ką prisimenu, o tėtis kaltinimus atmetė. Būtent dėl šios priežasties incesto klausimai tokie sudėtingi ir skausmingi. Nebūna įrodymų. Vieno žodis prieš kito žodį. Galiausiai metams bėgant Astridai pasidarė aišku, kad ji žino per mažai, todėl negalinti

daryti išvadų. Toliau buvo rašoma kursyvu: *Tos informacijos, kuria aš vadovavausi, – tai yra tavo pasakojimo, ir to, ką galvojau pati, – nepakako, kad būčiau tikra.*

Ji negalėjusi žinoti, kas nutiko, rašė man. Astrida suprato negalinti patikrinti mano teiginio, visai kaip negalinti pasakyti, ar tėtis sakė tiesą neigdamas, kad taip pasielgė. Tokia pozicija jai tapo vienintelė, su kuria galėjo gyventi toliau nesileisdama į kompromisus su sąžine.

Kaip jau man sakiusi telefonu, rašė toliau, privalau žinoti, kad ji NIEKADA – didžiosiomis raidėmis – niekam nėra sakiusi, kad, jos manymu, aš melavau, arba tai, ką teigiau, negalėjo nutikti. Betgi ji negalėjo patikrinti. Jei būtų palaikiusi mane, būtų apkaltinusi tėvą siaubingu nusikaltimu remdamasi, jos nuomone, nepagrįstais faktais. Taip pasielgti ji negalėjo.

Kadangi mylėjusi ir tėtį, ir mane, tai norėjo išlaikyti ryšį su mumis abiem, ir ji nemananti, kad tai buvo noras „nušauti du zuikius vienu šūviu" – matytis ir su tėvu, ir su seserim.

Dėl šito ji teisi, dėl to sutinku.

Ji rašė, kad motina su tėvu priėmė jos poziciją ir džiaugėsi, kad ji palaiko ryšį su manim.

Astrida manė, kad bus neapsakomai liūdna, jei šitai pakenks mūsų vaikų – pusbrolių ir pusseserių – santykiams, taip pat anūkų ir močiutės, mano ir mamos santykiams. Dėl to ji šitiek kartų teigusi, kad mums vertėtų pasišnekėti. Po tėvo mirties ji ne kartą prašė susitikti ir apie visa tai pasikalbėti. Astrida jautė, kad šeimos krizė šiuo metu labai rimta ir galinti mus išskirti amžinai. Kai žmonės nemato vieni kitų, negirdi vieni kitų balsų, nemato kūno kalbos, nuoširdus bendravimas dingsta. Dėl to ji taip troško susitikti. Kai nematome vieni kitų, atitolstam, ir didelė tikimybė, kad imsim vieni kitus demonizuoti. Galbūt ji šitaip baiminosi todėl, kad manė iš arti mačiusi mano, motinos ir tėvo santykius, todėl ir suvokusi, kaip tai skausminga. Astrida negalėjo pakęsti minties, kad mes, seserys ir brolis, ir mūsų vaikai nesimatys. Mes visi turim daug gerų ir ne tokių gerų savybių, ir bendrą žmogaus paveikslą daug lengviau matyti, kai esam kartu ir žvelgiam vieni į kitus.

Į laišką neatsakiau. Ten nebuvo nieko, ko nebūčiau girdėjusi anksčiau, neturėjau, ką atsakyti, ko nebūčiau jau sakiusi, o jei ir turėjau, tai veltui aušinčiau burną, nes Astrida to nepriėmė – atsakiau pati sau.

„Man tai buvo siaubinga, – rašė ji, – ir tėčio mirtis, ko gero, iškėlė ankstesnius įvykius į paviršių."

Kas tas tai? Kokius įvykius? Juk ji priėjo prie išvados, kad nieko nenutiko, kad tai tebuvo kažkoks pramanas mano galvoje. Kokie įvykiai galėjo iškilti paviršiun ir skaudinti mane po tėvo mirties, jei nebuvo kam iškilti? Astrida nuolat grįždavo prie minties, kad man buvę skaudu, kad ji suprantanti, jog man skaudu, bet jei aš nepatyriau to, ką teigiau patyrusi, jei tai tebuvo išgalvota, iš kur tada tas mano skausmas?

Ji norėjusi patikrinti, rašė man laiške.

Kaip? Norėjo DNR pėdsakų, vaizdo įrašo? Astrida, dirbanti žmogaus teisių srityje, kasdien susidurianti su istorijomis, kurių neįmanoma patikrinti, – kokio ji norėjo patvirtinimo?

Negi man reikėjo skambinti po kiekvieno terapijos seanso, kiekvieno sapno, kaskart iškilus naujam prisiminimui, kiekvieną kartą, kai praeitis, kaip koks trūkis ar dūris, mane pasivydavo sapne ar vidury baltos dienos, kaskart, kai dar viena detalė iš vaikystės, jaunystės ar jau vėlesnio gyvenimo, stodavo į savo vietą ir galiausiai padėjo man suvokti bendrą paveikslą, kuriame atsidūriau. Keista tėvo, keista motinos reakcija į šiaip jau įprastas situacijas, kai buvo minimas seksualumas ar prievarta, kai buvo užsimenama apie grėsmingas šeimos paslaptis? Nejaugi turėjau skambinti Astridai ir pasakoti su visomis smulkmenomis, – kaip ji būtų tai priėmusi, kaip būtų dėl to jautusis, jai būtų buvę malonu? Kai prieš dvidešimt trejus metus įvyko lūžis, nusprendžiau atsitraukti, rūpintis savim, prašyti profesionalios pagalbos. Negi turėjau skambinti Astridai ir pasakoti apie kūniškus dalykus, pateikti istoriją skeptiškai nusiteikusiai seseriai, kuri mylėjo tėvą ir motiną, ir mylėjo pagrįstai, kalbėtis su ta, kuri puikiai sutarė

su tėvais, kuri troško harmoningo gyvenimo šeimai, negi turėjau jai skambinti ir dalytis pasakojimais apie neužgijusias savo žaizdas, neužgijusią lytį, apie tai, kas šitaip skausminga, gėdinga, taip intymu (čia ne tai, ką galėtum aptarinėti už psichoanalitiko kabineto sienų), šnekėti su ja apie tai, apie ką nekalbėjau su niekuo, išskyrus specialistą, – nei su draugėmis, nei su mylimaisiais, nei su savo vaikais, nes tai buvo pernelyg skaudu ir pernelyg fiziškai atgrasu, nes nenorėjau, kad jų, artimųjų, galvose iškiltų tokie mano atvaizdai.

Todėl, Astrida.

„Tėvas neigė“, – rašė ji, tarsi tai būtų svarus argumentas, tarsi ji manytų, kad jis būtų galėjęs prisipažinti apie tokį dalyką eilinį antradienį. Ji daug apie tai mąsčiusi, rašė man, ji netylėjusi, o daug apie tai šnekėjusi, – su kuo gi? Su specialistais? Su Pagalbos incesto aukoms centru? Ne, su savo vyru ir Osa, su tais, su kuriais turėjo bendrų interesų, ir su motina, kurios visas gyvenimas būtų pasirodęs kvailas ir gėdingas, jei būtų paaiškėję, kad tai, ką sakiau, – tiesa. Kaip tokie jų pokalbiai turėdavo skambėti?

Motina. Ar šitaip galėjo nutikti? Mūsų namai buvę tokie atviri. Niekas man nieko nesakė.

Osa. Kai paaiškėjo, ji buvo pagimdžius tris vaikus, negalėjo būti kokių nors sužalojimų, juk gydytojas būtų pastebėjęs.

Astrida. Nepamenu, kad ji būtų ką minėjusi ar skundusis skausmu. Niekas nieko panašaus neminėjo.

Motina. Nemanau, kad tai būtų galėję nutikti. Tėvas ne toks.

Osa. Ne, aš irgi nemanau.

Astrida. Ne, neatrodo tikėtina.

Kaip Astrida galėjo tvirtinti, kad jos apie tai šnekėdavosi rimtai, – jeigu jau vartojam tą jos be atvangos kartojamą žodį, – kad jos nuoširdžiai atsiverdavo viena kitai šia tema. Tuomet motina nebūtų per susitikimą su testamento vykdytoja sureagavus taip, kaip sureagavo: „Vien tam, kad atrodytum įdomi!“ Astrida teigė, kad jos dažnai šnekėdavosi, mąstydavo, ir kuo rimčiausiai, bet jei tai būtų buvę tiesa, jos nebūtų sureaga-

vusios taip vienareikšmiškai, taip agresyviai, kaip nutiko tą sausio ketvirtąją. Astrida teigė atsidūrusi tarp kūjo ir priekalo, bet ar ji bandė paspausti juos taip, kaip spaudė mane? Ar ji užduodavo motinai su tėvu nepatogių ir skeptiškų klausimų? Kodėl taip nerimaudavai dėl Bergljotos? Kodėl Bergljotą leisdavai į baleto ir pianino pamokas, o mūsų ne? Ne. Tuomet tarp jų tvyrojusi harmonija ir savitarpio supratimas nebebūtų toks, koks buvęs – tas supratimas, kurį mano vaikai taip dažnai jusdavo būdami Brotevejene, tas, kurį mudu su Siorenu jautėme susitikę prieš laidotuves, tas, kurį testamento vykdytojos kabinete, kaip buvo matyti sausio ketvirtą dieną, patvirtino jų elgesys.

Ar Astrida, turėdama tokią itin didelę įtaką tėvui ir motinai, pasišnekėdavo su jais taip, kad tai galbūt būtų nuvedę prie pokalbio apie konflikto esmę? Ne. Užuot atvirai su jais pasišnekėjusi, ji paprašė manęs atvykti į savo penkiasdešimtmetį, tai yra paprašė apsimesti lyg niekur nieko.

Astrida būtų galėjusi paveikti tėvus. Tik ji to nepadarė.

Pas testamento vykdytoją ir įvairiomis kitomis progomis Astrida demonstruodavo, kaip sunku atsidurti tarp kūjo ir priekalo. Rodydavo, kad visa ši padėtis jai tiesiog nepakeliama. Kartu ji dabar rašė, kad motina su tėvu gerbė jos poziciją, jos užimamą tarpininkės vaidmenį, na kaipgi jie galėjo nesidžiaugti, kad mes palaikome ryšį. Ir kodėl gi jie būtų turėję nesidžiaugti? Jie neabejojo dėl Astridos pozicijos, nors kartą prieš šimtą metų, kaip pati tvirtino, ji atsakė į tiesioginį tėvo klausimą: „Nežinau, kas nutiko, tėt." Bet tėvai neabejojo jos pozicija ir nuo tada, kai kilusi audra aprimo, Astrida juos apkabindavo, pasitaikius menkiausiai progai, negailėdavo jiems gero žodžio ir nepaliovė jais visaip rūpintis, ir ne tik teikdavo jiems dovanas, itin noriai jas ir pati priimdavo.

Iš kur tada tas jos skausmas?

Jai buvo skaudu, nes žinojo, kad aš teisi?

Filme „Šventė“ gana netikroviška, kad pabaigoje į konfrontaciją su tėvu ir šeima stojusiam veikėjui viskas baigiasi gerai. Tikrovėje tiems, kurie stoja prieš tėvą ir šeimą, taip nesibaigia. Filme „Šventė“ klaidinga yra tai, kad veikėjui, kuris ėmėsi konfrontacijos, pavyksta pateikti įrodymų. Tikrovėje įrodymų nebūna. Iš tikrųjų stojantysis į akistatą su šeima neturi dvynio, kuris nusižudo ir palieka laišką, įrodantį tėvo kaltę. Būčiau norėjusi turėti dvynį, kuris būtų nusižudęs ir palikęs laišką, įrodantį tėvo kaltę. Puikus filmas ta „Šventė“, bet jis neatitinka tikrovės.

Nuėjau į kavinę su Bo padiskutuoti apie Airijoje parašytus jo eilėraščius. Kol skaičiau Bo eilėraščius, jis skaitė Astridos laišką. Vis užmesdavau į jį akį. Kai Bo priėjo pastraipą apie kvietimą susitikti ir demonizavimą, jis tarė:

– Netiesa. Nebūtina iš tiesų susitikti norint palaikyti gerus santykius. Ir kas gi, Astrida bijanti, bus demonizuotas? Ji pati? Bet tu juk tokiais dalykais neužsiimi.

– Ne, tikiuosi, to nebus, – atsakiau. – Tenoriu išlaikyti ribas, – kalbėjau toliau, – maniškės tokios trapios, nenoriu jų visai netekti, – kalbėjau. – Jei susitiksiu su Astrida, ji peržengs jas, o aš tai pastebėsiu tik vėliau. Nebegaliu to vis iš naujo pasakoti, kartoti ir kartoti, nenoriu vis dėstyti savo tiesos, tai pernelyg intymu, neverta, aš pernelyg pavargusi. – Bo eilėraščiai nuėjo į antrą planą, palyginti su manaisiais reikalais, šiuos iškėliau į pirmą eilę. – Kartą norėjau nueiti į hipnozės seansą, – prisipažinau jam, – kad gaučiau įrodymų, kurių jie reikalavo, kad atkurčiau vietą ir laiką, ir visas smulkmenas, ir pateikčiau jas kaip reikalaujamus įrodymus, bet psichoanalitikas pasakė, kad jei jau noriu išbandyti hipnozę, turiu tai daryti dėl savęs, nes jei siekiu įtikinti šeimynykščius, iškart galiu pasiduoti; pasaulyje neegzistuoja tokių įrodymų, kuriuos jie priimtų, net jei pateikčiau vaizdo įrašą, jie sakytų, kad jis suklastotas. Tas pat man buvo pasakyta ir Pagalbos incesto aukoms centre – kad paprastai tie, kurie stoja į akistatą su šeima, jos netenka.

– Dabar paskaitysiu tavo eilėraščius, – baigiau.

– Ji nutaisė rimtą miną, – atsakė Bo, – ji rašo nutaisiusi miną. Ji vartoja žodžius „rimta“ ir „rimtai“ tam pačiam sakiny, taip rimtai ji į viską žiūri, tuo tai jau nevalia abejoti. Tikriausiai ji ir priima viską rimtai, – pridūrė jis, – tačiau ji pati pateko į savo geranoriškų šnekų spąstus, ji demonstruoja bandymą būti geru ir protingu žmogumi, tarsi visiems padedančia geradare.

– Kodėl būčiau atsiskyrus? – pertraukiau Bo ir vėl pamiršau jo eilėraščius, iškeldama į pirmą planą savo reikalus. – Dėl kokios priežasties būčiau atsiskyrusi, turint omeny, kokia tai netektis ir skausmas, ir vienatvė, kaip būčiau pajėgusi atlaikyti tą slegiantį skaudų atsiskyrimą, jei tai tebūtų buvę pramanai ir kūryba, kas būtų galėję mane paskatinti, kas man iš to? Kas kuria tokią istoriją, kam, kam gi, koks būtų tikslas?

– Na, kai ką jos laiške galima perskaityti tarp eilučių, – atitarė jis, – nors ji pati to nesupranta, kad tu gali apkaltinti tėvą siaubingu nusikaltimu, apkaltinti nekaltą žmogų baisiais dalykais, jei jau kalbėtume jos pačios žodžiais, Astrida netiesiogiai rašo, kad tu esi siaubingas žmogus.

– Tai kodėl ji nori bendrauti su tokiu siaubingu žmogum?! – užrikau. – Kodėl ji būtiniausiai nori palaikyti su manim ryšį? Jei aš tokia kvaila ir nedora, jog išsigalvojau istoriją apie incestą, kad atrodyčiau įdomesnė, tai kaip tada yra, kad motina, pasak Astridos, dėl konflikto su manim kenčia daug labiau nei dėl palikimo ginčo su Bordu. Juk turėtų būti lengviau nurašyti apgavikę, kuri priverčia šiauštis plaukus – tokia jie mane ir laiko, nei tą, kuris tenori tik pusės vasarnamio Valeryje?! – Ir tada pridūriau santūriau: – Ji nerimauja, nes ją graužia sąžinė. Ji jaučia, kad sakau tiesą, bet jeigu priimtų ją rimtai, jeigu įsisąmonintų, sulauktų pasekmių, o jų priimti ji nepajėgtų. Ji negalėtų vieną akimirką kuždėti man į ausį, kad tiki tuo, ką sakau, o kitą akimirką ir visais kitais atvejais, taip pat ir viešai, būti atsidavusi motinai su tėvu ir mylinti juos dukra, šitai taptų neįmanoma, todėl ji šito negali ir pati turi rasti išeitį. Tinkamiausia išeitis jai buvo palaikyti ryšį ir kalbėtis su

manim, bet kalbėtis ne apie mano reikalą, o apie straipsnių redagavimą, tačiau tie pokalbiai man nedavė nieko gero, vertė jausti nerimą, tad kodėl aš turėčiau prisidėti ieškant išeities dėl to, kas jai neišsprendžiama, kenkdama sau? Džiaugiuosi, kad ji parašė šį laišką, – pasakiau jau daug ramiau. – Džiaugiuosi, kad ji tiesiai šviesiai rašo, kad nori patikrinti tai, ko patikrinti neįmanoma, nes tuomet nebėr ko daryt. Tereikėjo prieš dvidešimt trejus metus pasakyt, kad jai reikia patvirtinimo, būtume išsaugoję tiek veltui iššvaistytos energijos. Ar keista, kad jusdavau nerimą ir veidmainystę būdama su žmogumi, kuris vienu metu troško ir faktų patvirtinimo, ir susitaikyti? Štai kas neišsprendžiama – ta neteisybė, kuri slypėjo neišsakyta visuose mūsų pokalbiuose, mūsų pokalbiai buvo sumeluoti.

Tad man buvo lengviau su Osa, kuri niekada manim netikėjo, kuri nutraukė su manim ryšius, kaip aš nutraukiau su ja, tai buvo aiškiausias išsiskyrimas, Osa nereikalavo jokių patvirtinimų, jokių įrodymų, Osa nebandė priversti manęs būti savo drauge, Osa paprasčiausiai manim netikėjo, nenorėjo su manim turėti nieko bendro.

– Astrida tikriausiai vertina tai rimtai, bet savaip, – tarė Bo, – tačiau nemanau, kad tu taip turėtum reaguoti į šitai, – pridūrė ir pamosavo jos laišku, kurį laikė rankoj, – nemanau, kad turėtum rimtai reaguoti į neapsakomą jos liūdesį, apie kurį ji vis rašo ir rašo, tą neapsakomą liūdesį.

– Liūdna, – atsakiau, – bet negali pasidaryti neliūdna.

– Šito, – tarė Bo ir padėjo laišką, – nėra jokio reikalo sureikšminti. Astrida apsimeta, – kalbėjo jis, – kad jai šitaip sunku dėl susiklosčiusios padėties. Bet savo susitaikymo projektą ji vis tiek nori įgyvendinti. Nors įkarštis jau ir atslūgo.

Jungas matė pasaulį tokį, kokį jį matyti skatino instinktai. Jei būtų elgęsis kitaip, jo gyvatė būtų atsisukusi prieš jį. Mėginau žvelgti į pasaulį vadovaudamasi savo instinktais. Jei būčiau jais nesivadovavusi, mano gyvatė būtų atsisukusi prieš mane. Motina ir seserys dažnai pasielgdavo ar pasakydavo ką nors, kas mano gyvatei atrodė svetima. Aš žengiu tuo keliu, pamaniau, kurį man nurodo mano gyvatė, nes man taip geriau.

Bo buvo išvažiavęs į Airiją rašyti eilėraščių apie tą šalį, bet nenutuokė, kodėl tai daro. Vieną rytą jis prabudo Airijoje ir panoro parašyti eilėraštį apie dulksną. Ar jis tenorėjo ten pasisvečiuoti? Kodėl tiesiog negalėjo ten pabūti, klausė manęs šičia – mudu sėdėjom desertinėje Lomedalene. Airijoje Bo sutiko vyriškį, kuris nurodė jam sukti į kairę ir leistis per miškelį, o tada į dešinę. Bo pasuko į kairę per miškelį, paskui į dešinę ir priėjo bažnyčią su nedidele metaline plokštele. Šioje buvo parašyta: „Pagalvok, kaip jaučiasi Dievas." Bo suprato, kad nusibeldė per toli, ir ėmus lyti pasileido atgal. Lietus neturėjo krypties, visai kaip jis pats. Bo nutolo nuo plento, buvo klystkelyje, bet taip pasielgė tyčia, nuklydo sąmoningai ir tame keliūkštyje buvo tyku, bet ne tiek, kad visai nesigirdėtų nuo plento sklindančio ūžimo. Panorėjęs jis galėjo rasti kelią atgal. Keliavo į naujus miestus turėdamas lūkesčių, rašė tada man pats, nes ten rasdavo tai, kas nebuvo ir ko neturėjo. „Ten tampi išskirtinis, – toliau dėstė, – įgauni kryptį, – rašė jis, – ir tenka rinktis tarp gudobelės ir pakalnutės. Kur nueisiu? – klausė Bo. – Į tokią vietą, kur kelias šakojosi visomis keturiomis kryptimis." Atvyko į miestą, o šis buvo už miesto, atvyko turėdamas lūkesčių, o tik nusigėrė, išvažiavo į Airiją ieškodamas didžių medžių paunksnės, bet ten augo vieni krūmai.

Kovo dešimtosios naktį negalėjau užmigti. „Ar egzistuoja pomirtinis gyvenimas? – mąsčiau. – Ar tėvas yra kur nors vienu ar kitu pavidalu?“ – vis svarsčiau ir bandžiau jį prisišaukti, bet atsakymo nesulaukiau. Kai užmigau, susapnavau, kad prabundu savo kambaryje, dvidešimt antruoju numeriu pažymėtame Skausvejeno name, ir lipu iš lovos, nes girdžiu, kaip širdį draskančiai pravirksta dukra Talė, jai penkeri, ji dar nešioja akinukus. Nueinu pas ją, ji guli dvigulėje tėvo ir motinos lovoje miegamajame. Imu ją guosti ir teiraujuosi, ko verkia, dukra atsako: „Jis niekaip nestovi.“

Visas jos lėlių namelis suknežintas. Tvarkau jį, mažus turkio spalvos baldelius, sienų ir stogo detales, sakau, kad mums vis dėlto pavyks, ir ji kiek aprimsta. Dėliodama namelį pykstu ant tėvo, kad jis šį sumaitojo, sukaupiu drąsą ir, atidariusi duris į svetainę, kur tėvas patogiai susmegęs ant žaliosios odinės sofos, pasakau, kad jis niekingai pasielgė suknežindamas namelį. Tėvas atšauna, kad šis nieko vertas, kažkoks „Makdonaldo“ šlamštas. Atrėžiu, kad jis pasielgęs bjauriai jau vien todėl, kad namelis jai šitaip patikęs. Bet vos tai ištarusi, nusigąstu dėl to, ką pasakiau, dėl to, kaip jis sureaguos, ir grįžtu atgal pas Talę, ir mudvi girdim, kaip iš svetainės jis eina į vonią, kur nusičiurškia neužsidaręs durų, ir aš pagalvoju – kas dabar bus? Mudvi juk vienos su juo, šalia nėra jokių suaugusiųjų, gali nutikti bet kas.

– Airijoje gatvė gali vadintis *Dauba*, – paaiškino Bo, – bet nerastum pavadintos *Baimės gatve*. Airijoje gatvė gali vadintis *Sutrumpintasis Kelias*, – pridūrė, – bet niekas nesakytų: *Atliekų Kelias*. Jei gatvių pavadinimai Airijoje būtų kitokie, būtų lengviau visą savo naštą išmesti į užmaršties vandenyną. Svarbu, – baigė jis, – nukristi kartu su vaisiais ir leistis nunešamam skruzdžių.

Visi vaizdeliai, kuriuos tėvas nufilmavo, kai buvau maža, kur stoviu kaip balerina, besišypsanti ir nuoga ant akmens Voldos paplūdimyje, sunaikinti, – kur jie pradingo? Tada buvau miela, ar gal tėvui netrūko įkvėpimo kaip operatoriui. Tai panėšėjo į meilę. Laikiau tai meile. Tėvas negalėjo man atsispirti. Kai mudu būdavom vieni, jis visiškai persimainydavo, nebegalėdavo susivaldyti, vien mano nuogo kūno vaizdas susukdavo jam galvą. Dar būdama vaikas maniau, kad vyrai gali pamesti dėl manęs galvą, kad galiu apsukti jiems galvas, – iš kur tai ištraukiau? Buvau patyrusi, kad pakanka nusirengti ir įsirangyti greta, ir vyras pakvaišta ir pasidaro nebepanašus į save. Bet buvo skaudu, nes tai truko taip trumpai. Kai tie skubūs susitikimai baigdavosi, tėvas užsisklęsdavo ir pasidarydavo abejingas, vengdavo manęs, nes nuo tų, kuriems prasikalsti, laikaisi atokiai, – tokia taisyklė. Tai buvo pirmasis mano išjaustas sielvartas, nes daugybę blankių šiokiadienių tėvas nepastebėdavo manęs, į mane kreipdavo mažiau dėmesio nei į kitus, nematydavo manęs, nekibindavo, neprisiliesdavo, slapčia nervingai žvilgčiodavo mano pusėn, su baime paslapčiom mane tyrinėdavo akimis, o aš tuo metu jo ilgėdavausi. Tėvas dėl manęs pamesdavo galvą. Tomis trumpomis akimirkomis jis nesugebėdavo suvaldyti savo aistros, o toks patyrimas mažai mergaitei nėra bevertis. Bet ji neteko tėvo ir jai buvo skaudu, nes ilgėdavosi jo metai iš metų, tais ilgais liūdnais šiokiadieniais, kai šis nežiūrėdavo į ją kamuojamas baimės ir gėdos, ir mergaitė pavydėdavo motinai, kurią akinamai ryškioje die-

nos šviesoje jis myluodavo. Meilės trikampyje motina pasiekė pergalę, o dukra pralaimėjo. Bet kai motina sumenkino tėvą įsimylėdama profesorių, kurio jai taip ir nepavyko užkariauti, duktė taip pat įsimylėjo profesorių ir šį užkariavo. Duktė išdrįso ir sugebėjo išsiskirti su vyru ir užkariavo savo profesorių. Tam, kad pridėjus prie nosies nykštį kitais pirštais pamosuotų motinai prieš akis? Kad nugalėtų motiną, kuri kadaise įveikė mergaitę – mane? Ar štai į tokias pinkles esam įsipainioję, įausti nuo pat pirmųjų metų?

Vargšas miręs tėvas – mano pirmoji ir didžioji nelaiminga meilė.

– Didysis namas Brotevejeno gatvėje parduotas ir ištuštintas, naujieji gyventojai turėtų jį perimti šio mėnesio pabaigoje ar kito pradžioje, per pirmas dvi gegužės savaites gausiu savo palikimą, – pasakė Bordas.

Netikėjau tuo, kol nepamačiau.

Gegužės dešimtą dieną gavau laišką, jame buvo aprašytos palikimo dalybos, stulpeliai su man nesuprantamomis pinigų sumomis. Reikėjo po jais pasirašyti ir užrašyti savo sąskaitos numerį, ir tuomet palikimo suma man bus pervesta nedelsiant. Galėjau pasirašytą laišką išsiųsti motinai paštu arba užsukti pas ją. Galbūt ji to tikėjosi: kad užsuksiu ten, kur ji – aštuoniasdešimtmetė našlė – dabar gyvena, viena naujame bute. Negalėjau užsukti, nenorėjau. Pasirašiau ir išsiunčiau laišką paštu.

Gegužės keturioliktąją pinigai pasiekė mano sąskaitą. Keista.

Netikėtai sulaukiau iš motinos trumposios žinutės. Ji matė vieną mano straipsnį, teigė žinutėje, straipsnis vadinosi „Skaityti, mylėti“. Prisiminiau jį tik miglotai. Ji labai mane mylinti, rašė man.

Žinutė manęs nesujaudino.

„Kai tėvas numirs, – kartą jai pasakiau, – tu vėl pasirodysi. Bet bus per vėlu.“ Šitai ir jutau – buvo per vėlu. Ir jei Astrida išdygtų mano gyvenime, išdygtų motinai mirus, būtų per vėlu. Jei Astrida vėl verktų ir gailėtųsi, manęs tai nejaudintų.

Psichologas laikraštyje rašė, kad jam yra tekę dalyvauti tokiose scenose, kai tas, kas ką nors nuvylė, prisipažįsta apie savo nusižengimus ir ima lieti ašaras, o nuskriaustasis sėdi nusigręžęs be menkiausios išraiškos veide ir atmeta maldavimus atleisti.

Kai dar buvo nepatyręs, specialistui buvo skaudu šitai stebėti, ir jis ragindavo įskaudintąjį atsileisti ir priimti atgailą.

Tačiau dabar jis taip nebesielgiantis. Nes niekas neišsispręsdavo, jei nebūdavo laikomasi reikiamos sekos. Tas, kuris nuvylė, negali sulaukti pagyrų prisipažinęs apie išdavystę, kol nuskriaustojo nusivylimas, širdgėla ir įniršis nesulaukia pripažinimo. Kitaip atgaila prispaudžia lyg akmuo. „Toks gamtos įstatymas, – rašė jis, – įsismelkęs iki kaulų smegenų. Mes negalim išsiversti be šios sekos.“

Nepajėgiau atleisti.

O išmesti į užmaršties vandenyną?

Ištraukti į šviesą, išnagrinėti, pripažinti ir tai priėmus panardinti užmarštin?

Šito taip pat nesugebėjau. Nes tai nebuvo kokie nors paskiri nutikimai ar koks baigtas pasakojimas, tai buvo nenutrūkstamas tyrinėjimas, neišvengiamas kapstymasis, kupinas klaidingų išvadų ir nelauktai apsireiškiančių šmėklų. Ir mano prarastosios vaikystės artumas, amžinas tos netekties kartojimasis – būtent jis atskleidė man, kas esu, tą mano esybės dalį, kuria persmelktas buvo net ir menkiausias krūtinėje užgimęs jausmas.

Tada mane ėmė graužti sąžinė, kad neatrašiau į motinos „myliutave“ žinutę, ir, iš informacijos gavusi numerį, paskambinau jai. „Kaip tau sekasi?“ – paklausiau. Jai sekasi prastai, atsakė motina, nes nematanti nei Bordo ir jo vaikų, nei manęs ir manųjų. „Kodėl nenori manęs matyti? Kodėl manęs nekenti?“ – klausė ji. Ką turėjau atsakyti, nejaugi vėl iš naujo aiškintis? Atsakiau, kad ji žinanti priežastį, ir ji pasidarė agresyvi, pasakė, kad meluoju, kad jei jau aš sakanti teisybę, tai kodėl nesikreipiau į policiją, ir aš padėjau ragelį – sąžinė nebegraužė.

Ema. Močiute? O tu turi mamą?

Aš. Visi turi mamas.

Ema. Kitos močiutės mama mirus.

Aš. Tiesa.

Ema. Ir tėčio tėtis miręs.

Aš. Žinau.

Ema. O tavo tėtis miręs?

Aš. Taip, jis mirė visai neseniai.

Ema. Ar mirusieji bus vėl dideli?

Aš. Ne.

Ema. O tavo mama mirusi?

Aš. Ne.

Ema. Ar galiu su ja susipažint?

Aš. Ji taip toli gyvena.

Ema. Norėčiau su ja susipažint.

Vigdis Hjorth
PALIKIMAS
Romanas

Iš norvegų kalbos vertė *Agnė Guigaitė*

Redaktorė *Danutė Gadeikienė*
Korektorė *Rasa Mielkuvienė*
Viršelio dailininkė *Milena Grigaitienė*
Maketavo *Zita Pikturnienė*

Tiražas 1500 egz.
Išleido leidykla „Alma littera“, Ulonų g. 2, LT-08245 Vilnius
Interneto svetainė: www.almalittera.lt
Spaudė „Standartų spaustuvė“, S. Dariaus ir S. Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius
Interneto svetainė: www.standart.lt

Tai, kad nė viena jūsų niekada nesiteiravot, kokia mano versija, visada kėlė ir dabar man tebekelia baisų liūdesį.

Taip Bergljota po karštos diskusijos dėl palikimo rašo jaunesnėms seserims elektroniniame laiške.
Po tėvo mirties kebliu klausimu skirstant jo sukauptą turtą tampa dviejų vasarnamių Valeryje likimas. Jau daugybę metų ir jais, ir tėvais rūpinosi dvi jaunėlės seserys. Joms vasarnamiai ir atiteks. Brolis, vyriausiasis iš vaikų, ir Bergljota kiekvienas savaip nutraukę ryšius su šeima. Kodėl jie įsitraukia į ginčą dėl testamento? Ar vien todėl, kad prie namų, kuriuose vaikystėje juodu leido vasaras, buvo prisirišę jau ir jų atžalos.
Diskutuojant dėl finansinio palikimo, ima rutuliotis ir moralinė dilema, o ši įsuka į tikrą emocijų verpetą.

Hjorth atskleidžia paslaptis su ibseniška precizija – įtampa neatslūgsta iki pat paskutinio knygos puslapio.

Ingunn Økland, „Aftenposten"

Skaitydama Vigdis Hjorth romanus mažų mažiausiai pasijuntu ne tokia vieniša, nes ji taip dažnai išryškina savo veikėjų trapumą ir nepastovumą.

Silje M. Stavrum Norevik, „Bergens Tidende"

Romanas Norvegijoje pasirodė 2016 m. ir jo tiražas perkopė 150 000 egzempliorių, teises jį versti nusipirkusios jau 14 šalių.

„Palikimas" apdovanotas Norvegijos knygynų ir Norvegijos kritikų premijomis, nominuotas Šiaurės ministrų tarybos literatūros premijai.

Vigdis Hjorth, produktyvi ir nevengianti aštrių temų romanistė, niekuomet neslėpė rašanti atsižvelgdama į gyvenimiškąją savo patirtį. Nors tikrovės ir išmonės sąsajų romane „Palikimas" tikrai netrūksta, autorė pabrėžia, kad jos kūrinys turėtų būti skaitomas kaip romanas. Kasdienės žmonių bėdos jame išradingai supintos su filosofinėmis problemomis.

www.**almalittera**.lt